

સાહેબ શિખારાજી,

પ્રત્યક્ષ & પુ

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૭૫૭ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ શાહી શિખામણી

વિષય ૬-૨૨

“ पुण्ये नैव हि लभ्यते सुकृतिः सत्संगतिर्दुर्लभा ॥ ”

મહાત્માઓની પ્રસાદી.

સાદી શિખામણ.

પુસ્તક ૪ થું.

સંપાદકતા અને પ્રકાશક

મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલ.

કર્તા-જ્ઞાનદીપક, મુખી સદન, મોહનમાળા.

દે. ગુગડી દરવાજો, મુ. પાટણ (ઉત્તર ગુજરાત).

દાહરો.

જનની જણુ તો ભક્ત, કાં દાતા કાં શુર;
નહિ તો રહેજો વાંઝણી, રખે ગુમાવે નુર.

ધી “પ્રજાપંથુ” પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સમાં સી. એમ. મોનીએ છાપ્યું.

દે. જંઠાભાઈની પોળ, ખાડીયા-અમદાવાદ.

પ્રત ૧૦૦૦.

સંવત ૧૯૮૩.

આવૃત્તિ ૧ લી.

સને ૧૯૨૭.

કીંમત રૂ. ૩-૦-૦.

કોંપીરાઈટ-સંગ્રહસાદી શિખામણુ માટે

ગુજર ભાષા બહેનોને મહારે સંદેશા !

(ગજલ સોરઠી.)

૧

મહા પૂન્યના યોગોવડે; આ દેહ માનવનો મલ્યો !
ગણુના ન કીમતની થતી; તોપણુ અનિ સોધો ગણો !

૨

નહિ આવશે વિતી પજો, પાછી કદા જીવનનણી !
લાઝીમ છે કરવી કદર, રે અંધુડાં ! ત્હેની થણી.

૩

લખતા થણા લેખા અને, અથે મલિં લેખક ગણો !
શંકા હૃદય ત્યાગિ જરા, “સાદી શિખામણુ” સૌ ભણો !

૪

કરે નૂતના રયાં મિષ્ટ ને મોંઘા ઝરણાં તેમાં વહે !
રહેતા વહી અવગૂણુ સૌને; ત્યાગવા વાતો કહે !

૫

ભારે ભયાનક આક્રતો આ બોધથી અગગી રહે !
ધર્મ્યા અસત્ય ભૂતવી; રક્ષે નિરંતર ના દહે !

૬

પરમાર્થના પાંડો દઢ, નીતિ રીતી શિખવે સદા !
ટેવાય તેમાં સૌ હૃદય ! તો ભય રહે રજા ના કદા !

૭

લખતાં ન આવે પાર; કીંમત આંકવા કોનું ગળૂ ?
“ચોગી હૃદય” તે તો કરે; સૌ વાંચશે બ્લાસે વધૂ !

પાલણુપુર.

તા. ૨૧-૬-૨૭.

હૃદયચોગી.

જીવને બોધ.

શિશ્વરિણી.

દશ શું તું સૂતો સમજણુ વિના આ સમયમાં ?
યશે સાઈ સાથી સ્મરણુ કર શાણુ હૃદયમાં;
પછીથી પરનાશે પરવશ દશા માંદિ; પડનાં,
મહા પાપે તાપે લવ પાણુ ન વિશ્રામ જડનાં;
ભ્રમાઈને ભાઈ ઉદય કરવાનું વિસરમાં;
છઠી છંદાયો છે છલ-કપટમાં કામ કરતો,
જશે ક્યાં તું નાશી ? મરણુ ભયથી દુષ્ટ ડરતો.
જરા વેતેને જગી અવસર મળ્યો છે ઉદયનો,
ભરોંસો શો સાચા ધન જન ધરા ધામ વયનો;
વિદાસે વિદ્યાસે સુખ સરસ માની ભટકમાં,
અલંતાના તારે કુશલ કરવાથી અટકમાં.
તથ તાઈ માઈ ભવ ભય જવા ભાવ ધરનાં,
સદા પૂરે પ્રેમે જપ તપ સદાચાર કરતાં;
વિચારીને ચિંતે વિપમ વિપયા સ્વાદ વિસરી,
વિવેકે વૈરાગ્યે કર શરણુ તું કેશવ હરી

ધર્મના કામમાં કદી પણ ઢીલ કરવી નહિ.

!! મહાત્માઓની પ્રસાદી !!

મર ગયે મર જાયેંગે, દાટા રહેગા દામ;
દુનિયા દેખ ગિયારીઓ, એક દીન ફના મુકામ.
હીરા પડ્યા બગ્ગરમેં, રહ્યા છાર લપટાય;
કહીએક મુરખ શીર ગયે, પારખ લીયા ઉઠાવ.

x x x

નહીં વિદ્યાસમ ચક્ષુકો, સત્ય સમ તપ ન કાય;
પ્રીતિ સમ દુઃખ નહિ જગત, ત્યાગ સમ સુખ ન હોય.
હંસ કહે હંસની સુનો, મોતી બિન નહિ ચાખ;
બન ગઈ તો બને ને, બાનિકી પત રાખ.

x x x

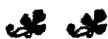
મન કહે ઘોટે ચક્ર, મોતી પહેડે કાન;
કાળને લાથે કમાન છે, છોડે ન વૃદ્ધ જીવાન.
રામલજન ચોર દરકથા, તુલસી દુર્લાભ હોય;
જીવન, જોખન, રાજધન, અવિચળ રહે ન કાય.

x x x

જેણે પ્રાણીને જન્મતાં પહેલું પ્રગટ્યું દુધ;
તે પ્રભુને નહિ ઓળખે, તેથી કોણ અચુદ.
વિપત લક્ષી દરી નામ લેત, કાયા કસોટી દુઃખ;
રામ વિના કીસ કામકી, માયા, સંપત, સુખ.

x x x

રામ કહ્યો ત્રીન સખ લલ્યો, સકળ શાસ્ત્રકો બેઠ;
અર્ધ નામ ગુણીકા તરી, કહાં પદીથી બેઠ ?

સકાર્થની પદી કદી લીધાણું કાઢતી નથી.

નિઃસ્વાર્થ સ્વાર્થથી એ જ મનુષ્યનો પ્રમુખ પ્રભાવ છે.

સ્વાર્થ તરફ દષ્ટિ રાખીને કોણ સ્વર્ગ ગયું છે ?

અનુક્રમણિકા.

કુલછાપ પહેલો.

૧	શેરને માથે સવાશેર	૧
૨	હરી ભજવાનો ઉપદેશ	૨
૩	સત્યમેવ જ્યંતિ અને હીંસાથી મહાપાપ વિષે એક ગાયનું દર્શાવ	૪
૪	સ્વભાવ ફરતો નથી તે વિષે	૫
૫	અંતઃકરણના હેતુ વિષે	૫
૬	ગરીબી કોઇને ગમતી નથી	૬
૭	શીકરની ફાશી કરનાર ફરીર	૬
૮	વિવિધ ઉપદેશ	૭

કુલછાપ બીજી.

૧	સંસાર ભવાનક છે	૮
૨	ગરૂડનો ગર્વ	૯
૩	મૃગજળ જોઈને એક બ્રાહ્મણના ખોટા થએલા સંકલ્પો	૧૦
૪	મહાત્માશ્રી પાગલહરનાથના ઉપદેશો	૧૧
૫	ભોજ અને કાલીદાસ	૧૨
૬	સ્વામી રામતિર્થનાં વચનો	૧૨

કુલછાપ ત્રીજી.

૧	દાનેશ્વરી કરણ કેમ કેવાણો	૧૪
૨	અંબરીષ ભક્તરાજ કેમ કેવાણો	૧૫
૩	ધર્મ કરતાં ધાડ	૧૫
૪	સર્વ દુગુણીની માતા આળસ છે	૧૬
૫	લોભીયામાં કયા દુગુણો હોય છે	૧૭

કુલછાપ ચોથી.

૧	કામળતા અને નમ્રતા વિના મનુષ્ય ગણાતો નથી	૧૮
---	---	-----	-----	-----	-----	----

૨	મન ક્યારે છતાણું સમજવું	૧૮
૩	મહાન પુરોષોમાં ઉત્તમ સહયુજો હોય છે	૧૮
૪	ખીજનની મહદથી સ્વર્ગે જવું એ નર્કે જવા જેવું છે	૨૦
૫	કાંટા વાવી ફુલની આશા ન રાખો !	૨૦
૬	મામા પાંચક	૨૧
૭	સંકરાચાર્ય	૨૨
૮	છ ગુણોથી ધર્મપતિ કહેવાય છે	૨૩

ફુલછાખ પાંચમી.

૧	દોઢ વાંક વિના કહ્યો થતો નથી	૨૩
૨	શરીરનું સર્વ બળ વિર્ય છે	૨૪
૩	ત્રણ અવસ્થાઓ હીરા	૨૪
૪	શેષ સક્ષીના વિચાર મુકી પ્રભુના શરણે જાઓ	૨૬
૫	ગોરોખા કુંભારની વાર્તા	૨૭
૬	નોટીસ	૨૮

ફુલછાખ છઠ્ઠી.

૧	રજમાંથી ગજ કેમ થાય !	૨૯
૨	પાંચ આંગળીએ પોંચો રણાઆમણો લાગે	૩૦
૩	ત્રણ વાનાં સુધારવા વિષે	૩૧
૪	હાલની કેળવણી	૩૧
૫	કંખીર સાર્હેબની શાખીઓ	૩૧
૬	નાભાબના ગુરૂ	૩૨
૭	ખોટા કહ્યામાં ખુવારી	૩૩
૮	અદૃષ્ટ કેવું બળવાન છે	૩૪

ફુલછાખ સાતમી.

૧	વક્ત્રબીપુરનો વૈલવ	૩૫
૨	કલિયુગનો વાસ ક્યાં છે ?	૩૫
૩	દુનિયામાં ભણું કર્મ કયું ?	૩૮

૪	હાવડના પરોપકારી કાર્યો	૩૮
૫	ઉપયોગી વસ્તુ	૩૮
૬	મે ડગોની ડગાઈ	૩૯
૭	ભાવનાથી પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો ઈચ્છિત વસ્તુ				
	પ્રાપ્ત થાય છે	૪૧
૮	ખોટું કેટલા દિવસ નભે ?	૪૨

ફુલછાખ આઠમી.

૧	ભૃગુહરી ને ગોપીચંદ	૪૩
૨	બ્રહ્માને શ્રાપ કેમ થયો	૪૩
૩	સંતના ચોસઠ લક્ષણો	૪૩
૪	સત્સંગનું અમૂલ્ય ફળ	૪૪
૫	પોતાના સંકલ્પ મુકાને વ્યવહાર કરવો	૪૬
૬	રૂપીઓની સ્મૃતિ	૪૬

ફુલછાખ નવમી.

૧	મર્ણુ કોઈને મુકે તેમ નથી	૪૭
૨	નોકરના પ્રકાર	...	—	...	૪૯
૩	સુવાક્ય માળા...	૫૧
૪	શેઠની સમજણ	૫૫
૫	દુઃખમાંથી કોણ તરે	૫૫
૬	ચાર પ્રકારની ઔપધી	૫૬
૬	કારાગ્રહ	૫૬
૭	પોપટ ને ગરૂડ	૫૬

ફુલછાખ દશમી.

૧	સમજણ વિના સુખ આવે નહિ	૫૭
૨	એક મીઠાંની માનતા	૫૮
૩	વિવિધ પવિત્ર વાણી	૫૮
૪	બધું પ્રેમ	૬૦

૫	દેહનો નિર્ધાર નથી	૬૧
૬	લેણદેવી	૬૧
૭	એક ખેડૂતની વાસના	૬૨
૮	ખે રાજકુંવરની વાત	૬૩
૯	પોતાના લાભને માટે અન્યનો જીવ લેવો એ મહાપાપ છે	૬૪
૧૦	નટની માયા	૬૫
૧૧	પાણીના એક ટીપાંની પણ ખરે વખતે કીંમત છે ...	૬૫
૧૨	દાણા વાગ્યા વિના અનાજ નિપજતું નથી ...	૬૬
૧૩	એકલશૃંગિરથી	૬૬

કુલછાપ અગિયારમી.

૧	નિઃસાર સંસાર	૬૭
૨	સંસારનું ઢાંકણ સ્ત્રી છે.	૬૭
૩	સંગતિનું કૃષ્ણ	૬૮
૪	વિવિધ દોહરા	૬૮
૫	નારીને એક કવિએ આપેલી ઉપમા	૬૯
૬	વિદ્યા વદનમાં ને લક્ષ્મી સદનમાં	૬૯
૭	સામાન્ય નીતિ નિષ્પણ્ણ	૭૦
૮	સમર્થ રામદાસ સ્વામી	૭૦
૯	કંકોર ભાષા ન બોલવા વિષે	૭૨

કુલછાપ બારમી.

૧	સંસાર સમુદ્ર કેમ તરાય	૭૩
૨	“ આશાવાઃ પરં દુઃખં નિરાશા પરમં સુલ્ભમં ” ...	૭૩
૩	ધ્રુવજી ભક્ત કેમ થયા	૭૪
૪	મનુષ્યને ઓળખીને તેના સાથે વ્યવહાર કરવો ...	૭૪
૫	ભગવાનને સંભારીને ક્રીયા કરે તો ભગવાન જરૂર રક્ષા કરે તે વિષે.	૭૫
૬	સુંદરદાસજીની વંદના કેને છે	૭૬

૭	કાલ કોણે દીડી છે.	૭૬
---	-------------------	-----	-----	-----	-----	----

કુલછાપ તરમી.

૧	ભાવનાનું ખજ	૭૭
૨	હીંસાશી કર્મથી કેટલું દુઃખ ભોગવવું પડે છે	૮૦
૩	ટેક રાખવા વિષે	૮૧
૪	અદેખા વિષે	૮૧
૫	કોષનું ભલું કરવાથી પ્રભુ રીઝે છે તે વિષે	૮૧
૬	સુખોધ સંગ્રહ પાઠ પહેલો	૮૨

કુલછાપ ચાદમી.

૧	લક્ષ્મીના લાકું	૮૪
૨	લોર્ડ ચેરટરશીડનો પુત્ર પ્રતિ ઉપદેશ	૮૪
૩	જેને કાંઈ ન જોઈએ તે સુખી છે	૮૫
૪	ખોધ વચનો પાઠ પહેલો	૮૬
૫	જીવનનો ઉદ્દેશ	૮૮
૬	વિવિધ જ્ઞાન વિલાસ	૮૯

કુલછાપ પંદરમી.

૧	માતા પીતાનો ઉપકાર	૯૩
૨	દુઃખથી જેવું જ્ઞાન થાય છે તેવું સુખથી થતું નથી	૯૪
૩	જુદ વિષે	૯૪
૪	સત્ય વિષે	૯૪
૫	શીલીપત્ની શીલસુરી	૯૫
૬	આપણો જન્મ શા માટે છે	૯૫
૭	સમય અમુલ્ય છે	૯૬

કુલછાપ સોળમી.

૧	મહાત્માશ્રી પામલ હરનાથના ઉપદેશો	૯૭
૨	મહાત્મા પુરુષોત્તમી શિક્ષા	૯૯
૩	એકટેક રાખવાથી સર્વ કાર્ય સિદ્ધિ થાય છે તે વિષે...	૧૦૦

૪ ઉપયોગી ઉતારા	૧૦૧
૫ સુખોષ સંગ્રહ પાઠ બીજો	૧૦૩

કુલછાપ સતરમી.

૧ વિપરીત સમયમાં સતી સ્ત્રીઓએ પોતાનાં શીયળ કેવી રીતે જળવ્યાં	૧૦૬
૨ પુસ્તકાલયના કાયદા	૧૦૯
૩ બોલતું પ્રાણી	૧૦૯
૪ એક પંડીતની માંગણી	૧૦૯
૫ સઘળું ઈશ્વરમય જ છે... ..	૧૧૦
૬ વિદ્યા અને દ્રવ્ય એક ઠેકાણે રહેતાં નથી	૧૧૦
૭ જ્ઞાન અને ચારિત્રનું ધન	૧૧૦

કુલછાપ અઠારમી.

૧ લેને ગમ પુત અને જોઈ બેઠી ખસમ	૧૧૧
૨ ગમે તેવા પ્રાકૃત પુરુષને ઉપદેશ આપવો નહિ... ..	૧૧૩
૩ ચાર પંડિત મુર્ખો	૧૧૩
૪ એક કોળી ને વ્યંતર	૧૧૬

કુલછાપ ઓગણીસમી.

૧ છટ્ટીના લેખ મટતા નથી... ..	૧૧૯
૨ અમૂલ્ય વચનો... ..	૧૨૦
૩ ભક્તિ નિરૂપણ... ..	૧૨૨
૪ મરણ કોઈને મુકતું નથી... ..	૧૨૩
૫ પરમાર્થ	૧૨૪
૬ ઉત્તમ લક્ષણો... ..	૧૨૫
૭ એક વિદ્વાને વેશ્યાને આપેલો ઉત્તર... ..	૧૨૬
૮ ઠરાવથી વિરૂદ્ધ વર્તન કરનારને ઉપાધિ આવી પડે છે... ..	૧૨૬
૯ સર્વે માન સોનાને છે	૧૨૭
૧૦ કામી સ્ત્રીઓ કેવો અનર્થ કરે છે... ..	૧૨૮

૧૧	કામદેવના સપાટામાં જે ન આવ્યો તે દેવ સમાન છે...	૧૩૦
૧૨	મહાન સિકંદરનું મૃત્યુ...	૧૩૦
૧૩	વસિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્ર...	૧૩૧

કુલછાપ વીસમી.

૧	કલ્પવૃક્ષનો આશ્રય ...	૧૩૨
૨	સદ્ગુરૂની શિખામણ ...	૧૩૨
૩	કાળ ક્યાંસુધી પુજે છે ...	૧૩૪
૪	ગોખણીયું જ્ઞાન...	૧૩૫
૫	અવિગ્રહ નીતિ...	૧૩૫
૬	સામાન્ય નીતિ...	૧૩૬
૭	વિચારીને વાવવા વિષે ...	૧૪૦
૮	દોહલી વેળામાં કોયકોયનું નથી ...	૧૪૧
૯	આયુષ્ય સંધાતું નથી ...	૧૪૧
૧૦	પાપ પ્રગટ થાય છે ...	૧૪૨
૧૧	બોધક સાખીઓ...	૧૪૨
૧૨	લક્ષ ચોરાસી કુટુંબ વિષે...	૧૪૨
૧૩	નમ્રતા વિષે ...	૧૪૩
૧૪	પોતાને નાનો ગણવા વિષે ...	૧૪૩

કુલછાપ એકવીસમી.

૧	ખોટી આશા ...	૧૪૪
૨	જળ પ્રલય ...	૧૪૪
૩	ઉપયોગી વચનો...	૧૪૫
૪	જ્ઞાનોપદેશ વાક્યાવળી ...	૧૪૬
૫	સમોવરતે સાવધાન ...	૧૪૭
૬	બોધ વચન ...	૧૪૭
૭	સીતાજીની સમજણ ...	૧૪૮

કુલછાપ બાવીસમી.

૧	કોયલાની દલાલીમાં હાથ કાળા ...	૧૪૯
૨	લક્ષ્મી કોને વરે છે ...	૧૪૯

૩	વિદ્યાર્થીની ઉપાસના	૧૪૯
૪	શિક્ષણનું ફળ	૧૫૧
૫	આત્માની ઓળખાણ વિના સર્વે ખોટું છે	૧૫૧
૬	આખરનો હુમાયુને પત્ર	૧૫૨
૭	ખાચને ખાખાં ને ખાંડ	૧૫૨
૮	રોવા કુટવા વગેરેનું કલ્પાંત કરવું એ આપણી વિવેકબુદ્ધિથી ઉતરું છે.	૧૫૩
૯	કવિતાના લણવાથી શા ફાયદા થાય તે વિષે... ..	૧૫૩
૧૦	સમર્થ રામદાસ સ્વામિની ભક્તિ	૧૫૪
૧૧	મરવા જીવવાનો આધાર ધન વૈભવ ઉપર નથી	૧૫૫
૧૨	પાંચ ઇન્દ્રિયો શામાટે આપી છે?	૧૫૬
૧૩	ગુરૂ વિના જ્ઞાન કોણ આપે	૧૫૬
૧૪	અંતઃકરણના આંધળા વિષે	૧૫૬
૧૫	પારકા ઉપર આધાર રાખવો નકામો છે	૧૫૭
૧૬	નેપોલીયનના સિદ્ધાંતો	૧૫૭

કુલછાપ ત્રેવીસમી.

૧	સ્વામી રામતીર્થનું વિદ્યાર્થી જીવન... ..	૧૫૯
૨	માનુંભૂમિને પોતાની સંપત્તિનો મોટો ભાગ પાછો વાળવો જોઈએ	૧૫૯
૩	માયાળુ હૃદય	૧૬૦
૪	ત્રેમ વિષે	૧૬૦
૫	કારણ શરીરનો નાશ કેવી રીતે થાય	૧૬૧
૬	પરચુરણ દોહરા ને સાખીઓ (પ્રસાદ)	૧૬૧
૭	વૈષ્ણવ જન કેને કેવા તે વિષે	૧૬૩
૮	નહાનાં થવામાં વિશેષ લાભ છે	૧૬૩
૯	ધીરા ભકતે લક્ષ્મિનું સ્વરૂપ કેવું વર્ણવ્યું છે.	૧૬૪
૧૦	બધા દિવસો સરખા હોતા નથી	૧૬૪
૧૧	સુવાક્યો	૧૬૪
૧૨	આયુષ્યની કીમત	૧૬૬

કુલછાપ ચાવીસમી.

૧	દેખાદેખી કોઇ પ્રકારનું આચરણ ન કરવું ...	૧૬૭
૨	સાવચેતી ...	૧૬૮
૩	એનું નામ જનતા ...	૧૭૦

કુલછાપ પચીસમી.

૧	સ્વામિ વિવેકાનંદના વચનો ...	૧૭૨
૨	સો મળુ તેણે અંધારું ...	૧૭૩
૩	સદ્ગુણના દર્શનથી થતાં સુખો ...	૧૭૩
૪	પવિત્ર પ્રભોધ... ...	૧૭૪
૫	વિવેકી બોધમાળા ...	૧૭૫
૬	ઉદ્દ્યોધન ...	૧૭૮
૭	બળથી ન થાય તે કળથી થાય ...	૧૭૮
૮	પ્રાર્થના ...	૧૭૯

કુલછાપ છવીસમી.

૧	મણી રત્નમાળા ...	૧૮૦
---	------------------	-----

કુલછાપ સતાવીસમી.

૧	મોટાના આશ્રયનું ફળ ...	૧૮૪
૨	ધર્મર મહિમા... ...	૧૮૪
૩	શ્રી ઇશ્વરે દર્શન દેવા પ્રાર્થના ...	૧૮૫
૪	પ્રકીર્ણ ...	૧૮૫
૫	લિતવચન ...	૧૮૮
૬	નૂતન વર્ષ નિમિત્ત શુભેચ્છા ...	૧૮૯
૭	આરોગ્ય રહેવાના ઉપાયો ...	૧૯૦
૮	પીડા તો પગે વળગી છે ...	૧૯૧
૯	એકલાથી કાંઈપણ કાર્ય બને નહિ ...	૧૯૧
૧૦	અણસરજ્યાં દુઃખો વિશે... ...	૧૯૨
૧૧	સમડી જેવા જનોથી ન છેતરાવા શિખામણ ...	૧૯૨

કુલછાપ અઠાવીસમી.

૧	શેઠની શિખામણ ઝાંપા સુધી ...	૧૯૩
---	-----------------------------	-----

૨	કોણે દીડી છે કાલ	૧૯૪
૩	એક રાગને ઉપદેશ	૧૯૫
૪	યયાતીનો પુત્ર પ્રત્યે ઓધ (મધુર વાણી)	૧૯૬
૫	સારાં નરસા કર્મો સાથે આવશે	૧૯૬
૬	અગશે અને માછલી	૧૯૬
૭	ભગવાન ભક્તને વશ છે	૧૯૭
૮	ભગવાન ક્યારે ધન આપે છે ને ક્યારે ભરી લે છે	૧૯૭
૯	કોઈ પાણુ દિવસ કોર વચન ઓલવું નહિ	૧૯૮

કુલહાખ ઝોગણત્રીસમી.

૧	સહવિચાર શ્રેણી	૧૯૯
૨	શુભ વિચારો	૨૦૦
૩	એક બ્રાહ્મણની શિક્ષા	૨૦૩
૪	સો રૂપિયે એક શ્લોક ખરીદ કરનારો એક વણિક પુત્ર	૨૦૪
૫	દીર્ઘાયુષ શી રીતે થાય	૨૧૦
૬	સદ્વર્તનનું અર્થ	૨૧૦

કુલહાખ ત્રીસમી.

૧	પરાક્રમી જન વિષે	૨૧૧
૨	ક્ષમાના સુખ વિષે	૨૧૨
૩	ભાવના	૨૧૨
૪	સોરડીયાના સોરડા	૨૧૨
૫	ભાગ્ય પ્રમાણે ફળ મળે છે	૨૧૩
૬	શ્રદ્ધાથી દાન કરવા આવત	૨૧૩
૭	વિરુદ્ધિ	૨૧૩

કુલહાખ એકત્રીસમી.

૧	પાટણનું પરિવર્તન	૨૧૪
---	-------------------------	-----

સાદી શિખામણુ

આ જમાનામાં સૌ કોઈ પોતાને પંડિત માની રહ્યા છે તેવી વખતે 'સાદી શિખામણુ' આપવાની થોડાક જ લિમિત કરે એ કુદરતી છે. ઉપલુ' પુસ્તક ભાઈ મગનલાલ શંકરભાઈ પરેલે પાટણથી પ્રગટ કર્યું છે. ભાપા સાદી અને શુદ્ધ છે. વાર્તારૂપે બોધ આપવાનો પ્રયત્ન સ્તુત્ય છે. ક્ષાત્રીમતાઈ, અંગરીય, ગોરાબા કુંભાર, નાભાછના ગુરુ, ત્રણુ દિરા વગેરે વાતો ભક્તિ, દાન વગેરે બાબતોપર અજવાળું નાંખી સચ્ચાટ અસર કરે છે.

હાલની કેળવણી અંગે સ્વામીજી વિવેકાનંદજીના વિચાર મનન કરવાબેગ છે. સામાન્ય જ્ઞાનને પણ સ્થાન અપાયું છે. દેકાણે દેકાણે ટુંકી રંગક કવિના પુસ્તકને દિપાવે છે. જે (માળાના આગળના ગ્રંથોમાં આપવામાં આવી નહિ હોય તો) સ્ત્રી વિભાગ માટે જોન આર્ક (Joan of Arc) જેવી દેશભક્ત બાળાનું દષ્ટાંત રજુ કરવામાં આવે તો પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિ વિષે જ્ઞાન સાથે દેશપ્રેમ ઉત્પન્ન કરી શકાશે. બાળકો માટે થોડી સહેલી રમુજી વાતો ઉમેરવાથી પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વધારો થશે એમ લાગે છે. આશા છે જે સુઝ જતો આ સુંદર પુસ્તકનો ફેલાવો કરવામાં જરૂર જ પોતાનો ફાળો આપશે.

પાલજીપુર.

દ્વયયોગી.

તા. ૧૫-૬-૨૭.

હેતુ.

સાંપ્રત સમયમાં ગુજરાતી ગીરામાં અનેક પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થાય છે પણ તેમાંના ઘણા ખરા વિદ્વાનોના હાથથી બહુ જ ઉંચી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ થએલાં હોવાથી સાધારણ જ્ઞાનવાળાને સમજવું અઘરું થઈ પડે છે. તેમ કેટલાંક પુસ્તકો વાર્તાઓનાં કલ્પીત નાવેલો એવાં શૃંગારી હોય છે કે તે વાંચવાથી સાધારણ જ્ઞાનવાળાને લાભને બદલે હાનિ થાય છે. તે ઉપરથી સાધારણ ભાષામાં જ્ઞાનના વાર્તાશ્પ પુસ્તકો હોય તો તેનો લાભ સાધારણ જ્ઞાનવાળા પણ લઈ શકે, એવું મદારા મનમાં આવવાથી આ સાદી શિખામણના ચાર પુસ્તકો તૈયાર કર્યા છે. તેમાં પહેલું પુસ્તક મદારા શિષ્ય **મહીદાસ પ્રેમજી** પટેલને સને ૧૯૨૫ ની સાલમાં પ્રગટ કરવા આપેલું પણ કેટલાક અનિવાર્ય કારણથી યોગ્ય સુધારા વધારા વિના પ્રગટ કરેલું છે પણ તે પુસ્તકના આશ્રય-દાતા તરીકે **શેઠ ચંદુલાલ મણીલાલ** દેશાઈ વિરમગામ નિવાસી છે. બીજું પુસ્તક મદારા તરફથી સને ૧૯૨૬ ની સાલમાં પાટણના શ્રીમાન રાવબહાદુર **શેઠ કીલાચંદ દેવચંદ** જે. પી. નીમદદથી બહાર પડ્યું છે. ત્રીજું પુસ્તક મુંબઈના રાવબહાદુર **શેઠ કરમશી દામજી** જે. પી. ના આશ્રયથી પ્રગટ થયું છે. અને આ ચોથું પુસ્તક પાટણના શ્રીમાન દાતારમંડળ રાજવંશી **શેઠ ન્યાયચંદલાઈ લાલુભાઈ** જે. પી. ના આશ્રયથી તેમના બંધુ પુનમચંદલાઈના ઉત્સર્ગ સાથે બહાર પડ્યું છે. સદરહુ પુસ્તકોનો ગુજરાતી વાંચકવંદ તરફથી યોગ્ય સત્કાર થયો છે તેથી આ જગ્યોએ હું સર્વે આશ્રય દાતાનો તથા વાંચકવંદનો મહાન ઉપકાર માનું છું.

આજથી આઠ વર્ષ પૂર્વે સદરહુ વિષય મેં મુંબઈમાં પ્રસિદ્ધ થતા સાંજવર્તમાન પત્રમાં પ્રગટ કરવો શરૂ કર્યો ત્યારથી જ અનેક વિદ્યાવિદ્વાસી સંજ્ઞનોના પત્રો મારા ઉપર અવારનવાર આવવા લાગ્યા કે આ મહત્વના વિષયને જે પુસ્તક રૂપે પ્રગટ કરવામાં આવે તો સાધારણ વાંચક વર્ગને બહુ જ ઉપયોગી થઈ પડે એટલું જ નહિ

પણ સદરહુ પ્રસિદ્ધ થતો વિષય ધણા પ્રેમથી સજ્જનોના સદનમાં હમેશાં પ્રેમથી વંચાતો, તેમજ તેના ઉતારા પણ ધણી વખત થતાં તે ઉપરથી મારા મનમાં સદરહુ વિષયને પુસ્તક રૂપે બહાર પાડવાની તીવ્ર ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ. તે ઇચ્છાને મદારા પરમ સ્નેહી વકીલ વિદ્યાશંકર કરણાશંકર આચાર્ય કે જેઓ વડોદરા ધારાસભાના એક માણસ સભ્ય છે તેમણે સતેજ કરી એટલે આ જગ્યાએ તેઓ સાહેબનો આભાર માનું છું.

વિવિધ વાંચનનો આ એક સંગ્રહ છે એટલે એમાં માફ પોતાનું કાંઈ નથી એમ કહું તો ચાલે. ? મેં તો ફક્ત જુદી જુદી ધ્રુવવાદીમાંથી નવન કુસમો ચુંડીને આ એક માળા તૈયાર કરી છે. તેને સુજ્ઞ જનો પ્રેમથી વધારી લેશે એમ મારી માન્યતા છે. કારણકે આની અંદરના જે જે વિષયો પસંદ કરેલ છે તે શિખામણ રૂપે ધર્મ, જ્ઞાનને વૈરાગ્ય તથા પ્રજાલક્ષિતા ઉપદેશક હોવાથી કોઈપણ ધર્મ અગર સંપ્રદાયને બાધ કરતા નહિ થતાં સઘળા સજ્જનો સરળતાથી વાંચી શકે તેવા રાખવામાં આવ્યા છે આ કાંઈ નોંધેલ કે વાર્તાનું પુસ્તક નથી એટલે વાંચના રસ અવિચળ જળવાઈ રહેવાની જરૂર નથી. કારણ કે આતો ગોળનું નાળીયેર છે તે બધાથી ખાઓ ત્યાંથી મીઠું જ લાગે એટલે જેને જે ધ્રુવજાળ પ્રીય લાગે તે ધ્રુવજાળના ફુલોમાં પ્રેમથી સુધે એજ મારો હેતુ છે.

હું કાંઈ અંચકાર કે વિદ્વાન નથી એટલે મદારા પુસ્તકમાં ઘણો દોષ વિદ્વાનોને દષ્ટિગોચર થશે પણ હંસ જેમ પાણીને મુકીને દુધનો આહાર કરે છે તેમ આમાં કાંઈ સાર જેવું હોય તેવું ગ્રહણ કરી આકીનો ભાગ મુકી દેવો એવી મદારી પ્રથમથી નમ્ર વિનંતી છે તેનો સ્વીકાર કરશો. મદારા સાદી શિખામણના વિષયને આજ આઠ વર્ષથી સાંજ વર્તમાનપત્રના અધિપતિ સાહેબ મે. વાસ્તા એન્ડ ગાંધી સાહેબે પોતાના લોકમાન્ય ચેપરમાં સદરહુ વિષય ચાલુ રાખી મને જે મદદ આપી છે તેના માટે હું તેઓ સાહેબનો સદાને માટે આભારી છું પરમાત્મા તેમને સુખી રાખી દીર્ઘયુગ બક્ષો એવું શુદ્ધ અંકરણથી હમેશ માગું છું.

ખાટણ-(ઉત્તર-ગુજરાત)

સંવત ૧૯૮૩ ભાદ્રપદ

ફાળુ પક્ષ વહી ૧૦ ચંદ્રવાર

તા. ૨૦-૯-૨૭

વિ. સેવક

મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલ,

“સાદી શિખામણ” ના પ્રકાશક

ઉપોદ્ધાત.

સખનાર:—પ્રોફેસર જ્ઞાલાલ ચીમનલાલ સ્વામીનારાયણ.

એમ. એ. એમ. એલ. સી.

શ્રીયુત મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલે સાદી શીખામણના ત્રણ ભાગો બહાર પાડી ગુજરાતી જનસમાજની અપૂર્વ સેવા કરી છે. સાદી શીખામણનો ચોથો ભાગ પણ તેમણે તૈયાર કર્યો છે તેને માટે તેમને ખાસ ધન્યવાદ ઘટે છે. જેવી રીતે મહાકવિ શ્રી ભવમૃતિના ઉત્તર રામચરિત્રને વિષે કહેવાય છે કે તે

परिणतप्रज्ञस्य त्राणीमिमाम् ।

“ પરિપક્વ પ્રજાવાળા કવિની આ વાણી છે ”

તેવી રીતે આ ચોથું પુસ્તક પણ શ્રીયુત મગનલાલભાઈની પરિપક્વ અનુભવજનિત બુદ્ધિનું પરિણામ છે.

વાર્તાઓ અને દર્શાવેલા ઉપદેશની અસર સચોટ હૃદયમાં ડૂંસી જાય છે. આ પુસ્તકમાં પસંદ કરેલી નાનકડી વાર્તાઓ અને કથાઓ મનોહર છે અને ઘણી જ સરસ રીતે નીતિમય ઉપદેશ આપાવતી છે. સ્ત્રી-પુરુષોને આપે છે. કેટલાક સ્થળે વાર્તાઓની શરૂઆતમાં મોટા અક્ષરે આપેલાં મથાળાં અત્યંત-સૂચક છે. દાખલા તરીકે “ ખાયને ખાળું ને ખાંડ ” આ મથાળું ઘણું સૂચક છે અને તે મથાળું વાંચતાં જ તવંગર લોકોને ગરીબની પીડા સમજી ન શકાય એવા ભાવ એકદમ સ્પુટ થાય છે. ડુલછાત સત્તરમીમાં સતી સ્ત્રીઓએ પોતાનાં શીયળ કેવી રીતે જળવ્યાં તેનાં ઉત્તમ દર્શાવેલાં આપવામાં આવ્યાં છે. નગરશેઠની સ્ત્રીએ વિપયાન્ધ રાગની બુદ્ધિ કેવી રીતે કેકાણે આણી અને રાગને કુર્કર્મમાં પ્રવૃત્ત થતાં અટકાવ્યા તે વિષયની કથા ઘણી જ રમ્ય ભાષામાં આપેલી છે.

વાર્તાઓ સાથે સુંદર કવિતાઓ પણ આપવામાં આવેલી છે.

“અજ્ઞાની સમજ બિન સુતા, જમનકા ખાયગા જુતા” એસ આટલી જ લીટીઓ માણસને ખોટું રસ્તે જતો અટકાવે છે.

“મિટે સખ જનમકા ફંદા, કરે જો મહેર વજ્ર ચંદા” આ લીટીઓ પણ માણસને ધર્મિયની કૃપા પ્રાપ્ત કરવા ગ્રેરે છે.

बाणोच्छिष्टं जगत्सर्वम् ।

આખા જગતમાં એવી એકે વસ્તુ નથી કે જેનો સ્વાદ ખાણે ન લીધો હોય. આખું જગત આણું ઉચ્છિષ્ટ છે. તે મુળ્ય એવો એકે ઉપદેશ નથી કે જે મગનલાલભાઈએ પોતાની સાદી શીખામણોમાં ન ગુંથી કાઢ્યો હોય. ભલે રાજકીય નૈતિક ધાર્મિક કે ગમે તે ક્ષેત્ર હોય પણ તે બધામાં માણસ સુંદર રીતે પોતાનું જીવન વ્યતિત કરે એવું ભાથુ શ્રીયુત મગનલાલભાઈએ અત્યંત સ્વાદિષ્ટ વાનીઓ તરીકે પીરસવામાં મળ્યા રાખી નથી. પરદેશમાં જનાર વેપારીને પોતાની ભુદ્ધિ પ્રમાણે વિચારપૂર્વક કામ કરવું પડે છે. શેઠે મુનિમને ઘણી શીખામણ આપી પણ મુનિમે કહ્યું “શેઠની શીખામણ ઝાંપા સુધી” વાળનું પાર્સીય રાગ્નને ભેંટ કરતી વખત મુનિમે પોતાની ભુદ્ધિ ન વાપરી હોત તો તેને ફાંસીએ ચડવાનો વખત આવત પણ મુનિમે તુરત ભુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી રાગ્નને પ્રસન્ન કરી દીધો. આવા હૃદય-સ્પર્શી દષ્ટાન્તોથી આ પુસ્તક ભરપૂર છે. આ ભાગમાં શ્રીયુત મગનલાલભાઈએ પોતાની સંપૂર્ણ અનુભવ શક્તિનો કાલ ગુર્જર પ્રગ્લને આપ્યો છે. મ્હને ખાત્રી છે કે અત્યાર સુધી ત્રણ ભાગને પ્રગ્લએ જેટલો ટેકો આપ્યો છે તેટલો અને તેથી વધારે ટેકો આ ચોથા ભાગને પ્રગ્લ તરફથી મળશે. એજ સૂત્રેષુ કિં बहुना.

અમદાવાદ.
(કડવા પોળ)
તા. ૨૦-૬-૨૭.

જેઠાલાલ ચીમનલાલ સ્વામીનારાયણ.

એમ. એ. એમ. એલ. સી.

આભાર—દર્શન

!! ઉપકાર !!

શ્રીયુગ દાતારમંડળ રાજ્યવલ્લભ

શેઠ ન્યાલયદંભાઈ લલુચંદભાઈ જે. પી.

શુભનિવાસ પાટણ.

આપ સાહેબની ઉદાર સખાવતોનું સ્મરણ પાટણની પ્રજાને દીર્ઘ કાળ રહે તે માટે જનરલ હોસ્પિટલ માટે દોઢ લાખની અને પાટણમાં પાણીનો વેરા (નળ ટેક્સ) માફ કરાવવા અદી લાખની ઉમદા સખાવત આપના સ્વર્ગસ્થ ખંધુના સ્મારકમાં આપે આપી મહાન ઉપકાર કર્યો છે; એટલું જ નહિ પણ ગુપ્ત દાનો તો આપના ગરીબ જનો પ્રત્યે સદંતર ચાલુ જ છે. વિદ્યા વિમે આપની અભિરૂચી અત્યંત વ્તેષ આપના પાસે મેં મહારી “ સાદી શિલામણ ” પુસ્તક ૪ થાની આપને અર્પણપત્રિકા સ્વીકારવાનું કહેતાં આપે અતી ઉત્સાહ ને પ્રેમથી મહારી માંગણીનો સ્વીકાર કરી આપના સહગત શ્રીમાન ભાઈ પુનમચંદના નામથી કણલ રાખી મને સદાને માટે આભારી કર્યો છે તેને માટે હું આપનો આભાર માનું છું. પરમાત્મા આપને દીર્ઘાયુષી રાખે અને આપની યશ કીર્તિ દીનપ્રતિદીન સંવૃદ્ધિ પામે એવી જગનિયંતા પ્રત્યે મહારી પ્રાર્થના છે.

પાટણ (ગુજરાત)

તા. ૨૦-૬-૨૭.

હું છું આપનો ચાલુરજ સેવક,
મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલના
જયવંદન.

स्वर्गस्थ श्रीमान् शैल पुनमचंद लक्ष्मचंद.

मु. पाटणु. (इतर गुजरात.)

जन्म.

संवत् १८४१ ना चहतर

मुदी पूर्णिमा.

स्वर्गवास.

संवत् १८७८ ना

शुद्ध वही १.

स्वर्गस्थ श्रीमान् शेठ पुनमय्यंद लक्ष्मय्यंदना धर्मपत्नि
श्रीमती भण्डी ज्येष्ठ—पाटाण्. (चित्तूर पुनरागत.)

શ્રી
પરોપકારાય સતાં વિમૂતયઃ ॥

દુહો.

નામ રહેતાં હાકરાં, નાણા નહિ રહંત;
કિરત હુંદાં કાટણાં, પાડ્યાં નહિ પડંત.

શ્રીમાન શ્રીયુત સદ્ગત શેઠશ્રી પુનમચંદલાઈ લલ્લુચંદલાઈ

શુભનિવાસ સ્થળ પાટણ.

(ઉત્તર-ગુજરાત)

આપના સહયુગી શ્રી દાતારમંડળ રાજ્યવલ્લભ બંધુ શ્રીમાન
શેઠ ન્યાલચંદલાઈ લલ્લુચંદલાઈ જે. પી. તથા આપના
ધર્મપત્ની મણીબાઈ એ બંનેએ આપની શુભ ઇચ્છાઓ
અને સહલાવનાઓ ધ્યાનમાં રાખી તે મુજબ આપની લક્ષ્મીને
સદ્વ્યય કરવાના હેતુથી પાટણ મ્યુનિસીપાલિટીને વોટર વર્કસના
કામમાં શ્રીમંત સરકારે લોન આપેલી, આ લોનનું મ્યુનિસિ-
પાલિટીને કરજ હોવાથી, મ્યુનિસીપાલિટીએ આ કરજની રકમ

ભરવા અને ચાલુ નિભાવ માટે બે જાતના ટેકસ પાટણની પ્રજા ઉપર નાંખેલા હતા. તે એવા કે ઘરમાં નળ લઈ પાણી લેનાર માટે નળવેશ અને ઘરમાં નળ નહિ લેતાં ટાંકી અગર સ્ટેન્ડ પાઈપથી પાણી લેનાર માટે પાણીનો સામાન્ય વેશ ધરાતી કીંમતના ધોરણે લેવાતો હતો. આવા સામાન્ય વેશની વાર્ષિક રકમ રૂ. ૨૮૦૦૦ જેટલી થતી હતી. આ રકમનો પાટણ શહેરની પ્રજાને માથે બોળે હતો. આ બોળે કાદી નાંખવા અને પ્રજાને મફત પાણી મળવા માટે પાટણ મ્યુનિસિપાલિટીના કચ્છની રકમમાંથી મોટી રકમ આપના નામથી રૂ. ૨૧ લાખ જેટલી રકમ આપી, એ સામાન્ય વેશમાંથી પાટણની પ્રજાને કાયમને માટે મુક્ત કરાવી છે અને તેથી સદૈવ સરસ્વતીના નિર્મળ અને મીઠાં જળ મળવામાં મોટી સહાય કરી પાટણ શહેરની પ્રજાનો ધણો સંતોષ અને આશિર્વાદ મેળવ્યો છે.

આપનું સાદું જીવન અને સરસતા અને ઉચી લાવનાઓથી મુગ્ધ થઈ હું પણ એક પાટણનો વતની હોઈ આપના પવિત્ર નામને આ માટે “સાર્દી શિલામળ” પુસ્તક ૪ થું અર્પણ કરું છું. મારો પ્રેમ અને મહારી લાગણી મને ખાત્રી આપે છે કે આપનો પવિત્ર આત્મા મહારી અલ્પ સેવા તરફ સહૃદય થશે. એજ નમ્ર વિનંતિ. સંવત ૧૯૮૩ ના ભાદ્રપદ કૃષ્ણ પક્ષ વદી ૯ અંદ્રવાર સુ. પાટણ (ગુજરાત)

મુ. પાટણ
(ઉત્તર-ગુજરાત)

હું છું સદા આપનો નમ્ર સેવક
મગનલાલ શંકરલાલ પટેલના
સવિનય વંદન

શ્રીમાન સદ્ગત શેઠ શ્રી પુનમચંદલાઈ લલ્લુચંદ- લાઈ એમના જીવનની સંક્ષિપ્ત રૂપરેખા.

૧. આ સદ્ગત ગૃહસ્થના જીવનચરીત્રની રૂપરેખા આ પુસ્તકના વાંચકો મહારી પાસે જરૂર માગે તેથી એ દોષ ન આવવા માટે હુંકામાં એમના જીવનની અને એમના ઓળખાણની રૂપરેખા આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે. આ પ્રયત્નમાં જો કોઈ ગૃહસ્થને ખામી લાગે તો દરજુર કરવા કૃપા કરશો.

૨. ગુજરાતમાં અણહીલપુર પાટણ એ પુરાતન રાજ્યધાનીનું સહેર હોઈ તેના રાજ્યકર્તા અને ધનાઢ્યોના શુભ કામોથી હિંદુસ્થાનના ઇતિહાસમાં અને બદ્ધે ગુજરાતના ઇતિહાસમાં પ્રસિદ્ધ સ્થાન હોઈ તેની આ સ્થળે વિશેષ ઓળખાણ આપવાની આવસ્યકતા મને લાગતી નથી, કારણકે મેં આ જ પુસ્તકની છેલ્લી પ્રલછાપમાં “ પાટણનું પરિવર્તન ” સંક્ષેપમાં વર્ણવેલું છે તે ઉપરથી વાંચક વૃંદને પાટણની પ્રાચીન અર્વાચીન સ્થિતિનું સહેજ જ્ઞાન થશે એવી મહારી ધારણા છે એટલે વિશેષ વર્ણન કરવા જેવું રહેતું નથી.

૩. આવા પ્રસિદ્ધ શહેરમાં બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિ, વૈશ્ય અને સુદ્ર એ ચારે વર્ણની પ્રેમાલ પ્રગ્ન પાટણમાં છેલ્લી વસ્તી ગણતરીના હિસાબે વસ્તી ૨૭૦૧૭ ની છે. આ વસ્તીમાં કેટલાક શ્રીમંત કુટુંબો એવાં છે કે જેઓ પાટણ શહેરની પ્રગ્નના ભલાને માટે અને તેમની અડચણો દુર કરવા માટે ઘણી મોટી સખાવતો કરી છે અને કવી-શ્વર દક્ષપતરામલાઈએ ધનવાનના બતાવેલા ધર્મનું પાલણ કરવા એ દીશામાં પ્રયત્ન આદરી રહ્યા છે.

૪. આવા ઉંચ અણીના કુટુંબો પૈકીના એક કુટુંબમાં અવતરેલા સદ્ગત શ્રીમાન શેઠ પુનમચંદલાઈ કે જેઓ ઉત્તર ગુજરાતમાં વસ્તી લેડવા પાટીદાર કોમમાં પશુ કુળવાન ગણાતી બે શાખાઓ

એક સાંડેસરા અને એક સાળવી એવી બે છે. તેમાં સાંડેસરા એટલે પાટણમાં સાંડેસરા પાટીના વતની તે સાંડેસરા, અને સાળવી એટલે રેશમનું ઊંચા પ્રકારનું ભરત કામ કરનાર એ સાળવી એમ કહેવાય છે. તે સાંડેસરાના ઘરેની સંખ્યા ૧૫૦ છે અને સાળવીના ઘરેની સંખ્યા ૨૫૦ છે. સાળવીઓનો દીકરી દેવાનો સખંધ સાળવીમાં જ છે, અને સાંડેસરાએ બાલીસાણા, સંડેર, માણુંદ, વાલમ, ને ભાન્ડુ એ પાંચ ગામોમાંથી કન્યાઓ લાવે છે અને પોતાની સાંડેસરા શાખામાં કે સાળવી શાખામાં આપે છે. આ સાંડેસરા શાખામાંના કેટલાક ઘરો જૈન, વૈષ્ણવ, અને કેટલાક સ્માર્ત એ ધર્મ પાળે છે. આ સાંડેસરા આખી કામ વેપારનો ધંધો કરે છે. આ સાંડેસરા શાખામાં શ્રીમાન પુણ્યશાળી પીતાશ્રી લલ્લુભાઈ અને પુણ્યશાળી માતુશ્રી ભુરીબાઈને પેટે શ્રીમાન શેઠ પુનમચંદભાઈનો જન્મ સવંત ૧૯૪૧ ના ચૈત્ર સુદી પૂર્ણિમા રવિવારના દીવસે શુભ ચોઘડીએ થયો હતો, આ પુણ્યશાળી પીતાશ્રી લલ્લુભાઈના ધર્મ પત્ની પુણ્યશાળી બાઈ માણેકબાઈથી શ્રીમાન ન્યાયચંદભાઈનો જન્મ થયો છે. શ્રીમાન ન્યાયચંદભાઈ સખાવત કરનારા ગૃહસ્થોમાં ઊંચી શ્રેણીના હોઈ શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારે તેમને શ્રી દાતાર મંડળનો તથા રાજ્ય-વક્તવનો ઇલિકાબ અને સુવર્ણપદ આપેલાં છે એમના જીવનની કાંઈ હકીકત આગળ આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

૫. શ્રીમાન સદગત શેઠ પુનમચંદભાઈના પીતાશ્રી પુનમચંદ-ભાઈને લગભગ ૧૭-૧૮ વર્ષની વયના મુકીને સ્વર્ગવાસી થયા હતા અને તેમની માતુશ્રી ભુરીબાઈ યોગ્ય ઉમરે સ્વર્ગવાસી થયાં છે. શેઠ પુનમચંદભાઈએ ગુજરાતી ભાષામાં સામાન્ય રીતનું જ્ઞાન મેળવ્યું હતું પરંતુ એમનું જીવન અને બુદ્ધિ એ જગતની નજરે કાંઈ અનેરો ભાવ અને પુણ્યભાવ પેદા કરતાં હતાં. એમના સાદા સ્વભાવથી પાટણની પ્રગતિ મોહ પમાડ્યો હતો, અને બુદ્ધિબળથી વેપારી બંધુઓને મોહ પમાડ્યો હતો, એમની વેપારી જ્ઞાનની કક્ષા એમના

પીતાના વારસામાં મળેલી પરન્તુ એ કળાને હિંચી શ્રેણીમાં ખેંચનાર એમના આરમાન પણ સાચા સહોદર અંધુ શ્રીયુત ન્યાયચંદલાઈનો જ પ્રતાપ હતો.

૬. શ્રીમાન શેઠ પુનમચંદલાઈના પીતાનો ધંધો મુંબાઈમાં ચુતરનો હતો અને એ ધંધો પણ સારો ધીકતો ધંધો ચાલતો હતો આ ધંધામાં જોડાવા તેઓ નાની ઉમરથી “મુંબાઈ” નગરી કે જે મુડી, બહાદુરી, અને ઈમાન ઈતિઆરી એવા ત્રણ ગુણો પૈકી જેના પાસે એક પણ ગુણ હોય તેની પુરેપુરી કીમત આપનારું સ્થાન હોય ત્યાં ગયેલા હતા, ત્યાં એમણે પોતાનો વેપાર કરવા સાદસ ખેડવાના બહાદુરી અને ઈમાન ઈતિઆરીના ગુણોથી પોતાના વડીલ અંધુ ન્યાયચંદલાઈની સાથે રહીને વેપાર ખેડવા માંડ્યો અને તેમાં તેમણે કંચન અને કીર્તિ એ અને સારાં મેળાયાં. એમાં ખંનને લાઈની જોડી અને સંપ એવો ચાલવા માંડ્યો કે ધ્યાનપૂર્વક જોનારને પ્રેમ અને ઉત્સાહ પેદા કરે એવો હતો. આવો યોગ લાંબો વખત ચલાવવાનું ઈશ્વરને રચ્યું નહિ તેથી તેમનો સ્વર્ગવાસ સર્વત્ર ૧૯૭૮ ના જોડ વડી ૧ ને રોજ થતાં આ ક્ષાતી દુનિઆનો ત્યાગ કરી સ્વર્ગના અધિકારી થયા તેથી તેમના કુટુંબને મોટી ખોટ પડી એટલું જ નહિ પણ પાટણની પ્રગતિ પણ તેમના વિયોગનું અસહ્ય દુઃખ ઉત્પન્ન થતાં મોટી ખોટ પડી હતી.

૭. શેઠ પુનમચંદના લગ્ન પાટણના રહીશ સાંડેસરા નાથાલાલ દેવચંદને ત્યાં આઈ મણીઆઈ સાથે થયાં હતાં એ આઈને એક પુત્રને એક પુત્રી થયાં હતાં પરન્તુ તે શેઠ પુનમચંદલાઈની ક્યાતીમાં જ સ્વર્ગવાસી થયાં હતાં.

૧. મુંબાઈનો અર્થ એવો કરેલો છે કે; મુ એટલે મુડી; બા, એટલે બાહાદુરી ને ઇ, એટલે ઈમાનદારી એટલે આખો અર્થ મુંબાઈ એટલે મુડી અને કલાકોશસ્થની અગર જુદીની બહાદુરીને ઈનામદારી એ પૈકી જેના પાસે જે ગુણ હોય તેને તેના પ્રમાણમાં તે મુંબાઈમાં પુરતો બહો મળી શકે છે.

૮. શેઠ પુનમભાઈએઓ પોતાનો વેપાર પોતાના વડીલબંધુ ન્યાલચંદભાઈની સાથે તેમના ભાગમાં કરતા હતા, પરંતુ તેમણે પોતાના અવસાન સમય પૂર્વે પોતાની વહેંચણુ કરી જુદા થયા હતા. આથી તેમણે પોતાની મિલકતનો સફવચ કરવા માટે પોતાના વડીલ બંધુ અને પોતાનાં ધર્મપત્નીને લલામણુ કરી હતી.

૯. તેઓના સ્વર્ગવાસ થયા પછી તેમની શુભ ભાવનાઓ અમલમાં મુકવા માટે શ્રીમાન શેઠ ન્યાલચંદભાઈ અને તેમનાં ધર્મ-પત્ની કે જેઓ હાલમાં જૈન ધર્મના સંપૂર્ણ રાગી હોઈ ધર્મભાવનાઓ પાળીને વ્રત અને તપ કરી પોતાનું કિંચા પ્રકારનું આદર્શ અને સાદું જીવન ગુજારી રહ્યાં છે એ ખંનેતી લલી નેમથી પાટણુ શેહેરમાં સરસ્વતીના નિર્માણ અને મીઠાં જળ મળવા માટે શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારે રૂ. ૨૩૧૨૦૬-૧૦-૮ જેટલી રકમ બક્ષીસ આપેલી હતી ને રૂ. ૪૬૨૪૧૩-૫-૪ જેટલી રકમ ૪ ટકાના વ્યાજથી પાટણુ મ્યુનિસીપાલિટીને કરજે આપી હતી. આ કરજની રકમ ભરવા અને ચાલુ ખર્ચને પહોંચી વળવા પાટણુ મ્યુનિસીપાલિટીએ પ્રજા ઉપર બે જાતના ટેક્સ નાંખ્યા હતા તે એવા કે ઘરમાં નળ લેનાર માટે વાર્ષિક રૂ. ૬ અને નળ નહિ લેતાં ટાંકી કે સ્ટેન્ટ પાછપ નળથી પાણી લેનાર માટે ઘરની કીંમત ઉપર સ્કેલ એવો દરાવ્યો હતો કે તેમાં વસ્તીવાલાં ઘરની કીંમત માટે ૧૦૦ સુધીની કીંમતનાને ફક્ત માશી ને તે ઉપરની કીંમતનાં ઘરો માટે ૩૦૦ સુધી ખાર આના અને ૫૦૦ સુધી દોઢ રૂપિયા અને ૧૦૦૦ સુધી ત્રણ રૂપિયા અને ૨૦૦૦ સુધી ચાર રૂપિયા અને તે ઉપરાંત માટે પાંચ રૂપિયા અને ખાલી ઘરો માટે ઉપરની કીંમત અને સ્કેલના ધોરણે દરાવેલી રકમનો ૧/૪ રકમનું ધોરણુ દરાવ્યું હતું, તે તેથી આ પ્રમાણેના સામાન્ય કરની રકમ લગભગ રૂ. ૨૮૦૦૦ જેટલી પાટણુની પ્રજાને ભરવી પડતી. નળવેરાની અને સામાન્યવેરાની રકમના દરાવેલા ધોરણુથી પણ પહોંચી વળાતું નહોતું તેથી તેમાં વધારો કરવા મ્યુનિસીપાલિટી

ચોજનાઓ કરતી હતી. આ વાત શ્રીમાન શેઠ ન્યાલયદંભાઈ અને સદગત શ્રીમાન પુનમચંદભાઈના ધર્મપત્ની એ બંનેના જાણવામાં આવતાં આ ટેકસમાંથી બચાવ કરવા માટે “શ્રીમાન શેઠ પુનમચંદભાઈના નામથી” મ્યુનિસીપાલ્ટીને સરકારના કરજમાંથી મુક્ત કરવા રૂપિયા અદીલાખ જેવી મોટી રકમ આપીને પાટણ પ્રગતે મોટા રણમાંથી મુક્ત કરાવી નિર્મળ અને મીઠાં જળ મફત આપવામાં મોટી સલાનુલુતી કરી પાટણ શહેરની વસ્તી ઉપર મહાન અને કદી ન ભૂલાય તેવો ઉપકાર કરીધો છે.

૧૦. પોતાના જ્ઞાતીબંધુઓનાં હીન માટે એક વાડી પૂર્વે મળુંદના અમીન મોરાર ભાઈચંદે સાંડેસરાઓને બક્ષિસ આપેલી હતી પરંતુ તે જીર્ણ હોવાથી પડી ગયેલ હતી તે વાડીમાં રૂ. ૨૦૦૦૦ જેટલી મોટી રકમ ખર્ચાને એક સુંદર વાડી બનાવી આપી જ્ઞાતીને સોંપી છે તે સાંપ્રત સમયમાં જ્ઞાતીબંધુઓને જાહેર રસ્તા ઉપર હોવાથી અતી ઉપયોગી થઈ પડે છે.

૧૧. આવા પુણ્યશાળી કુટુંબના અગ્રગણ્ય અને શ્રીમાન દાતાર મંડળ શ્રીમાન ન્યાલયદંભાઈનું જીવનચરિત્ર એ દરેક મનુષ્યને બોધક અને સંસારમાર્ગની બધી દીશાઓમાં માર્ગદર્શક થઈ પડે તેવું છે. પરંતુ તેને આ સ્થાને વિસ્તારથી લખવું યોગ્ય નહિ લાગવાથી તેની હુંકી નોંધ કરું છું.

૧૨. શ્રીમાન શેઠ ન્યાલયદંભાઈ કે જે આ જીવનજીતાંતના નાયક શ્રીમાન પુનમચંદભાઈના ઓરમાન વડીલ બંધુ થાય છે એ ઓરમાનને સહોદરનો ભેદ તો માત્ર સાંડેસરા જ્ઞાતીના ગણ્યાગાંડ્યાં માણસો સગપણના કારણે જ જાણતા ? હશે એવો એમનો બંને ભાઈઓ વચ્ચેનો અતુલીત પ્રેમ હતો.

૨. એ રકમ આપતાં પૂર્વે નળવેરો રૂ. ૯ લેવા નક્કી થયું હતું, અને સામાન્ય વેરામાં કમિતનો સ્કેલ કાઢી નાંખી નળ ન લીધો હોય તેવા દરેક ઘર ઉપર રૂ. ૪ પ્રમાણે સામાન્યવેરો લેવામાં નક્કી થયું હતું.

૧૩. શ્રીમાન શેઠ ન્યાલચંદલાઈ કે જેઓએ પાટણ શહેરની ગામડી નિશાળ કે જે લગા અધ્યાત્મની લીંમડાવાળી શેરીએ હતી તેવી ગ્રામ્ય કોલેજમાં સામાન્ય રીતનું ગુજરાતી ભાષા વાંચવા લખવાનું અને વેપારી બાબતોમાં પણ સામાન્ય રીતના હીસાબો ગણવામાં અને નામુંકામું લખવા કે સમજવામાં મદદરૂપ થાય એવું શિક્ષણ મેળવેલું છે. તેઓ નાની ઉંમરમાં ૧૧ વર્ષની ઉંમરે મુંબઈ જઈ તેમના પીતાશ્રીના સુતરના ધંધામાં જોડાયા છે. આ ધંધામાં તેમની કુનેહબુદ્ધિ અસાધારણ છે, વળી એમની અમૃતભરેલી અને પ્રેમમય વાણી, ઇમાનદારીના અણુમોલા ગુણથી એમના ઉપર યુરોપીયન વેપારીઓ ખુશી થઈ તેમને બ્રેડી કંપનીનું કમીશન આપેલું હોવાથી એમનું જીવન હિંદુસ્તાનમાં એક અપૂર્વ તેજથી ચળકતા તારાસમાન છે.

૧૪. એમણે વેપારી કુનેહબુદ્ધિથી સુતરનો વેપાર ચલાવીને તથા કમીશનમાંથી ધણો સારો પૈસો પેદા કર્યો છે, અને તે પૈસાનો તે પ્રમાણમાં સદુપયોગ પણ કરવા માંડ્યો છે. એમને પણ ધનના ધણીના ધર્મો કવિશ્વર દલપતરામે બતાવેલા પુરા ધ્યાનમાં રાખી તેનું ચથાર્થ પાલન કરવા માંડ્યું છે. પાટણ શહેરમાં મોટી હોસ્પીટલ કે જેમાં મુખ્ય ભાગ આંખના દર્દો કે જે જગતને નિહાળવામાં મોટી અડચણ રૂપ થાય છે કે જેવાં કે (મોતીઓ, ડ્રાક્) વગેરે તેવાં દર્દો દુર કરવા માટે સારી યોજના કરાવી છે. એ દવાખાનું બનાવવા ને ચલાવવા માટે રૂપિયા એક લાખ ને ચાળીસ હજાર જેવી મોટી રકમ આપી છે. આ દવાખાનું પાટણ શહેરમાં પ્રવેશ કરતાં અગ્રે ભાગે “ શ્રીમાન દાતારમંદલ શેઠ ન્યાલચંદ લલ્લુચંદ જનરલ હોસ્પીટલ ” એ નામથી બંધાવેલું છે અને જેથી શહેરની શાહામાં ઘણોજ અમુલ્ય દેખાવ થયો છે. અને એના પરીણામે આંખોના દર્દીઓ જગતને નિહાળવામાં ઈશ્વરની આપેલી અક્ષીસમાં (પોતાના કર્મસંયોગે ખામીઓ આવતી હોય) તે ખામી દુર થવાથી શ્રી ન્યાલચંદલાઈના નામનો મહિમા અંતર પ્રેમથી ગાતા ગાતા હજારો દર્દીઓ આસ્થા જાય છે.

આ હોસ્પીટલમાં શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકાર તરફથી નિમ્ણાત ડોક્ટરો રાખીને અનેક પ્રકારના દર્દીઓને ત્યાં રાખીને રોગીજનોના રોગ ટાળી મુક્ત કરે છે. ખરેખર આખું કલ્યાણકારક કામ કરી એમણે ઘણું યુગ્મ્ય ઉપાર્જન કરેલું છે; અને પ્રજાનો સંતોષ અને આશિર્વાદનો ધોધ વાળ્યો છે.

૧૫ એમની જ્ઞાતીમાં ભાન્ડુ, વાલમ, બાલીસણા સંંડર, મણુંદ અને પાટણ એ પાંચ ગામેને જમાડીને જરમન સીસ્વરના લોટાનું લલાણું કર્યું છે તથા પોતાના સદ્ગુણી પુત્ર કાન્તિલાઈના શુભ લક્ષ વખતે પાટણ શહેરમાં વસતા પોતાના જ્ઞાતીજંધુઓને ચાંદીના લોટાનું લલાણું કરી જ્ઞાતીજંધુઓને પણ અપૂર્વ લાલ આપ્યો છે, અને હજુ પણ એમના તરફ સદાનુભુતીની ઇચ્છાઓ દર્શાવી રહ્યા છે. ઈશ્વર એ દીશમાં વધારે પ્રયત્ન કરવા પ્રેરણા કરે એવી આ લેખકની ઇચ્છા છે.

૧૬. એમના કુટુંબમાં એમનાં ધર્મપત્ની રળીયાતબાઈ કે જેઓ બાલીસણાના ખાનદાન કુટુંબના ધર્મપરાયણ ઉંચા સંસ્કારવાળાં અને પરોપકારી બાઈ હોઈ એમના ગૃહરાજ્યને અનુપમ રીતે દીપાવી રહ્યાં છે. તેઓ બહુજ દયાળુ અને અન્યના દુઃખે દાઝનારાં પરોપકારી જ્ઞાતિનાં છે.

૧૭. એમનો એક પુત્ર શ્રીયુત કાન્તિલાઈ છે જેમણે મેટ્રીક સુધી અંગ્રેજી ભાષાનું જ્ઞાન લીધું છે, અને વેપારી શિક્ષણની પીત શ્રીની પુરતી તાલીમ મેળવવા હરનીશ પ્રયત્ન આદરી રહ્યા છે. એમનું જીવન પણ જગતમાં એક ઉંચા પ્રકારનું નમુનેદાર થશે એમ સ્નેહીજનો ભાવ બાંધી રહ્યા છે. ભાઈ કાન્તિલાઈની વય નાની છે છતાં મહાન સદ્ગુણો તેમનામાં અભારથી જ પ્રકાશી રહ્યા છે. તેમને ત્રણ બહેનો છે, તેઓ પણ સંસ્કારી અને મેના પોપટની પ્રેમીલી ભાષા સુઝાવે તેવી ગિર્વાણ વાણી બોલે છે. તેઓ પણ સદ્ગુણી બાઈ રળીયાત બાઈની સંપૂર્ણ દેખરેખ અને કાળજી નીચે ઉંચા પ્રકારનો સંસ્કાર એમના હૃદય પ્રદેશમાં ભરી રહ્યાં છે.

૧૮. શ્રીમાન શેઠ ન્યાયચંદલાઈની પાટણુ શેહેરની ગરીબ પ્રજા માટે ખાનગી સખાવત પણુ ભારે છે, એમની ઉદાર સખાવતો અને અગ્રગણ્ય વેપારીપણું અને કુનેહલુહિથી પ્રસન્ન થઈને નામદાર બ્રિટીશ સરકારે જે. પી. ની માનવંતી પદવી આપી છે અને શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારે એમની સખાવતોથી પ્રસન્ન થઈને એમને શ્રી દાતાર મંડળનો સુવર્ણપદક અને પદવી આપી છે તથા હાલમાં રાજ્યવસીલનો ચાંદ પણુ મળ્યો છે.

૧૯. લેઉવા પાટીદાર કામમાં પાટણુમાં કંચન અને કાનિ, સુનીતિ અને સદલાવ, સરસતા અને સાદાઈ, પરાપકાર અને પવિત્રાઈથી વર્તતું કુટુંબ જોઈ હું પણુ એક જાતીનો હોઈ મને સહૃદય પ્રેમની લાગણી થાય એ સ્વાભાવિક છે અને એ પ્રેમની લાગણીમાં હું મુગ્ધ થએલો હોઈ મારા કામ સાથે એમના પવિત્ર અને પ્રખ્યાત કુટુંબના જીવનની રૂપરેખા જોડાય એવી મહારી તીવ્ર ઇચ્છા થવાથી આ રૂપરેખાની મેં નોંધ કરી છે. પ્રભુ આવા કુટુંબને દીર્ઘાયુષી રાખે, અને પરાપકારનાં અનેક કામો તેમની પાસે કરાવો એવી પ્રેમભરી ભાવના છે.

૨૦. શ્રીયુત ન્યાયચંદલાઈ પાસે મેં જીવનચરીત્રની માંગણી કરેલી પરન્તુ તેઓશ્રીને પ્રસંદ નહી હોવાથી તે આપવા ના પાડેલી એટલે સંપૂર્ણ જીવનચરીત્ર આ સ્થળે હું લખવા શક્તિમાન થયો નથી પણુ મને પ્રયત્ન કરતાં જે માહેતી મળી છે તે માહેતી વાંચક-વૃંદ આગળ રજુ કરી છે. મને લાગે છે કે વખતે તેમાં ભુલચુક પણુ હોય પરન્તુ તે માટે સુઝ વાંચકો મને જરૂર ક્ષમા કરશે એવી આ સ્થળે વિનંતી કરું છું.

૨૧. તેઓ શ્રીમાનના ઉચ્ચ સદગુણોથી દોરવાઈને પાટણુના નાગરીકોએ તા. ૧-૬-૨૫ ને રોજ જે માનપાત્ર આપ્યું છે તે આ જગ્યાએ દાખલ કરવામાં આવે છે તે ઉપરથી રાજાને પ્રજાની સરખી પ્રીતિ મેળવનાર મહાન પુરોહિત કેવા હોય છે તેનું સહેજ જ્ઞાન વાંચક-વૃંદને થયા વિના રહેશે જ નહિ.

શ્રીયુત દાતાર મંડળ શેઠ ન્યાસચંદ લલ્લુચંદ. જે. પી.
શુભ નિવાસ પાટણ. (હિતર ગુજરાત)

દાતારમંડળ શ્રીમાન શેઠ ન્યાલચંદ લલ્લુભાઈ
જે. પી. ને પાટણના નાગરીકોએ આપેલું

માનપત્ર.

સર્વેષાં મહદૌષધાલયકૃતે દત્તં પ્રભૂતં ધનં
તદ્વચ્છાક્ષુષરોગવારણકૃતે યેન વ્યવસ્થા કૃતા ।
સ શ્રીમાનળહિલપદ્મનપુરે રાજાપ્રજામાનિતઃ ।
લલ્લુભાઈ સમુદ્ભવો વિજયતાત્ શ્રીનાલચંદ્રશ્ચિરં ॥

મે. શ્રીયુત દાતારમંડળ

શેઠ ન્યાલચંદભાઈ લલ્લુભાઈ જે. પી. મુ. પાટણ.

પ્રભુની સૃષ્ટિમાં વસતા લાઝ્યશાળી પુરુષો પૈકી આપ એક છો. આપે કેવળ જ્ઞાતમહેનત અને વ્યાપારી કુશળતાના પરિણામે શ્રીમંતાઈની સુખકર સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરી છે.

ગરીબોને કેવાં દુઃખો હોય છે તેનો ખ્યાલ આપ કદી વિસરી શકતા નથી અને તેથીજ આપના ધનનો હીરસો ગરીબોનાં કષ્ટો કાપવામાં સદા અર્પણ કર્યાજ કરો છો.

આપ જૈનધર્મના અનુયાયી હોવાથી શ્રવણ યે પ્રાધાન્ય ગુણ આપનામાં હોય જેમાં નવાઈ જેવું નથી, પરન્તુ આપ કોઈપણ પ્રકારના જ્ઞાતિભેદ તેમજ ધર્મભેદ વિના સમ-દષ્ટિથી પાત્રને દાન આપ્યા જ કરો છો.

મનુષ્ય દેહનું નુર ખરેખર ચક્ષુઓ જ છે; ચક્ષુઓના રોગથી પીડાતા મનુષ્યોનું શ્રવણ અતિ દુઃખમય થઈ જાય છે. તેવાં દુઃખોના નિવારણાર્થે આપની દાનવૃત્તિ દોરાર્થ અને આપે

લગભગ દોઢ લાખ રૂપિયા જેટલી ખાદશાહી સંખ્યાવત શ્રીમંત
સરકારદ્વારા કરી, આપ ન્યાયચંદલાઈએ ગુજરાતના ઉત્તર
લાગની પ્રજાને ખરેખર ન્યાયલ જ કરી છે.

આપની આ ઉદાર માગણી શ્રીમંત સરકારે કૃપા કરી
સ્વીકારી સરકારી અંગે આપના નામનું એક ભવ્ય દવાખાનું
અંત્ર પાટણમાં સ્થાપ્યું છે જેને ખુલ્લું મુકવાની ક્રિયા પણ
નેકનામદાર દિવાન સાહેબ સર મનુભાઈના મંગળ હસ્તે આજ
થઈ આપનું નામ સદા સાદ કાયમ રહ્યું છે.

આપના મહર્ષિ ભાઈ પુનમચંદે પણ આપનું જ
અનુકરણ કરી, રૂપિયા અઢી લાખની ગંગાવર રકમ પાટણના
શેહેરીઓને પાણીનો સામાન્ય વેરા માફ કરાવવા સાદ શ્રીમંત
સરકારને આપવા દરવેલ છે. આ કાર્યમાં પણ આપ જ
પ્રાધાન્ય છે. આપની આવી અનુપમ સંખ્યાવતોનો બદલો
પાટણની પ્રજા આપી શકે તેમ નથી.

હૃદયની આપ પ્રત્યેની લાગણીઓ દર્શાવવા અમે
પાટણ શેહેરીઓએ આજે આ તક લીધી છે, અને અંતઃકરણ-
પૂર્વક સવિનય જણાવવા રંગ લઈએ છીએ કે, આપે
નિવાળેલી બક્ષિસોથી અમે પૂર્ણ આભારી બન્યા છીએ; અને
સકળ વિશ્વના નાથ પાસે અમારી પ્રાર્થના છે કે આપ દીર્ઘ-
યુષી થાઓ, અને લોકકલ્યાણાર્થે આપને તે દયાળુ નાથ વિશેષ
દ્રવ્ય અને તક આપો.

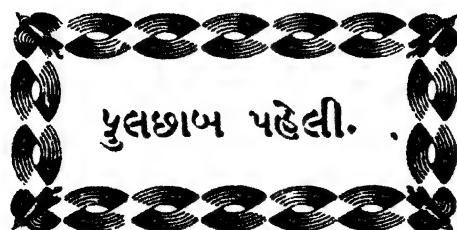
પાટણ.
તા. ૧-૬-૨૫.
સોમવાર.

} લી. હમો છીએ, આપના મિત્રો
તથા શુંભચિંતક પાટણ શહેરના
નાગરિકો તરફથી.

સાદી શિખામણ.

પુસ્તક ૪ થું.

શેરને માથે સવાશેર.

આ જગતમાં પરમાત્માએ મુળથી એવી રચના કરી મુકેલી છે કે:-શેરને માથે સવાશેર મુકરર કરી મુકેલ છે એટલે કોઈનો અલંકાર રહેતો નથી. કોઈના મનમાં એમ આવે કે હું મોટો છું તે વખતે કુદરત તેને એવો ચમત્કાર બતાવે છે કે, તેની મ્હોટાઈ બીજાના પ્રસંગમાં આવવાથી બીજકુલ રહેતી નથી તે વિષે એક દષ્ટાંત છે કે, જહાને એક વખતે પોતાની મ્હોટાઈનો મોહ થયો હતો કે હું આટલું બધું કાર્ય કરું છું છતાં પરમાત્મા મહારા કાર્યને કદી વખાણતો નથી એ શું હશે! તે ઉપરથી તેણે એક વખતે મનમાં અદ્ધસોસ લાવી જહાંડની ચાવી લઈ પરમાત્માને દેવાને માટે

વૈકુંઠમાં ગયા. પરમાત્માએ અંતરગ્નમી શક્તિથી જાણ્યું કે બ્રહ્માને મોહ થયો છે ! પણ શીકર નહિ, હું તેનો મોહ તુર્નમાં દુર કરીશ. એટલામાં બ્રહ્મા પરમાત્મા પાસે આવ્યા. એટલામાં પરમાત્માના સંકલ્પથી એકદમ ચાર મુખવાળા બ્રહ્મા આવ્યા, ત્યાં દશ મુખવાળા બ્રહ્મા આવ્યા તે પછી સો મુખવાળા ને હજાર મુખવાળા બ્રહ્મા આવ્યા ને બ્રહ્માથી આપું વૈકુંઠ ભરાઈ ગયું, એટલે મોહ થએલા બ્રહ્માને, મનમાં પશ્ચાતાપ થયો કે અહો ! મારાથી તો વિશેષ સામર્થ્યવાળા બ્રહ્મા પરમાત્માની સેવામાં હજારો છે ! હું શું ગણતરીમાં ! તુર્ન તેનો મોહ ઉતરી ગયો ને બ્રહ્માંડની કુંચી લઈ ચાલતા થયા, એટલામાં પરમાત્માએ બ્રહ્મા સામી દષ્ટી કરી કહ્યું કે “બ્રહ્માજી કેમ પધાર્યા હતા?” બ્રહ્મા શું બોલે ! તુર્ન શરમાઈ ગયા ને ગુપચુપ પોતાના સ્થાનકે ચાલવા માંડ્યા, તે દિવસથી બ્રહ્માના મનમાં એમ થયું કે જેના એક રોમમાં કોટાનકોટી બ્રહ્મા ગણતી પેડે ઉડતા દૂર છે તેમાં મદારી શું ગણતરી ! હે પ્રભુ તારી ગતી અપરંપાર છે તે મારા જેવાથી શું કળાય ? ત્યારે બ્રહ્મા જેવાનું અભિમાન સહેજવારમાં નષ્ટ થયું ત્યાં મનુષ્યની શું ગણના ! પરમાત્માના અત્યોદિક મહિમાનું ચંદ્રચ આ જગતમાં કોઈ સમજી શકતા નથી.

હરી ભજવાનો ઉપદેશ.

ભુજંગી છંદ.

ભર્યા પાપના ભાર સંભાર ભાઈ,
 દુર્ગાં કર્મની ખુળ કાઢી કરાઈ;
 મળ્યો માત્ર મેલી જવું છે મરીને,
 હવે જવ હેતે ભજી લે હરીને. ૧
 ખરો સત્યનો તેં ખગ્નનો ન ખાઈયા,
 બહુ ભુક્તિથી હલથી બુદ્ધ બોડ્યા;
 અરે તું ન ચાલ્યો રૂઠું આચરીને,
 હવે જવ હેતે ભજી લે હરીને. ૨

દયા છોડીને કંઈકને કષ્ટ દીધાં,
હુચ્યાઠ કરી કેંકના દ્રવ્ય લીધાં;
દીલે દૈવથી દોષ દેખી કરીને,
હવે હવ હેતે ભજી લે દરીને. ૩

કહે ભાઈ કાયા ધરી શું કમાયો,
ગયો લાલ તો ઉલટો તું હુંટાયો;
હૃયો કીચમાં ફેડ સુધી દરીને,
હવે હવ હેતે ભજી લે દરીને. ૪

જનો કંઈકે જોને ગયા તુજ જોનાં,
સગાં ને સંબંધી રહ્યા સર્વ રોતાં;
ધીખાતી દાધા ધોમ ઝાલે ધરીને,
હવે હવ હેતે ભજી લે દરીને. ૫

સત્યમેવ જયતિ અને હીંસાથી મહાપાપ તે વિષે
એક ગાયનું દર્શાવું.

પૂર્વે યમુના નદીના કીનારે ચંદ્રાવતી નગરીમાં એક બ્રાહ્મણની
ગાય રોહીત નામના પર્વતની તળેટીમાં એક વખતે ચરવા ગઈ હતી.
તેને ત્યાં એક વિકાળ સિંહનો સમાગમ થયો. ગાય જિયારી તેને
જોતાં જ ભયભીત થઈ ગઈ. વાઘે તુર્ત તરાપ મારી કહેવા લાગ્યો ?
હે ગાય ! આજ તું મને ભક્ષ માટે પ્રાપ્ત થઈ છું માટે શોકના
ત્યાગ કરી ઉભા રહે ! વાઘના કંઠાર અને શ્વાણ ઉભા થાય તેવા
વચનો સાંભળી પ્રથમ તો જરા ગભરાણી, પણ લીમત રાખી બેઠી.
હે કાળરૂપ વ્યાઘ ! તમારી પાસે આવવાથી કાંઈ પ્રાણીનું જીવન
રહે નહિ જેથી મારા મરણનો ખેદ કરતી નથી કેમકે જોને. જન્મ
થયો તેનું મૃત્યુ અવશ્ય થશે. હે મૃગાધિપ એ કારણથી હું શોક
કરતી નથી. હે વ્યાઘ ! ચલીત હવનનો શોક કરતી નથી. પણ કોઈના
વશથી મદા દુઃખ અને શોક થાય છે; એટલા વાસ્તે મદાર દુઃખમાં
રહેલાં સંતાપને સાંભળવા તું જરા કૃપા કર ! મને પ્રેક્ષી અવસ્થામાં

પુત્ર જન્મ્યો છે, તે હજી તરણુ ને અન્ન લક્ષણ કરતો નથી તેને મેં ગામના ગોંદરામાં એકલો રાખેલો છે. તે લુપ્પથી પીડા પામી મારી વાટ જોતો હશે ! એમ માની હું શોક કરું છું. અરે ! હું વિના એ બાળક કેમ જીવશે ? તો તે પુત્રને સ્નેહના પાસથી સ્તનપાન દેવાની ઈચ્છા છે જો મને આપ રજા આપો તો મારા વાછડાને ધવરાવી, તેના મસ્તકને ચાટી સખીઓને પુત્ર સોંપી, તેને હીતાહીતને સંદેશો દઇ, પાછી તુર્ત તમારી પાસે હું આવીશ; તે પછી તમે ઇચ્છા પ્રમાણે માંડે લક્ષણ કરજો. એવાં બહુજા ગાયના દીનવચ્ચનો સાંભળી વ્યાધે ફરીથી કહ્યું કે હે ગાય ! હવે તારે દીકરાથી શું પ્રયોજન છે ? આ તારા મૃત્યુને દેખતી નથી ? મને જોઈ પ્રાણીમાત્ર ત્રાસ પામે છે અને ઘણાક મરણ પામે છે. તું આ ટાણે સ્નેહથી વ્યાપ્ત થઈ હે પુત્ર ! હે પુત્ર ! એમ કેમ બોલે છે. મને જે વશ થાય છે તેને મંત્ર, તપ દાન અને માતૃપીતાની રક્ષા કરવાને સમર્થ થતા નથી અને તું તારાં માઆપ, પુત્ર અને સખીજનને જોઈ પાછી કેમ આવીશ ? હે ગાય ! આ મારા પ્રાણ તારા ર્ધીરનું પાન કરે. હું તને માત્ર વાણીથી નિરાશ કરીશ નહિ. બહુજા ગાય—હે મૃગેંદ્ર ! હું બાળ અવસ્થા છું મારે માંડે વચ્ચન સાંભળો. સખીજનને અમારા પરીપાલન કરનારા ગોવાળીઓને જોઈ તુર્તજ મદારા સખી જનની આજ્ઞા લઈ પાછી આવીશ. જો વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો તમારા પાસે સમ ખાકું છું. તે ઉપરથી વ્યાધને દયા આવતાં રજા આપી. તેથી બહુજા ગાય ગોકુળમાં આવી અને પોતાનાં અંબરડા પાડતા પુત્રને જોઈ વિવહળ થઈ ગઈ; ને કહેવા લાગી મદારા વ્દાજ્ઞા પુત્ર ! તું જલદી ધાવીલે ! કારણકે મારે કાલરોજ મરણને શરણ થવાનું છે. તને હવે કોઈનો આધાર નથી. વાછરડાએ માતને કારણ પુછતાં માતાએ કારણ જણાવ્યું તેથી પુત્ર પણ મરવા તૈયાર થયો અને કહેવા લાગ્યો, મા ! તારા વિના હું કોના આધારે આ સૃષ્ટીમાં એકલો રહું ન્યાં તું ત્યાં હું ! મારે તારા વિના જીવી શું કરવું છે !

વડાસી મા ગભરાઈશ નહિ, પરમાત્મા સર્વેનો એલી છે શું આપણે
નિષ્પાપી, નિરાધારી એ જણને જોઈ પાપી વાઘને દયા નહિ આવે !
માએ પુત્રને ઘણો જ સમગ્રવ્યો પણ તે નહિ માનતાં મરવાને માટે
મા અને દીકરો વાઘ પાસે ગયાં. વાઘ ક્રુર છે પણ તે વનનો રાગ
છે. તેણે વિચાર કર્યો કે આ ગરીબડી ગાયે પોતાનું વચન પાળ્યું
છે એનું સત્ય ખરેખર વખાણવા જેવું છે માટે આ વખતે તેને નહિ
મારતાં છોડી દેવી જોઈએ ! એવો વિચાર કરી તે ગાય તથા
વાઘરૂપને પોતાના સ્થાનકે નિર્ભય રીતે જવા આભવ વચન આપ્યુંઃ
માટે જેઓ સત્યને વળગી રહે છે તેની પરમાત્મા સદાય કરે છે.

સ્વભાવ ફરતો નથી તે વિષે.

ઇંદ્રવીજય છંદ.

એકજ આગ અને જળ એકજ,
એકજ ખાતર એકજ ક્યારો.
લીંબુ દરાખ લવીંગ લીમોડી,
વિવેક કરી કદી વાવી વીચારો.
કોટી ઉપાય કહે દક્ષપત,
ફરે ન સ્વભાવ ધરે ન સુધારો;
જે ફળમાં રસ જાતી સ્વાભાવીક,
તે ફળમાં રસ તેજ થનારો.

અંતઃકરણના હેત વિષે.

અંતર હેત તણા રસ આગળ,
ખાંડ ખજુર તણી ખુબી મોટી;
અંતર હેતની કીમત આગળ,
માણેક મોતી મતા નથી મોટી.
અંતર હેત તણા ધન આગળ,
કોણ ગણે ધન લાખ કે કોટી;
હંસ સુણો દક્ષપત કહે,
દીક્ષ હેતની નિર્મળ નેણ કસોટી.

ગરીબી કોઈને ગમતી નથી.

આ સંસારમાં શ્રીમાનોના સુખો જોઈ ગરીબાઈ કોઈને ગમતી નથી પણ ગરીબાઈમાં જેટલું સુખ છે તેટલું શ્રીમંતાઈમાં નથી કંઈએકે આ સંસારમાં ગરીબ પાપથી બીજો છે તેના પ્રમાણમાં શ્રીમાન મનુષ્યો ડરતા નથી. જુઓને શ્રીમાનોને સુવાનો તથા જમવાનો ટાઈમ પણ આ લોકની ખોટી ખટપટથી મળતો નથી અને ગરીબ બિચારો સુકો રોટલો ખાઈ પ્રભુના આનંદમાં મસ્ત રહે છે. સાંપ્રત સમયમાં શ્રીમાનોના અભિધાનો જેટલાં નાદારીમાં જાય છે તેટલાં ગરીબોનાં જતાં નથી. પછી ભલે શ્રીમાનો મોટરોમાં બેસી મગ્ન કરે પણ તેના અંતઃકરણમાં શાન્તિને માટે જગ્યા હોયજ નહિ તો પછી ગરીબાઈમાં સુખ માની આનંદમાં રહેવું શું ખોટું છે ?

શ્રીકરની ફાફી કરનાર ફકીર.

એક રાગ્નએ પોતાના મંદવાડમાં માનતા કરી કે જે હું આ મંદવાડમાંથી પ્રભુકૃપાથી બેઠો થાઉં તો રૂપિયા પાંચહજાર ફકીરોને બક્ષીશ કરી દઉં. દૈવકૃપાથી રાગ્નને શાન્તિ થઈ ત્યારે રાગ્નએ પોતાના પ્રધાનને બોલાવી પાંચહજાર રૂપિયાની પાંચ થેલી ફકીરોને વહેંચી આપવા હુકમ કર્યો. પ્રધાન સમજી ને પ્રમાણિક હતા તેથી તેણે તે વખતે હા કહી આખા ગામમાં સાચા ફકીરની શોધ કરી પણ કોઈ તેના મન પ્રમાણે નહિ મળતાં સાંજે રૂપિયા પાંચહજાર રાગ્નને પાછા આપ્યા ને કહેવા લાગ્યો કે ફકીર કોઈ આપણા ગામમાં છે નહિ. રાગ્નને આથી અચંબો લાગ્યો ! કે આવા મોટા શહેરમાં શું મારા પ્રધાનને ફકીર દૃષ્ટિએ પડતા નથી ! પણ નહિ ! નહિ ! આમાં કાંઈ ભેદ હોવો જોઈએ એમ ધારી પ્રધાનને કહ્યું પ્રધાનજી કાલે ચલારી દૃષ્ટિએ બસો ફકીરો પડ્યા હતા ને આજ તમને કેમ જડ્યા નહિ ? ત્યારે પ્રધાનજી કહે રાગ્નજી એ ફકીર નથી પણ એક પેટ ભરવાનો ધંધો લઈ બેઠા છે. ખરા ફકીર તો કોણ કહેવાય “કે જેણે શ્રીકરની ફાફી કરી હોય છે.” તેવા

ફકીરોને કાંઈ પૈસાની કીંમત હોતી નથી ! પૈસાના પાપથી તે
ખિચારાઓ જંગલમાં જઈને એકાંતે રહે છે. રાજાને પણ પ્રધાનના
વચનોની ખાત્રી થઈ અને તેમની જે શ્રદ્ધા હતી તે તુર્ત ઓછી થઈ
અને પછી ખરા ફકીરોને શોધી કાઢવા તે રાજા પુરુષાર્થ કરવા
લાગ્યો. તે પુરુષાર્થ પરમાત્માની કૃપાથી પાર પડ્યો અને પોતે સુખી થયો.

વિવિધ ઉપદેશક.

દોહરા.

બાથ ભરી ભેટયા થઈ, કરીએ નહિ વિશ્વાસ;
ફેફળને લઈ બાથમાં, સુડી કરે વિનાશ.
દુર્જન કૃત્ય દેખીને, કરે મહાજન માફ;
પણ દુશ્વર સાંખે નહિ, કરે અદલ ઇન્સાફ.
ચીતમાં ચાહો તેટલી, તમે કરો તદખીર;
કથીર કદી ન કનક અને, કનક ન થાય કથીર.
દીવમાં દાઝે દુર્ગુણી, પરોક્ષ કરતાં બોધ;
ચારતણી નીંદા કરે, કાળી કરે વિરોધ.
ખળને મન સમ વિસમ નહિ, ગુણી અવગુણી સમાન;
સારો નરસો નવ જુએ, ભસે સર્વને શ્વાન.
જનો ધણા જગમાંદી પણ, ગુણીજન પાસે માન;
ઉત્તમ છોડ ઉછેરશે, ધન ખરચી ધનવાન.
ગુણ દેખી દૂષી બળે, તે રાજ ન થનાર;
અધિક રૂપાળીનો કરે, ત્યાગી અધિક તીરસ્કાર.
સરસ ડિયરવા વનય પણ, સ્વભાવ સમ ડિયરાય;
બન્યો જન્મથી બોબડો, શુદ્ધ કેમ બોલાય.
ઝાડે ઘાવ નવ ઝીલીયો, ધરતી ન ઝીંકે ભાર;
નહિ કાળા માથાનો માનવી, કોક દેવી અવનાર.

સંસાર લયનક છે.

કોઈ એક પુરૂષ વગડામાં ગયો ત્યાં તેણે એક લાથીને જોયો, તે લાથીના મારથી લય પામી મલાવનમાં ગયો, તે આડ્યો છે ત્યાં સામા સિંહોના ટોળાંને જોઈને ત્યાંથી પાછો વળીને ત્રીજી દીશામાં દૂર જવા લાગ્યો. તો તે દીશામાં અતીલય દેનારી લાથમાં તલવાર લઈને દોડી આવતી એક રાક્ષસીને જોઈ. ત્યાંથી ફરીને ચાંથી દીશામાં દોડ્યો ત્યાં પ્રચંડ અગ્નિ સળગતો તેને જોવામાં આવ્યો. ત્યારે પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે હવે જનું કયાં ? આ લયંકર કંટ આવી પડ્યું. આમની કાર લાથી, આમની કાર રાક્ષસી અને આમની કાર અનન્ન અને આમની કાર સિંહો એમ કહી પોતાના જીવનમાં નિરાશ થઈ ઉભો રહ્યો. એટલામાં તેની નજરે અંધારો એક કુવો દૃષ્ટિએ પડ્યો તેમાં લયને લાંબે પડ્યો તો તે કુવામાં મોં ફાડીને ઘોર મુખવાળા ને લોહી પીવાની ઈચ્છા કરતા સર્પ દેખી લય પામી એક વેજાને પકડી ઉંધે માથે લટકી રહ્યો તેટલામાં તે વડના થડને વનના ઉંદરો કાપવા લાગ્યા, તેમજ તે કુવામાં મચ્છર, ઝંસ આદિ દુઃખ દેનારાં ઘણાંક જંતુઓ વસે છે. ત્યાં એક બીજું આશ્ચર્ય થયું કે એક ભ્રમર તે વેજામાંથી રસને સુર્યા કરે છે તે ભ્રમરના મુખમાંથી રસ ટપકતાં પુરૂષના મુખમાં પડ્યો તે રસને ભુખ તરસથી વ્યાપ થએલો તે પુરૂષ પાન કરવા લાગ્યો. હે વત્સ જેવી રીતે પુરૂષ ઘોર સંકટમાં પડ્યો છે. તેમ આ ઘોર સંસારમાં જે લાથી તે મહા પરાક્રમી “સર્વત્સ” જાણુજે. સિંહના ટોળાં તે આહારવિહારથી ઉત્પન્ન થએલા

“રોગો” જાણુજે. હાથમાં તલવાર લઈ સામી આવતી રાક્ષસી તેને તું “જરા” જાણુજે. ને દાવાનળ હતો તે શોક, લોભ, મોહ અને ભય આદિ દુઃખો જાણુજે. જે સર્પ છે તે કાળ સમજજે, જે વેત્ર છે તે આયુષ્ય છે ને ઉદરો છે તે દિવસો છે મચ્છર આદી ઉપદ્રવો છે તે ભૂખ આદી સમજવી, જે ભ્રમર છે તે કામદેવ છે ને જે મધુ છે તે સ્ત્રી આદીના સુખ જાણુ. સંસારમાં રહેવું તે જ કામ સ્વાદ કહેવાય. હે ભાઈ! આવી રીતે સંસાર ભયાનક છે માટે જ મહાત્મા પુરૂષો આ ભવાટવીમાંથી મુક્ત કરવા મનુષ્યને સુમોષ દર્શિ રહ્યા છે.

ગરૂડને ગર્વ.

ગરૂડને એક વખતે ગર્વ થયો કે, રામચંદ્રજી ભગવાન કહેવાય છે અને જ્યારે નાગપાશ ખાણે બંધાણા ત્યારે તો મારી જરૂર પડી ! ને મેંજ તેમને છોડાવ્યા ! તો શું તેમનામાં તેટલું સામર્થ્ય નહિ હોય ! આ વાતનું નિરાકરણ કરવા માટે એક વખતે કૈલાસમાં શંકર પાસે ગયા ને કહેવા લાગ્યા કે, “ રામચંદ્રજી ભગવાન છે પણ હું ગયો ન હોત તો નાગપાસ ખાણુથી છુટત નહિ. ” શંકરના મનમાં એમ થયું કે ગરૂડને ગર્વ આવ્યો છે તેથી હાલ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થયા વિના તેમના સમજ્યામાં આવશે નહિ, એટલે તેમણે કહ્યું કે મહારાજ આપ બ્રહ્મા પાસે જાઓ, તમારી શંકાનું તેઓ નિરાકરણ કરી દેશે. શંકરના કહેવાથી ગરૂડજી તુર્ત બ્રહ્મા પાસે ગયા; બ્રહ્માએ ભગવાન પાસે મોકલ્યા. ભગવાન મનમાં સમજી ગયા કે ગરૂડજીને ગર્વ આવ્યો છે પણ “ નિર્માની થયા વિના ગર્વ કદી પણ જતો નથી. ” માટે પ્રથમ નિર્માની થવાની કળા બતાવવી ત્યારબાદ ચમત્કારની વાતો તેમના સમજ્યામાં આવશે. ભગવાને ગરૂડજીને કહ્યું, તમે નીલગીરી પર્વતપર કાકભુશંડી નામના મહર્ષી ધણા કાળથી કથા વાંચી રહ્યા છે ત્યાં જઈ તમારા પ્રશ્નનું સમાધાન કરો. ભગવાનનાં વચન સાંભળી ગરૂડજી નિલગીરી પર્વત પાસે ગંડકી નદી છે ને જ્યાં કાકભુશંડીના આશ્રમ છે ત્યાં આવી પહોંચ્યા. હજારો પશુ પંખીઓ કથાનું શ્રવણ

કરવા માટે તે નદીમાં સ્નાન કરતા હતા તેને જોઈને ગરૂડજીએ પણ ગંડકી નદીમાં સ્નાન કર્યું. બરોબર ચાર વાગે કથાનો આરંભ શરૂ થયો ત્યારે સર્વે પશુ પંખીઓ સાષ્ટાંગ દંડવત કરવ લાગ્યા તે પ્રમાણે ગરૂડજીએ પણ કર્યું. પણ કાકલુશંડી મનમાં સમજી ગયા કે આજ રોજ પંખીનો રાજ ગરૂડ પધાર્યા છે માટે કાંઈ કારણ હોવું જોઈએ ! ગરૂડ હરે ! હરે ! કહેવા લાગ્યા ને કથાની શરૂઆત થઈ. શરૂઆતમાં ભગવાનના બાળચરિત્રોના વર્ણનથી ગરૂડજીનો ગર્વ ગળી ગયો ને સમજવા લાગ્યા કે અખીલ બ્રહ્માંડના નાથ કે જેના એક કટાક્ષમાં અનંત બ્રહ્માંડ ભાંગે છે ને થાય છે તે મનુષ્ય એટલા કરી મનુષ્યોને નિર્માનીપણું બતાવે છે એમ સમજવા લાગ્યા. કાકલુશંડ-જીએ પણ ભગવાનના ચમત્કારની ઘણી વાતો કરી તેથી તેમના મનનું સમાધાન થતાં તેમનો ગર્વ તદ્દન ગળી ગયો ને ત્યારબાદ પોતે વેકુંડમાં જઈ ભગવાનને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરવા લાગ્યા. હે પ્રભુ તમારી કળા તો તમે જ જાણો ત્યાં બીજા કોઈની બુદ્ધિ પહોંચતી નથી.

મૃગજળ જોઈને એક બ્રાહ્મણના ખોટા થએલા સંકલ્પો.

એક બ્રાહ્મણ જંગલમાં ચાલ્યો જતો હતો ત્યાં તેને મૃગજળ દેખાતાં પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે સામે પાણીથી ભરેલી મોટી નદી વહે છે, ત્યાં જઈ આપણે નહાઈશું ! ટીમણ કરીશું !! પાણી પીશું !!! એવા એવા મનમાં સંકલ્પો કરતો રાજી રાજી થતો ચાલ્યો આવે છે. અને તેને પાણીની પણ અત્યંત તૃષ્ણા લાગી હતી એટલે બહુ જ ઉતાવળે ચાલવા માંડ્યો, પણ જેમ જેમ ચાલવા લાગ્યો તેમ તેમ મૃગજળ દુર થવા લાગ્યું એટલામાં તેને એક મહાત્મા સામે આવતા મળ્યા. તેને પૂછ્યું કે નદી કેટલી દુર છે ? મહાત્માએ પેલા બ્રાહ્મણને કહ્યું શું મૂર્ખ મૂર્ખ છે ? આંહી નદી કેવી ?? આ તો રણ છે. ત્યારે બ્રાહ્મણે પુનઃ મહાત્માને જણાવ્યું કે આ સામે પાણી જેવું દેખાય છે તે શું છે ? ત્યારે મહાત્માએ કહ્યું ભાઈ એ તો મૃગજળ છે ? એ પાણી રૂપે દેખાય

છે પણ વસ્તુતઃ પાણી નથી. એ મૃગજળે હઝરો મૃગોના જીવ લીધા છે બિચારાં મૃગો એત્ર વૈશાખની સખ્ત ગરમીમાં પાણીની આશાએ દોડી દોડી પ્રાણ છોડે છે. આ સાંભળી બ્રાહ્મણના તમામ સંકલ્પો ખોટા થઈ ગયા, અને બિચારો વેરાન રણમાં પાણી પાણી કરતો પ્રાણને છોડી ગયો.

મહાત્માશ્રી પાગલ હરનાથના ઉપદેશો.

જગત એક રંગભૂમિ છે, તે રંગભૂમિ ઉપર પ્રત્યેક પશુ, પક્ષીને જીવજંતુ, સ્ત્રી પુરુષને પોતાનો નિર્મિતપાઠ લજ્જવો પડે તે પાઠ પૂર્ણ થયે સૌ કોઈ વિખરાઈ જાય છે.

એ રંગભૂમિમાં કોઈ રાગના સ્વાંગમાં છે, કોઈ રાણીના સ્વાંગમાં છે, કોઈ શેઠ-કોઈક અનુચર, કોઈ રોગી કોઈ ભોગી-કોઈ વાંદરા, કૂતરા, રીયાળ અને કોઈ દારૂડીઆ પણ છે. આ બધા પાત્રોના પાઠ તેના માલિક નિપપક્ષપાતથી જુએ છે અને તેમના પાઠ પ્રમાણે સારી નરસી કદર પણ કરે છે.

એક પાત્ર દ્રૌપદીના સ્વાંગમાં રંગભૂમિ પર આવે છે. તેના પર પડતા અસહ્ય સંકટોથી વ્યાકુળ થઈ તે મહાઆકંઠ કરે છે, સહાયતાને માટે પોકાર કરે છે, પોતે અશ્રુભીની અને છે, પ્રેક્ષકની આંખમાંથી પણ દડ દડ અશ્રુ વહેરાવે છે આવા સંજોગોમાં જો રંગભૂમિનો માલિક બહાર આવી જો પાત્રની પીઠ ફોકે અને ધન્યવાદ આપે તો નાટકની સર્વ ખૂબી જતી રહે. આજ ન્યાયે આપણા દયામય પ્રભુ આપણી કસોટીતા વખતમાં પ્રત્યક્ષ થતા નથી. તે દયાહીણ છેજ નહિ, તે તો સદાના દયામય છે તેને દયામયના નામથી બોલાવજો તે દયાહીણ છે તેવો ખ્યાલ પણ કરશો નહિ.

જેના સહવાસથી કૃષ્ણના વારતાલાપમાં પુષ્ટી મળે છે તેજ ખરો મિત્ર છે, દુનિયાના નિરપયોગી બંધનો બાંધવામાં કે વધારવામાં જે મથ્યા રહે છે તે મિત્ર કહેવરાવવાને લાયક નથી.

ક્ષણિક પદાર્થોના ક્ષણિક ફાટથી તમે આકર્ષીતા નહિ. તમને

ઉત્તરો સંતાપ થશે. દુનિયાના સર્ણ પદાર્થો કામ એક ધંદળાવીકતી ધંદળાળ સમાન છે. ક્ષણ ક્ષણમાં રૂપાંતર થતું રહે છે. હમણાં જે સ્વરૂપ દેખાય છે તે બીજું જ ક્ષણે જણાશે નહિ, ઘડી રોડ તો ઘડી શાન્ત દેખાશે, ઘડી આનંદ સ્વરૂપ દેખાશે તો ઘડીક મ્હાન જણાશે. આવા ખોટા ધુર્તથી-ખોટા સ્વાંગથી તમારે ભોળવાવું નહિ રૂપે અને રંગે સમાન સર્વકાલી રહેનાર તો શ્રીકૃષ્ણ માત્ર છે, તેના પ્રત્યે પ્રેમ રાખતાં શીખો. તેમ કરવાથી તમને ચિંતા સરખી કરવાનો પ્રસંગ મળશે નહિ.

ભોજ અને કાલીદાસ.

ભોજ અને કાલીદાસ બહુ જ વિદ્વાન હતા પણ સ્ત્રી સાથે બહુજ સ્નેહ રાખનારા હતા તેથી લોકવિરૂદ્ધ ક્રિયા બંને જણાએ કરી હતી તેથી જગતમાં તેઓ નિંદાને પાત્ર થયા. કાલીદાસે દાદી મુંઝ મુંઝાવી ને ભોજરાજા ને તેની રાણી થોડાની માફક પક્ષાળ કરી ઉપર બેસી હતી. એમ જેઓ સ્ત્રી વશ થાય છે તેનું જ્ઞાન રહેતું નથી અને જગતમાં નિંદાને પાત્ર હરે છે માટે સ્ત્રી ઉપર બહુ સ્નેહ રાખવો નહિ. દીવબંદરેથી એક વદાણમાં એક મુંદર સ્ત્રી બેસી હતી તેનુંરૂપ જોવાને વદાણમાં વધારે માણસો બેઠાં ને તેથી વદાણ દરિયામાં છુટી ગયું ને અંધાનું મોત થયું ને વદાણવાળા ખારવાઓ તારા હોવાથી અચી ગયા તે લોકોએ પહેલાંથી કહ્યું હતું પણ વિષયી જીવોએ સ્ત્રીનું રૂપ જોવા માટે માન્યું નહિ તેથી સર્વેની દુર્દશા થઇ.

સ્વામી રામતિર્થનાં વચનો.

(૧) ધર્મ ભાવનાની જગૃતિ આપત્તિમાં જ થાય છે.

(૨) મનુષ્ય એકાદ દુષ્પના અનુભવથી થોડા સમયમાં પોતાને દોષ સુધારી લે છે.

(૩) દરેક માણસ ગિમારી માટે પોતે જવાબદાર છે, પોતે આરોગ્ય શાસ્ત્રના નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરીને માંદો પડે છે તેવી જ રીતે અજ્ઞાનથી મનુષ્યો વ્યાધિથી ખીડાય છે.

(૪) ઉદાસીન કે ખીન્ન થવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે સર્વ પ્રકારની આશક્તિ (પ્રેમ) સંબંધી ઇચ્છા ગરજને દુર ફેંકી દેજો.

(૫) કોઈ પણ માણસની ટીકા (નીંદા) કરવી તે ઈશ્વર વિમુખ છે.

(૬) દુર્ગુણો જોડેને ખીન્નને ધિક્કારે છે તે પોતાના દોષ નહિ હોય તો ખીન્નના દોષ ખીન્નને કહેવાની ઇચ્છા જ નહિ થાય માટે દુર્ગુણથી દુર રહો કે જેથી ઈશ્વર ઓળખાશે.

(૭) જે દોષ આપણે ખીન્નમાં શોધીએ છીએ તે દોષ આપણા પોતામાં લાવીએ છીએ.

(૮) જ્યારે સર્વ વાસનાઓ નાશ થશે ત્યારે ઈશ્વરનું દર્શન થશે.

(૯) જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે માણુજતીની માફક ઓગળવું જોઈએ.

(૧૦) જ્ઞાનની આપ લે નહિ કરવાથી પોતાને નુકશાન થાય છે.

(૧૧) ધર્મની મદત્તાને જે દુઃખાઘાતમાં ઉડાડે છે તે આત્મઘાતી છે.

(૧૨) છોકરાંને ધમકાવવાં તે પશુવૃત્તિથી કામ કરાવ્યા બરોબર છે.

(૧૩) જેવી જાનનું અન્ન ખાશે તેવા વિચાર થાશે માટે સત્વ ગુણી અનાજ ખાવું.

(૧૪) આત્મજ્ઞાન વિના કાર્ય કરનાર મનુષ્યની સ્થિતિ અંધારી કોટડીમાંના મનુષ્યના જેવી છે.

(૧૫) ટીકા કરવાથી માણસો સુખરતાં નથી પણ સ્નેહભરેલા ઉપદેશથી ઉત્સાહ થાય ત્યારે સુખરે છે.

(૧૬) આપણા વર્તનને પ્રભુના પ્રેમમય જનાવી દેશું ત્યારે સઘળું નુકશાન નફે ખતી જાય છે.

(૧૭) સ્વાનુભવ વિના ખીન્ને કોઈ ગુરૂ નથી.

(૧૮) જેનામાં ભક્તિરસ નથી તેને જંગલી પ્રાણી સમજવો.

(૧૯) સર્વ દુઃખો, આફતો, ચિંતા માત્ર સ્વાર્થ બુદ્ધિમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે.

(૨૦) ભોકોની નિંદા સ્તુતિ તરફ બહેરા બનજો.

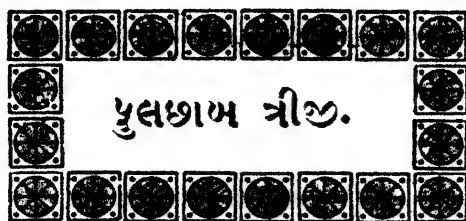
(૨૧) ખરેખર જ્ઞાન અને શિક્ષણ અંદરથી (આત્મામાંથી) આવે છે.

(૨૨) ખીજની અજાનતાના તમે જવાબદાર નથી.

(૨૩) કોઈ પણ વીર પુરૂષ જે તે ત્યાગી ન હોય તો તે પ્રખ્યાત થઈ શકે નહિ.

(૨૪) પરમેશ્વરના ગુણભંડારમાં દયા અને શાન્તિ એ જે મહાન ગુણો છે.

(૨૫) એકાન્ત સેવન અને અપ્પ આહારથી પરમાત્મા સ્વયં માણસના હૃદયમાં નિવાસ કરીને રહે છે.

દાનેશ્વરી કરણ કેમ કેવાણો ?

દાન કરવામાં રાગન કરણ જેવો ખીજને કોઈ થયો નથી. તે હમેશાં સવા મણુ સોનાનું દાન કરતો અને દાન વિના તેમો કોઈ દીવસ નકામો જતો નહિ તેથી તે દાનેશ્વરી કહેવાતો. એક વખતે આ કરણ રાગન યુદ્ધમાં પડ્યો છે તે વખતે શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્મા તેની કમ્પાસી બેઠા માટે એક ગરીબ બ્રાહ્મણનું સ્વરૂપ ધારણ કરી ત્યાં કરણ પડ્યો હતો ત્યાં આવ્યા અને કહ્યું કે, મારે કન્યાદાન દેવું છે, તેમાં મારે કવચની જરૂર છે, દાની છે એમ ધારીને જ હું તારા પાસે યાચના કરવા આવ્યો છું. ત્યારે કરણે કહ્યું કે, હું અત્યારે કંઈ સ્થિતિમાં છું તે આપ બેઠા શકો છો છતાં આપ મહારી પાસે શા માટે યાચના કરો છો ! ત્યારે બ્રાહ્મણના સ્વરૂપમાં રહેલા શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માએ કહ્યું કે, —તારા મોઢામાં હીરાની કળીઓ દાંતમાં અસાદી છે છતાં મહારી પાસે કશું જ નથી તેમ છું શા માટે કહે

છે ? તેજ વખતે કરણે બ્રાહ્મણના સ્વરૂપમાં રહેલા શ્રી કૃષ્ણને તે હીરાની કણ્ઠીઓ કાઢી આપી. તે વખતે બ્રાહ્મણનું સ્વરૂપ અદ્ભૂતને શ્રી કૃષ્ણે કરણને દર્શન દીધાં અને કહ્યું કે હે કરણ ! તારા જીવો દાતા દુનિયામાં થવો અશક્ય છે. સારથી જ કણ્ઠ દાનેશ્વરીમાં ગણાયો હતો.

અંબરીષ ભક્તરાજ કેમ કેવાણા ?

એક વખતે અંબરીષના રાજ્યમાં ભયંકર દુષ્કાળ પડ્યો તેમાં ઘણા માણસો અન્ન વગર ભૂખે મરી જવા લાગ્યા. રાજાના અનુચરો ભૂખે મરતા માણસોને મારીને કાઢી મુકવા લાગ્યા, અંબરીષ રાજાને આ વાતની ખબર પડતાં તેનાથી દુઃખી માણસોનું દુઃખ સદન થઈ શક્યું નહિ તેથી તેને અનાજના ભંડાર પોતાની પ્રજાના રક્ષણ માટે હુંટાવી દીધા હતા તે વખતે પરમાત્માએ પ્રસન્ન થઈ તેને દર્શન દઈ ભક્તરાજનું અભય પદ આપ્યું હતું ત્યારથી જ અંબરીષ ભક્તરાજ કહેવાય છે.

ધર્મ કરતાં ધાડ.

નર્મદા નદીના તટ ઉપર એક સમર્થ મહાત્મા રહેતા હતા. તેઓ ચાર વેદ અને પટશાસ્ત્રમાં પારંગત હતા, તેઓ સંખ્યાદિક નિત્યકર્મો નર્મદાના પવિત્ર તટ ઉપર કરતા હતા. એક સમયને વિષે આકાશમાં વાદળાં ચઢી ગયાં, ચારે બાજુથી ધુળ અને પવન ઝુકાવા લાગ્યા અને આકાશમાં ભારે ગર્જના થવા લાગી અને વિજળીના એવા ચમકારા થતા હતા કે ગમે તેવા ધીરવાન પુરુષની પણ ધીરજ ના નર્વે. એ સમયે મહાત્મા નર્મદાના કીનારે સંખ્યદીક કર્મ કરતા હતા અને તે વખતે જ એક દરણી જળપાન કરવા નર્મદા કીનારે આવી એટલામાં આકાશમાં એવો કડાકો થયો કે, દરણીના ગર્ભનો પાનજ થઈ ગયો. ગર્ભને મૂકીને દરણી ભયને લીધે નાસી ગઈ, નર્મદામાં પાણી પણ ચડવા લાગ્યું અને દરણીનો ગર્ભ હતો ત્યાંસુધી તો પાણી ચઢી ગયું. મહાત્માએ જાણ્યું કે, આ

હરણીનું બચ્ચું નર્મદામાં તણાઇ જશે માટે તેને બચાવવું જોઇએ. એમ વિચાર કરીને બચ્ચા પાસે જઈને તે બચ્ચું ઉપાડી લીધું. સંધ્યાદીક કર્યા પછી તે મહાત્મા બચ્ચાને પોતાના આશ્રમે લાગ્યા, તેને દુધ પાઇને મોટું કર્યું. એમ કરતાં ધાસ ખાવા શીખ્યું. અને આશ્રમની ચારે બાજુએ નાચવા કુદવા લાગ્યું. મહાત્મા જ્યાં જાય ત્યાં તેમની પાછળ ફરવા લાગ્યું. મહાત્મા ધ્યાનમગ્ન થાય તો એચિંતું તેને આવી માયું મારે એમ સ્નેહ કરવા લાગ્યું. મહાત્માને પણ તેની ચેષ્ટા આનંદકારક થઇ પડતી અને દિન પ્રતિદિન તેનો સ્નેહ આ મૃગલીના બાળક પર બંધાતો ગયો તે એટલે સુધી કે મરતી વખત પણ પરમાત્મા નહિ સાંભળતાં, મહારી મૃગલી! મહારી મૃગલી!! કરતાં દેહ છોડ્યો અને તેને લીધે તેને મૃગનો અવતાર લેવો પડ્યો હતો આ વાત શાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ છે. તે યોગી હતા તેથી હરણીના દેહમાં પણ તેનું જ્ઞાન ગયું નહોતું ત્યારે હરણીનો દેહ છોડી બીજા દેહમાં આવ્યા ત્યારે તે જડની જેમ રહેવા લાગ્યા તેનું આચરણ જોઈને લોકો તેને જડભરત કહેતા. આવી રીતે ધર્મ કરતાં વખતે ધાડ આવી પડે છે માટે દયા કરવી પણ, દયા ડાકણને ખાય એવી ન કરવી, કોઇપણ વસ્તુ પર સ્નેહ રાખવાથી પોતાનું કરેલું યોગનું ફળ સહેજ વારમાં જતું રહે છે એ નિર્વિવાદ છે.

સ્નેહથી આ સંસારમાં, આવે દુઃખ અથાગ;

જડ ભરતનું જન્મ જુઓ, મૃગમાં રાખ્યો રાગ.

સર્વ દુર્ગણોની માતા આળસ છે.

૧. આળસ એ બધા દુર્ગણોની માતા છે.

૨. મક્કમપણું હોતું નથી.

૩. લામણી સુસ્ત હોય છે.

૪. હમેશાં દંડી રહે છે ઉમંગની ગરમી આવતી નથી.

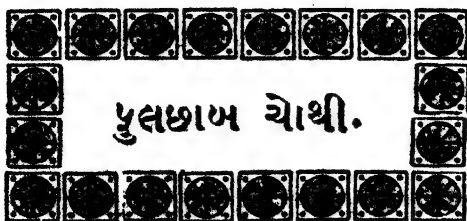
૫. વિષયોની વાસના બહુ ભરેલી હોય છે.

૬. હમેશાં નિરાશા હોય છે.

૭. પોતાની તંદુરસ્તીનો તથા વખતનો મોટો ઉપયોગ કરે છે.
૮. આજસમાં પ્રમાદ, મોદ રહ્યો છે તે સિવાય ખીજ દુર્ગણો રહે છે.
૯. આજસુએ ખીજનું કામ કરી આપવું રહ્યું પણ પોતાની ફરજને પણ યજ્ઞવી શકતો નથી.

લોભીયામાં કયા દુર્ગણો હોય છે.

૧. વિશ્વાસઘાત કરવો.
૨. અન્યાયથી ડરે નહિ.
૩. જુદા મોલો (તરકડી).
૪. લલકાપણું.
૫. કંઠોર હેયાનો.
૬. જુદી જુદી વાસનાવાજો.
૭. પ્રભુની ઇચ્છાથી વિરુદ્ધ અડખડનાર.
૮. ખુન કરનાર (પોતાને લાલ થતો હોય તો પોતાના ભાઈને મારે અગર ઝેર દે અથવા ખુન કરે).

કોમળતા અને નમ્રતા વિના મનુષ્ય ગણાતો નથી.

એક મહાત્માને એક પહેલવાને જોયો તો ક્રોધથી તેનાં નેત્ર લાલ થઈ ગયાં હતાં તેની આડી સ્થિતિ જોઈને તે મહાત્માએ તેનું કારણ પૂછતાં જ જણાવ્યું કે “એને કોઈએ ગાળો દીધી હતી” ત્યારે

મહાત્માએ તે પહેલવાનને કહ્યું, પહેલવાનજી તમે “શરીરવડે આર મણુનો પથરો ઉપાડી અન્યને શક્તિ અતાવો છો” છતાં મનવડે એકાદ શબ્દની ખરદાસી કરવાની તાકાદ તમારામાં કેમ આવી નહિ ! હે દુર્ગળ માનવી ! તું તારા શરીરના બળ અને સાહસનું મીઠ્યાભિમાન તજીદે ! તારા જેવા મરદ અને ઓરતમાં ફેર શો ! જે તારાથી બની શકે તેમ હોય તો ખરાબ બોલનાર પ્રત્યે મીઠાં વચન ઉચ્ચારવામાં તારી શક્તિ અતાવ, અન્યના મુખ ઉપર તમારો મારવો એ કાંઈ શોર્ચ નથી, લલ્લે મનુષ્ય હાથીનું મસ્તક તોડી શકે ! પણ જે તેનામાં સહનશક્તિ ન હોય તો તે માણસ નથી. માનવગતી કામળ તત્વોથી ઘેરાએલી છે. જે મનુષ્યમાં કામળતા અને નમ્રતા ન હોય તો તે મનુષ્ય કદી પણ લેખાતો નથી.

મન ક્યારે જતાણું સમજવું.

જેણે પોતાનું મન જતાણું તેણે સર્વ જગત જતાણું સમજવું તે મન જતાણું કેમ જણાય ! શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ એ પંચ વિષયમાંથી ઇન્દ્રિયો પાછી લડે અને કોઈ વિષય પામવાની ઇચ્છા રહે નહિ ત્યારે સર્વે ઇન્દ્રિયો વશ થાય છે, અને ત્યારે ઇન્દ્રિયો વિષયનો સ્પર્શ જ ન કરે ત્યારે મન પણ ઇન્દ્રિયો લગણુ આવે નહિ ને હૃદયમાં ને હૃદયમાં રહે એવી રીતે જેને પંચ વિષયનો ત્યાગ અતિશે દૃઢપણે થયો હોય તેનું મન જતાણું જાણવું.

મહાન પુરુષોમાં ઉત્તમ સદ્ગુણો હોય છે.

યમનમાં એક મહા દાનવીર રાગ્ન રહેતો હતો. તે ધનને લમેશાં તૃણવૃત સમજી તેનું પુષ્કળ દાન કરતો, પરંતુ તેના આગળ જે કોઈ હાતીમના વખાણુ કરે તો તે સહેજમાં ચીરાઈ જતી પુર્તમાં તેનું અપમાન કરી નાંખતો. એક વખતે તે રાગ્નની સૌંદર્યાદતો દીવસ હોવાથી તે વખતે પોતે પોતાનાં સગાવહાલાઓને બોજન વારતે તેડાવ્યાં હતાં. બોજન લેતાં તેનાં દુરના સગાંઓએ “હાતીમ” ની સહેજ વખાણુ કર્યા અને તેને બે ચાર અબજ્યા મહેમાનોએ ટેકા

દીપ્તિ એટલામાં રાગનો સ્વભાવ બદલાઈ ગયો. તેના હૃદયમાં દ્રેષની જ્વાળા એવી તો ભભુકી ઉઠી કે તરત જ એક સેવકને “હાતીમનું” માથું કાપી લાવવાની સખત આજ્ઞા કરી. પેસો માણસ તે રાગનો ખાનગી વિશ્વાસુ માણસ હતો તેથી પોતાના ધણીની આજ્ઞા થતાં તે તત્કાલ લઈ હાતીમની શોધમાં નીકળી પડ્યો. કેટલાક દીવસો પછી રસ્તામાં તેને એક યુવક મળ્યો, તે યુવક તેને બહુ જ સહગૃહી જણાયો. તે ધાતકને તે યુવક પોતાને ઘેર લઈ ગયો અને બહુ જ ઉદારતાથી તેનું સ્વાગત કર્યું. ત્યારે પ્રાતઃકાળે અતિથીએ વિદાયગીરી માગી ત્યારે યુવકે અત્યંત વિનયથી કહ્યું કે “આ ઘર આપનું જ છે; ઉતાવળ શા સાર કરે છે?” ધાતકે ઉત્તર આપ્યો “તમારા જેવા સગ્ગજન પુરુષના સમાગમમાં રહેવાનું મને લાગ્યુંએ મન થાય છે પણ મારે એક કઠીન કાર્ય કરવાનું છે. તેમાં વિલંબ થઈ જાય છે.” યુવકે કહ્યું “જો કાંઈ દરકન ન હોય તો તે કામ મને કહો હું મારાથી બનતી મદદ આપીશ” પેલાએ કહ્યું “આદેશાહે મને હાતીમનો વધ કરવા મોકલ્યો છે. કાણુ જાણે આદેશાહે તેની સાથે શી દુશ્મનાવટ છે? તમે જો હાતીમને ઓળખતા હો તો મને તેના પત્નો આપો” યુવકે નિઠરપણે કહ્યું: “હું પોતે જ તે હાતીમ છું. તારી તત્કાલ ચલાવીને સુખેથી તારું કામ સાધી લે.” આ માથું છેવટે માટીમાં મળીને સડી જાય તેના કરતાં તે કાઢને પણ ઉપયોગમાં આવતું હોય તો તેથી વધારે સારી વાત બીજી કઈ? આટલું સાંભળતાં ધાતકના હાથમાંથી તત્કાલ છુટી પડી ને તે હાતીમના ચરણમાં પડ્યો ને કહેવા લાગ્યો કે ધન્ય છે હાતીમ તારી ધીરજને? અરે મહાત્મા તો આ દુનિઆમાં તું જ છે, તારી બરોબરીમાં આ દુનિઆમાં કોઈ આવી શકે તેમ નથી. તું મોટો દાનવીર છે તારી પાછળ તારી જે પ્રશંસા સાંભળી તેના કરતાં પણ તું વિશેષ જણાયો. મારા હાથ પગના ભક્ષે આદેશાહ તુકડા કરી નાખે, પણ હું તારા તરફ તો એક કાંકરી સુધાં ન ફેંકી શકું. એટલું કહી તે ધાતક આલ્યો આલ્યો.

આદશાહે પોતાનો મનોરથ પૂર્ણ નહિ થવાથી તેનો ઘણો તિરસ્કાર કર્યો અને કહ્યું “ તું કાં તો હાતીમથી હારીને નાસી આવ્યો છે અથવા તો તને તેનો પત્તો મળ્યો નહિ હોય ” પેલા માણસે જવાબ આપ્યો “રાજન ! હાતીમની મુલાકાત તો થઈ પણ તેનું શીલ અને આત્મસમર્પણ જોઈ હું તેને વશ થઈ ગયો ” એ પછી તેણે સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. આદશાહ ચક્રીત થઈ ગયો અને પછી પોતે જ હાતીમની પ્રસંશા કરતો બોલ્યો ખરેખર તે તો દાનીઓનો રાગ જ છે. તેની જેવી કીર્તિ છે તેવા જ ગુણ છે.

બીજાની મદદથી સ્વર્ગે જવું એ પણ નરકે જવા જેવું છે.

એક ચીથરેલાલ સાધુ અનાજ વિના દુઃખી થતો હતો તેને એક બીજા પુરૂષે કહ્યું, તમારા ગામમાં ઘણા ધર્માત્મા તથા પરોપકારી પુરૂષો રહે છે; હતાં તેના પાસે તમે કેમ કંઈ ચાચના કર્યા વિના દુઃખી થાઓ છો ? પેલા સાધુએ કહ્યું, પોતાની હાજતનો ભાર તેના શિરપર લાવવા કરતાં તે વસ્તુઓ વગર મરી જવું ઘણું જ સાઈ છે. કારણ કે બીજા માણસ પાસે માગવું એના કરતાં મોત હજાર દરજ્જે સાઈ છે. આપણામાં કહેવત છે કે, “આપ મુલા વિના સ્વર્ગે જવાતું નથી.” બીજાની મદદથી સ્વર્ગે જવા કરતાં નરકમાં રહેવું મહાત્મા પુરૂષો હજાર દરજ્જે ઉત્તમ ગણે છે.

કાંઠા વાવી ફુલની આશા ન રાખો.

એક અમલદાર એક વખતે એક ગામથી બીજે ગામ જતો હતો. રસ્તામાં તેને પાણીની તૃપા લાગવાથી એક વાવ ઉપર પાણી લેવા જતાં અચાનક તેનો પગ ખસી જવાથી વાવમાં પડી ગયો. વાવમાં પડ્યા પછી પોતાને મદદ કરવાને માટે તેણે પાડવા લાગ્યો એટલામાં તેના જ ગામનો એક માણસ વાવ પાસે આવી કહેવા લાગ્યો, “ સાહેબજી, અમલદારીના વખતમાં તમે કોઈના ઉપર ઉપકાર કર્યો છે ? હવે તમને કોણ સહાય કરશે તમે આરે તરફ વિષનાં બી રોપેલાં છે માટે હવે બીજાની મદદની આશા રાખો છો એજ તમારી

મોટી મૂર્ખાઈ છે. છેવટે તે અમલદાર પોતાના દુરાચરણોથી પસ્તાઈ તેજ વાવમાં મરણને શરણ થયો, પણ કોઈએ તેને મદદ કરી નહિ. માટે હમેશાં કરે તેવું પામે ને વાવે તેવું લણે. આપણે જો કોઈના ઉપર ઉપકાર કર્યો હોય તો આપણે ઉપકારની આશા રાખવી યોગ્ય છે પણ આપણી છંદગીમાં આપણે બીજાને અનેક પ્રકારનાં દુઃખો આપેલાં છે તો પછી આપણને સુખ ક્યાંથી મળે ? કાંટાના વૃક્ષ વાવી ગુલાબના ઝુલ્મની આશા રાખવી એ વૃથા છે.

માયાપંચક.

કોઠિ કરત ઉપવાસ કોઠિક અન્ન ખાત અણુના,
કોઈ ખાત ફલ કંદ કોઈ ખોલત કોઈ મુંના;
કોઈ ટાટે તપ કરત કોઠિક ઉંધે શિર ઝુલે,
મનકૃતકું સત્ય માન મોક્ષ મારગસે ભૂલે;
હૃદય ત્યાગે જિના વિફલ કરત વનવાસ હે,
કહે બ્રહ્મ મુનિ હરિ પ્રગટ જિન સખ માયાકે દાસ હે. ૧
જરીયાં ખૂરી જ્ઞેય, કાય કીમિયા ખનાવે,
કાહું કે બસ ખીર, કોઈ સમશાન જગાવે;
કોઠિક નાગા ફિરત, કોઠિક તાપત નિત ધુની,
કોઠિક મનકી કલત, કોઈ કહે હૃદયે હુની;
ધરી બેખ બેદ પાયે જિના, મરત ભૂખ અર પ્યાસ હે,
કહે બ્રહ્મ મુનિ હરિ પ્રગટ જિન, સખ માયાકે દાસ હે. ૨
અમરી બળી કરત, ઘોર કોઠિ હોત અઘોરી,
કોઠિક વાચા સિદ્ધ, દેત ધન છોરા છોરી;
કોઠિક કરત જલ શયન કોઠિક પાવક મલો પેસેં;
કોઠિક પીવત પવન ગુફા ગરિવર મલો બેસેં;
પેસંત કોઠિક પાતાલ મલિં ઉડત કોઠિક આકાશ હે,
કહે બ્રહ્મ મુનિ હરિ પ્રગટ જિન સખ માયાકે દાસ હે. ૩
કરત સરોવા ફૂટ કાલકલ્પનકું બાંધે,

છડી પિંગલા આદિ પંચભૂતન સ્વર સાથે;
 મૃતકે જીવાવત કોઉ કોઉ વિદ્યા સખ જાને;
 નિકટ દેખાવત દૂર દૂરકું નિકટહી આને;
 નવ નિધિ અરૂંધા સિદ્ધિ રહત નિરંતર પાસ હે,
 કહે બ્રહ્મમુનિ હરિ પ્રકટ ખીન સખ માયા કે દાસ હે.—૪
 કોઉ કરામત કરત કોઉકે જગસિદ્ધ કલાવે,
 કોઉકે સાધત કષ્ટ જીર્ણ હોઇ જોખન દર્શાવે;
 કોઉ હિમાલય ગલત કોઉકે ગિરિવરતે ગિરહી,
 કોઉકે કાશી જાય ધારિ કરવત શિર મરહી;
 મુખચાર વેદ અરૂં શાસ્ત્ર ખટ, અહોનિશ રખત અધ્યાસ હેં,
 કહે બ્રહ્મમુનિ હરિ પ્રકટ ખીન સખ માયા કે દાસ હે.

શંકરાચાર્ય.

એ મહાપુરુષ ઈ. સ. ૮ કે ૯ માં સૈકામાં હતા. કેરલ દેશમાં
 જય પર્વતની પાસે પૂર્ણા નદીના તીરે કાલટિકા નામે ગામના શિવગુરુ
 નામના બ્રાહ્મણનો દીકરો હતો. તેણે વેદશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરી
 સંન્યસ્ત દીક્ષા લઈ દેશાટન કરી અનેક ધર્મમતના પંડિતોને જીત્યા
 હતા અને રાજાઓને તથા લોકને વેદાંત જ્ઞાનનો યોગ આપ્યો હતો
 ને લોકમાં શિવપૂજનનો મહિમા વધાર્યો હતો. તેણે દ્વારકામાં
 જગન્નાથમાં, અદ્રિકદ્વારમાં, કાશીમાં, શૃંગેરીમાં ઇત્યાદી દેકાણે ઉપદેશ ને
 મંદ સ્થાપ્યા હતા. જે વિદ્વાન બ્રાહ્મણોએ વેદ ધર્મથી ઊલટા જે અનેક
 ધર્મ આલતા તેઓનું ખંડન કરી પોતાનો સનાતન ધર્મ પાછો લોકમાં
 પ્રવર્તાવ્યો. તેઓમાં છેલ્લો ને સમર્થ શંકરાચાર્ય હતો. શંકરે દશ
 ઉપનિષદ ઉપર ભાષ્ય રચ્યાં છે અને ખીજા પાંચ કેટલાક નાના
 મોટા ગ્રંથ કર્યા છે.

છ ગુણોથી ધર્મ પતિન કહેવાય છે.

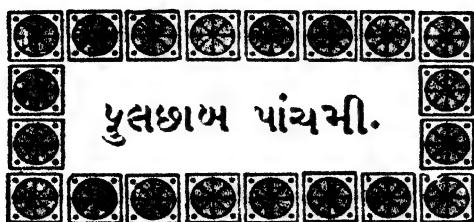
કાર્યેષુ મંત્રી, કરણેષુ દાસી ।

સ્નેહેષુ માતા, ક્ષયનેષુ રંભા ॥

ધર્મેષુ સાદ્યા, ક્ષમયા ધરિત્રી ।

વાદ્ ગુણ્યયુક્તાત્વિહ ધર્મેષત્તિ ॥

અર્થ—વિચાર કરવામાં પ્રધાનનું કામ કરે છે એટલે પ્રધાનની પેઠે સલાહ આપે છે; કામ કરતી વેળા દાસીની પેઠે મહેનત લઇને કામ કરે છે; માના જેવો સ્નેહ રાખે છે; શયનને વિષે તો રંભા છે જ; ધર્મનીતિના કામ કરવાને વિષે ધણીને સમ્મત રહે છે અને સહનશીલતા રાખે છે; એવી છ ગુણુ ધરનારી સ્ત્રીને વિદ્વાનોએ ધર્મ પત્ની કહી છે.

પુલકામ પાંચમી.

દોઢ વાંક વિના કજીઓ થતો નથી.

માણસ અરધો વાંક કરે એટલે સામો માણસ આખો વાંક કરે જેથી કજીઓ વધી પડે છે, માટે દમેશાં વિચારીને બોલવું અને કદાપી કોઈ અજ્ઞાનતાથી ઉંધું બોલે તે સહન કરીએ તો કજીઓ ન થાય. સહન કરવાથી સામા માણસનું પુણ્ય આપણને મળે છે અને આપણું પાપ સામાં માણસમાં જાય છે. પણ સહન શીલતાનો અર્થ એવો છે કે સંકલ્પ પણ ન થવો જોઈએ! અને ઉલટી દયા આવવી જોઈએ કારણકે તમેગુણના દોષ સામા માણસમાં મનમાં હોવાથી તેવો આવું બોલે છે અંતે તે દુખીયો થશે ને પરમાત્મા પાસે પ્રાર્થના કરવી કે તેના દોષ સત્વર દાળે ને નવાં પાપ કરતો અટકે. આવું વર્તન રાખવાથી આપણને મહાપુણ્ય થાય છે.

શરીરનું સર્વે બળ વીર્ય છે.

વૈદ્યકશાસ્ત્રમાં વિચિત્ર શરીરનો રાગ કહ્યો છે માટે હમેશાં રાગનું રક્ષણ કરવું જોઈએ જે રાગ તંદુરસ્ત ને હુશિયાર હોય તે તેનું રાગ્ય ઉત્તમ રીતે ચાલે છે ચોરોનો ઉપદ્રવ થતો નથી. આપણે જે અનાજ, ખાંડ, ઘી ખાઈએ છીએ તેનું અનુક્રમે રસ, લોહી, મજ્જા, મેદ, અસ્થિ, માંસ થઈને પછી વિચરિત્ત ઉત્પન્ન થાય છે. (૮૦) રતલ ખોરાકમાંથી (૨) રતલ લોહી થાય છે ને (૨) રતલ લોહીમાંથી (૨૧) તોલા વિચરિત્ત થાય છે આનો સાર એટલો જ છે કે (૨) બે મણુ ખાધેલા ખોરાકનું સત્વ (૨૧) તોલા થાય છે. તે એક વખત સ્ત્રીના સમાગમથી સત્વ (૨૧) તોલા વિચરિત્ત નિકળી જાય છે. આ હિસાબે (૪૦) દીવસે એક વાર વિચરિત્ત વ્યય એટલે ખરચ થાય સાંસુધી સરભર ખાતું થાય છે. પણ તેથી ટુંકી મુદતે વ્યય થવાથી અતિ શરીરનો ક્ષય થાય છે. જેમ પૈસા વિનાનો માણસ આવક કરતાં વધારે ખર્ચ કરે તે અતિ દીવાળું કહે છે. માટે સુખ પુરૂષે વિચરિત્ત હમેશાં રક્ષણ કરવું અને તેથી જ આ મનુષ્ય દેહ નિરોગી રહે છે અને નિરોગીપણાથી પરમાત્માની ઓળખાણ પ્રયત્ન કરવાથી થોડા વખતમાં થાય છે. વળી વિચરિત્ત રોકે તે બ્રહ્મચારી કહેવાય છે, વિચરિત્ત વધવાથી યાદશક્તિ, બળ, તેજ, ઐશ્વર્ય, સત્તા વિગેરે ગુણો પ્રકાશે છે.

ત્રણ અવસ્થાઓ હીરા.

એક ગામમાં એક વણિક કોથળો ફેરવી ગુજરાન ચલાવતો હતો એક વખતે તેજ ગામનો એક અજ્ઞાન કોળી ગાજર લેવાના બદલામાં ત્રણ સાચા હીરા આપી ગયો. આ કોળીને આ હીરા છે એવી પરીક્ષા નહોતી તે તે પાંચીકા સમજી ગાજર લઈ ખુશી થતો થતો પોતાને ઘેર ગયો. જેવો કોળી હતો તેવો જ આ વણિક પણ હતો. તેને પણ કાંઈ હીરાની પરીક્ષા નહોતી પરંતુ પોતાનાં કાટલાના ધડા થશે અને આપણાં કામમાં આ પાંચીકા આવશે એમ ધારી પોતે

આ પાંચ શેર ગાજરમાં રાખી લીધા હતા. એક ચળકતો પથ્થર જેવો હીરો લાગતો હતો તે પોતાની વાછડીના ડોકે શોભા માટે બાંધ્યો અને એક હીરાનું નવટાંકીયું (વજન) બનાવ્યું ને એક હીરાને પોતાના તોલવાના કામમાં જાખડાના ધડામાં રાખ્યો. આવી રીતે અજ્ઞાન વાણિકે હીરાની વ્યવસ્થા કરી. થોડા દીવસ પછી તેણે વાછડી એક ભરવાડને વેચી તેની સાથે એક હીરો જે વાછડીની ડોકે હતો તે વાછડીની સાથે ભરવાડ લઈ ગયો ને બીજો હીરો જે ધડામાં હતો તે એક બીજા ગામનો વાણીઓ રૂપિયા પાંચના મરી મશાલામાં લઈ ગયો અને જે ત્રીજો હીરો હતો તે એક વખતે તેના ગામમાં એક મોટા શાહુકારનો મુનિમ દાણાની ખરીદી કરવા આવ્યો હતો તેને ત્રાજવે સાંધણમાં હીરો જોયો પછી તેની કીંમત રૂ. ૧૦૦ થી રૂપિયા દશ હજાર સુધી વધારી પણ ન આવ્યો. પછી વાણીતર કહે એની ખરી કીંમત રૂપિયા દશ હજાર છે પણ હું તેના રૂપિયા નવ હજાર આપું છું આપવો હોય તો. આપો પછી વાણીએ નવ હજારમાં તે હીરો વાણીતરને આવ્યો ને પછી શેઠ તો માથે પછેડી ઓઢી રોવા લાગ્યો ત્યારે વાણીતરે કહ્યું કેમ રૂઓ છો? ત્યારે વાણીએ કહે ભાઈ હું મહારી મૂખાઈને રોઉં છું. આ સુદ્ધાં મહારી પાસે ત્રણ હીરા હતા તેમાં એક તો ફેગટ વાછડી સાથે ગયો ને એક હીરો રૂ. ૫ માં ગયો. ત્રીજો હીરો હતો તેના રૂપિયા મળ્યા ને માઈ સાઈ થવાનું હશે માટે તમારો મને મેળાપ થયો નહિતર આ પણ ફેગટ જાત. આ તો દષ્ટાંત છે પણ તેનો સિદ્ધાંત એજ છે કે આ જીવને પણ અવસ્થા રૂપી ત્રણ હીરા મળ્યા છે તે કઈ (૧) બાળ, (૨) જોખન, (૩) વૃદ્ધાવસ્થા. તેમાં બાળ અવસ્થા રમત ગમતમાં ફેગટ ગઈ તેથી તે ભરવાડની વાછડીની પેટે હીરો જેમ ફેગટ ગયો તેમ આ અવસ્થા પણ ફેગટ ગઈ તેમ થયું. જીવાની અવસ્થા હતી તે વખતે વિષય ભોગ્યા પણ ભણતર ભણીને હુશિયાર થએલો ને સંત સતશાસ્ત્ર એનું જ્ઞાન હતું તે રૂપી રૂ. ૫ નો હીરો જેમ વાણીઆએ વેચ્યો તેટલી કીંમત

જેટલું જાણ્યું હતું. પછી ત્રીજી અવસ્થા જે વૃદ્ધ અવસ્થારૂપી ત્રીજો હીરો થું તો કે જાણીતો ઝવેરી આવ્યો. તે રૂપી સંતપુરૂષ મળ્યા ને આ દેહે પ્રભુનું લજન કરી લેવા રૂપી દશ હજારથી પણ વધુ કીંમતનો આ હીરો એટલે છેલ્લી અવસ્થા છે. આ દેહની કીંમત દશહજારથી પણ વધારે છે પણ છેવટે એ હીરારૂપી અવસ્થા બાળ ને જોખનનો જેમ પશ્ચાતાપ થયો ને છેવટની અવસ્થામાં ચેતી ગયો એ જ ઘણું કેહેવાય ! નહિ તો જેમ વાણિયાના ત્રણે હીરા તેના ગામમાં દાણાનો વાણોતર ન આવ્યો હોત તો ફોગટ જવાના હતા તે જ પ્રમાણે આપણે વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ સદગુરને નહિ ઓળખીએ તો પરમાત્માની ઓળખાણ બીલકુલ થશે નહિ અને મનુષ્ય જન્મ ફોગટ જશે માટે જેમ અને તેમ આ દેહથી મહાત્મા પુરોનો સંગ કરી જન્મ મરણનો ફેરો ટાળવો; નહિ તો આખર વખતે બહુ ભારે પસ્તાવો થશે ને કરોડો જન્મ સુધી હેરાન થવું પડશે. મનના મનોરથોને રોકી પરમાત્માના ગુણો તથા શક્તિનું સદગુર માર્ગત જ્ઞાન લેવું જોઈએ ! કેમકે મનરૂપી રથ જેમાં જીવ બેઠો છે તે મનરૂપી વેગે રથ કેટલી જગ્યાએ જાય છે. આ સંસારમાં મનુષ્યોને મનોરથોનો પાર નથી પણ મનોરથો રોકવા વિના કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી. માટે મનને વશ કરવાને માટે અભ્યાસ ને વૈરાગ્યની ખાસ જરૂર છે. તે વિના કાંઈ પણ બની શકતું નથી માટે અભ્યાસ ને વૈરાગ્યે કરી આત્માને ઓળખી લેવો જોઈએ.

શેખસહીના વિચાર મુકી પ્રભુને શરણે જાઓ.

જે મહાન દયાળુ મહાપ્રભુએ ભરતખંડમાં આપણા ઉપર મહાન કૃપા કરી ઉત્તમ મનુષ્ય દેહ આપ્યો છે તો હું કાણ છું ? ક્યાંથી આવ્યો છું ? અહીં માફ થું કંતવ્ય છે ? આ દેહ છોડી મારે ક્યાં જવાનું છે ? એનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરી પ્રભુને શરણે જાઓ કે

આપણાં તમામ દુઃખો તે દયાળુ મહાપ્રભુ દુર કરી આપણને અક્ષય સુખ આપશે. પણ આલોકમાં પેલા શેખસલ્લીએ પાવલી ઉપર જેમ ગૃહસ્થાશ્રમ માંડ્યો હતો ને ડોકું ધુણાવવાથી ઘર ભાંગી ગયું તેમ કરવું ઉચિત નથી. આપણું ધાર્યું કાંઈપણ થવાનું નથી માટે આ લોકના ખોટા સંકલ્પો મૂકી શ્રી હરીને શરણે જનઓ કે જેથી આ લોકના તથા પરલોકના અનંત સુખો અનાયાસે આપણને પ્રાપ્ત થાય.

ગોરોબા કુંભારની વાર્તા.

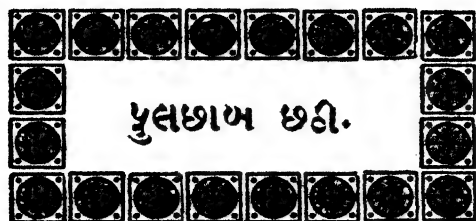
દક્ષિણ દેશમાં ગોરોબા કુંભાર આજથી અસો વર્ષ પહેલાં આત્મનિષ્ઠ થઈ ગયા. તે માટીનાં વાસણો અનાવવા ગાર ખુંદતા હતા તે વખતે તેમની સ્ત્રી બાર મહીનાનું બાળક ઘેર મુકીને પાણી ભરવા ગઈ હતી. છોકરું રમતું રમતું ગાર પાસે આવ્યું, પણ ગોરોબાને લગવાનના નામસ્મરણની ધુનમાં ખચર પડી નહિ કે છોકરું આવ્યું છે તેથી તે છોકરું ગારના ભેગું ખુંદી નાંખ્યું. તેથી છોકરો મરી ગયો ને ગાર બધી લાલ રંગની થઈ ગઈ. પણ ગોરોબાને તેનું લેશ માત્ર ભાન નથી. પછી સ્ત્રી પાણી ભરીને આવી ને જોયું તો છોકરો ન મળે. તેણે જાણ્યું કે ભક્તે છોકરાને ગાર ભેગો ખુંદી નાંખ્યો છે પણ તે પણ આત્મનિષ્ઠાવાળી હતી એટલે શોક ન કર્યો ને ખેસી રહી. ત્યારપછી ગોરોબા સ્ત્રી સાથે સાંખ્યયોગ પાળવા લાગ્યા. તેની સ્ત્રીએ વિચાર્યું કે મને તો અડશે નહિ ને પ્રગ્ન ઉત્પન્ન થશે નહિ માટે. મારી બેહેનને પરણાવવા માટે મારા બાપને વાત કહી તો દીક. પછી તેણે પોતાના પિતાશ્રીને વાત કરી તે ઉપરથી ગોરોબાને તેના સાસરાએ પોતાની બીજી દીકરી પરણાવી પણ લગ્ન વખતે વાત કરી કે મારી મોટી દીકરીને જેમ રાખો છો તે પ્રમાણે આ નાનીને પણ રાખજો. ગોરોબાએ હા પાડી અને તેના સાથે પણ સાંખ્યયોગ (સ્ત્રીને ન અડવું) રાખ્યો. એક દિવસે તેના બન્ને હાથ લઈને બન્ને બાજુ તેની બન્ને સ્ત્રીઓ પડખામાં સુતી હતી તે વખતે ગોરોબા જાગી

હુઆ ને પોતાના બન્ને હાથ કાપી નાંખ્યા એટલે વ્યવહાર તદ્દન અટકી પડ્યો. તેથી ભગવાન ને લક્ષ્મીજી ને ગરૂ એ ત્રણે જણ કુંભાર કુંભારણુ ને ગમેડો એ ત્રણે રૂપે આવીને તેમનો વ્યવહાર ચલાવ્યો. પછી તુકારામ, જ્ઞાનદેવ વિગેરે ભક્ત મંડળી પોતાને ઘેર પારાયણ કરાવી હતી તે વખતે ગોરોઆને તેડાવેલા હતા તેઓ બધા સાથે પંઢરપુર ગયા. ત્યાં ભજન મંડળીમાં બધા ભક્તો એકેલા હતા તે વખતે ગોરોઆની મસ્કરી કરવા માટે બધાએ સંકેત કરી હાથ ઊંચા કરીને ભગવાનના નામની જય બોલાવી. તે વખતે ગોરોઆને હાથ નહોતા તેથી ભગવાનને ભક્તની લાજ રાખવા નવા હાથ આપ્યા હતા. પછી તેમની સ્ત્રીએ પુત્રની પણ ભગવાન પાસે માંગણી કરી એટલે તેજ વખતે છોકરો ચાલતો ચાલતો ભક્તમંડળમાં આવ્યો તેમ ભક્તને પ્રથમ તો ભગવાન કષ્ટ આપે પણ અંતે સુખીઆ કરે છે પણ એવા ભગવાનના ભક્ત થવું એ મહા દુર્લભ છે.

નોટીસ

માણસને અવસ્થા થાય છે ત્યારે દાંત પડી જાય છે ને વાળ ધોળા થાય છે આવા ચિન્હો દેખાય છે ત્યારે એમ સમજવું કે યમ રાજના ઘરની નોટીસ આવી. આ ભાગનું ઘર તુર્ત ખાલી કરવું પડશે અર્થાત દેહ મુકીને આ લોકનું રાજનામું આપવું પડશે. પણ મનુષ્યોને જ્ઞાન નહિ તેથી મરણ સાફ લાગતું નથી, પણ દેહનું આ-યુગ્ય આવી રહેશે એટલે એક મિનિટ પણ આ દેહમાં રહેવાશે નહિ પણ તે વાત સમજતી નથી. તેનું કારણ એટલું જ છે કે બાળકપણું રમતમાં ગયું; જીવાની વિષયમાં ગુમાવી ને વેપાર ધંધા કીધા ને પછી ઘડપણમાં શક્તિ હોય નહિ તેથી નવરો પડે એટલે કંટાળો આવે ને વ્યવહારનો ફેર ચડી ગયેલો હોય તેના મનસુઆ કર્યો કરે. આ છોકરા વ્યવહાર બગાડી નાંખશે એવી ચિંતા કર્યો કરે પણ જો યુવા-વસ્થામાં સંતસંગ તથા સત્શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો હોય તો વૃદ્ધાવસ્થામાં

નોટીસ આવતાં જરા પણ મનમાં ગ્વાનિ નહિ થતાં રાજપુત્રીથી ભગવાનના ધામમાં જાય છે પણ આગ લાગ્યા પછી કુવો ખોદવાનું કામ શરૂ કરવાથી આગ એકદમ ઓલવાતી નથી એ તો ધર બળી જવાનું તેમ મનુષ્ય દેહનું છે.

રજમાંથી ગજ કેમ થાય ?

એક વખતે એક ગામમાં ઉગ્મણી હતી એટલે તમામ લોકો ગામ બહાર ગયા હતા. ત્યાં એક ખીચડીનો ચર ચુલાપર હતો તેના ઉપર અચાનક એક વડલાના ઝાડનું પાંદડું પડતાં લોકો ભેગા થઈ ગયા અને શું છે ! શું છે ! એમ એકબીજાને પુછવા લાગ્યા. આ વાતની આખી ઉગ્મણીમાં ખબર પડતાં લોકોનાં ટોળેટોળાં ભેગાં થયાં. લોકો એકબીજાને પુછવા લાગ્યા કે ભાઈ ! શું હતું ? ત્યારે એક જણાએ કહ્યું કે કાંઈ નહિ એ તો ખીચડીના ચર ઉપર વડલાનું ઝાડ પડ્યું તેથી લોકો ભેગા થયા હતા. ત્યાંથી થોડે દુર ખીજે માણસોનો કાફલો ઉભો હતો તેણે પુછ્યું કે ભાઈ શું હતું ? ત્યારે બે ચાર માણસે મળીને માટે ખોટી ગપ ઉડાડી કે વડોદરું મરાણું. એટલે તો બે ચાર સ્ત્રીઓ દોડતી આવીને પુછવા લાગી ભાઈ શું છે ? ત્યારે કહ્યું કે વડોદરું મરાણું ? ત્યારે તે પુછનારી બાઈઓ કહે ભાઈ ત્યાં તો અમારા ખતિ રહે છે અને અમારાં કેટલાંક સગા વસાલાં પણ રહે છે. ત્યારે મજાક કરનારે રજમાંથી ગજ કરી કહ્યું કે એ તો કામ આવી ગયાં ?

પેલી ખીચારી અજ્ઞાન સ્ત્રીઓ તુર્ત રોવાને કુટવા લાગી પણ ખરે
કારણ કોઈ શોધતું નથી. લોકો એકદમ ભેગા થઈ ગયા ને ગાડરીઆ
પ્રવાહની જેઠે વગર જોયે ને વગર સાંભળે રોવા કુટવા લાગ્યા!
એટલામાં કોઈ એક સુઝ માણસ ત્યાં આવી ચડ્યો ને તેણે પૂછ્યું
ભાઈ આ વડોદરા મરાણાની વાત ક્યાંથી સાંભળી? ત્યારે એકે કહ્યું
મને ખબર નથી. ખીજે કહે પેલા ઘેરામાંથી સાંભળી છે. પેલા
માણસે ખારીક તપાસ કર્યો તો એક ખીચડીના ચરપર વડનું પાંદડું
પડ્યું હતું તેના ઉપરથી વડ થયો ને તેમાંથી વડોદર થયું આવી
રીતે જગતમાં કેટલાક વિદ્વસતોષીઓ મનોકંથિત વાતો બનાવી
જગતના ખિચારા ભોળા લોકોના ઘર ભંગાવે છે, માટે અવલોકનની
ટેવ રાખવી અને પુરો તપાસ કર્યા વિના “ રજનું ગજ કરવું નહિ ”
એજ સુઝ મનુષ્યોનો ખાસ ધર્મ છે.

પાંચ આંગળીથી પાંચો રળીઆમણો લાગે.

પાંચ આંગળીથી પાંચો રળીઆમણો લાગે છે. એ પાંચમાં
એક આંગળી ન હોય તો રળીઆમણો લાગતો નથી પાંચાની પાંચે
આંગળી ઉપયોગી છે અને તે જુદું જુદું કામ કરે છે, એક આંગળીનું
કામ બીજી આંગળીથી બની શકતું નથી. કોઈ ઉપર બીજી કરવાનું
કામ ફક્ત અંગુઠો કરે છે. વિવાહ પ્રસંગમાં તિલક કરવાનું કામ
જે આંગળી કરે છે તે બીજી આંગળીથી થતું નથી. વળી
અંગુઠા પાસેની આંગળી જ્યારે બધાને ચુપ રખાવવા હોય ત્યારે
ઉપયોગમાં આવે છે અને તેનાથી ચુપ રખાવવાનું કામ
લેવાય છે. ઇષ્ટદેવનું પુજન કરવામાં ચોથી આંગળી ઉપયોગમાં
આવે છે. પાંચમી આંગળી જેને ટચલી આંગળી કહે છે તે પેસાળે
જવાનું હોય ત્યારે સંજા કરવાના ઉપયોગમાં આવે છે. પરન્તુ તે
ચાલતી વખતે છુટી રાખવામાં આવે છે માટે તેને વીંટી પહેરાવે છે.
આ પ્રમાણે જુદી જુદી આંગળીઓ મળીને એક પાંચો કહેવાય છે
અને તે પાંચ આંગળીઓના સમુદયથી રળીઆમણો લાગે છે.

ઝાડુ નામ (સુતારો) મકાનને સાફ કરે છે પણ તે ઝાડુમાં જે સળીઓ છે તે એકઠી રહેવાથી સાફ કરવાનું કામ કરી શકે છે જો તેમાં કુસંપ થાય અને જુદી જુદી થઈ જાય તો કચરો સાફ કરવાના કામમાં નહિ આવવાથી ઉઝટો તેનો મકાનમાં કચરો થવાથી તેને બહાર નાંખી દેવામાં આવે છે.

x x x

સુતરનો એક તાંતણો કાંઈ પણ કામમાં આવી શકતો નથી પણ જો ઘણાં તાંતણા ભેગા થાય તો એક રાંદવું થાય અને જોરાવર હાથીને પણ બાંધી લેવા શક્તિવંત થાય છે, માટે સંપ એ એવી વસ્તુ છે કે જેનાથી આ જગતમાં સત્વર સુખ મળે છે. તે વિષે એક મહાન કવિએ કહ્યું છે કે, “ સંપે સંપતિ સાંપડે, લાજ વખાણે લોક. ”

ત્રણ વાનાં સુધારવા વિષે.

દોહરો.

જો ચાહો શુભ ભાવસે, નિજ આતમ કલ્યાણ;

ત્રીન સુધારો પ્રેમસે, ખાન, પાન, પહેરાન.

હાલની કેળવણી.

સ્વામી વિવેકાનંદજી કહેતા હાલની કેળવણીથી સુધારને બદલે બગાડ ઘણો થાય છે તેનું કારણ એ છે કે, “ તમે જે કેળવણી આજે લઈ રહ્યા છો તેના કેટલા ફાયદા છે ? ફાયદા કરતાં તેના ગેરફાયદા વધારે છે, અને તે ગેરફાયદા એવા ભયંકર છે કે તેની આગળ સઘળા ફાયદા દબાઈ જાય છે. પહેલી વાત તો એ છે કે એ કેળવણી મનુષ્યને મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત કરાવનારી નથી, તે કેવળ મનુષ્યત્વનો નકાર બજાવનારી છે, અને એવી કેળવણી તો મૃત્યુ કરતાં પણ વધારે ખરાબ છે. વિદ્યાર્થી પહેલી જ વાત તો એ શીખે છે કે તેના પીતા મુર્ખ છે, બીજી વાત તે શીખે છે કે એના બાપદાદા ગાંડા, ત્રીજી કે તેના ગુરુઓ દંભી છે; અને ચોથું એ કે તેનાં સઘળાં સાસુ જુદાં છે, અને સોળેક વપતો થાય ત્યાંસુધી તો તે અચેતન અને અસ્થિ વગરનો નકરનો દમ્બો જ બની રહે છે. ”

કપીર સાહેબની સાખીઓ.

કપીર કળયુગ કંઠણ હે, સાચ ન માને કાચ,
કામ, ક્રોધ ને મરકરા, તીનકા મરકા હોય.

x x x
કપીર માળા કાઢકી, બોત જપકા ફેર,
માળા ફેર શ્વાસકી, જામે ગાંઠન મેર.

x x x
સાખી એક કપીરકી, શાખી કહી ન જાય,
રજભર સંચરે ઘટમે, તો અમર લોક લે જાય.

x x x
કપીર કપીર કયા કરો, જાઓ જમના કે તીર,
એક એક ગોપીકે પ્રેમમે, હો ગયે કાઠી કપીર.

x x x
બાત બનાઈ જગ ઠગ્યો, મનપર બોધ્યો નાંહી,
કપીર એ મન લે ગયા, લક્ષ ચોરાસી માંચ.

x x x
સાહેબકા ઘર દુર હય, જયસી લખી ખજુર,
ચડે તે ચાખે પ્રેમરસ, ગીરે તો ચકના ચુર.

નાલાજીના ગુરૂ.

નાલાજી ભક્તને એક વખતે કોઈએ પૂછ્યું કે તમારા ગુરૂ
કોણ છે ? ત્યારે નાલાજીએ કહ્યું કે મહારા ગુરૂ તો સ્વામી તુલસીદાસ
છે. તેણે કનક અને કામની તળાંબાં છે એટલું જ નહિ પણ મોટા
નિરમાની છે. તે ઉપરથી પેલા પુરૂષે કહ્યું કે,—

કનક તળાંબો કામિની તળાંબો, તળાંબો ધાતુકો સંગ,

તુલસી આ સંસારમે, જીવે માન કે સંગ.

ઉપલી સાખીમાં તુલસીદાસ કહે છે કે સંસારમાં કનક ને કામની
તળાંબા સાધુ મળી શકશે પણ માનને સંગ જવા જીવે છે ત્યારે તેનું

કેમ સમજવું? તે ભક્તને ખાતરી કરી આપવા નાભાજીએ યજ્ઞ કર્યો અને સર્વે સંત સાધુ પુરોને અમિત્રણ પત્રિકાઓ લખવામાં આવી પણ પોતાના ગુરુ તુલસીદાસજીને આમત્રણ પત્રિકા જાણી જોઈને લખી નહીં. તુલસીદાસજી જન્મના નદીના કાંઠે પાંચ પચીસ શિષ્યો સાથે કથાનું શ્રવણ કરાવી રહ્યા હતા ત્યાંથી નાભાજીના યજ્ઞની કંકોતરી લેધ માણસો નીકળ્યા તેને તુલસીદાસના શિષ્યોએ જોઈ પોતાના ગુરુને કહેવા લાગ્યા મહારાજ! અપણુને કેમ કંકોતરી લખી નહિ? સર્વે સંતના નામો છે પણ આપણું નામ નથી ત્યારે તુલસીદાસજી કહે એ દીવસ મોડી આવશે. ભુલથી વખતે વાંસેથી લખશે! એ દીવસ ગયા પછી પાછા તેના શિષ્યો કહેવા લાગ્યા મહારાજ! આપણને તો તેડું આપ્યું નહિ ને યજ્ઞ તો કાલે છે ને માણસો તો જવા લાગ્યાં ત્યારે મહાત્મા તુલસીદાસજી કહે કે, તે આપણો શિષ્ય છે. આપણું ઘર છે, ત્યાં કંકોતરીને શું કરવી છે? એમ કહી યજ્ઞમાં જવા ચાલી નિકળ્યા. હરદ્વારમાં નાભાજીએ એવી ગોઠવણ કરી હતી કે મહારા ગુરુ તુલસીદાસજી આવે તેને માન, સત્કાર, કાંઈ આપવું નહિ. હરદ્વારમાં તુલસીદાસજી તથા તેમના શિષ્યો જતાં કોઈએ માન્યાન કાંઈ પણ આપ્યું નહિ તે એટલે સુધી કે જમવાનાં તેડાં ચાય ત્યારે પણ તેના માણસોને તેમ તેમને કાંઈ જમવા બોલાવે નહિ. તુલસીદાસ હાથે પત્રાવળી માંડી પોતાની મેળે જમી આવે. જ્યારે યજ્ઞ પુરો થયો ત્યારે લાખો માણસોની સમક્ષ “માન” છતનાર પોતાના ગુરુ તુલસીદાસજીના ચરણમાં નાભાજી પડી ગયો અને બીજા લોકો પણ જાણી ગયા કે માન ઝીતનાર ખરેખર મહાત્મા તુલસીદાસ જ છે. બીજાથી માન કદી પણ છતામ જ નહિ.

બેઠા કજીઆમાં ખુવારી.

મામો અને ભાણેજ એક કણખીના ખેતરમાં ઘડને જતા હતા તે વખતે પોત મહીનાનો દીવસ હતો એટલે ખેતરમાં ઘઉં સારા થયેલા હતા. તે જોઇ મામાએ ભાણેજને કહ્યું ભાણાભાઈ, આ

ખેતરમાં ઘઉં કેટલા થશે? ભાણેજ કહ્યું મામા મને તો બે ખાંડીને આશરે થાય એમ લાગે છે. મામા ચડાક અને અવિચારી હતો તેથી તેને એકદમ પોતાનો ચોખ્ખો અભિપ્રાય દર્શાવી દીધો. નહિ નહિ તું મૂર્ખ છે! ભાણાભાણ, તે ખેતરમાં સવાબે ખાંડી ચોક્કસ થશે. ભાણેજ પણ મામાના જેવો હોવાથી સામો થયો. મામા તમારું બોલવું તદ્દન ખોટું છે તેમાં બે ખાંડી ઉપર એક મુઠીએ વધવાના નથી. એ ઉપરથી બન્ને જણા લડી પડ્યા ને છેવટે મારામારીપર આવ્યા. ભાણેજે મામાને પછાડી જમીન ઉપર તેની ડાઠી પકડી કહેવા લાગ્યો, કેમ મામા થોડાક કમી કરવા છે? ત્યારે મામા કહે, “દાદીનો ઝુરો ઝુરો થાય પણ એક ઝુરો નહિ ખરું.” એટલામાં એક સુત માણસ ત્યાં આવી ચડવાથી બન્ને જણાનું લડવાનું કારણ બનણી કહેવા લાગ્યો, અરે! ભાણેજો કોઈનું ખેતર ને તમે શા માટે લડી મરો છો? વધારે થશે તો પણ તેના છે ને ઓછા થશે તો પણ ખેતરના માલિકના છે. તમારે કાંઈ લેવા દેવા નથી છતાં શા માટે ખોટી તકરાર કરી હેરાન થાઓ છો? મામા ને ભાણેજ આથી ભોંડા પડ્યા અને પોતાના રસ્તે ચાલવા માંડ્યા. આ પ્રમાણે જગતમાં કેટલાક અણસમજી માણસો પારકી પંચાતમાં વિના કારણે લડાઈ કરે છે અને અંતે તેને પસ્તાવો થાય છે. તેના ઉપર એક કહેવત છે કે, “કાશ દુખળા કેમ? કે આખા શહેરની શીકર!” આ પ્રમાણે ન કરવું.

અદ્રષ્ટ કેવું બળવાન છે.

જગતમાં જુઓ તો ખરા કેવી વિચિત્રતા જોવામાં આવે છે કે, “ધર્મીને ઘેર ધાડ ને કસાઈને ઘેર કુશળ.” તે વખતે તેનું ખરું કારણ તો જ્ઞાનિ હોય તો તો સમજે છે પણ અજ્ઞાનીના મનને સમાધાન થતું નથી. દરિદ્ર મનુષ્યને ઈચ્છા ન હોવાથી ઘણા પુત્રો હોય છે અને સમૃદ્ધિવાન એક શેર માટી (પુત્ર) વિના રહે છે. ધનાઢ્ય હોય તેનું યુવાવસ્થામાં મરણ થાય છે અને જોને અનાજના સાંસા હોય તે સો વર્ષ જીવ્યાં લાગે છે. આ બધું કારણ આરીક દૃષ્ટિથી

વિચારીએ તો પૂર્વજન્મનાં કર્મથી આ બધું જોવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી પૂર્વનાં પુણ્ય હોય ત્યાં સુધી સંસ્કારનાં મુખો આનંદથી ભોગવે છે ને જ્યારે પુણ્ય ખત્તસ થાય છે ત્યારે ઠંડિયા ન હોય છતાં નિર્ધન-પાણું પ્રાપ્ત થાય છે માટે એ ઉપરથી નક્કી થાય છે કે અદૃષ્ટ બળવાન છે. નસીબમાં જે પ્રમાણે લખ્યું હોય તે પ્રમાણે બનતું આવે છે. જીવેને વિદુરજી નીતિવાળા હતા તો તે દુઃખમાં દિવસો કાઢતા અને દુર્યોધન પાપી હતો તો તે રાજ્ય ભોગવતો. ત્યાં પૂર્વના સંસ્કાર વિના બીજું શું કહેવાય ?

પુલ્લછાબ સાતમી.

વલ્લભીપુરનો વૈભવ.

પુલ્લ ધર્મ માનનારા એક મુસાફરે વલ્લભી રાજ્યનું આ પ્રમાણે વર્ણન કર્યું છે. “ પેદાશ, હવા પાણી, લોકના શરીરના ઘાટ, ખાંધા અને તેમની રીત ભાત માળવાના લોક જેવી જ છે; કરોડોપત્ની એવાં સો ઉપર ધર છે; દુર દેશાવરથી અતિશય સંપત્તિ આવી આ રાજ્યમાં એકઠી થએલી છે; સો કરતાં વધારે બાધ મતના મઠ છે ને ૬૦૦૦ કરતાં વધારે સાધુઓ છે. દેવદેરા સંકટો છે અને બીજા ધર્મ માનનારા પણ ઘણા છે. પુલ્લ જ્યારે આ લોકમાં હતો ત્યારે તે આ દેશમાં આવ્યો હતો અને તેણે જે જે જાડ તોળે વિશ્રામ લીધેલો તે તે કેકાણે અશોક રાજાએ સ્થંભો ઉભા કર્યા છે.

કલિયુગનો વાસ ક્યાં છે ?

એક દહાડો રાજા પરીક્ષિત મૃગયાને માટે વનમાં ગયો હતો. તે પ્રસંગે તેણે એક ગાય અને બળદને પોતાની ભણી દોડી આવતા

જેના તે બેની પછવાડે એ શુદ્ધ હાથમાં મુશળ લઈને ધસ્યો આવતો હતો. રાજાએ શુદ્ધને બોલાવી ધમકાવીને કહ્યું કે ચરે તું કોણ છે ? ગાય બળદને કેમ મારે છે ? શું તે અર્જુનને ગયો બાણ્યો ? પાંડવના કુંભમાં કોઈ એવો નિર્ગળ નથી કે જેની સમક્ષ કોઈ દુષ્ટ રંકને સતાવે એમ બોલી રાજાએ ખડગ ઉંચક્યું. શુદ્ધ તો ડરીને ઉભો રહ્યો. પછી રાજાએ ગાય તથા બળદને પાસે બોલાવી પૂછ્યું તમે કોણ છો ? દેવતા કે બ્રાહ્મણ ? શા માટે નાસો છો ? હું છતાં તમને દુઃખ દે એવો કોઈ સમર્થ નથી. એ વચન સાંભળી બળદ માથું હલાવતો બોલ્યો, મહારાજ, આ પાપરૂપ કાળી બિહામણી મૂર્તિ જે આપણી સામી ઉભી છે તે કલ્પિયુગ છે. એના આવવાથી હું ભાગ્ય છું. આ ગાય તે પૃથ્વી છે. એ પણ ભયથી નાસે છે. માંડ નામ ધર્મ છે. મારા ચાર પગ તે તપ, સત્ય, દયાને શૌચ છે. સત્ય યુગમાં મારા વીસ વસા હતા, ત્રેતામાં સોળ, દ્વાપરમાં બાર અને કલ્પિયુગમાં ચાર રહ્યા છે. પૃથ્વી બોલી મહારાજ મારાથી પણ આ યુગમાં રહી નહિ શકાય, કેમકે શુદ્ધ રાજા થઈને ઘણો અધર્મ કરશે તે ભાર મારાથી નહિ ઝીલાય. રાજાએ કાંધે ભરાઈ કલ્પિયુગને કહ્યું કે હમણાં હું તને મારી નાંખું છું. કલ્પિયુગ પગે પડી કાલાવાલા કરી બોલ્યો, હે પૃથ્વીનાથ ! હવે તો હું તમારે શરણે છું, મને કંઈ રહેવાનું હાથ બતાવો; કેમકે ત્રણ કાળ ને ચાર યુગ જે બ્રહ્માએ નિર્માણ કર્યા છે તે કોઈ પ્રકારે ભિથ્યા થનાર નથી. એ સાંભળી રાજાએ કલ્પિયુગને કહ્યું કે તારે જીવું, જૂઠું, પીડું, પાતરનું ઘર, હત્યા, ચોરી અને સુવર્ણ એટલામાં રહેવું. એ આજ્ઞા પ્રમાણે કલ્પિયુગે જઈ પોતાના વાસ કર્યો; રાજાએ ધર્મને મનમાં રાખ્યો ને પૃથ્વી પોતાના રૂપમાં મળી ગઈ. પછી રાજા નગરમાં આવી ધર્મ રાજ કરવા લાગ્યા.

માત્માઓની પ્રસાદી.
સાદી શિખામણ.

પુસ્તક ૧ હું.

આ પુસ્તકનો હક મહીદાસ પ્રેમજી પટેલને આપવામાં આવ્યો છે માટે જુનાગઢ કઠીઆવાડમાં લખવાથી મળી શકશે. કીંમત રૂ. ૧-૪-૦ પોષ્ટેજ જુદું.

સાદી શિખામણ.
પુસ્તક બીજું.

સદરહુ પુસ્તક નંબર $\frac{૫૪૧}{૮૩}$ તા. ૨-૬-૨૭ થી શાળા લાઈબ્રેરી

માટે નામદાર ગાયકવાડ સરકારના કેળવણી ખાતાએ મંજૂર કરેલ છે. કીંમત રૂ. ૩) પોષ્ટેજ જુદું.

સાદી શિખામણ.
પુસ્તક ત્રીજું.

સાંજવર્તમાન પત્રમાં આવતી “સાદી શિખામણ” પુસ્તકના આકારે બહાર પડે છે. સાક્ષરોના ઉત્તમ અભિપ્રાય મળ્યા છે. કીંમત રૂ. ૩) પોષ્ટેજ જુદું.

સાદી શિખામણ.
પુસ્તક ચોથું.

સદરહુ પુસ્તક વિષે વિદ્વાનોના કૈંયા અભિપ્રાય મળ્યા છે. કીંમત રૂ. ૩) પોષ્ટેજ જુદું.

મુંબઈમાં-એન. એમ.

ત્રિપાઠી કાલ્યાદેવી.

અમદાવાદ-મહાદેવ રામચંદ્ર

જાગ્યુષ્ટે ત્રણ દરવાજા.

પ્રસિદ્ધ કરનાર

મગનલાલ શંકરલાલ પટેલ,

પાટણ-ઉત્તર ગુજરાતના.

દુનિયામાં લલું કર્મ કયું ?

રોમ શહેરનો આદશાહ ટેટસ પોતાની રૈયતનું રૂકું કરવું એથકી સંસારમાં ખીજું કંઈ લલું કર્મ છે જ નહિ એમ માનતો. એક દિવસે તેને યાદ આવ્યું કે, આજ મેં રૈયતના હક્કમાં કાંઈ સાંકડું નથી. તે ઉપરથી તેણે પોતાના મિત્રોને કહ્યું કે વહાલાઓ ? “ મહારો આજનો દહાડો ફેગટ ગયો છે.”

હાવર્ડના પરોપકારી કાર્યો.

ઇંગ્લાંડ દેશમાં હાવર્ડ નામનો નામાંકિત મહાન પરોપકારી પુરૂષ થઈ ગયો. તેણે યૂરોપ ખંડના તમામ કેદખાનાની શોકકારક દશા ફેરવી નાખી. એ હાવર્ડ આંહીના ધનવાન જેઓ ગૃહસ્થ હતો, તેણે પોતે સઘળી પાસનું નુકશાન ખમી ગરીબ અને દુઃખી અને દરદીની હાલત સુધારવામાં અને તેઓના સુખ વધારવાની તજવીજને કરવામાં જ પોતાની ઉમર ખાઈ. તેણે મફત કેળવણી આપવાને નિશાળો અંધાવી. પોતે થોડાંક ઉપર ગુજરાન ચલાવી પોતાની આવકનો ઘણો ભાગ તે ધર્મ કામમાં નાંખતો. તેણે દેશ દેશના કેદીઓ અને રોગીઓની ઘણીજ સારી યરદાશ લીધી ટૂંકામાં એટલું જ કહું છું કે દુઃખીઆરાના પોકારને સારી પેકે કાન માંડવાને તે હમેશ તત્પર રહેતો. તેનું નામ ઇંગ્લાંડ દેશના પરોપકારી પુરૂષોમાં પહેલે નંબરે જોવામાં આવે છે.

ઉપયોગી વસ્તુ.

એક વખતે એક ન્હાના ગામ ઉપર એક રાજાએ જીત મેળવી. તેણે તે ગામડાની સ્ત્રીઓને એવો હુકમ કર્યો કે દરેક પોતાના ખપતી કોઈ ઉપયોગી ચીજ પુરતમાં લઈને તે ગામડું ખાડી કરી જવું. તે આજ્ઞાક સ્ત્રીઓએ રાજાકને જઈને પુછેલું કે નામદાર હમો જે અમારા ઉપયોગની વસ્તુઓ માગીએ તે તમે લઈ જવા દેશો? રૂબાબમાં તે રાજાએ હા પાડી. પુરત જ આજ્ઞાક સ્ત્રીઓએ પોત પોતાના આવિદોને પોતાના ખલા ઉપર બેસાડી ચાલવા માંડ્યું. તે રાજાએ જ્યાં ન આજ્ઞા રાખેલી ચાલ જોઈ બહુ જ અજબ થયો તે ખીજવાયો.

કારણ કે તે રાક્ષસી રાગ બિચારા નિર્દોષને ફાંસીએ ચડાવવાનો હતો; પણ સ્ત્રીઓની હુશિયારીથી સર્વે બચી ગયા. આ ઉપરથી સ્ત્રીઓની ખરા વખતની સેવા બહુ જ ઉપયોગની થઇ પડે છે. તે વિશે પતિવ્રતા સ્ત્રીઓની સેવા બહુ વખાણુને પાત્ર છે. ઓ સ્ત્રી ! તું કેમજ લાગણીવાળી મધુરી મહીલા કંઈક અસંખ્ય કવિઓ તારી તારીક ગાઈ ગયા છે તે સત્યજ છે !

The treasures of the deep are
not half so precious,
As are the concealed comforts
of a man locked up in a
woman's heart.

MIDDLETON.

બે ઠગોની ઠગાઇ.

ગાંગો અને દાનો નામના બે ઠગો એક ગામમાં રહેતા હતા. એક વખતે બંને જણાએ કોઇ મોટા શહેરમાં જઈ એક શ્રીમાનને ઠગવાનો વિચારે કર્યો. પ્રથમ તેઓ શહેરમાં આવી એક સુંદર મકાન લાડે રાખ્યું અને એવો વિચાર કર્યો કે શહેરમાં કોઇ મોટો શ્રીમાન માણસ મરી ગયો હોય તેના પુત્ર પાસે જઈ આપણે આપણા લેણા રૂપિયાની માંગણી કરવી. એમ વિચાર કરી બંને જણા તપાસ કરવા લાગ્યા તો એક શ્રીમાન મનુષ્યનું તાત્કાલિક મરણ થયેલું તેમના જોવામાં આવ્યું. બંને જણા તે શ્રીમાનના પુત્ર પાસે જઈને કહેવા લાગ્યા કે અમારી થાપણુ તમારા પીતાશ્રી પાસે હતી પણ તે અચાનક ગુજરી જવાના અમેને ખબર મળતાં અમે લેવા આવ્યા છીએ ત્યારે પેલા શ્રીમાનના પુત્રે કહ્યું કે તમારા પાસે કાંઈ આધાર હોય તો બતાવો. ત્યારે તે ઠગોએ કહ્યું કે અમારા પાસે લખત વિગેરે કાંઈ આધાર નથી તમારા પીતાશ્રીના ભરોસા ઉપર મુકી ગયા હતા. અમે ખરા છીએ કે ખોટા તેની પરિક્ષા કરવાની હોય તો શમશાનમાં

આપણે જન્મ્યે અને તમારો મરનાર આપ કહે તો અમારૂં લહેણું સાચું નહિ તો અમારે લેવા દેવા નહિ. એમ કહી બીજે દીવસે શમશાને જવાનો વિચાર નક્કી કર્યો. પેલા બે ઠગોએ રાત્રે એવો ઠરાવ કર્યો કે આપણામાંથી એક જણે શમશાનમાં ઉડો ખાડો ખોદી સુધ્ધ રહેવું જોઈએ ? તે ઉપરથી દાનાને રાત્રે શમશાન ભૂમીમાં ઉડો ખાડો ખોદી ગાંગાએ સુવાડ્યો અને અંદર પ્રકાશ તથા હવા આવે તેવો માર્ગ રાખી ધૂળવાળી, ઘેર આવી સવારના પહોરમાં પેલા શ્રીમાનના પુત્ર પાસે આવ્યેને કહેવા લાગ્યો શેઠજી પધારો પરીક્ષા કરવા. શેઠનો છોકરો ભોળા હૃદયનો હતો તેમ તેને આ ઠગોની લુચ્ચાઈની માહેતી નહી હોવાથી શમશાનમાં પોતાના પિતાશ્રીને પુછવા આવ્યો. શમશાન ભૂમિમા આવી પુત્ર કહેવા લાગ્યો, બાપુ ? આ માણસોનું લેણું આપણા પાસે છે કે નહિ ? ત્યારે શમશાનમાંથી અવાજ આવ્યો “ પુત્ર આ બંને મુસાફરોના આપણે વીસ હજાર રૂપિયા દેવા છે માટે તું આપી દેજે ” આપણા વિશ્વાસપર તેને મુકેલા છે. પુત્ર પિતાશ્રીના આ શબ્દો સાંભળી સ્તબ્ધ થઈ ગયો. તુર્તજ ઘેર જઈ ગાંગાને વીસ હજાર રૂપિયા તે શાહુકારે ગણી આપ્યા. ગાંગો તો રૂપિયા વીસ હજાર લઈ ઘર ભેગો થઈ ગયો અને દાનાની શમશાનમાં સંભાળ લીધી નહિ. ગાંગે ઘેર જઈ પોતાની સ્ત્રીને વીસ હજાર રૂપિયા આપી પોતે સંન્યાસી થઈ એક કુવામાં લજ્જન કરવા લાગ્યો. ચાર પાંચ દીવસ પછી દાનો ઘેર આવી ગાંગાની તપાસ કરવા લાગ્યો પણ ગાંગો ઘેર મળે નહિ ત્યારે તેણે પૂછ્યું ભાભી ! ગાંગાભાઈ ક્યાં ગયા છે ? સ્ત્રી કહે મને તેની કાંઈ ખબર નથી. આ ઉપર દાનાને શક ગયો કે, રખેને ગાંગાએ બધા રૂપિયા ગારત કરવાને માટે આ એક યુક્તિ રચી હશે ? એમ ધારી ગાંગાના ઘર પાછળ સંતાઈ બેઠો ને ચર્ચા જેવા લાગ્યો. હમેશાં બાર વાગે ભાત લઈ તેની સ્ત્રી ઘર બહાર જાય તે ઉપરથી દાનો એક દિવસે તે સ્ત્રીની પાછળ સંતાઈને ચર્ચા જેવા આવ્યો તો એક જંગલના ઉજડ કુવામાં તેને ભાત દોરડા વતે ઉતાર્યું. એટલે દાનાને ખાત્રી

થઈ કે ગાંગો આ કુવામાં સંતાણો છે. એટલે તુરત પોતે ઘેર ગયો ને બરોબર ચાર વાગે એકલો આવી દોરડા વતે ખાવાનું કુવામાં ઉતાર્યું ત્યારે ગાંગો કુવામાંથી બોલ્યો “ કેમ બીજી વખત ભાત લાવી ” એટલે દાનો ઉપરથી બોલ્યો કે ધન્ય છે ગાંગાભાઈ ? આપું જ કરવું નેહએ ? ગાંગો કહે હવે તો હું સંન્યાસી થયો છું એટલે જગતની વાતો કરતો નથી માટે તમારું ભાષણ સાંભળવા હું ખુશી નથી. દાનો કહે “ આતો ગાંગે ગળ્યું ગત કે તેની ખખર નહિ કે ખત, ” એ પ્રમાણે થયું. દાનો બિચારો મુંગે મોઢે ઘેર આવ્યો ને ગાંગો બધી દરામની મિલકત પચાવી ગયો. જગતમાં આવા ઘણા દંગો નેવામાં આવે છે માટે તેનાથી હમેશાં સાવચેત રહેવું, તેઓ પાસે મનુષ્યને ફસાવવાની મહાન યુક્તિઓ હોય છે અને તેઓ સોનેરી ટોળીના માણસો કહેવાય છે.

ભાવનાથી પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો ઇચ્છિત વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે.

એક દીટોડીએ પોતાનાં ઈંડા સમુદ્ર કીનારે મુક્યાં હતાં. પૂર્ણિ-
માને દિવસે ભરતી આવવાથી તે ઈંડાં સમુદ્રમાં ખેંચાઈ ગયાં, આથી દીટોડી અને દીટોડાએ સમુદ્ર સાથે વેર ખાંધી સમુદ્રને પુરી નાંખવાને માટે પ્રયત્ન શરૂ કર્યો. એટલામાં તેનાં સગાં વહાલાંઓને આ વાતની ખબર પડવાથી તે પણ તેની મદદે આવ્યાં. થોડા દિવસ પછી જાતિના માણસો આવ્યા અને ત્યારપછી અનંત પણ પક્ષીઓ દરિયો પુરવા માટે દીટોડીની મદદે આવ્યાં. ત્યાંથી એક વખત નારદ ઋષી જતા હતા તેણે આ બનાવ જોઈ વૈકુંઠમાં ગરૂને આ હકીકત કહી તેથી ગરૂજી પણ પક્ષીઓને મદદે આવી મોટી પાંગો ભરી ભરીને ધૂળ દરીઆમાં નાંખવા લાગ્યા ત્યારે દરિયો મૂર્તિમાન થઈ બહાર આવી કહેવા લાગ્યો, હવે તમે શાન્ત થાઓ. હું તમારાં ઈંડાં લાવી આપું છું. સમુદ્રે ગરૂના ભયથી દીટોડીના ઈંડાં લાવી આપ્યાં. ભાવનાથી જો યત્ન કરવામાં આવે તો પરમાત્મા અવશ્ય સહાય જ કરે છે.

દીટાડીનો નિશ્ચય ખરો હતો માટે તેને નારદનાં દર્શન થયાં ને તે દર્શનના પ્રતાપે ગરૂડજીની સહાય મળી માટે હમેશાં ભાવનાથી પુરૂષ પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો અવશ્ય શ્રેષ્ઠ ફળ મળે છે એ આ દીટાડીના સાધારણ દર્શાંતથી સિદ્ધ થાય છે.

ખોટું કેટલા દિવસ નભે !

કોઈ એક ગામમાં વૃષ્ટિ કમી થવાથી ધાસચારાની ભારે અછત થઈ પડી અને તેથી જનાવરો ભુખે મરવા લાગ્યાં. એક કુંભાર પાસે એક ગધેડો હતો તે પણ મરવાની તૈયારીમાં હતો, કેમકે ચારો ગામમાં ગોત્યો મળતો નહોતો, ત્યારે કુંભારે મનમાં વિચાર કર્યો કે જો ગધેડો મરી જશે તો આપણો ધંધો રંડાઈ જશે, માટે કોઈ યુક્તિ કરીને ગધેડાને બચાવવો જોઈએ. તેથી તેણે એક નવી યુક્તિ શોધી કાઢી કે, ગમે ત્યાંથી વાઘનું ચામડું મેળવી તે ગધેડાને પહેરાવવું ને રાત્રીના વખતમાં કોઈના ખેતરમાં ચરવા મુકી દેવો. વાઘનું ચામડું જોઈને માણસો વાઘ છે એમ ધારી નાસી જશે ને ગધેડો રોજ પેટ ભરીને આવશે અને મોતમાંથી બચી જશે. એમ ધારણા બાંધીને કોઈ ટેકા-છોથી તે વાઘનું ચામડું લઈ આવ્યો અને ગધેડાને પહેરાવી કોઈના ખેતરમાં રાત્રીને વખતે મુકી દીધો. ગધેડાને વાઘ સમજી ખેતરના માણસો ગામમાં નાસી ગયાં ને વાઘ આવ્યો છે માટે કોઈ ગામની બાહરે નીકળશે નહિ એમ ખોટી ખૂમ ઉડી. ગધેડા ભાઈ તો નિરાંતે મજાલ માલવા લાગ્યા પણ ખોટું કેટલા દિવસ ચાલે. ગામના માણસોએ ગોળીબહાર કરીને વાઘને માર્યો, પણ પાસે જઈ જુએ છે તો ગધેડો દેખાયો. કુંભાર વિચારે શેવા લાગ્યો પણ હમેશાં ખોટા કર્મનું ફળ ખોટું જ આવે છે. જુદું હમેશાં ટકતું નથી. આપણામાં કહેવત છે કે જુદને પગ નથી માટે નકલ કરવાથી ગધેડાનો વિના કારણે પ્રાણ ગયો ને કુંભાર દુઃખી થયો કેમકે તેને મુડીમાં એક ગધેડો જ હતો એટલે તેનો ધંધો પડી ભાંગ્યો.

પુલછાબ આઠમી.

ભતૂહરી અને ગોપીચંદ.

ભતૂહરીને ગોપીચંદ એ વૈરાગ્ય આવવાથી રાજ્યનો ત્યાગ કરી ચાલી નીકળ્યા હતા એક વખતે તેઓ બન્ને એક શેઠેરમાં એક શેકની દુકાનના ઓટલા ઉપર આવી ચડ્યા હતા પણ એકમેકને તેઓ ઓળખતા નહોતા. બન્નેને પોતાની ઝાળીઓ ભરાવવી હતી પણ ખુંટી એક જ હતી તે ઝાળી ભરાવવા માટે બન્ને જણા મારામારી પર આવ્યા ત્યાં એક ડોસી ઉભી હતી તે કહેવા લાગી કે મિચ્છાર છે તમારા વૈરાગ્યને! ને ધન્ય છે ગોપીચંદ ને ભતૂહરીને કે જેઓ મોટાં મોટાં રાજ્યોનો ત્યાગ કરી ચાલી નીકળ્યા ને તમે એક ખુંટી માટે લડો છો. પછી બન્ને જણા શરમાઇને દુકાનને ત્યાગ કરી વનમાં જતા રહ્યા.

બ્રહ્માને શાપ કેમ થયો?

બ્રહ્માનું સ્થાન લેવા માટે એક જણ તપ કરતો હતો તેને તપમાંથી પાડવાને માટે બ્રહ્મા ત્યાં ગયા પણ તે જગ્યાએ હિરણ્યાક્ષનો પુત્ર બે અપ્સરાઓ લઇને જતો હશે. તે અપ્સરા તિલોત્તમા ને ઉર્વશી હતી. તે બન્ને પુત્ર બ્રહ્માને જોઇને મોહ પામી ગઈ તેથી બ્રહ્માને કહેવા લાગી કે અમારી સાથે વિહાર કરો! બ્રહ્મા કહે મેં તમોને ઉત્પન્ન કરી તે તમે મહારી પુત્રીઓ છો માટે તે વાત નહિ બને. ત્યારે તે બે કામાતુર થએલ અપ્સરાઓએ બ્રહ્માને શાપ દીધો કે તમે તમારી પુત્રી વાંસે દોડશો, પણ બ્રહ્મા ડગ્યા નહિ ને તે શાપ અંગીકાર કર્યો. આ પ્રમાણે બ્રહ્માને શાપ થયો છે.

સંતનાં ચોસઠ લક્ષણો.

(૧) દયાળુ. (૨) ક્ષમાવાળા. (૩) સર્વ જીવનું હીત કરનાર.

(૪) ટાઢતડકો સહન કરનાર. (૫) કોષના ગુણમાં દોષ જુએ નહિ. (૬) શાન્ત. (૭) જેનો કોષ શત્રુ નથી. (૮) અદેખાઈ વૈર રહિત. (૯) માનમત્સર રહિત. (૧૦) ખીજને માન આપનાર. (૧૧) પ્રિય અને સત્ય બોલનાર. (૧૨) કામ ક્રોધ મદરહિત. (૧૩) અહંમત્ત્વ રહિત, (૧૪) સ્વધર્મમાં દૃઢ રહેનાર. (૧૫) દંભરહિત. (૧૬) બ્રાહ્મ અભ્યંતર પવિત્ર. (૧૭) દેહ તથા ઇન્દ્રિયોને દમનાર. (૧૮) સરળ સ્વભાવ. (૧૯) ધરીત બોલનાર. (૨૦) પ્રમાદરહિત. (૨૧) સુખદુઃખથી રહિત. (૨૨) ધિરજવાળા (૨૩) કર્મ, ઇન્દ્રિજ્ઞાન ઇત્યાદિ ચપળતારહીન. (૨૪) પદાર્થના સંગ્રહરહિત. (૨૫) બોધ કરવામાં નિપુણ. (૨૬) આત્મનિષ્ઠાવાળા. (૨૭) સર્વને ઉપકાર કરવાવાળા. (૨૮) ભયરહિત. (૨૯) આશારહિત. (૩૦) વ્યસનરહિત. (૩૧) શ્રદ્ધાવાળા. (૩૨) ઉદાર. (૩૩) તપસ્વી. (૩૪) પાપરહિત. (૩૫) આશ્ચર્યવાર્તા નહિ સાંભળનાર. (૩૬) સતશાસ્ત્રના અભ્યાસવાળા. (૩૭) માયીક પંચવિપયરહિત. (૩૮) આસ્તિક જીવિ. (૩૯) વિવેકવાળા. (૪૦) મઘમાંસ સંસર્ગરહિત. (૪૧) દૃઢવૃત્તવાળા. (૪૨) ચાહીચુગલી નહિ કરનારા. (૪૩) કપટરહિત. (૪૪) ગુપ્તવાત પ્રગટ ન કરવાવાળા. (૪૫) નિદ્રાજીત. (૪૬) આહાર જીત. (૪૭) સંતોષવાલા. (૪૮) સ્થિરજીવિવાળા. (૪૯) હીંસારહિત. (૫૦) તૃણુરહિત. (૫૧) સુખદુઃખમાં સમભાવવાળા. [૫૨] અકાર્યમાં લાજવાળા. (૫૩) પોતાના વખાણુ નહિ કરનારા. (૫૪) નિંદા નહિ કરનારા. (૫૫) અહનિચર્ય. [૫૬] યમનિયમવાળા. (૫૭) આસનજીત. (૫૮) પ્રાણુજીત. (૫૯) દૃઢ આશ્રયવાળા. (૬૦) ભગવદ્ભક્તિ પરાયણુ. (૬૧) ભગવાનઅર્થે ક્રિયા કરનારા. (૬૨) ભગવાનના ચરિત્ર પ્રેમથી અવણુ કરનારા. [૬૩] ધ્યાન પરાયણુ. [૬૪] ભગવાનની ભક્તિવિના એક ક્ષણુ પણ વ્યર્થ નહિ જવા દેનારા.

સતસંગનું અમૂલ્ય ફળ.

એક ઘડી આધી ઘડી, આધી મેંસી આધ;
તુલસી સાધુ સંતકી, કટે કોટ અપરાધ.

મહાત્મા તુલસીદાસે કહ્યું કે એક ઘડી સત્સંગ તો અવસ્ય કરજો ને એક ઘડી અવકાશ ન મળે તો અરધી ઘડી પણ સત્સંગ કરવો જોઈએ ! જો અરધી ઘડી પણ ન મળે તો પા ઘડી તો અવસ્ય સત્સંગ કરવો કારણકે સાધુ પુરોહીની સેવતથી કરોડો જન્મના અપરાધ નાશ પામી જામ છે. એક વખતે એક ગામમાં શ્રાવણ માસમાં એક મહાત્મા પુરુષ કથા કરવા માટે આવ્યા હતા. ગામના બધા માણસે કથામાં જતા પણ એક બાઈ ફક્ત કથામાં જતી નહોતી તેને તેની પાડોસણ બાઈએ સમજાવી કે બેન ! મહાત્મા કથા બહુજ સારી વાંચે છે આખું ગામ આવે છે ને તું કેમ નથી આવતી માટે આવ તો ચાલ. આ પ્રમાણે બંને જણીઓ સાથે કથાનું શ્રવણ કરવા જઈએ. પેલી બાઈએ પણ હા પાડી. દર્શન કરી કથાનું શ્રવણ કરી તે બાઈ મનમાં બહુ જ પ્રસન્ન થઈ પણ થોડા દીવસ પછી તેના દેહનો અંત આવી રહ્યા હોવાથી તેનું મૃત્યુ થયું. તેનો શ્રવ યમરાજના દરબારમાં ગયો ચિત્રગુપ્તે ચોપડો કાઢી તેનાં પાપપુણ્ય જોયાં પણ જમા કરતાં ઉધારનું બાળુ ધણું વધી ગયેલ હતું ને જમાની બાળુમાં બે ઘડીના સંતસમાગમનું ફળજ પુણ્યમાં હતું. તે ઉપરથી યમરાજ કહેવા લાગ્યા બાઈ પ્રથમ તારે પુણ્યનું ફળ ભોગવવું છે કે પાપનું ! બાઈએ કહ્યું મારાં પાપની કાંઈ સીમા નથી માટે લેને પ્રથમ સુખ તો ભોગવી લઉં ? ત્યારે યમરાજએ કહ્યું આને બેઘડી સ્વર્ગનું સુખ લેવા દીઓ પછી નર્કમાં નાંખી દેજો. બાઈ સ્વર્ગમાં ગઈ પણ મુદત થોડી એટલે મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે આંહી પણ કોઈ મહાત્મા મળી જાય તો સત્સંગ કરી લઉં. એટલામાં એક મહાત્મા નજરે પડ્યા તેના પાસે તે બાઈ જઈ તેના ચરણમાં પડીને દીલગીર થવા લાગી ત્યારે મહાત્માએ તેને અભય વચન આપ્યું. સ્વર્ગની મુદત પુરી થઈ યમના ક્રુતો બાઈને બોલાવવા આવ્યા પણ બાઈ મહાત્મા પાસેથી ઉઠે નહિ તેથી યમરાજ જાતે આવ્યા ત્યારે મહાત્માએ કહ્યું કે જોને મહાત્માના દર્શન થાય તેને જન્મ મરણનો હેતુ રહેતો નથી માટે

હવે એ જીવ તમારો કે સ્વર્ગનો રહ્યો નહિ એ તો ભગવાનની સેવામાં હમેશ રહેવાનો. યમરાજ પાછા ગયા ને આઈને મહાત્માના દર્શના પ્રતાપે અક્ષય પદ મળ્યું. માટે એ ઘડીના સત્સંગનું ખરેખર અમુલ્ય ફળ છે પણ પારસમણીની પરીક્ષા ઝવેરી વિના બીજને હોતી નથી.

પોતાના સંકલ્પો મુકીને વ્યવહાર કરવો.

મહાભારતમાં આખ્યાન છે કે એક ઉંટે તપ કરીને ૪૦૦ ગાંડ ડોક લાંબી થાય એવું માગ્યું. પણ તેને વિચાર ન થયો કે વચમાં જનાવરો મારી ડોકને ખાઈ જશે. પછી એક વખત ભયંકર દુષ્કાળ પડ્યો તેથી જનાવરો આ ખિચારા ઉંટની ડોક ખાઈ ગયા ને તે મરણ પામ્યો. તેમ આ જીવ પણ સ્ત્રી પુત્ર માટે તૃણાર્થી ૪૦૦ ગાંડથી પણ વધારે લાંબા વિચારો કરે છે ને વચમાંથી કાળ આવીને ઉપાડી જાય છે ને ભગવાનને ભજતા નથી પણ ભગવાન સંભારીને પ્રતિક્ષોભવત્તિએ કરીને વ્યવહાર કરે તો ભગવાન ભૂક્ષાય નહિ માટે ભગવાન સંભારીને પોતાના સંકલ્પો મૂકી વ્યવહાર કરવો.

૩૫૫ીઓની સ્મૃતિ.

સર્વે ઋષીઓની સ્મૃતિ લિખ લિખ છે. કારણ કે મુંઢે મુંઢે મત્તિઃ મિષ્ઠા દરેક મનુષ્યની સમજણ જુદી જુદી હોય છે એટલે કોનું બોલેલું સાચું માનવું ને કોનું બોલેલું ખોટું માનવું. પછી બધા ઋષીઓ ભેગા થઈને વિચાર કર્યો કે નીચેની ચારે વાતો પ્રમાણે સર્વેએ ચાલવું:

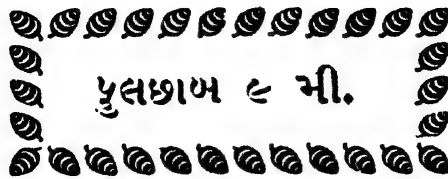
૧. નીચે જોઈને ચાલવું—ખાડો કાંકરા અપવિત્ર વસ્તુ પગમાં ન આવે.

૨. ગાળીને જળ ને દુધ વાપરવું—ગ્રીણાં જંતુઓ તેમાં ન આવે.

૩. સત્ય બોલવું—સત્ય બોલવું પણ અસત્ય તો કોઈ પણ વખતે ન બોલવું છેવટે સત્ય ન બોલાય તો મૌન રહેવું ઉત્તમ છે.

૪. મન પવિત્ર રાખવું—ખોટા સંકલ્પો ન થવા દેવાને શાસ્ત્રમાં

કહ્યું છે કે “મહાજનો યેન ગતઃ સઃ પંથાઃ મોટા પુરૂષો જે પ્રમાણે વરતીને કહી ગયા છે તે પ્રમાણે ચાલવું પણ પોતાના મનમાં આવે તે પ્રમાણે તો નજ ચાલવું— મન જેવું કોઈ પાત્ર નથી જે તે શુદ્ધ થાય તો તેના વડે કરીને પરમાત્માની ભક્તિ થાય છે. ને એજ મન જે પોતાના સ્વાધીનમાં રહેતો તેના વડે કરીને બંધન પણ થાય છે માટે મનને મોક્ષ અને બંધનનું કારણરૂપ કહ્યું છે. જેનું મન પવિત્ર છે તેને પરમાત્માની અસૌકીક શક્તિનું ભાન થતાં વધારે વિવ્રંબ થતો નથી માટે એ મન ઉપર અંકુશ રાખી તેને મહાત્માની સેવામાં જ લગાડી દેવું કે આધુનું પાછું ક્યાંય ખસે નહિ.

મરણ કોઈને મુકે તેમ નથી.

કાળની આગળ કોઈનું બળ ચાલતું નથી, આયુષ્યની જે ઘડી જાય છે તે ઓછી થાય છે, ભાવીની અગર કોઈને નથી. પુલકાખ વૈભવવાળા, પુલકાખ પૈસાવાળા, ને અનેક રાજ્ય સમૃદ્ધિવાળા મહાન બળવાન પુરૂષો પણ આખરે મૃત્યુને તાબે થયા છે. મૃત્યુ કોઈને મુકે તેમ નથી. વહેલું અગર મોટું સર્વેને કાળને સ્વાધીન થવું પડે છે. જગતના સર્વ પ્રાણીઓનો સંહાર મૃત્યુ કરે છે હવે એ મૃત્યુથી બચવાને માટે આત્મ જ્ઞાનની જરૂર છે એ આત્મજ્ઞાન ક્યારે પ્રાપ્ત થાય કે હું કોણ છું ને ક્યાંથી આવ્યો છું અહીં કેટલો વખત મારે રોકાવાનું છે એનો વિચાર સદૃશના શરણે રહી કરવાથી આત્મજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે અને જન્મ મરણનો ફેરો મટી જાય છે, નહિ તો

અનંત પ્રકારના દુઃખો મરી ગયા પછી આ જીવને ભોગવવાનાં છે. આપણે માનીએ છીએ કે મરી ગયો એટલે છુટી ગયો એ માન્યતા તદ્દન ખોટી છે. તે વિષે અહ્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું છે કે.

“અલખપુરુષ અવિનાશી, લજ મન અલખ— ટેક

કર્મ કટે તારાં અનંત જનમનાં ફંદ મિટે ચોરાસી— લ-૧

સગાં કુટુંબી સુત ને દારા, માતા મામો મામી,
અંતે ભેળું કોઈએ ન આવે, અંતર દેખ તપાસી લ-૨

ધરમાં ખેડો ગાળ્યું ખોલે, દેખી તીરથવાસી;
પર ધન હરે કરે નિત્ય કુષ્ઠુદ્ધિ, પરનારીની હાંસી. લ.

માફે માફે કરતો મૂરખ, મેલી ધન મરી જસી;
અહ્માનંદ કહે હરી સમરી લે, રસિક સ્યામ સુખરાશી લ.

નારાયણ સુખકારી લજ લેને નારાયણ— ટેક
સાધુજનની માન શિખામણ, વિપય વિકાર વિસારી— લ.

માતપિતા ધન મંદિર મેડી, નહિ તારાં સુત નારી,
જમને દાર એકલા જાવું, કરજે કરમ વિચારી. લ.

રાજ રંક ગુણીજન પંડિત, ખેડુત ને વેપારી,
સગાં કુટુંબી સહિત સૌને, લઈ જાવે જમ મારી. લ.

ભરતખંડમાં દેહ મનુષ્યનો, મિલે ન વારંમવારી;
અહ્માનંદ કે થાને સુખીઓ, સંત વચન ઉર ધારી. લ.

પ્રગટ પ્રમાણ હરીને, લજ મન પ્રગટ પ્રમાણ હરી— ટેક
કામ, ક્રોધ મદ, લોભ તજીને, દદ ઉર ટેક ધરીને; લ.

અર્લવાસનું સંકટ પ્રાણી, જાઈશમાં વિસરીને,
કુષ્ઠુદ્ધિ કુડકપટ પરહરજે, ભરજે પાવ ડરીને. લ.

મલ મલક સર્વે મેલીને, જાવું જરૂર મરીને,
જાઈશમાં જમરાને આગે, ઝાઝો ભાર ભરીને. લ.

ભવદુઃખ ટળે મીટે સર્વ બ્રમણ, સંતનો સંગ કરીને,
અહ્માનંદ કહે આવો અવસર, નહિ પામીશ ફરીને. લ.

આ જગતમાં જે દષ્ટિગોચર થાય છે તે અવશ્ય નાશ પામવાનું જ છે. જે જન્મે છે તે જવાનુંજ, માટે હે મૃગજળમાં ફસાએલા પામર પ્રાણીઓ ! તમારા હીત માટે મહાત્માઓ પોકારી પોકારીને કહે છે કે જંગો ! જંગો !! અને પ્રભુની લક્ષિત કરી લ્યો ! નહિ તો ફરી આ તક નહિ મળે.

નોકરના પ્રકાર.

એક શ્રીમાને પોતાના મિત્રને કહ્યું કે મારે એક નોકર જોઈએ છીએ માટે તમારી નજરમાં કોઈ સારો માણસ હોય ને બે કામ તે કરે, ને એક કામ હું કરું એવી પ્રકૃતિના દરેક માણસની જરૂર છે. પેલા મિત્રે પોતાની જાણમાં હતો તેવા માણસને ઉપલી શરતથી તે શ્રીમાનને ત્યાં ગોઠવ્યો. અસાડ મલિનાનો દીવસ હતો ને વરસાદ અતિ જોસથી પડવા માંડ્યો ત્યારે અંગનામાંથી શેડે કહ્યું લેયાજી ! શું વરસાદ આવે છે ? લેયાજીએ ખાટલામાં સુતાં સુતાં હા પાડી. ત્યારે શેડે ફરી પુછ્યું કે તમે કેમ જાણ્યું કે વરસાદ આવે છે ? લેયાજીએ કહ્યું કે આંહીથી એક બીજાડી બીની થઈ ને ગઈ તે ઉપરથી હું કહું છું કે વરસાદ પડે છે. શેડે કહ્યું કે લેયાજી ! ડેલીના બાર રાત્રે હું મોડો આવવાથી ઉઘાડાં રહ્યાં છે માટે તે વાસી આવો ? ત્યારે લેયાજી કકડી ઊઠ્યા શેડેજી ! એ કામ તમારું છે ! મારા દરાવ પ્રમાણે બે કામ મેં કર્યા છે અને આ ત્રીજું કામ તમારે કરવું જોઈએ ? કારણ કે મારે તમારા મિત્ર સાથે દરાવ છે. શેડે મનમાં વિચાર્યું કે આવો નોકર આપણા કામ આવે નહિ. પછી પ્રભાત થતાં પોતાના મિત્રને તેડાવી કહ્યું કે તમે નોકર આપ્યો પણ તે તો મિજાજને કહ્યું કરે તેવો નથી માટે આપણે કહીએ તેટલું જ કરે એવો કોઈ સારો માણસ ગોતી આપો. પછી તેના મિત્રે બીજા માણસને નોકર તરીકે ગોઠવ્યો. એક વખતે શેડેને પરમામ જવાનું હતું ને પોતે ઘેડીપર બેઠા હતા ને વાંસે નોકર આપ્યો આવતો હતો, તેવામાં મોડી ઉપરથી શેડેનો દુશ્મનો રૂ. ૫૦૦) નો સાચો શરત

ચુકથી પડી ગયો તે આ નોકરે નજરે જોયો પણ લીધો નહિ. સાંજ પડતાં એક ધર્મશાળામાં શેઠ રાત રહ્યા ને જોય છે તો સાચો દુશાસો મળે નહિ, ત્યારે નોકરને પૂછ્યું મારો દુશાસો મળતો નથી તે ક્યાં છે ? નોકરે શેઠને કહ્યું તે તો રસ્તામાં પડ્યો હતો ? શેઠ કહે અરે મૂર્ખ ત્યારે તે કેમ લીધો નહિ ? નોકરે કહ્યું શેઠજી આપણો શું દરાવ છે ? આપ કહો તેટલું મારે કરવું, ત્યારે આપની પરવાનગી વિના કેમ લેવાય ? શેઠ કહે મૂર્ખ એમાં તે પરવાની હોય ? લે હવે આજથી હું કહું છું કે ઘોડા ઉપરથી જે કાંઈ પડે તે તારે વગર પરવાનગીએ લઈ લેવું. શેઠે બીજો દુશાસો ખડીઆમાંથી કાઢી નોકરને જાળવવા આપ્યો ને પોતે રસ્તે પડ્યા. રસ્તામાં ઘોડાએ લીદ કરી તે રેશમી દુશાલામાં નોકરે અધર ઝીલી ગાંદડી બાંધી સાથે લીધી. બીજો દિવસે પણ ધર્મશાળામાં રાત્રિ રહ્યા, ત્યાં નોકરે લીદની ગાંદડી શેઠના પાસે મુકી. શેઠ કહે આ શું છે ? ત્યારે નોકરે કહ્યું ઘોડાની લીદ છે ! શેઠ કહે અરે મૂર્ખ એનું શું કામ છે ! ત્યારે નોકરે કહ્યું કે આપ શું બોલ્યા હતા કે ઘોડાપરથી જે પડે તે તારે વગર પરવાનગીએ લઈ લેવું, ત્યારે મારે જો નોકરી કરવી છે તો ધણીની આજ્ઞા માનવી કે નહિ ! શેઠ તો ચુપ થઈ ગયા. મુસાફરીથી ઘેર આવ્યા પછી વળી પોતાના મિત્રને તેડાવ્યો. મિત્ર આ નોકર પણ કાંઈ મને પસંદ નથી. હવે તો કાંઈ એવો નોકર ગોતી આપો કે “એક કામમાં દશ કામ વગર કહે કરે !” પેલા મિત્ર તેવો નોકર રાખી આપ્યો. એક દિવસે શેઠની તબીયત જરા નરમ હશે તેથી નોકરને કહ્યું કે જા ડાકટરને તેડી લાવ ? નોકરે વિચાર કર્યો કે ડાકટરને બોલાવી જઈશને વખતે શેઠ ગુજરી જશે તો મારે બીજો આટો થશે માટે કાઠીયું અને સગાંને પણ કહેતો આવું. એમ ધારી બજારમાંથી કાઠીયાનો તમામ સામાન લઈ સગાંને બોલાવી ડાકટર તેડી આવ્યો. શેઠે કહ્યું અત્યા આ શું લાવ્યો ? શેઠજી, આ કાઠીયું છે કેમકે વખતે તમારી તબીયત નરમ છે ને

મરણને શરણ થાઓ તો મારે ખીજ વખત બગ્ગરમાં દોડવું પડે એના માટે આગળથી તજવીજ કરતો આપ્યો છું. એટલામાં તો સગાં પણ રડતાં કુટતાં શેઠના દરવાજે આવી ઉભાં રહ્યાં. શેઠ આ બનાવ જોઈ નોકરની મુખાંધિપર હસવા લાગ્યા ને વિચાર કર્યો કે કોઈ નોકર આપણે કામનો જ નથી. હવેથી તો અધું કામ હાથેથી કરવું. કેમકે નોકરો તો કહીએ કંઈ ને કરે કંઈ અને તેથી કરીને આપણને વખતે મોટી નુકશાનીમાં ઉતરવું પડે એના કરતાં હાથે કામ કરી લેવું એ ઉત્તમ છે. વળી આપણામાં પણ એક કહેવત છે કે “આપ મુવા વિના સ્વર્ગે જવાય નહિ.” પોતાનું કામ તો હમેશાં પોતે જ કરવું જોઈએ કે જેથી મનનું ધારેલું કાર્ય સત્વર બની શકે.

સુવાક્યમાળા.

(૧) જે મનુષ્ય ભગવાનમાં પ્રેમ કરતો નથી તે વાંઝીઆ ઝાડ જેવો છે.

(૨) આપતકાળ આવે તોપણ ઉદ્દેગ ન થાય તેનું નામ શાન્તિ કહેવાય.

(૩) લાખ રૂપિયાની હવેલી કરાવીને ગીરો મુકી તેમાં શું માલ? એના કરતાં ન કરાવી હોત તો સાફ.

(૪) સુખ ત્રણ વાતમાં છે.

(૧) ભગવાનની અખંડ સ્મૃતિ રાખવી.

(૨) સંતોનો સમાગમ (૬૪ લક્ષણોયુક્ત હોય તેવાનો)

(૩) સદ્વિચાર. (એક આત્મરૂપ થવા માટે તત્વજ્ઞાનના શબ્દરૂપી સદ્વિચાર.)

(૫) રસોઈ કરીને જમ્યા નહિ તો રસોઈ શા કામની?

(૬) એક રાજાને એક મહાત્માનો યોગ થયો ત્યારે રાજાએ મહાત્માને પ્રશ્ન પુછ્યો કે મારો મોક્ષ થાય એવો ઉપાય બતાવો. મહાત્માએ કહ્યું સવાશેર પ્રેમ વેચાતો લઈ આવો એટલે હું તમોને ઉપાય બતાવું. રાજાએ પોતાના શહેરમાં સર્વે દુકાને તપાસ કરાવ્યા

પણ પ્રેમ કાંઈ મળ્યો નહિ પછી એક શેઠની દુકાને રાજ્ય સ્વતઃ ગયા ત્યારે શેઠે કહ્યું રાજ્યજી પ્રેમ જોઈતો હોય તો રાજ્યનો ત્યાગ કરી મહાત્માનો યોગ કરી તેના ચરણમાં માથું મુકી ત્યારે જ પ્રેમ મળશે. રાજ્યને પોતાની જૂઠ્ઠા જડી-તુરત મહાત્માને પાસે જઈ તેમને તન, મન ને ધનથી સેવા કરવા મંડ્યો, તેથી થોડા કાળમાં તેને આત્મજ્ઞાન પ્રગટ થયું ને પ્રભુના પદને પામ્યો. પ્રેમ વસ્તુ એવી છે કે તે ગાંધીને ત્યાં મળી શકતી નથી તેમ વાડીખેતરમાં ઉત્પન્ન થતી નથી. એ તો સદૃશ્યની કૃપાથી અંતઃકરણમાંથી પ્રગટ થાય છે ત્યારેજ પ્રભુ પ્રસન્ન થાય છે.

(૭) એકલું જ્ઞાન કહેવું ને સાંભળવું એ કાંઈ કંઠણ નથી પણ એ ઘડી વૃત્તિને પાછી વાળીને ભગવાનનું ધ્યાન કરવું એ સૌથી કંઠણ છે.

(૮) પૂર્વના પ્રારબ્ધ હોય તે પ્રમાણે આ સ્થુળદેહમાં ક્રીયા ન કરે તોપણ થયા જ કરે છે. જેમ કુંભારનો ચાકડો ફેરવે છે ને પછી મુકીદે તો પણ ફર્યા જ કરે છે.

(૯) જ્ઞાન થાય ત્યારે ત્રણ પ્રકારનું સુખ થાય છે. (૧) શાન્તિ થાય. (૨) સંશયગ્રંથી નિવૃત્ત થાય. (૩) શુદ્ધ આત્મકારે વૃત્તિ થાય.

(૧૦) સ્ત્રીરૂપ માયા છે તેમાં જીવ પ્રાણી માત્ર જોડાણ છે તે ભવાટવીમાં ઘટમાળ માફક સંસાર ચક્રમાં ભમ્યા કરે છે.

(૧૧) ધનને સ્ત્રીથી આ જગત સુતરથી જેમ ફાળકો વિંટાયલો છે તેમ વિંટાયેલું છે, ને તે એથી જે વિરક્ત થાય તે એ ભુજ્જવાળો ભગવાન કહેવાય છે.

(૧૨) અક્કલ કપાળે રહે છે પણ તે કામ આવે ત્યારે અક્કલ નાશી જાય છે. લાજ આંખમાં રહે છે પણ લોભના આવવાથી તે નાશી જાય છે. પ્રીતિ હૃદયમાં રહે છે પણ ક્રોધ આવવાથી તેનો નાશ થઈ જાય છે. તેવી રીતે હિંમત નાભીમાં રહે છે પણ તાવ આવવાથી તે નાશી જાય છે.

(૧૩) નિચેની વાતમાં જે પુરૂષનું મન ઉછાળો ન મારે તે.

એકાંતિક ભક્ત કહેવાય અને તે પુરૂષના ચર્ણની રજ દેવતાઓ માથે ચડાવે છે.

- (૧) બાળક—ગોખરૂં, કાળું ભુન જેવું હોય તોપણ રમાડ-વામાં પ્રીતિ કરે છે.
- (૨) સ્ત્રી—લાકડાની કે ચિત્રની કે પથ્થરની હોય તો પણ તેના ઉપર કુદૃષ્ટિ થાય તો સ્ત્રી માંસની જોઈને કેમ ન થાય ?
- (૩) રાગ—શુંગાર ઉત્પન્ન કરે તેવાં ગાયન બોલે તેથી કેકાણું રહે નહિ.
- (૪) દર્પણ—કાચમાં વારંવાર જોવાથી મન સ્થિર રહે નહિ.
- (૫) પરોણા—સગા તથા બીજા પરોણા આવે ત્યારે વૈભવ બતાવવાને મોટી મોટી વાતો કર્યા કરે.
- (૬) હોળીના દીવસોમાં મન ઉછાળો ન મારે.
- (૭) ધન—સો રૂપિયે સવાશેર દારૂનો કેદ તે કહેવત પ્રમાણે થાય.
- (૮) માદક—ભારે પદાર્થ ખાવાથી છદ્વિયો વિકળ થઈ જાય છે.

(૧૪) પ્રભુમાં પ્રીતિ થવાનાં ત્રણ કારણો છે.

(૧) હેત. (૨) હિંમત. (૩) આનંદ.

(૧૫) જે પુરૂષ કામનાથી મુક્ત થાય છે તે બ્રહ્મરૂપ થાય છે.

(૧૬) આ જગતમાં મનુષ્ય માટે વિદ્યા સમાન નેત્ર નથી, સત્ય સમાન તપ નથી, પ્રિતિ સમાન દુઃખ નથી ને ત્યાગ સમાન સુખ નથી.

(૧૭) પોતાને જે દુઃખ પડ્યું હોય તેનો વિચાર કરવો નહિ એજ તેનું ઔષધ છે.

(૧૮) મૌન રહેવાથી જ્ઞાનનું ફળ મળે છે.

(૧૯) ધર્મની ગતિ સુક્ષ્મ છે.

(૨૦) “ ટાઢે ઉનું ન મળે, મળે તાએ તા; ”

સાંગે કહે સમજ્યા વિના, મરને મારે ધા.

(૨૧) મુખ મનુષ્ય આત્મશ્લાધા કરવાથી દીપ્તો નથી.

(૨૨) સુખ સહેજે અને દુઃખ દાખડે. સતોપીને થોડું મળે તો આનંદમાં રહે. તૃષ્ણાવાળો મહેનત કરીને હેરાન થાય છે.

(૨૩) આ ત્રણ પ્રકારના માણસોની વાણી સાંભળવી પણ તેના ઉપર વિશ્વાસ કદી રાખવો નહિ.

(૧) દેવાળીઆની (રૂપિઆ લેવા જાય તો હા કહે પણ આપે નહિ.)

(૨) વ્યભિચારીની (મા અથવા બેન કહે પણ સ્ત્રીને ફસાવી બ્રહ્મચર્ય તોડાવે.)

(૩) અપ્રીણીઓ—પ્રથમ ના પાડે પણ બધાથી ખમણું ખાય.

(૨૪) દુનિયામાં ખનતા સારા માદા ખનાવો મનમાં સમજી લેવો પણ કોઈને કહેવા નહિ, તો શાન્તિ રહેશે.

(૨૫) મનમાં જાણે મોજી માણસું, હૈયામાં રહી ગઈ હામ;
વીવાહનું થયું બારમું, રામ બોલો ભાઈ રામ.

(૨૬) બહુ વેપાર વણજ્યા, દો નારી ભરથાર;
તે તો દુઃખ પામશે, કયા કરે કીરતાર.

(૨૭) દ્રવ્ય, માન ને સ્વાદ એ કરતાં પણ સ્ત્રીનું પાપ ભારે છે. દુર્વાસાને કદળી રોજ (૧૦૦) ગાળો દેતી તોપણ તેને પરણ્યા તે શાથી થયું કે યજ્ઞ સ્ત્રીઓ સાથે નમ્ર સ્વરૂપે સ્નાન કરતો હતો તે સ્નેહપૂર્વક જોવાથી કામ ઉત્પન્ન થયો માટે પરણવું પડ્યું, કારણકે તેમણે વચનનો લોપ કર્યો જે પ્રક્ષણ ન કરવું તે છતાં પણ આત્મા વિરૂદ્ધ જોયું તેથી દુઃખ આવ્યું.

(૨૮) તુલસી પૂર્વસે પાપસે, હરી કથા ન સોહાય,
જેસે જવર કે જોરસે, ભોજનકી રૂચી જાય.

(૨૯) લોખંડે તો લોખોળીઓ જ થાય ! જેવા સંકલ્પ તેવાં ફળ મળે છે.

(૩૦) હરી કે આગે કહાં દુરાઈ, મન અપનેકી ધાત;
હરિ તો સખ જનનત હે, રોમ રોમકી આત.

શેઠની સમજણ.

શ્રાવણ માસમાં એક બ્રાહ્મણ એક ગામમાં કથા કરવાને આવ્યો હતો. આખા ગામમાં તેણે તપાસ કર્યો કે આશ્રય દેનાર કોણ છે ? બેચાર દીવસ તો ગામની બહાર એક શિવાલયમાં ખાધાપીધા વિના પડ્યો રહ્યો, પછી એક ધનાઢ્ય મનુષ્યે તેને પોતાની ઓસરીમાં બેસવાની પરવાનગી આપી. બ્રાહ્મણ બહુ રાજી થયો અને કથાની શરૂઆત કરી. બ્રાહ્મણના મનમાં એમ હતું કે પરમાત્માની કૃપાથી આશ્રય તો બહુ જ ભારી મળ્યો. મારા જેવો કોઈ ભાગ્યવાન નહિ, એમ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો. બીજે દીવસે કથા શરૂ કરી. શેઠ લોભી ને કઠોર હૃદયનો હતો તે આ બ્રાહ્મણ બિચારો જાણતો નહોતો, તે કથા સાંભળે પણ ગુણ ગ્રહણ ન કરે ને પોતે એમ માની બેઠેલા કે કથા સાંભળે તો વૈરાગ્ય થવાથી ધંધો મુકી દેવાય ! ને તેથી છોકરાંઓને દુઃખ પડે એવી તેની સમજણ હતી. એક દીવસ શેઠનો પુત્ર વર્ષ (૧૨) નો હતો તે કહે કે બાપા ! હું કથા સાંભળવા જાઉં ત્યારે શેઠે ના પાડી ને કહ્યું કે પુરાણના શબ્દના ગોળા તારા કોમળ હૃદયમાં લાગે તો સંસાર છોડી દે માટે જઈશ નહિ. જુઓ જગતમાં આવી પણ સમજણવાળા શ્રીમાનો હોય છે. પણ ત્યારે કાળની સ્વારી આવી ચડશે ત્યારે વેપાર ધંધો કાંઈ પણ બની નહિ શકતાં લાખો રૂપિયાની મિલકત મુકી સિકંદરની પેઠે ખાલી હાથે પ્રભુના દરબારમાં જવું પડશે ત્યારે બધું કેમ મુકાશે ! માટે સમજીને સત્સંગ કર્યો હોય તો તેનાં મીઠાં ફળો પ્રાપ્ત થાય છે.

દુઃખમાંથી કોણ તરે.

જે પુરૂષો પારકી લક્ષ્મી જોઈને સંતાપ કરતા નથી અને વિપયોથી દુર રહે છે, જેઓનાં કાર્યો દંભ રહીત હોય છે અને જેના ધનનો સત્ય કાર્યમાં ઉપયોગ થાય છે, જે પોતાના ક્રોધને દાખી દેય છે ને ક્રોધ પામેલા બીજા પુરૂષને શાન્ત કરે છે, અને કોઈ પ્રાણીઓ ઉપર ક્રોધ કરતા નથી તે પુરૂષો દુસ્તર દુઃખોને તરી જાય છે.

દુનિઆમાં મનુષ્યો માટે ચાર પ્રકારની ઔષધી છે તેમ મોક્ષને માટે પણ ઔષધી છે.

ચાર પ્રકારની ઔષધી.

- (૧) વર્ણહારીણી—ધાની ખીડા મરી જાય.
 - (૨) સંધિની—સાંધ્યા તૂટ્યા હોય તો મળી જાય.
 - (૩) વિશ્યકરણી—ખાણ પેટેલાં હોય તો નિકળી જાય.
 - (૪) સંજીવીની—મરી ગયેલો જીવતો થાય.
- તેમ મોક્ષને માટે નીચે પ્રમાણે ચાર ઔષધી.

૧. જ્ઞાન (વર્ણહારિની) આત્માને ભગવાન સાથે સાંધો થાય છે.
૨. ધર્મ—(સંધિની) અનીતિરૂપી ખાડા પડ્યા હોય તે નીતિએ વર્તવા માંડ્યાથી ધા રૂઝાય છે.
૩. વૈરાગ્ય (વિશ્યકરણી) વિષયરૂપી શય્યના ખાણ લાગ્યાં હોય તે નિકળી જાય.
૪. ભક્તિ—(સંજીવીની) જન્મ મરણ થકી રહીત થાય.

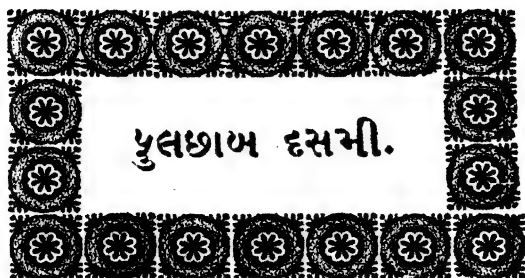
કારાગ્રહ.

આ સંસાર છે તે જ્ઞેષખાનું (કારાગ્રહ) છે તેમાં જેને જેટલો ગુન્હો હોય તે પ્રમાણે સજા થાય છે. તે પ્રમાણે આ દેહ છે તેમાં આયુષ્ય પ્રમાણે (ટીપ) સજા સમજવી. વળી તેમાં સંતપુરૂષનો યોગ થાય તો ક્રિયામાણને સંચીત કર્મ બળી જાય ને પ્રારબ્ધ ભોગવી લીધું છે એટલે આ દેહ મુક્યા પછી તેને જન્મમરણ ભોગવવું પડતું નથી ને છેલ્લો જન્મ થઈ જાય છે.

પોપટ અને ગરૂડજી.

એક પોપટને અને ગરૂડજીને લાઇખંધી હતી. એક વખતે તેઓ બંને બેઠા બેઠા વાતો કરતા હતા ત્યાંથી યમ રાજા નિકળ્યા તેઓ પોપટને જોઈને હસવા લાગ્યા કે આ પોપટનું મોત લોકાલોક પર્વતની ટોચની ગુફામાં છે ને એક મુહૂર્ત આયુષ્ય બાકી છે. એમ વિચારીને હસતું આવેલું. પછી પોપટે ગરૂડજીને વાત કરી કે

ચમરાજ હસ્યા તેથી માઈ મોત આવ્યું તેથી તમે મને બચાવો. ગરૂજ પોતાના લાઘવથી પોપટને લોકલોક પર્વતની ગુફામાં મુકી આવ્યા ને ભગવાન પાસે જઈને પોપટના પ્રાણ બચાવવાને માટે પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા. એટલે ભગવાનને ચમરાજના દરબારમાં આવ્યા તો પોપટનો આત્મા ત્યાં આવી ગયેલો હતો તે જોઈ ભગવાન ગરૂજને કહેવા લાગ્યા કે આયુષ્ય પુરૂ થયું કે ક્ષણ પણ કોઈ સેકા શકતું નથી માટે હે ગરૂજ પોપટના સ્નેહનું વિસ્મરણ કરો. એમ કહી ભગવાન વૈકુંઠમાં ગરૂજને લઈને ગયા. ગરૂજ પણ મનમાં સમજી ગયા કે “તૂટીની ભુટી નથી”.

પુલછાબ દસમી.

સમજણ વિના સુખ આવે નહિ.

પૂર્વે વ્યાલીયર દેશમાં દુઝળાં નહોતાં તેથી આ દેશના કોઈ રાજાએ ત્યાં ખેતર ગાય મોકલી પણ કોઈને દોતાં આવડે નહિ એટલે ગાય ખખખે એટલે આંચળ નિચે બોધણું મેલી વાછડુ છોડી મુકતા એટલે વાછડું બધું દુધ ધાવી જાય ને ગૌમુત્રથી બોધણું ભરાઈ જાય તેને ગાળીને પીવા માંડ્યા પણ ખાઈ લાગવા માંડ્યું એટલે આ દેશના રાજા ઉપર કાગળ લખ્યો કે દુધ તો સાઈ છે પણ જરા ખાઈ છે. પછી તે રાજાએ દોવાની યુક્તિ ગોવાળ મોકલી શીખવી ત્યારે દુધનો ખરો સ્વાદ આવ્યો તે પ્રમાણે આપણે પણ મહિમા જણ્યા વિના સત્સંગનું ખરૂં સુખ લઈ શકતા નથી અને

માયાશ્પી કાદવમાં દેડકાની સમાન આનંદ માની રહ્યા છીએ પણ ન્યારે કોઈ ખરા સહયુરૂપના દર્શન થાય, તેની આપણા માથે કૃપા થાય ત્યારે જ સત્સંગનું ખરું સુખ જાણી શકીએ ત્યાંસુધી તેનું ખરું સુખ જાણવામાં આવતું નથી.

એક મીયાંની માનતા.

એક મીયાં હતો. તેનો છોકરો મદિદ થયો ત્યારે તેણે બાધા રાખી કે મારો છોકરો સાજો થાય તો રૂ. ૧૦૦) અદલાને ભેટ કરીશ. થોડા દિવસ ગયા એટલે છોકરો પ્રભુકૃપાથી સારો થયો એટલે મીયાં-ભાઈનું ચિત્ત બદલાઈ ગયું ને બોલ્યો કે, “ સોકા કીયા સાદ, બાધા ગયા નાહ એટલે ૩૦ રહ્યા. દસ દેયગે, દસ દીલવાયેગે ને દશમે લેના કયા ને દેના કયા એમ થાય છે. માટે ધર્મનું કામ તત્કાળ કરવું ને વ્યવહારનું કામ વિચારીને કરવું. ધર્મનું કામ છે તે આત્માની શુદ્ધિ માટે છે ને પૈસા ખરચવા તે તો ઉદાર હોય તે ખરચી શકે તેમાં નવાઈ નથી. માટે આત્માશ્પ થઈ ભગવાનની ભક્તિ કરવી અધિક છે. પણ આ મીયાંની પેઠે પરમેશ્વરને છેતરવા નહિ. તે તો આંતરયામી છે ને રજ રજની જાણે છે. માટે તેનાથી દગો રમનારનું આ લોકમાં તો શું પણ ચૌદ લોકમાં કયાંઈ પણ શ્રેય થતું નથી.

વિવિધ પવિત્ર વાણી.

ઢોરોનો રખવાળ ગોવાળ હોય છે તે વગડામાં ઢોરને છૂટાં છૂટાં ચરવા દે પણ ભેગાં થવા દે નહી. તેમ કાળશ્પી ગોવાળ છે તે દરેકને છૂટાં છૂટાં કરી નાંખે છે શા માટે કે વૈરાગ્ય થાય પણ મોહ છે તેથી દુઃખ જનાવરની માફક સહન કરે છે પણ ભજન કરતા નથી તેથી દુઃખ મટતું નથી.

x

x

x

માળી જેમ બાગમાં ઝાડનું રક્ષણ કરે છે ને ફુલ તોડી લે છે અથવા જે ઝાડ વધી જાય છે તેને કાપી સરખાં કરે છે તેમ કામ શ્પી માળીછે તે દુનિઆના માણસોનો નાશ કરે છે પણ મોહ છે

તેથી મરણની ખીક જરાપણ નથી પણ જે સંતસમાગમ કરે તો જ્ઞાન થાય ને પછી વૈરાગ્ય થાય પણ ધન ભેગું કરવાનો તાન છે તેથી સંત સમાગમ થતો નથી.

x

x

x

ગરીબના બેલી પરમેશ્વર એ જુની કહેવત છે તે ખરેખરી છે. ભગવાનને ગરીબ ભક્ત બહુજ વહાલો છે કારણ કે તેને કોઈપણ જ્ઞાતનું અભિમાન હોતું નથી એટલે જેનામાં અભિમાન ના હોય તેને ભગવાન વહેલા વશ થઈ જાય છે. જુઓને દુર્યોધનના મેવા મુકી વિદુરજીની ભાજી આરોગી ભગવાન રાજી થયા માટે આપણે કોઈપણ પ્રકારનું અભિમાન ન રાખવું કારણ કે અભિમાન રાખી રાવણનું રથું નહિ તો આપણે શું ગણતરીમાં.

x

x

x

એક પાટીદાર ને વાણીઓ ભક્ત સારા હતા પણ દેવ ભાવે કરીને એક બીજાને મારવાને માટે રૂ. ૧૦૦ ની માનતાઓ રાખી હતી. છેવટે વાણીએ પાટીદારને મારી નાંખ્યો ને પોતે પણ ફાંસીએ ગયો માટે એક દોષથી પણ દુનિયામાં મોટામાં મોટું દુઃખ આવી પડે છે.

x

x

x

બાળક નહાતું હોય ને રડતું હોય ત્યારે તેના મોઢામાં આપણે અંગુઠો આપીએ તે ધાવીને રાજી થાય છે, ને તુર્ત છાતું રહે છે. પણ તેને સમજણ નથી કે મારા મોઢાની લાળ છે તે અંગુઠાને અડે છે તે હું ચાટું છું. તે તો દષ્ટાંત છે પણ સિદ્ધાંત એમ સમજવો કે દરેક માણસ પાપ ને પુણ્યનું ફળ ભોગવે છે. પુણ્યનું ફળ સુખ છે ને પાપનું ફળ દુઃખ છે પણ મુખ એમ નથી સમજતો. મારા પુણ્યનું ફળ છે તેનું આ સુખ ભોગવું છું ને જ્યારે દુઃખ પડે ત્યારે શોક કરે છે પણ એમ જાણતો નથી કે આ મારા પાપનું ફળ છે.

x

x

x

આગ હોય તેમાં ફળ પુલવાળાં ઝાડોને સાચવવા કાંટાની વાડ કરે છે તેમ સતપુરુષોનો સમાગમ કરવા જતાં દુર્જનો નડે છે, તો તે કેવી રીતે નડે છે તો તે એમ કહે છે કે આપણે સંસારી છીએ. આપણાથી ભજન ન બની શકે એ તો ત્યાગીઓનું કામ છે. આપણે એમ કરીએ તો વ્યવહાર અટકી પડે વિગેરે. લોકમાં મળતું રાખીએ ત્યારે આપણી લાજ રહે. નહિ તો લોકો આપણને ગાંઠા જેવા કહે માટે દુર્જન મનુષ્યના મુખની વાણી ન સાંભળવી.

x

x

x

લક્ષ્મીશ્રીએ ભગવાનને કહ્યું કે તમને અર્પણ કરું એવી દુનિયામાં કદાચીજ છે, સર્વ નાશવંત વસ્તુઓ છે ને વિકારવાળી છે અને દુનિયામાં પણ જે માણસો મુખ જે પદાર્થો વડે ભોગવે છે તે તમારે ત્યાંથી આવ્યું છે માટે હું આપને આ મારો દેહ અર્પણ કરું છું કારણકે આ દેહ મારો છે તેવડે એ હાથ જોડું છું ને મસ્તક નમાવું છું માટે મારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ.

x

x

x

અંધુ પ્રેમ.

લક્ષ્મણે લાલના પ્રેમને સ્ત્રીના પ્રેમથી વિશેષ ગણ્યો તેથી ઉર્મિલાને છોડીને ચૌદ વર્ષ મોટા લાલની સાથે વનવાસ ભોગવ્યો અને રામની આજ્ઞામાં રહી દાસત્વ કીધું. વનવાસમાં એક વખત નિદ્રામાં અજાણતાં સીતાનો સ્પર્શ થયો હતો તે માટે આર વર્ષ નિરાહાર રહ્યા એ તેનામાં નિષ્કામી વૃત્ત નામનો મહાન સહગુણ હતો. તેનામાં રણુશૌર્ય, આણુ યોજવાની કળા ને સહાસિક વૃત્તિ એ ક્ષત્રિનાં ભૂષણ હતાં. એનો જાતી સ્વભાવ ઉગ્ર, ઉદ્વેગને ક્રોધી હતો તે પ્રસંગે પ્રસંગે બહાર દેખાઈ આવતો હતો, પણ તેને અંધુના વચન અંકુશે એક પણ અઘટિત કર્મ કર્યું નથી. ભરત જેને રાજ્ય અપાવવાને દશરથનું તથા કુડુંબનું મન દુખવ્યું ને રામને વનવાસ કરાવ્યો તેણે રાજ્યનો લોભ નહિ રાખતાં રામ પાછા આવતાં સુધી

ચોગપણે કંદમૂળ ખાઈ રામની પાદુકાની સેવા કર્યા કીધી એની અંધુતાને કુલીનતાનો વિવેક ખરેખર સ્તુતિપાત્ર છે. પોતાના વડીલ અંધુના સ્નેહને વશ થઈ પોતાની માતાનો સદાને માટે ત્યાગ કર્યો હતો. ધન્ય છે તેમની ભક્તિ અને ભાતૃભાવને.

દેહનો નિરધાર નથી.

દાહરો.

મગન થઈશ નહિ માનવી, દેહનો નહિ નિરધાર.

પરપોટો પાણી તણો, ડુટતાં કેટલી વાર.

લેણા દેવી.

એક વખતે એક ઝુંપડીના પાળીઆમાં એક દેવીએ આશ્રય કીધો હતો. તેનો એક નાસ્તિક માણસના કહેવાથી ગામના તમામ લોકોએ દેવીને સ્થાનક છોડાવવા માટે પાણીનો માર માર્યો. દેવી મનમાં સમજી ગઈ કે આ વખતે હું મારા સ્થાનક પાળીઆમાં રહીશ તો નક્કી હેરાન થઈશ માટે તે ત્યાંથી પોતાનું રહેઠાણ છોડી પડ્યો એક લીંબડાના થડમાં ગઈ. તે ગામમાં એક દેવીનો અનન્ય ભક્ત હતો તેને પણ પથ્થરના ધા કરવાનો હુકમ થતાં તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે સાની હારે હારે ધા કરવો જોઈએ પણ મારે દેવીના સ્થાનકે ધા નહિ કરતાં પેલા લીંબડાના થડને વાગે તેમ ધા કરવો એટલે વાંધો નહિ આવે ને લોકો મારો અપરાધ પણ નહિ ગણે. એમ જાણી તેને લીંબડાના થડ ઉપર ધા કર્યો અને તે દેવીને જ લાગ્યો કારણકે દેવીએ પોતાનું સ્થાનક લીંબડાના થડમાં કર્યું હતું. એટલે દેવી પોતાના ભક્ત ઉપર જ કોપાયમાન થઈ. અરે મૂર્ખ ? તારાજ ધાથી મને નુકશાન થયું છે. બીજાના ધાથી મને કાંઈ હરકત આવી નથી. માટે જ તારું અનિષ્ટ થશે. એવો દેવીએ તે ભક્તને શ્રાપ આપ્યો. ત્યારે ભક્ત કહે હે માતૃશ્રી મેં એમ ધાર્યું કે તમે પાળીઆમાં બિરાજમાન હશો એમ ધારી મેં લીંબડાના વૃક્ષ નીચે ધા કર્યો તે આપને જ વાગ્યો ત્યાં કોઈનો દોષ નથી

મારાં નસીબનો જ વાંક છે. ભલે ચોસઠ દેવીઓ સહાય કરે પણ
જો પાંસઠમી લેણાદેવી ન હોય તો આવી રીતે થાય. તેમાં હું કોનો
દોષ કાઢું મારા કર્મનો જ દોષ છે કે આપના સાથે મહારી લેણા
દેવી નથી એટલે આખા ગામના દુરમનોને મુકી આપે મને જ કે
જે હું તમારો ભક્ત છું તેને જ આપ દીધો. ખેર કોઈ વખત ભલું
કરતાં આવી રીતે ભુંડું થાય છે.

એક ખેડૂતની વાસના.

એક ખેડૂતનું બાજરાનું એક ખેતર પાક્યું હતું. તેમાં પક્ષીઓ
ન આવે તેટલા માટે તે ખેડૂત રાત્રિદિવસ તેનું રખોપું કરતો હતો.
ત્યાંથી એક વખત નારદજી નિકળ્યા. તે વખતે ખેડૂતના મનમાં
આવ્યું કે નવો દાણો છે માટે આ મહાત્માને થોડોક પોંક ખવરાવું
તો ઠીક. એમ ધારી મહાત્માને આજીજી કરી રોક્યા ને બાજરાનો
પોંક પાડી ખવરાવ્યો. નારદજી તેના શુદ્ધ ભાવથી અતિ પ્રસન્ન થયા.
પરંતુ આ ખેડૂતને વાસના એટલી બધી હતી કે નારદજી પાસે
મરણ વખતે મહારા છોકરાને ત્યાં બળદરૂપે અવતાર દેવાની ઇચ્છા
જણાવી. નારદજી તથાસ્તુ કહી ચાલતા થયા. કેટલાક દીવસે તે
ખેડૂતના દેહનો અંત આવ્યો ને મરીને પોતાના પુત્રને ત્યાં બળદરૂપે
અવતર્યો. ચૈત્ર વૈશાખનો દીવસ છે ને એક તરફ બળદ તથા બીજી
તરફ બળદરૂપે પોતાના પીતાશ્રીને જોડી આ ખેડૂતનો છોકરો ખેતર
ખેડી રહ્યો છે ત્યાંથી નારદજી નિકળ્યા ત્યારે નારદજીને દયા આવી ને
પૂર્વના જન્મની ઓળખાણ દીધી ને કહ્યું કે તું મને પોંક ખવરાવ્યો
તેનો બદલો ફરીને પણ હું તને આપું છું માટે માગ તારી મરજી
પડે તે હું આપવા તૈયાર છું. ખેડૂત બોલ્યો મહારાજ મહારા દીકરાને
એકજ બળદ છે ને જો તમે મને બીજો ઠેકાણો લઈ જાઓ
તો ખેડ તૂટી પડે ને બિચારો હેરાન થાય. માટે જો મને
ફરીને અવતાર આપો તો મહારાજ છોકરાના ઘરમાં સર્પનો
અવતાર આપજો કે તેની સર્વ ચીજોની સંભાળમત રાખું

નારદના વચનથી તેમ થયું ને ધરમાં સર્પરૂપે રહેવા લાગ્યો, ધરમાં ઝુકાટા મારે ને કોઈ ચીજ કોઈને લેવા દે નહિ પેલા છોકરાને જાણ થતાં પકડી એક વાડમાં નાંખી દીધો ત્યાં હજારો કીડીઓના ચટકાની વેદનાથી અતિ દુઃખી થવા લાગ્યો ત્યારે તેની વાસના તદ્દન છુટી ગઈ. ત્યાં નારદજી પધાર્યા ને દર્શન થયાં જાજરાના પોંકના પ્રતાપે તે ખેડુત નિરવાસનિક થતાં તેને વૈકુંઠમાં લઈ ગયા. જુઓ વાસના કેવી બળવત્તર છે. મહાત્માની એક પોંકની સેવા આ ખેડુતને કેટલી કામમાં આવી. એ જન્મ ધરાવી વાસના નિરલેપ કરાવી છેવટ વૈકુંઠનો વાસી બનાવ્યો માટે મહાત્માની કરેલી સેવા કદી અદ્વજ જતી નથી એ નિર્વિવાદ છે.

એ રાજકુંવરની વાત.

એક રાજાને એ રાજકુંવરો હતા. એક વખતે રાજા ઉપર કોઈ બીજા રાજાએ ચડાઈ કરી ત્યારે તેની સામે લડવાને માટે તે રાજાએ પોતાના બન્ને પુત્રોને હુકમ કર્યો. પુત્ર પીતાની આજ્ઞા થતાં દુશ્મનોની સાથે પૂર્ણ ઉત્સાહથી લડ્યા ને દુશ્મનોને ગામ બહાર કાઢી મુડ્યા ને પછી બન્ને પુત્રો હાથમાં ખુલ્લી તરવાર લઈ પીતાશ્રીની પાસે આવ્યા. એક પુત્ર પીતાશ્રીને પગે લાગી પૃથ્વી ઉપર પડી ગયો અને બીજો પુત્ર પગે લાગ્યા વિના પૃથ્વી પર પડી પ્રાણ છોડી ગયો. તેથી રાજાને શંકા થઈ કે એક પુત્ર મને મરતી વખતે પ્રણામ કરી પ્રાણ છોડી ગયો ને બીજો પુત્ર પ્રણામ કર્યા વિના પ્રાણ છોડી ગયો તેનું શું કારણ હશે ? કાંઈ ભયંકર ભેદ હોવો જોઈએ. તુરત રાજા રાણી-વાસમાં ગયો ને રાણીને સમજાવી કહેવા લાગ્યો હે રાણી આજ તું સાચે સાચું કહે ? આનું શું કારણ ? રાણી કહે હે રાજા હું પવિત્ર છું, તમે લેશ માત્ર શંકા કરો નહિ. જે પુત્ર તમને પ્રણામ કર્યા વિના મરી ગયો તે પુત્ર એક વખતે દાસીના દુધનું પાન કરેલું વાંસેથી મને બબર પડતાં બધું દુધ તેના પેટમાંથી કાઢી નાંખેલું, પણ એક ફેલો છેવટ સુધી મને હશે તેના પ્રસન્ને આંતરું પરીણામ

આવ્યું છે, બીજો કાંઈ તકાવત નથી એમ ધાવણથી પણ એક માઆપના પુત્રો પર કેવી ભયંકર અસર થાય છે તો પછી જગતમાં અનેક પ્રકારના બનાવો બને છે ત્યાં પુછવું શું !

પોતાના લાભને માટે અન્યનો જીવ લેવો એ મહા પાપ છે.

એક બાદશાહને એક ભયંકર રોગ લાગુ પડવાથી કેટલાક યુનાની હકીમોએ નિર્ણય કર્યો કે અમુક પ્રકારના માણસના પીત વિના અન્ય કોઈ ઈલાજ નથી. બાદશાહે એ પ્રકારનો માણસ શોધી કાઢવાને આજ્ઞા કરી. સેવકોને એક ખેડુતનો છોકરો એ પ્રકારનો જણાતાં તેને શોધી કાઢ્યો. બાદશાહે તે છોકરાના પીતાને બોલાવી પુષ્કળ ધન આપી રાજી કર્યો. કાજી સાહેબે પણ ધનસાફ આપ્યો કે બાદશાહની ખિમારી માટે એક રૈયતનું ખૂન ન્યાય સંગત છે. પછી જ્યારે જલાદે તેને મારવાની તૈયારી કરી ત્યારે તે છોકરો આકાશ તરફ જોઈને હસ્યો. બાદશાહે તેને આવી અવસ્થામાં હસવાનું કારણ પૂછ્યું ? તેને જવાબ આપ્યો. “ મારાં માઆપ મને બહુ લાડ લગાવતાં અને હું પણ તેમના ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી ભયરહિત તથા આનંદમાં રહેતો, વળી લોકોનાં મોટે રોજ એવું સાંભળ્યા કરતો કે આપણા બાદશાહ તો રૈયતને માઆપ કરતાં પણ વધારે સહાય છે, અને પોતે પડે તો કોઈને કોડીનું પણ નુકશાન કરતા નથી, પણ પોતાનો કોઈ અમલદાર કે બીજો માણસ જરાપણ કનડે નહિ એવી કાળજી રાખે છે, તથા રોગથી અથવા બીજા કારણથી કોઈપણ માણસ દુઃખી થતું હોય તો તેને સર્વ પ્રકારની સહાય તથા આશ્રય આપે છે. આવું સાંભળી હું મારા મનમાં રાજી થતો, પણ જ્યારે રાજાએ મારો જીવ લેવાનો ઘાતકી વિચાર કીધો ત્યારે મારા મનમાં થયું કે રાજાની ખોટી કીર્તિ જગતમાં ફેલાણી છે માટે મને હસવું આવે છે. રાજાએ આ બાળકના વચનો સાંભળી પોતાનો વિચાર ફેરવી નાંખ્યો, અને પોતાના લાભને માટે અન્યનો જીવ લેવો એ મહા પાપ છે એવું તેને જ્ઞાન થયું.

નટની માયા.

એક નટ એક રાજા પાસે આવી કહેવા લાગ્યો. કે આ મહારી સ્ત્રીને આપ સાચવી રાખશો. હું આકાશમાં ચડી દેવતાઓ સાથે યુદ્ધ કરું છું. રાજાને તેના કહેવા ઉપર વિશ્વાસ આવતાં હા પાડી. એટલે નટ પુર્વ આકાશમાં સર્વાના દેખતાં ચડ્યો થોડીવારમાં તેના પગ, હાથને માથું આકાશમાંથી નિચે પડ્યાં એટલે સ્ત્રી રોવા લાગી ને તેના ધણીની વાંસે સતી થઇ ને જળી ગઈ. થોડીવારમાં નટ રાજા પાસે આવી પોતાની સ્ત્રીની માંગણી કરવા લાગ્યો. રાજાએ કહ્યું કે મારી સ્ત્રી તો સતી થઇ જળી ગઇ તે હું ક્યાંથી લાવી આપું? નટ કહે રાજાજી એમ બોલે ચાલે તેમ નથી. મેં આપને મારી સ્ત્રી સોંપેલી છે માટે ગમે તેમ કરો. રાજાએ છેવટે અમુક રકમ આપી તેનું સમાધાન કર્યું. જુઓ નટની માયા! બ્યારે તે પણ આપણે જાણી શકતા નથી તો પછી મહાત્માઓની શક્તિને તો ક્યાંથી જાણી શકીએ? એ શક્તિ તો મનુષ્ય કદી પણ જાણી શકતો જ નથી. એ તો બ્યારે સદ્ગુરુની કૃપા થાય ત્યારે દેવીશક્તિ જાણાય છે.

પાણીના એક ટીપાની પણ ખરે વખતે કીંમત છે.

બ્યારે મહમદ ગીજની રણને રસ્તે પોતાના દેશમાં જતો હતો ત્યારે તેને પાણી વિના જે જે સંકટો પડ્યાં છે તેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

તેણે પાણી વિના કેટલાક ઉંઠોને મારી તેના પેટમાંથી પાણીની ટ્રાયગોઓ કાઢી કેટલાક મનુષ્યોના જીવ અચાનકા હતા. તે વખતે એક ભરવાડ પોતાના દીકરાના ભયંકર મંદવાડ વખતે એક પાણીનું પુંમકું ભરીને બેઠો હતો તે વખતે તેની પાસે એક જ પાણીનું પુંમકું હતું તેના દીકરો પાણી પાણી પોકારી રહ્યો હતો ત્યાં જંગલમાંથી અનાયાસે તે પાણીની ઇચ્છા રાખી એક રાજા મરવાની આશી ઉપર આવી રહેલો હોઈ ભરવાડ પાસે તે પાણીનું પુંમકું માગવા લાગ્યો ને કહેવા લાગ્યો કે તું આવે વખતે મારો જીવ અચવીશ તો તેના જલસો હું તને અવશ્ય આપીશ. ભરવાડ ધર્મસંકટમાં આવી પડ્યો !

એક પુત્રકું પાણી જે રાગને આપે તો પુત્રનો જીવ જાય ને પુત્રને આપે તો રાગના પ્રાણ જાય એવી સ્થિતિમાં આવી ગયો હતો પણ તેને તે વખતે વિચાર કર્યો કે મારો પુત્ર કદાપિ પાણી વિના મરશે તો ચાક્રશે, પણ આ લાખોનો પાત્રણુદાર રાગ મરશે તો બહુજ અન્યાય થશે એમ ધારી પુત્રને જતો કરી તે રાગને પાણીનું પુત્રકું આપી રાગનો જીવ બચાવ્યો ને પુત્રને મરવા દીધો. આદશાહે છેવટે તે ભરવાડને જે ગામ આપ્યાં પણ ધન્ય છે એ ભરવાડને કે જેને પોતાના પુત્રને મરણ વખતે મદદ નહિ કરતાં રાગનો જીવ બચાવ્યો ! દુનિયામાં આવા પણ માણસો જેવામાં આવે છે કે પોતાને નુકશાન થતું હોય તો તે થવા દઈ અન્યનું દીન કરે છે.

દાણા વાવ્યા વિના અનાજ નિપજતું નથી. સુગંધ માત્ર અગર-અત્તીમાંથી એની મેળે નિકળતી નથી પણ જ્યારે અગરઅત્તીને સળગાવીએ ત્યારે જ સુવાસ નિકળે છે ને તેમાંથી અંબરની બેંહેડ આવે છે. જે તમે મોટાડ મેળવવા ઇચ્છતા હો તો તન, મન ને ધનથી ખુબ ઉદારતા બતાવો; કારણકે વાવ્યા સિવાય અનાજ પેદા થઈ શકતું નથી.

એકલશુંગી રૂપી.

એકલશુંગી રૂપી મુળથી જંગલમાં એકલા જ રહેતા હતા અને તેને જંગલનો કાંડ પણ સખંધ નહોતો તેમ સ્ત્રી ને પુરુષનો તેને ભેદ નહોતો, એક વખતે દેવતાની ઈર્ષ્યાથી તેના તપને ભંગ કરવાને માટે એક ગુણીકાને ત્યાં એકલશુંગી રૂપી પાસે આવી. ગુણીકાએ શરૂઆતમાં સુંદર પોષાક પહેરી એકલશુંગી રૂપી પાસે આવી. રૂપી તો ધ્યાનમાં મગ્ન હતા. જ્યારે બાર વાગે કડવાં ફળોનું પ્રાસન કરવા જાગૃત થયા ત્યારે પેલી ગુણીકાએ તેને પ્રથમ સુંદર ફળો ચખાડ્યાં તેથી તેને પ્રથમ રસાસ્વાદ જાગૃત થયો, એટલે બીજે દીવસે દુધમાં કેસર નાંખેલા પેંડા લાવી તેને ખવરાવ્યા તેથી તેની મિષ્ટ ભોજન ઉપર વૃત્તિ થઈ. બીજે દીવસે એકલશુંગીના પીતા પોતાના પુત્રની ખબર કાઢવા આવતાં તેને સુંદર ફળોનું વર્ણન કર્યું. આથી પીતાજી મનમાં

સમજ્યા કે રણેને મારા પુત્રનું કોઈ તપ લંગ કરે છે. તેને તુર્ત મીઠાં ફળોની નિંદા કરવા માંડી. પુત્ર ! મિઠાં ફળોમાં કાંઈપણ માલ નથી. એટલું કહી પીતા પોતાના સ્થાનકે ગયા ત્યાં પેલી ગુણીકા આવી તેને મીઠાં ફળો ચખાડવા લાગી. ત્યારે એકલશૃંગીએ કહ્યું કે આવાં ફળો કયાં થતાં હશે ? તેણે ઉત્તર આપ્યો કે તમે અમારા આશ્રમમાં આવો તો હમેશાં મિષ્ટ ભોજન ખાવા મળશે. રસારવાદની ખાટી લાલચે હજારો વર્ષની તપશ્ચર્યા છોડી રૂપી વેરયાના આશ્રમે ગયા ત્યાં તેના હાવભાવમાં લપટાઈ ગયા ને હજારો વર્ષનું તપ રહેજ સમાગમથી ગુમાવ્યું. માટે વિપય એવા જગ્ગરા છે કે તેને લગારેક પેશવા દઈએ તો તે કેટલું નુકશાન કરે છે તે કહી શકાતું નથી માટે તપેશ્વરીઓએ વિપયથી છેટા રહેવાને શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે સત્ય છે.

પુલછાળ અગીયારમી.

નિઃસાર સંસાર.

દાહરો.

સંસારે સઘળું દીમે કાચા રંગ સમાન;
વધુ સુખ તે તો વધુ અપળ, વિદ્યુત તેજ પ્રમાણ.

હરિગીત છંદ.

ઉદ્યોગ યોગે અવનિમાં સૌ સુખ સખળાં થાય છે,
પુરુષાર્થ ચારે પામવાને યોગ્ય એથી થવાય છે;
સુનીતિ રીતિ પવિત્રતા થકી તે રૂઝાં આપાય છે,
કુનીતિ રીતિ અધમતાથી દુષ્ટ જન રાગાય છે.

સંસારનું ઠાંકણ સ્ત્રી છે.

સંસારમાં પુરુષને પણ સ્ત્રીની પળેપળે જરૂર છે. ધન, બુદ્ધિ,

વિદ્યા તથા સગાંસ્નેહીઓથી જ ખોટ પુરી પડતી નથી તે ખોટ સ્ત્રી પુરી પાડે છે. સંસારની વ્યવસ્થામાં અમૃતપુરી સ્ત્રી જ શાન્તિ આપે છે. સ્ત્રી સિવાય ખીજન પાસે હૃદયનો પૂર્વ વિકાસ થતો જ નથી. અને સ્ત્રીના આશ્વાસન સિવાય પુરૂષને પરમ શાન્તિ મળતી જ નથી. સ્ત્રી ધરનો સ્તંભ છે. સંસારમાં સ્ત્રી વિનાના પુરૂષનો વિવેક, શુદ્ધિ ને મમતા મોળી જણાય છે. ધર સંસારમાં ઓછી શુદ્ધિવાળી સ્ત્રી પણ જળમ્બ આકર્ષણ કરી શકે છે. વડિલો, સંપત્તિ અને સંતતિ એ બધાનું સમાધાન રાખવાનું કાર્ય સ્ત્રી વિના થતું નથી અને વિપત્તિમાં તો સ્ત્રી સિવાય ખીજું આશ્વાસન નથી. સંસારનું ઢાંકણ સ્ત્રી છે. દા. સંસારમાં દિકરીને માડીની જરૂર છે તેમ પુરૂષને પણ સ્ત્રી ની જરૂર છે.

સંગતિનું ફળ.

મનુષ્યમતિ સંગતિથી ફરે છે,
ક્ષણે ક્ષણે સંગતિ પાસ દે છે;
અશક્યને શક્ય શ્રમે ફરે છે,
અધિકાર અધિકા સુસંગ દે છે.

વિવિધ દોહરા.

જીરુકુ રાખે રામ કૃપાળુ, ઉસકું ન મારે કાય;
ઉસપર દુનિયા ઉત્તરે, તોળી કુછ ન હોય.
લોભ પાપકો મૂલ હે, નર્ક મૂલ અભિમાન;
ને તરને કું ચાહો તો, છોડ લોભ અભિમાન.
કળ હુ કલ્લ ન કાજીએ, અપને ધર મેં આપ;
ધર શીટે ધર જન હે, હોત પુનઃ સંતાપ.
ધર વાંકી દિન પાધરા, મરદ ન મૂકે માણ;
બણે નરિંદાં ઘેરિયાં, રહે ગિરંદા રાણ.
માઘ જાણુ અલડા જાણે, જલડા રાણુ પ્રતાપ;
અકબર સુતો ઓઝકે, જાણુ સિરાણે સાંપ.
પરદેશીના પ્રેમનો, વિપમ વિકટ છે પંથ;
પ્રમદા પરણીને તજી, ક્યારે મળશે કંથ.

કળીયુગના પરિતાપથી, ધર્મ ગયો પાતાળ;
 વ્યાખ્યો અધર્મ વિશ્વમાં, અધર્મનો આકાળ.
 ધનાઢ્યતા છે મન મહી, નહિ ધનમહિ જરાય;
 તેમ વૃદ્ધતા બુદ્ધિમાં, નહિ વયમહી જણાય.
 આવે જે સંકટ, ધૈર્યથી તેને રહેવું;
 જે સ્થિતિ આપે ઇશ, સદા તે સ્થિતિમાં રહેવું.
 માન જહાં આદર જહાં, અરૂ નૈનનમેં નેહ;
 સગજન ઉસ ઘર જાઈએ, પથ્થર ખરસે મેહ.
 સુખ પછી આવે દુઃખ ને, દુઃખ પછી સુખ થાય;
 સુખ દુઃખો પરિવર્તતાં, ચક્ર સમાન સદાય.
 તેથી સુખનો દર્પ શો, દુઃખ વિશે શો શોક;
 દૂત ભાવમય વિશ્વમાં, એમજ જીવે લોક.
 ભાવી હોય તે થાય છે, શુભ કે અશુભ સદાય;
 અખંડ છે આ વિશ્વમાં, અસ્તોદયનો ન્યાય.
 આપનાર સૌ વસ્તુનો, સાચો તે સુસ્તાન;
 માલિકનો માલિક તે, તેનું ધરવું ધ્યાન.

નારીને એક કવિએ આપેલી ઉપમા.

કટારી જાત ઔરત કી, જિગરની ચીરનારી છે,
 તથા તથાર પણ ઔરત, છતાંયે રેંસનારી છે;
 ગણો ખંઢૂક ઔરત પણ બદનને વીંધનારી છે,
 ગણાતી તોપ ઔરત દુર્ગને તે ભેદનારી છે;
 અરે જે શક્તિએ નર જાતિની સત્તા વધારી છે;
 જગતમાં શક્તિ પણ તે જાતિની તો મૂળ નારી છે.

વિદ્યા વદનમાં અને લક્ષ્મી સદનમાં.

પરાધીનં કૃયા જન્મ પરસ્ત્રીષુ કૃયા સુલભ્ ॥

પરગૃહે કૃયા લક્ષ્મી વિદ્યાવા પુસ્તકે કૃયા ॥

પરાધીન મનુષ્યોના જન્મ વ્યર્થ છે, પરસ્ત્રીમાં સુખ વ્યર્થ
 છે, ખીજના ઘરમાં ધન વ્યર્થ છે અને પુસ્તકમાંની વિદ્યા વ્યર્થ

છે. અર્થાત વિદ્યા વદનમાં હોય અને લક્ષ્મિ સદનમાં હોય તોજ તે અમુક પ્રસંગે તાત્કાળ ઉપયોગમાં આવી શકે છે. આપણામાં એક જુની કહેવત છે કે “ગરથ ગાંડે ને વિદ્યા પાડે” જે પોતાના પાસે હોય તેજ પૈસા કામમાં આવે છે ને સભામાં ગયા હોઈએ ત્યારે આપણે તે વખતે બોલી શકીએ તેજ વિદ્યા ગણાય છે પણ તે વખતે આપણે ધરનાં પુસ્તકને યાદ કરીએ તે વિદ્યા ગણાય નહિ પુસ્તકમાં તો ધણુ હોય પણ તે આપણને કામનું શું ?

સામાન્ય નીતિ નિરૂપણ.

ફાંસી પ્રીત લગાય કે, મોમન લિયો ચુરાય;
અળતો તેરે બસ પર્યો, છૂટિ શકે નહિ લાય.
પરનારી વિપની છૂરી, લગાડશે નહિ અંગ;
લંકાપતિનો લય થયો, ચહી પરસ્ત્રી સંગ.
તેને આખે કાષ નહિ, જેને રાખે રામ;
લલે હોય દુનિયામહીં, દુસ્મન લોક તમામ.
રણમાં ઝુંઝો શૌર્યથી, કર ધારી તલવાર;
અમર નામ કરી આવજે, અરિવિદારી મમળાળ.
સૂરતસેં કીરત બરી, બિના પાંખ ઉડ જાય;
સૂરત તો જાતી રહે, કીરત કબૂ ન જાય.
પુલસી કહે અસાનિકો, રહત નહીં મન અધીર;
પીછે બાળક જન્મલે, આગે ઉપજત ખીર.
મુડદેકું હરી દેત હે, કપડા, લતા, આગ;
જીવત નર ચિંતા કરે, વાકો બટો અભાગ.
તીન તૂક કૌપીનકે, અરલાણ બિન નૌન;
પુલસી રઘુવીર ઉર વસે, ઇંદ્ર બાપુરો કૌન.

સમર્થ રામદાસ સ્વામી.

ગોદાતીર ઉપર અબંડ પરગણામાં જન્મગાવ કરીને એક ગામ છે ત્યાં સૂર્યાંશ પંત કુળકર્ણી રહેતો હતો. તે ઘણો પવિત્ર હતો અને મોટો રામભક્ત હતો. તેની સ્ત્રીનું નામ રાણુબાઈ તેમને બાણુ

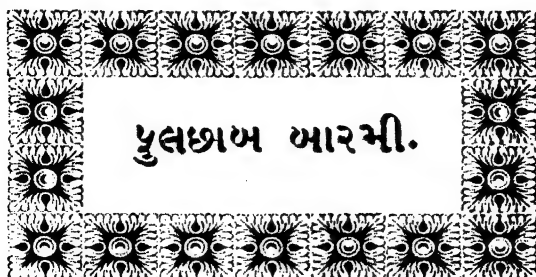
દિવસ સંતાન નહોતું પછી ઇશ્વરકૃપાથી બે દીકરા થયા. પેલાનું નામ ગંગાધર હતું અને બીજાનો જન્મ શકે ૧૫૩૦ માં થયો હતો. તેનું નામ નારાયણ રાખ્યું હતું. પછીથી તે રામની ભક્તિ કરવા લાગ્યો. તેથી તેનું નામ રામદાસ એવું પડ્યું. તે જ આ પ્રસિદ્ધ રામદાસ સ્વામી. તેઓએ ઘણા ચમત્કાર કર્યા અને તેઓ દેવી અંશ કહેવાતા હતા. તેથી લોકો તેમને ‘સમર્થ,’ કહેતા હતા. રામદાસ સ્વામી નાનપણથી જ વિરક્ત હતા. માળાપે તેમનો વિવાહ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો અને સર્વ તૈયારી કરી એટલામાં તેઓ નાશી જઈ નદી કીનારે એક ઝાડ ઉપર સંતાપ બેઠા. તેમના સગાને ખબર પડવાથી તેઓ ત્યાં આવી તેમને પકડવાનો યત્ન કરવા લાગ્યા. તેથી તેઓએ ઝાડ ઉપરથી પડતું મૂક્યું. અને પડવાથી તેમના કપાળમાં સખ્ત ઇગ્ન થતાં દીમણું થયું. તે તેમના જન્મપર્યંત નિશાની તરીકે કાયમ હતું. આ પ્રમાણે વિવાહ ન કરતાં ઘરમાંથી ચાલી નીકળી તેઓ થોડા દિવસ નાશિક પાસે પંચવટીમાં રહી પછી સતારા પાસે ચાફલમાં આવી રહ્યા. ત્યારપછી બાર વર્ષ સુધી તેમણે સર્વ તીર્થયાત્રાઓ કરી. એ રીતે ઘર છોડે તેમને ૨૪ વર્ષ થયાં હતાં તેથી તેમને મળવાને તેમની માતૃશ્રી અત્યંત ઉત્કંઠિત થઈ હતી. અહીં રામદાસ સ્વામીએ પણ ઘર તરફ જઈ સગાઓને મળવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેઓ ઘેર ગયા અને બહાર એટલા ઉપર બેસી “જય જય રઘુવીર સમર્થ” એમ કહી મોટેથી પોકાર કર્યો, તે સાંભળી તેમની ભોળાઈ તેમને કાઢ બાવા જાણી ભિક્ષા આપવા સાડ ચાખ્યા લઈ આવી, તે જોઈ સમર્થે કહ્યું કે “ભાભી આવી રીતે ભિક્ષા લઈ જનાર આ સાધુ નથી.” એ શબ્દ તેમની માતા કાન ઉપર પડ્યો કે તુરંત તેણે જાણ્યું કે નારાયણ આગ્યો અને તેને અતિ આનંદ થયો. તેઓ પરસ્પર અતિ પ્રેમથી ભેટ્યાં. એ રીતે સમર્થ આંહી થોડા દિવસ રહી પછી મહાબળેશ્વર ગયા, ત્યાંથી જરૂરે ગયા, અને ત્યારપછી ઘણું ખર્ચે તેઓ ચાફળમાં રહેતા હતા. એ મોટા સાધુ હતા અને તેમણે ઘણા અશ્વૈકિક ચમત્કાર કર્યાનું પ્રસિદ્ધ છે. તેમના શિષ્ય

વર્ગમાં પ્રસિદ્ધ શિવાજી રાજા હતા, તેઓ દરેક રાજ્ય સંબંધી અને
બીજા કામોમાં પણ તેમની સલાહ લેતા અને તે પ્રમાણે ચાલતા.
તેઓ શકે ૧૬૦૩ ના માધ વદી ૯ ને રોજ આ પૃથ્વી પર અનેક
પ્રકારના સામર્થ્ય જતાની એકાગ્ર ચિત્તથી રામનું સ્મરણ કરતા
સમાધિસ્થ થયા. તેમણે ઘણા ગ્રંથો લખે છે તેમાં દાસબોધ નામનો
ગ્રંથ બહુ જ જ્ઞાનોપદેશથી ભરેલો છે.

કઠોર ભાષા ન બોલવા વિષે.

પથ્થર સો બોલ કહું ડારિયે ન કાહું પર,
ડારિયે તો હીરસેં લપેટ કર ડારિયે;
મુખતેં બિગારીયે ન ચિતતેં બિસારીયે ન,
મહા રોસ લયો તોહિ મનમાંહી મારિયે.
એક ધાવહીસો દૂપ બોઝાં ન જતન કહું,
ધીરે ધીરે કિયે કામ સખહિ સુધારીએ;
રાજનીતિ રાજકે બજરનકું જસુરામ,
ગુડ હી તે મરે વાકું વિખતે ન મારીયા.

સંસાર સમુદ્ર કેમ તરાય ?

આયુઃ કલ્હોલલોલં કતિપયદિવસસ્થાયિની યૌવનશ્રી ।

રર્થાઃ સંકલ્પકલ્પા ઘનસમયતદિદ્વિભ્રમા ભોગપૂરાઃ ॥

કંઠાશ્લેષોપગૂઢં તદ્વપિ ચ ન ચિરં યત્પ્રિયાભિઃ પ્રણીતં ।

બ્રહ્મણ્યાસક્તચિત્તા ભક્તભવભર્યાભોષિપારં તરીતુમ્ ॥

આયુષ્ય તરંગને પેડે ચંચળ છે, યૌવન એ ચાર દિવસનું છે, અર્થ સંકલ્પ માત્ર છે, ભોગો વરસાદ વખતની વિજળી જેવા છે, પ્રિયાઓએ આપેલું કંઠાલિંગન તે કાંઈ કાયમ રહેતું નથી. માટે ભવ ભયરૂપી સમુદ્ર તરવાની ઇચ્છા હોય તો બ્રહ્મ ઉપર ચિત્ત લગાડો.

“ આશાયાઃ પરમં દુઃસ્વં નિરાશા પરમં સુખમ્ ”

આશા નામ નદીમનોરથજલા તૃષ્ણાતરંગાકુલા ।

રાગગ્રાહવતી વિતર્કવિહગા ધૈર્યદુષ્કરસેની ॥

મોહાવર્તસદુસ્તરાતિગદના પ્રોત્સુગર્ષિતાતટી ।

તત્સ્યાઃ પારગતા વિશુદ્ધમનસો નન્દન્તિ યોગીશ્વરાઃ ॥

આશા એ કાંઈ એક નદી, ત્યાં મનોરથ રૂપી જળ છે, તૃષ્ણા રૂપી જેમા તરંગો છે, જેમાં રાગરૂપી મગરો છે, વિતર્ક એજ જેમાં પક્ષિઓ છે, ધૈર્યરૂપી ઝાડોનો જે નાશ કરે છે, મોહરૂપી ભમરાથી જે તરવી કદાચ છે ને ચિંતારૂપી જેના હાથ તટો છે, તેને ઉતરીને ખીજે પાર ગયેલા એવા શુદ્ધ મનના યોગીશ્વરો આનંદને પામે છે અર્થાત આશા ત્યાગથી પરમ સુખ છે તેમજ આશાથી દુઃખની ઉત્પત્તિ છે.

સ્થામ્યાં વૈદૂર્યમય્યાં પચતિ તિલ્લલી ચંદ્રનૈરિંધનાથૈઃ

સોવર્ણેર્લાંગલાગ્રૈર્નિલ્લનતિ વલ્લભામર્કમૂલસ્ય હેતોઃ ।

છિત્ત્વા કર્પૂરલ્લહાન્ વૃત્તિમિહ કુરુતે કો દ્રવાણાં સમંતા

ત્પ્રાપ્યેમાં કર્મભૂમિં ન ચરતિ મનુજો યસ્તપો મંદભાગ્યઃ ॥

જે મંદ ભાગ્ય પુરૂષ આ કર્મભૂમિમાં આવીને તપ કરતો નથી તે ચંદનના લાકડાથી વૈદૂર્યમય પાત્રમાં તલનો ઓળ પકવે છે, આંકડાના મુળ માટે સુવર્ણના હળથી પૃથ્વીને ખેડે છે, અને કપુરના ઝાડ તોડીને કાદરાની આસપાસ તેની વાડ કરે છે.

ધ્રુવજી કેમ ભક્ત થયા.

ઉત્તાનપાત રાજને જે સ્ત્રીઓ હતી. એકનું નામ સુનીતિ અને ખીજનું નામ સુરચિ પૈકી પહેલી અણુમાનેતી હતી. તેના પુત્રનું નામ ધ્રુવ એ પણ અણુમાનીતો હતો. એક વખતે તે પાંચ વર્ષનો હતો ત્યારે તેનો આરમાનભાઈ રાજનો ઓળામાં બેઠેલા જ્ઞેઈ ધ્રુવ પોતે પણ ત્યાં બેસવા ગયો તે સુરચિને પસંદ પડ્યું નહિ અને ધ્રુવનો તેણે તિરસ્કાર કર્યો. ત્યારે તે રોતો રોતો પોતાની મા સુજાતિ પાસે આવ્યો અને સર્વ વાત કહી, ત્યારે તેને ઘણું ખોટું લાગ્યું ને બોલી કે ઇશ્વરની આરાધના કર્યા વગર એવું ભાગ્ય ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ? તે સાંભળીને ધ્રુવને પશ્ચાતાપ થયો અને તરત અરણ્યમાં જવા નીકળ્યો. તે વખતે તેની માતાએ બહુ જ સમજાવ્યો પણ રહ્યો નહિ. રસ્તામાં તેને નારદજી મળ્યા અને તેને કહ્યું: “ તું નાનો છે, તારાથી તપ થવાનું નથી, માટે તું પાછો ઘેર જ ” એમ ઘણો ઉપદેશ કર્યો પણ તેણે માન્યું નહિ. ત્યારે નારદ મુનિને તેની બહુ દયા આવી એટલે તેણે એક મંત્ર તથા ઇશ્વરના ધ્યાનનો ઉપદેશ કર્યો ને પછી તે અરણ્યમાં ગયો અને થોડા વખતમાં પ્રભુએ તેનો ભાવ જ્ઞેઈ દર્શન દીધો. આજ પણ તે અવિચળ પદ ભોગવે છે માટે પરમાત્માની ભક્તિમાં કાંઈ હિમર જોવાતી નથી પણ ભાવ જ્ઞેઈએ ?

મનુષ્યને ઓળખીને તેના સાથે વ્યવહાર કરવો.

એક ખીલાડી દુધ પીવા માટે એક બેકુતના ઘરમાં ગઈ. તે

એકે એક કાળા હાંડલામાં દુધ રાખેલું હતું તે ખીસાડીએ શોધી કાઢી તેમાં પોતાનું મોઢું નાંખ્યું પણ વાસણનું મોઢું નહાનું હોવાથી સહેલાઈથી મોં અંદર જાય નહિ, પણ છેવટે જોર કરી નાંખવાથી માટીનું ઠામ ઝુટી ગયું ને કાળા હાંડલાનો કાંઠો ખીસાડીની ડોકે વળગી રહ્યો. એક દીવસે કેટલા એક ઉંદરો તેના પાસેથી જતા હતા તેની સાથે ખીસાડી પણ જવા લાગી ને ઉંદરોને કહેવા લાગી મેં યાત્રા કરી છે તેથી મેં આ કેદાર કંકણુ ધારણ કર્યું છે. ને માફ નામ “શાન્તિ બ્રાહ્મણી છે” પછી ખીસાડીનો વિશ્વાસ ઉંદરોને આવ્યો. પછી તો ખીસાડી છેવટનો ઉંદર ગુપ્તગુપ્ત પકડી લે. પછી એક વખતે બધા ઉંદરોએ વિચાર કર્યો કે આપણી નાત કેમ ટુંકી થતી જાય છે! એમાં કાંઈ કારણ છે. તેથી તેમણે એક સંપ કરી એક બાંડા ઉંદરને છેલ્લો રાખ્યો તેનો નાશ ખીસાડીએ તુરત કરી નાંખ્યો તેની ઉંદરને જાણ થતાં ખીસાડીબાઈને વિદાય કરી. એવી રીતે મનુષ્યને પણ ઓળખીને તેના સાથે સંગ કરવો જરૂરનો છે, નહિતો કેટલાક ખીસાડીની પેઠે ખોટા દંભથી પોતાનો સ્વાર્થ સાધે છે.

ભગવાનને સંભારીને કીયા કરે તો ભગવાન જરૂર

રક્ષા કરે તે વિષે.

એક વખતે હનુમાનજી લંકામાં અર્જુન ભેગા થયા તે વખતે પત્થરની પાજ રામચંદ્રજીએ બાધેલી તેના મહિમાની વાત કરવા લાગ્યા. ત્યારે અર્જુને કહ્યું કે હું તે વખતે હોત તો બાણની પાજ બાંધી આપત. પછી હનુમાનજીને અર્જુન ને ઘણો જ વિવાદ થયો. અને પછી અર્જુને ભગવાનને વિસારીને અભિમાનથી પાજ બાંધવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. પણ તે પાજ હનુમાનજી તેના ઉપર ક્રુદ્ધતા તેથી ભાંગી ગઈ. ત્યારે અર્જુન બળી મરવા તૈયાર થયા, પણ પોતાના ભક્તની પ્રતિજ્ઞા સત્ય કરવા ભગવાન ત્યાં પધાર્યા ને અર્જુનના બાણની નિચે સુદર્શન ચક્ર ગોઠવ્યું તેથી બાણની. પાજ બંધાઈને તે ન ટૂટી. આવી રીતે ભક્તની સહાયતામાં પ્રભુ હમેશાં ઉભા જ છે પણ પ્રભુને સંભારી કાર્ય કરવું એ ભક્તનો ધર્મ છે.

સુંદરદાસની વંદના રાને છે ?

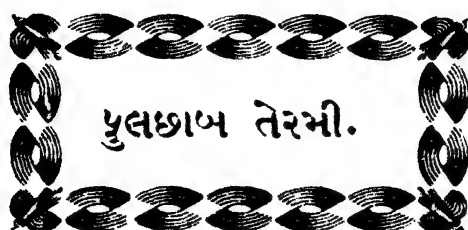
ધુળ જેસો ધન જાકે
 મુળીસો સંસાર દુઃખ;
 પાપ જેસી પ્રભુનાઈ,
 સાપ જેસો સન્માન;
 બગાઈ તો બીધુન જેસી,
 નાગણીસી નારી હે;
 અગ્નિ જેસો ઈન્દ્ર લોક,
 વિદ્યન જેસો વીધી લોક;
 કીર્તિ કલંક જેસી,
 સીધી શી ટંગારી હે;
 વાસના ન કોઈ વાને,
 એસી મતી સદા જાકે;
 સુંદર કલત તાકું, વંદના હમારી હે.

કાલ કોણે દીડી છે ?

દોહરા

પંખી ટોળું વૃક્ષપત્ર, લગીમળ્યું છે લાલ;	
પ્રાતઃમાં ઉડી જશે, કોણે દીડી કાલ.	૧
પુષ્પ મુગધી બની, અનુપમ પુલની માળ;	
પણ તેતો કરમાઈ જશે, કોણે દીડી કાલ.	૨
જન્યું તે તો જાય છે, સૌના એજ હવાલ;	
માન કહ્યું રે માનવી, કોણે દીડી કાલ.	૩
મુકૂતના શા કાયદા, મુકૂત કરવું લાલ;	
એક દીન એવો આવશે, કોણે દીડી કાલ.	૪
પુત્ર, પુત્રીને પ્રેમદા, પર તું રાખે બહાલ;	
પણ સૌ સ્વારથના સગાં, કોણે દીડી કાલ.	૫
દષ્ટિ વિપર્યાસે તને, મુખદુઃખ લાસે જાળ;	
પસ્તાવો પાછળ થશે, કોણે દીડી કાલ.	૬

ચાર ચાર ચેરી કરે, આઠ તેરનું સાત;	
લુંટારા લુંટી જશે, કોણે દીડી કાત.	૭
તે માટે સજ થઈ રહો, સાવચેત હુશિયાર;	
ફરી નહિ આવે કદી, કોણે દીડી કાત.	૮
હામ હામ હાલો સહુ, દીપક ઝાળ ઝમાળ;	
તેપણુ ખુઝાઈ જશે, કોણે દીડી કાત.	૯
કેક ગયાને જાય છે, જશે થશે બેલાસ;	
સુકૃત્ય સાથે આવશે, કોણે દીડી કાત.	૧૦

ભાવનાનું બળ.

ભાવ હોય તો અવસ્ય ભગવાનનો ભેટો થાય છે. કોઈ એક ગામમાં એક ભાવીક ભક્ત રહેતો હતો અને તે દરરોજ કથાકીર્તન સાંભળતો હતો, બ્રાહ્મણની સેવા કરતો હતો અને ભગવંતનો ભેટો ક્યારે થશે એમ મનમાં હમેશાં ચિંતવન કરતો હતો. તે ભક્તરાજ કોઈ સમર્થ પુરૂષ મળે તો મને ભગવંત ભેટો કરાવે એમ ઇચ્છતો હતો અને તેવા પુરૂષના સમાગમની તે રાહ જોયા જ કરતો હતો, તે ભક્તરાજ કૃપિકર્મ કરીને પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતો હતો. એક દિવસે તે ખેતરમાં હળ હાંકતો હતો, તે સમયે કોઈ એક મહાત્મા તે રસ્તેથી જતા હતા. મહાત્માને પાણીની તૃપા લાગી હતી, તેથી તે આ ખેડુત પાસેથી પાણી મળશે એમ ધારીને તે ખેડુત પાસે આવ્યા અને આશિર્વાદ આપીને કહ્યું કે, ભક્તરાજ અહીં પાણી મળશે ખરું ? એમ પૂછ્યું આ ભક્તરાજ ખેડુતે મહાત્માને જાણને તેમને દંડવત પ્રણામ

કર્ચા અને દળ ઉભું રાખી કુવામાંથી પાણી ભરી લાવીને મહાત્માને આપ્યું, મહાત્માએ પુનઃ આશિર્વાદ આપ્યો ને કહ્યું કે, ભક્તરાજ આપ કાંઈ ભણ્યા છો કે નહિ ? ત્યારે ભક્તરાજે કહ્યું કે, જેવા બેસ છે (બળદ) તેવાજ હું છું, હું તદ્દન નિરક્ષર છું. ત્યારે મહાત્માએ કહ્યું કે, હવે તારી ઉમર તદ્દન પરીપક્વ થવા આવી છે અને થોડા દિવસમાં તારે કાળાધીન થવું પડશે માટે હવે તું ઈશ્વરના નામનો જપ કર કે, જેથી તારું કલ્યાણ થાય. ત્યારે ભક્તરાજ ખેડુતે કહ્યું કે, મને કશું જ આવડતું નથી, મહાત્માએ કહ્યું કે, હું તને મંત્રાપદેશ આપું તેને તું દરરોજ મનમાં ગોખ્યા કરજે, મહાત્માએ કહ્યું કે, નમો ભગવતે વાસુદેવાય એમ કહે, ત્યારે ખેડુત ભક્તરાજે કહ્યું કે, આવું લાંબુ નામ મને મોઢે નહિ રહે, મહાત્માએ બેચાર નામ કહ્યાં પણ ભક્તરાજ તો એમજ કહેતા ગયા કે મને આ પણ નહિ આવડે. છેવટે મહાત્માએ જે ગોપાળનું નામ લીધું. ત્યારે ભક્તરાજે કહ્યું કે આ તો મને આવડશે. ત્યારે મહાત્માએ કહ્યું કે; તેને રોજ તું મનમાં ગોખ્યા કરજે, હું પાછો અહીંથી કાઠકે વખતે નિકળીશ ત્યારે બીજું સાધન તને બતાવીશ. એમ કહી મહાત્મા તો ત્યાંથી વિદાય થયા અને ભક્તરાજ તો જેગોપાળ જેગોપાળ એમ બોલવા લાગ્યા, તેટલામાં તેના છોકરાની વડુ ખેતરમાં ભાત (ખાવાનું) આપવા આવી. તો ડોશાને જેગોપાળ જેગોપાળ એમ કવતા નેયો. છોકરાની વડુએ પૂછ્યું કે તમે આ શું લગ્યા કરો છો, ત્યારે ડોશાએ કહ્યું કે તારે તેનું શું કામ છે. વડુએ કહ્યું કે, તમે ખાઈ લ્યો. ત્યારે ડોશાએ કહ્યું કે હું નામ ભુલી જઈશ, માટે તમે જેગોપાળ જેગોપાળ એમ બોલો અને હું ખાઈ રહું એટલે મને તે યાદ કરીને પાછું કહેજો. વડુએ કહ્યું કે બહુ સારું, હું નામ લઉં છું, તમે જમી રહેશો એટલે હું તમને પાછું બતાવીશ. ડોશો જમવા બેઠો, વડુએ વિચાર કર્યો કે, આને કાંઈ સાધુડો મળી મથેલો લાગે છે અને ભક્ત થઈ જશે તો ખેડના કામમાં ખ્યાન દેશે નહિ માટે તેને બીજું જ નામ બતાવી દેવું. એટલામાં ડોશો જમીને ઉઠ્યો અને મને પેલું નામ કહો એમ કહ્યું. વડુએ કહ્યું કે

જે સોફાળ (ઝોઢવાનું કપડું) નામ છે. ડોશાએ જે સોફાળ એમ બોલવા માંડ્યું. દુનિયામાં મનુષ્ય એટલા ભોળા હોય છે કે તેને કશું સ્મરણમાં રહેતું નથી. આ ભોળો ભક્ત તો જંગોપાળને બદલે જેસોફાળ બોલવા મંડી ગયો, પરંતુ તેનાં અંતરમાં જરા પણ શંકા નહોતી કે હું આ ખોટું નામ લઉં છું. આ પ્રમાણે ભક્તરાજે જેસોફાળનો મંત્ર જપવા માંડ્યો “કાનું એસવું ને તાડનું પડવું” એ કહેત પ્રમાણે ત્યાંથી વિષ્ણુને લક્ષ્મીજી વિમાનમાં એસીને નીકળ્યાં, વિષ્ણુએ લક્ષ્મીજીને કહ્યું કે આંદી મારો ભક્ત છે અને તે એટલો તો ભોળો અને વિશ્વાસુ છે કે, તને હું શું કહું? ત્યારે લક્ષ્મીએ કહ્યું તમારા ભક્તના મારે દર્શન કરવાં છે, માટે વિમાનને નિચે ઉતારો. લક્ષ્મીના કહેવાથી શ્રી વિષ્ણુએ વિમાન નીચે ઉતાર્યું અને એક ખડક હતી તેમાં વિષ્ણુ બેઠા અને લક્ષ્મીજીને કહ્યું કે, તમે દર્શન કરી આવો. લક્ષ્મીજી ભક્તરાજ પાસે જઈને તે શું નામનો જપ કરે છે તે છુપી રીતે સાંભળ્યું તો તે ભક્તરાજ જંગોપાળ નામ લેવાને બદલે જેસોફાળ જેસોફાળ એમ બોલતા હતા. લક્ષ્મી, એ ભક્તરાજને કહ્યું કે, ભક્તરાજ ! આપ કોનું નામ લ્યો છે તે મને કહેશો ? ત્યારે ભક્તરાજ ચીડાઈ જઈને કહેવા લાગ્યા કે, એક રાંડ છોકરાની વડુ આવીને હમણા હેરાન કરી ગઈ હતી વળી આ બીજી રાંડ કયાંથી અહીંઆ મુઠ્ઠી. લક્ષ્મીએ પુનઃ ભક્તરાજને પૂછ્યું કે, આપ કોનું નામ લ્યો છો, તે મને જણાવશો ? ત્યારે ડોશાએ કહ્યું કે, તારા સાંદનું (ધણીનું) નામ લઉં છું. ત્યારે લક્ષ્મીએ પુનઃ પૂછ્યું કે, મારો સાંદ કયાં છે ? ત્યારે ડોશાએ કહ્યું કે, જો ? પેલી ખાડમાં પડ્યો છે. આ પ્રમાણે વાતચીત ભક્તરાજ સાથે કરીને લક્ષ્મીજી વિષ્ણુ પાસે પાછાં આવ્યાં અને કહ્યું કે, આ બિચારો ભોળો ભક્તરાજ છે અને તેને કશી જ ખબર નથી માટે તેની ઉપર કૃપા કરીને તેને તમારાં દર્શન આપો. લક્ષ્મીના કહેવાથી શ્રી વિષ્ણુએ તેને દર્શન દીધાં. પરમાત્માના દર્શનથી ડોશાની આવિદ્યા તુરતમાં નાશ પામી ગઈ અને તે જ વખતે ઈશ્વરમાં તન્મય થઈ ગયો. થોડા

વખત પછી મંત્ર દેનાર મહાત્મા પણ આવ્યા. ડોશાની સ્થિતિ પ્રભુપરાયણુ જ્ઞેઈ તેપણુ બહુ જ પ્રસન્ન થયા. આવી રીતે ભાવનાનું ફળ મનુષ્ય માત્રને હમેશાં મળે છે. માટે ભાવના ઉંચા પ્રકારની રાખી હમેશાં તેનું સેવન કરવું જ્ઞેઈએ. એ સત્ય ભાવનાથી આ સંસાર તુરતજમાં છુટી જાય છે અને જન્મમરણનો ફેરો મટી જાય છે અને અવિનાશી સુખ મળે છે તેના અનેક દાખલાઓ ભક્તમાળમાં આપવામાં આવેલ છે. પૂર્વે નરસિંહ મહેતાને મીરાંબાઈ નામના મહાન ભક્તો પણ ઉંચા ભાવનાથી પરમપદને પામ્યા છે અને તેને હજારો વર્ષ ગયા છતાં તેના નામ આજ ઘેર ઘેર જ્ઞેવામાં આવે છે.

હાંસા રૂપી કર્મથી કેટલું દુઃખ ભોગવવું પડે છે.

પૂર્વે માર્કંડ નામના એક રૂપી હતા. એ રૂપી મહાન પ્રતાપી હતા, પરંતુ આત્માવસ્થામાં એક વખતે અજ્ઞાનતાથી એક જીવડાને કાંટાવતી રમત કરતાં વીધેલો હતો તેથી તે કર્મનું ફળ તેને ભોગવવાનું વર્તમાન જન્મમાં નકી થએલું હોવાથી તે જે આશ્રમમાં તપ કરતા હતા તે આશ્રમમાં રાગને ત્યાંથી ચોરેલું ધન છુપાવીને ધ્રુમકુમારો સાથે તેઓ પણ ધ્યાન કરવા લાગ્યા. રાગના અનુચરો તપાસ કરતાં આ આશ્રમમાં આવી પહોંચ્યા અને રાગનું દ્રવ્ય આ આશ્રમમાં પડેલું જ્ઞેવાથી આ મહાત્મા ચોર છે અને આપણને જ્ઞેઈને ધ્યાન કરવા લાગ્યા છે એમ જાણીને તે મહાત્માને માલમુદ્દા સાથે રાગ પાસે રજી કર્યા. મહાત્માને તેના આશ્રમમાંથી ઉપાડીને રાગ પાસે હાજર કર્યો છતાં પણ મહાત્મા તો સમાધીમાં જ હતા. શરીરપર થતી હીલચાલને લીધે તે મહાત્મા સમાધિમાંથી જાગ્રત થઈ આડીઅવળી દૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા અને આશ્રમ ક્યાં ગયો અને મને આ સ્થળે કેણુ લાગ્યું હશે એમ વિચાર કરવા લાગ્યા. રાગએ માલમુદ્દા સાથે ચોર મળ્યો છે એમ જાણીને તે શુળીએ ચડાવવાનો હુકમ કરાવ્યો પણ તે મહાત્માને ધ્યાનનિષ્ઠ હોવાથી શુળીનું દુઃખ નહિ થતાં જીવતા રહ્યા પણ કર્મનું ફળ ભોગવવું પડ્યું.

ટેક રાખવા વિષે.

હોયે ખરે કુલવાન તે, નીજ ટેકને છોડે નહિ,
શીર જાય તોપણ શું થયું, દધ કોલ તે તોડે નહિ;
આપ્યું વચન તે પાળવા, હરીશ્વર દુઃખ પામ્યા ખરે,
વિક્રમ કરી સુત નારનો, પોતે રહ્યા નીચના ધરે;
આપ્યું વચન તે પાળવાને, પ્રાણ છોડ્યો દશરથે,
ગુણો ગવાણાં સૃષ્ટીમાં, કવિઓ કવિતામાં કથે.

અદેખા વિષે

દોહરા

વણ પાવકથી પરજળે, અદેખા તણું ઉર;
અન્ય તણી ઉત્કૃષ્ટતા, જોઈ ન શકે જરૂર.

કોઈનું ભલું કરવાથી પ્રભુ રીઝે છે તે વિષે

હરીગીત છંદ

તું તીર્થમાં જ્યાં ત્યાં વિચરતો ધર્મ જાણીને ધર્યો,
વેરાનથી વસ્તી તજીને વન વિષે જમીને વર્યો;
લગવાં ધરીને લટકતો રહી પેટ બીખીને ભર્યું,
શરીર ધમ્ધર રીઝશે તેં સાઈ કોનું શું કર્યું.
તેં નિત્ય સ્નાન ત્રિકાળ કીધું ઘોળી ઘોળીને,
તેં પંચગવ્ય વિશેષ પ્રાસન, કીધું ઘોળી ઘોળીને;
આદાર એક જ વાર કરવો એવું મન તેં આચર્યું,
શી રીત ધમ્ધર રીઝશે તેં સાઈ કોનું શું કર્યું.
તેં હોમ હવન ઘણાં કર્યાં, ઘી હવનમાં હોમ્યાં ઘણાં,
તેં આશ્વિની નદીએ ચઢાવ્યાં દુધ, દહીં ગાયેતણા;
બહુ વર્ષ મુખ મુનીવ્રત ધર્યું તે ફીક તુગ મનમાં દ્યું;
શી રીત ધમ્ધર રીઝશે તેં સાઈ કોનું શું કર્યું.
તેં નવનવાં નેવેઢ ધરીને તે પ્રસાદી તું જમ્યો.
ઉપવાસ ને એકાસણા કરી દેહને તેં બહુ દમ્યો;
ખાંડો કરીને દારીયું જે અન્ન જમતાં ઉગર્યું,

શી રીત ઈશ્વર રીઝશે તેં સાંઝે કોનું શું કર્યું.
 તેં પ્રાર્થના પ્રભુની કરી મુખ વિવિધ વચન ઉચારીને,
 તેં સ્તોત્રપાઠ ઘણા કર્યા નિત્ય નિત નિયમ ધારીને;
 ગદગદ સ્વરે ગુણગાન કરતાં આંખથી આંસુ ઝર્યું,
 શી રીત ઈશ્વર રીઝશે તેં સાંઝે કોનું શું કર્યું.
 ભગવાન હુખી ભક્તિથી રીઝે નહિ રજ માત્ર તે,
 પણ ભક્તિ પર ઉપકર સાથે થાય પ્રભુ પ્રીય પાત્ર તે;
 તે વગર વાદવિવાદ કાંઈ કામ તેથી શું થયું,
 શી રીત ઈશ્વર રીઝશે તેં સાંઝે કોનું શું કર્યું.

સુબોધ સંચલ પાઠ પહેલો.

દોહરા.

મુખ દુઃખ જો જો માનવી, છો લેવું તુજ હાથ;
 નથી બીજાના હાથનાં, યાદ રાખજો વાત.

* * *
 સદ્કરણી, સદ્ગુણથી, મળશે સર્વે મુખ;
 બદ્કરણી દુર્ગુણથી, દારણ મળશે દુઃખ.

* * *
 ભુચ્ચાને ભુચ્ચા કદી, કોઈ કહેશે ભદ્ર;
 માણી પડશે માંગવી, કિંવદી તે ઘર જદ્ર.

* * *
 તાંઝે આખર શું થશે, અને વળી કયાં જઈશ;
 ઘણું કમાયો હોયથી, સાથે શું તું લઈશ.

* * *
 શક્તિ જોઈને સોંપવું સેવક જનને કામ;
 અનુચિત કર્મે યોજતાં, બગડે કામ તમામ.

* * *
 નિંદા સ્તુતિ નવ ગણો, હાડે રાખી હામ;
 સર્વેનું શુભ ચાહીને, કર તું તાંઝે કામ.

*

*

*

મુરખ જાણે મુજ વિના, ચાલે નહિ વ્યવહાર;
ગયા મુઘિદર રામ નળ, પણ ચાલે સંસાર.

* * *

પારસ કયાં પામીશ, ત્રાંખાનું તગદીર જો;
દોડે શીઠ અધીર, થવું હોય તે થાય છે.

* * *

સંગત ગિચારી શું કરે, જોનું હૃદય કઠોર;
નવ નેમન પાણી ચડે, પથ્થર ન ભીંગે કોર.

* * *

હોય ન ચોખી ચાલ, ચાકર અસ્પ પગારનો;
મુલ પ્રમાણે માલ, જરૂર જાણો જગનનો.

* * *

મૂર્ખ જીવ જતાં લગી, મુકે નહિ છંછેડ;
મંકોડો મુકે નહિ, અચકું તૂટે કેડ.

* * *

ચોસદ દીવા હે સખી, પાર રવિ તપંત;
ધોર અધાઈ તે ધરે, જ્યાં મુત ન રમંત.

* * *

નારાયણ તું આપકા, પરકું પ્રથમ છુટાવ !
જો ચાહે તો ઓરકા, ધરકું પછી નિહાવ.

* * *

શીરે નગારા કાલકા, ક્ષણભર જાના નહિ;
કોઈ આજ અર કાલકો ઘડી પલકકી માંહી
ઘડી પલકકી માંહી સમજલે મનવા મેરા,
ધરા રહે ધનમાલ જંગલમે હોગા ડેરા;
કહત હે દીનદરવેશ જગતમે જીતમળરા,
ક્ષણભર જાના નહિ, કાલકા શીરે નગારા

* * *

આપેથે હરી લનજડું, પીસન લગે કપાસ;
કાલ અચાનક લે ગયા, ધર્મ ન મેરી પાસ.

*

*

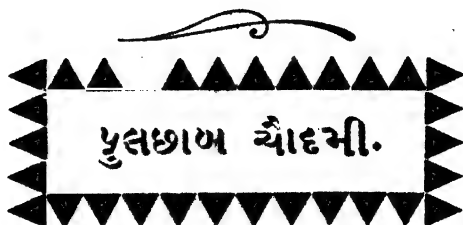
*

ભોંડા મરચાં છે બહુ ભાદરવાના,
છકેલ જેવા ધનવંત નાના;
નહિ ભૂમિમાં મળજીત મુળ,
પછી વૃધી કેમ થશે પ્રથુળ.

*

*

*

લક્કડના લાડ.

મનહર છંદ.

અજણ્યાને દીઠીના દગારા દશ્યાર મળ્યા,
લક્કડના લાડને વખાણ્યા ખૂબ વાણીમાં;
ભોળાજને ભોળવાઈ ખરીદ્યા તે મોંઘા મલે,
જણ્યું સારા જનોને જમાડીયું ઉગ્ગણીમાં,
ભાંગીને તે જોયા ત્યારે લાકડાનો ભુકો ભાળ્યો,
પલાળી કરેલા લાડ ખાંડ તણા પાણીમાં,
જેના મુખ આગળ મુકે તે થુથુ કરી થુકે;
ધન ખરચેલું બધું થયું ધૂળ ધાણીમાં.

લોડ ચેસ્ટરફીલ્ડનો પુત્ર પ્રતિ ઉપદેશ.

હે પુત્ર ! તું હમણાં જીવાની ચુમાવીશ તે તારા ચારિત્ર્યમ
અને જમાપાસામાંથી ઓછી થશે, અને જે કશુંનો તું સારી

લાલ લઈશ તે ભારે વ્યાજ સાથે કોઈ શાહુકારને ત્યાં મુડી મુડી હોય તેની માફક ઘણો લાલ આવશે.

જેને કાંઈ ન જોઈએ તે મુખી છે.

એક વખતે કોઈ એક મોટા રાજ્યમાં એક ફરીર રસ્તા ઉપર પડેલા પતરાવળામાંથી ચોખાના દાણા શોધીને ખાતો હતો. તેવામાં રાજની સ્વારી તે રસ્તે થઈને જતી હતી. રાજની દૃષ્ટિ તે મહાત્મા ફરીર ઉપર પડતાં દયા ઉત્પન્ન થઈ કે આ ફરીર રસ્તામાં પડેલાં પતરાવળામાંથી ચોખાના દાણા શોધી ખાય છે માટે તેને હું કાંઈ પણ મદદ કરું તો ફીક, એમ ધારી રાજ્યમહેલમાં જઈને પોતાના વિશ્વાસુ માણસ સાથે સો રૂપિયા તે મહાત્મા પુરૂષને દેવા માટે મોકલ્યા. માણસે પેલા ફરીર પાસે આવી કહ્યું કે અમારા રાજ્યએ આપને આ ભેટ મોકલી છે તેનો સ્વીકાર કરો. પેલા ફરીરે ગુસ્સે થઈ તેનો તિરસ્કાર કર્યો એટલે તે માણસ રાજ પાસે આવી બનેલી લકીકત કહેવા લાગ્યો. રાજના મનમાં એમ થયું કે વખતે તે મહાત્માને મારી મોકલેલી ભેટ ઓછી પડતી હશે! એટલે તેને બસો રૂપિયા મોકલ્યા તે પણ ફરીરે નહિ લેતાં તેનો તિરસ્કાર કર્યો, એટલે રાજ્યે પાંચસો રૂપિયા મોકલ્યા. તેપણ નહિ લેતાં વધારે ગુસ્સે થયો. ત્યારે રાજ પડે પેલા મહાત્મા પાસે આવી કહેવા લાગ્યો કે આપને શું જોઈએ છીએ? પેલા ફરીરે કહ્યું કે હું રાજ! મહારા પાસે સાડા ત્રણ કરોડનું રાજ્ય છે તેમાંથી બે કરોડનું મેં ખીજીને આપી દીધું છે; ને હવે દોઢ કરોડનું રાજ્ય મારા પાસે છે તે તારે જોઈતું હોય તો હું તને આપું! રાજ્યોની વૃત્તિ હમેશાં રાજ્ય વધારવા તરફ વિશેષ કરીને હોય છે તેથી અતિથે દીનપણે કહેવા લાગ્યો કે હું મહારાજ! કૃપા કરીને મને દોઢ કરોડનું રાજ્ય આપો. હું આપનો જન્મભરનો આભારી થઈશ! ત્યારે ફરીરે કહ્યું કે હું રાજ! બીખારી તો તું છે કે હું? તું કાંઈ બીખારી નથી તારા પાસે પાંચ કરોડનું મોટું રાજ્ય છે તે છતાં તું દોઢ કરોડના રાજ્યની ઈચ્છા કરે છે તો તારા જેવો કોઈ મોટો મૂર્ખ નથી? આ

સંસારમાં અમારા જેવા ત્યાગી ફકીરોને પરમેશ્વરના નામ સિવાય બીજું કંઈપણ જોઈતું નથી. તેમ બીજા પાસે બીજા માગવાને મેં વૈરાગ્ય ધારણ કર્યો નથી. જેને સંસારમાં કંઈપણ જોઈતું ન હોય તે હમેશાં સુખી છે. હું હમેશાં માઈ જીવન પ્રભુસેવામાં પરાયણ કંઈ છું. ને જે વસ્તુ બીજાને ઉપયોગની નથી તેનાથી માઈ પોપણ ચલાવું છું મારે તારી સેવાની જરૂર નથી. હું ખરેખરો બીખારી નથી પણ મારા પાસે તે વધારે રાન્યની તૃણા બતાવી માટે ખરે બીખારી તો તું છે. લાખો રૂપિયા છે છતાં જેને સંતોષ નથી તેને કદીપણ સુખ મળતું નથી.

બોધવચન પાઠ પહેલો.

(૧) કંઈ લાકડાના ભારા વેચવાથી રાન્યની પ્રાપ્તિ થતી નથી. એ તો ન્યારે પ્રભુની કૃપા થાય ત્યારે જ મોટું સુખ મળી શકે છે.

(૨) પ્રભુ તમારી પાસે શું માગે છે ? પ્રમાણિકપણે વર્તો ને દયાળુ બનીને પ્રભુના માર્ગમાં નમ્રપણે ચાલો.

(૩) કુપ પડી મરવું ભલું, પીવું ભલું વિપપાન;

અનેક દુઃખની આપદા, નહિ વ્યભિચારી સમાન.

(૪) જીવે જે શુભ રીત, ચીરંજીવી જ તે;

એજે નાંખી દીધ, ધતર જીવન દીસે.

(૫) જીવનની લંબાઈ નહિ માપતાં તેની ઉંડાઈ માપવી જોઈએ ! માણસ કેટલાં વર્ષ જીવ્યો એ નહિ ગણતાં તેણે શાશા વિચાર કર્યા ને શા કામ કર્યા એજ ગણવું જોઈએ !

(૬) શુદ્ધક રાજ્યએ લખેલા જીનામાં જીના સંસ્કૃત નાટકમાં રાજકુમાર વિત્તને એ નાટકની નાયિકાને ન્યારે મારી નાખવાનું કહે છે અને કહે છે કે અહીં તને કોઈ જોનાર નથી ત્યારે વિત્ત એને જવાબ આપે છે કે, કુદરત બધી મહારી સાક્ષી થાય. આ કુંજના જીતો, સૂર્ય, ચંદ્ર, પવન, આકાશ, પૃથ્વી, યમ અને મારો આત્મા એટલાં તો માઈ પાપ જીએ જ.

(૭) સ્વામી રામતીર્થ કહે છે કે તમે માત્ર લાયક થાઓ પછી
મે કશી ઇચ્છા નહિ કરો તોપણ તમારી પાસે સર્વ કામનાઓ
મૂર્તિ થશે. ભીંતમાં ચણુવા યોગ્ય પથરો કોઈ દહાડો રસ્તામાં પડ્યો
હો છે ? નહિ જ શોધો તેને ઉપાડી જ જવાના.

(૮) બુદ્ધિમાન કેને કહેવો કે જે ભલાઈથી, ઇશ્વરથી અને
માતૃથી ગાફલ ન રહે તે.

(૯) જે ઇશ્વરથી બીએ છું તેને બીજા કોઈથી બીવાની જરૂર નથી.

(૧૦) આટલા મનુષ્યોની સોખત કરવાથી કદી પણ સુખની
માશા રાખશો જ નહિ.

(૧) કામાપુર, (૨) કાંધી, (૩) ચાડીઓ, (૪) ખટપટીઓ,
(૫) લુચ્ચો, (૬) દુષ્ટ, (૭) નિર્લજ, (૮) જ્યાં ત્યાં લડી
પડનારો, (૯) પરતી નિંદા કરનારો.

(૧૧) રૂપિયા સાચવી રાખવાના સ્થાન મળે પણ વાતો સાચવી
રાખનારાના સ્થાન મળતાં નથી.

(૧૨) છોટે નરક પેટમે, રહે ન મોટી ખાત;

પાશેરીકા પાત્રમે, કહાંસે શેર સમાત.

(૧૩) જોળે મરે તેને વિષ દેવાનું શું કામ ? મીઠી જગ્યાનથી
જગ વશ થાય છે. આખું વિશ્વ વખાણુ કરે છે, માટે મધુર વાણી
મોહવાનો અભ્યાસ રાખવો.

(૧૪) દુધમાં પાણી નાંખેલું હોય છે ત્યારે પાણી પણ દુધના
માવે વેચાય છે. એ પ્રીતિની રીતનો મહિમા છે. પણ તેમાં જ્યારે
મટાશ પડે ત્યારે તેઓ અળગાં પડી જાય છે અને સ્વાદ અગડી જાય છે.

(૧૫) કોઈ એક ભીક્ષુકે સેન્ટપીટર પાસે ભીક્ષા માગી ત્યારે
જો જવાબ આપ્યો જે “સૌનું રૂપું તો મહારી પાસે બીલકુલ નથી
રન્ટુ મહારી પાસે જે છે તે તને આપું છું.”

(૧૬) હેરીક કહે છે કે તમે “તારાથી બની શકે તો દાન
પ અને તેમ ન બને તો એક સહાનુભૂતી દર્શાવતો મધુર શબ્દ કહે.”

(૧૭) ફક્ત એકજ કર્મથી જો જગતને વશ કરવાની ઇચ્છા

હોય તો પારકા અપવાદરૂપી તૃણાથી ચરતી ગાયને પક્ષે (સમર્થી) વાણીને નિવારણ કરો. અર્થાત પારકી નિંદા નહીં કરવાથી જગત વશ થાય છે.

(૧૮) પ્રભાતમાં વહેલા ઉઠીને એક જાતિ બંધુને સુખી કરવાનો નિશ્ચય કરો! આ કામ સહેલું છે.

(૧૯) એક વખત મહાત્મા હરનાથબાબુને લક્તરાજ મહારાજ પગે લાગ્યા, ત્યારે હરનાથબાબુએ કહ્યું કે. મને પગે લાગવાની જરૂર નથી. તમે પગે લાગવા જોગ છો! ત્યારે તે લક્તરાજે કહ્યું કે, આપ મોટા છો.

(૨૦) પેન્ટ કહે છે ભક્ષાં કાર્ય કરવાની શક્તિ અને તેનો વિસ્તાર માણસના પોતાના ચારીત્ર પર જ આધાર રાખે છે, માત્ર વાણી કે બુદ્ધિના ઝગકાટ અથવા ચાક્ષાત્રીથી ચારીત્રના દોષ ઠંકયા રહેતા નથી.

જીવનનો ઉદ્દેશ.

જીવન ક્ષણભંગુર છે! અને કર્તવ્યોની સીમા નથી, માટે તપાસ કર! તારા બાળકોને શિક્ષણ આપ્યું છે? દુઃખીને સુખી કર્યાં છે? ગરીબની મુલાકાત લીધી છે ને પ્રભુ પ્રાર્થના કરી છે? તેનો વિચાર કરી લે. જીવનનો ઉદ્દેશ એવો ન હોવો જોઈએ કે પોતાના ખોટા સ્વાર્થ પર હઠ પકડી હેરાન થવાય તે વિષે એક સાધારણ દષ્ટાંત છે કે,—બ્રાહ્મણના બે છોકરા પોતાના ગામથી આવણ માસમાં પુજા કરવાના નિમિત્તે બીજે ગામ ગયા ત્યાં એક ધર્મોત્તમા મનુષ્યે બ્રાહ્મણ ધારી પાકો સીધો આપ્યો તેની પોતે રસોઈ કરી પણ ભોગભોગે પાંચ લાડુ થયા હવે ત્રણ કોણુ ખાય? ને બે કોણુ ખાય? તેનો વાંધો પડ્યો. બે પતરાવળાં પીરસ્યાં એકમાં ત્રણ ને બીજા પતરાળામાં બે લાડુ મુક્યા. અને દરોવ કર્યો કે “બોલે તે બે ખાય” ત્રણ લાડુ ખાવાની લાલચે બંને જણા બેસી રહ્યા. સાંજ પડી પણ બેમાંથી કોઈ બોલે નહિ ને શ્વાસ પ્રાણ બંધ કરીને શયન થઈ બેસી રહ્યા. થજમાને બાધ્યું કે બંને જણા મરી ગયા છે. એટલે તેમને સમયાને

લઈ જઈ લાકડા ભેગા કરી દીધા ત્યારે એક જણુ જરા સમજી હતો તેને વિચાર થયો કે વિના કારણે મરી જઈશું માટે ભક્ષેને એક લાકડુ ઓછો આવે ! એમ ધારી બોલી ઉઠ્યો. ઉઠ પીતામ્બર ! ત્રણ તારા ને બે મારા. લોકો હસવા લાગ્યા ને ખન્ને જણા ઘેર આવી ત્રણ દીવ-સના ફરેલા લાકડુ ખાઈ શાન્ત થયા. આવી રીતે હઠ પકડવાથી જીવનનું સાર્થક થતું નથી પણ જે સત્ય, દયા, ધર્મ, અહિંસા એ મહાન ગુણો ઉપર હઠ પકડવામાં આવે તો આખર વખતે પ્રભુ સહાય કરે છે, અને જગતમાં તેમની નામના પણ રહે છે પણ આવા ખોટાં કાર્યમાં હઠ પકડવામાં પ્રાણનો વિના કારણે વિધ્વંસ થાય છે અને ક્ષણ કાંઈ પણ મળતું નથી.

વિવિધ જ્ઞાન વિલાસ.

ધરમાં ધરણી સંગ સંગરામે શુરવિર,
હુટનાર લોકોને તો આપવા ઉદાર છે;
જોરાવર જન પાસે ખરા ક્ષમાવાન રહે,
પેટને અનાજ દાન દેવાને દાતાર છે.
ભવનમાં ભંડારેલું ધન કાઢે ભોગવવા,
તેતો પાછું સોંપવાને શાણા શાકુકાર છે;
મુજો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
ચીત પાસે સત્ય બોલે એવા તો અપાર છે.

x x x
પરોણા થઈ પરઘેર પરાધીન પેટ ભરે,
માન જે તે માનવીને માન ઘટી જાય છે;
જ્યાંમુઘી રહેવું યોગ્ય અધિક રહે અયોગ્ય,
હોય પ્રીત પરમ તે નરમ જણાય છે;
જુઓ હીતકારી નહિ જગમાં જનેતા જેવી,
એણે પણ દશ માસ ઉદર રખાય છે;
રહેજો અધિક કાળ તો તે કહે દલપતરામ,
વૈરભાવ વધી દીક્ષ દીક્ષગીરી થાય છે.

x

x

x

જેયા ધણા જોગીને વિયોગી જન જેયા ધણા,
જપ તપ કરી કટી કાયા કોડે કસે છે;
કોઈ જટાબુટ રાખે, મુડન કરાવે કોઈ,
વિજન વનમાં જઈ ધણા વળી વસે છે;
લભુત લગાવે કોઈ મંદીર મસાણ હોય,
સાથરા ઉપર મુઝે હેત હરી રસે છે;
સંપતનું સુખ હોય દેહે ધણું દુઃખ હોય;
કેશવ એવાને પણ લોભ સાપ ડસે છે.

x x x
ભારે ભારે ભંડારો ભરાતાં વાર લાગે નહિ,
મોટાં મોટાં સરોવર જળે છલકાય છે;
હારો ખાંડી કળશીની કાઢીઓ કરેલી હોય,
તેટલું નાંખ્યાથી અન તરત ભરાય છે;
ભુમીમાં ખોદેલી ખાણુ તેપણુ ભરાઈ ભાળી,
ઈશની કળાથી અતી કૈતક પમાય છે;
કેશવ કહું શું એક પાશરનું પેટ પણ,
હાંસી હાંસી ભરો તોય હાલુ થઈ જાય છે.

x x x
આ છે શરીર કહું કાય તણી કટોરી,
આયુષ્ય કાળ લઈ જાય સદૈવ ચોરી;
સામાન્ય અંત સમયે સહુ રંક રાય,
વીંચાય આંખ પછી કાંઈ ન હાય હાય.

x x x
ટાણા વિના બોધકે વિરોધ કાંઈ થાય નહિ,
ટાણા વિના ફુલ જેવા વચનો ફટાણા છે;
ટાણા વિના હેતમિત હર્ષ-શોક હોય નહિ,
ટાણા વિના વાવરવાં નાણાં તે નકામાં છે;
ટાણા વિના વિરના કટાણા હથીયાર હાય,

ટાણા વિના ચારે દેર શીરંગીના થાણા છે;
કેશવ કહે છે થવું હોય તે તો ટાણે થાય,
ટાણા વિનાં પાણી કોની આંખમાં સુકાણું છે.

x

x

x

ધનવાન માંડી દોપ હોય તે ગણાય ગુણ,
ધનવાન થકી લોક સઘળા દખાય છે;
ધનવાન થકી થાય ઉધું તે ગણાય સારું,
ધનવાન ધૂળ ઘાસે લીલા તે લેખાય છે;
ધનવાન વદે તે તો વેદના વચન રૂપ,
ધનવાન તણું કુળ ઉત્તમ મનાય છે;
સારા ગુણ હોય તોય ધન જો ન હોય ભાષ,
કેશવ કહે શું બધું ધૂળધાણી થાય છે.

x

x

x

નાણા વિના નાતબંધ માંડી નામ રહે નહિ,
નાણા વિના ભલાં ભાગ્ય ભોંયમાં દટાણું છે;
નાણા વિના વાહ! વાહ! આવીને કરે કોણ ?
નાણા વિના ખાવા ટાણે ખડખડ ભાણું છે,
નાણા વિના સારા ગુણો સઘળા સમાઈ જાય,
નાણા વિના આંખ કાન નાક બધાં કાણું છે;
કેશવ કહે છે નાણા વિના નર વાનર છે.
નાણું નહીં હોય તેનાં અહીં ક્યાં દેકાણું છે.

x

x

x

વચનથી વેરવાઈ વેરને વિસારી મુકે,
વચનથી કીંમત જણાઈ આવે જનમાં;
વચનથી અંતરમાં આનંદ અધિક થાય,
વચનથી મહા ખેદ ઉપજે છે મનમાં;
અભણથી પ્રીત થાય જાણ્યા વિપરીત થાય,
વચનથી જવું પડે પારકા વતનમાં,

સુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
વિદ્યા વશિકરણની વસે છે વચનમાં

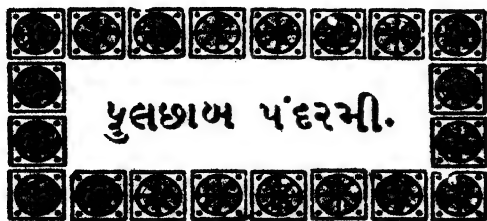
× × ×
રાંધવું સીધવું દામ વાસણ વગેરે બધી,
પેટ ને ન હોત તો પંચાત કોને નડે છે;
પેટ વિના ભૂખ કે તરસ ક્યાંથી લાગે ભાઈ,
પેટ ને ન હોય તો કમાવું કોને પડે છે ?
લાંચ ચાડી કે લગાડી પેટને પાપેથી થાય,
પેટ ને ન હોય તો ચાકડે કાણ ચડે છે;
ગમે કે ન ગમે એવી અતી કડી કુટવાળી,
કેશવ ઉપાધી બધી એક પેટ વડે છે.

× × ×
છીડી શોધે કણુને કનકનું કામ કશું,
ચારપણું ઢોર તે તો ચાર ચાહીને ચરે;
સિંહને સ્વાદ સદા માંસનો જ સારો લાગે,
શેઠડીનો સ્વાદ જાણી વિવેક ન વાપરે;
ગર્ધવને ગમે નહિ સારી કે નદારી ગંધ,
તજી શુભ સ્થાનકે કસ્થાનકે ફેરા ફરે;
કહે દક્ષપતરામ જેને નહિ જેનું કામ,
વિખનો વિદ્વાસી જીવ સાકરને શું કરે.

× × ×
પાણી ખારા તણો પ્રાણી દુધ મધ્યે ધરી દેખો,
તરતજ તરફડી મુંઝાઈએ તો મરે;
ભોગી તણા ભારે ભારે વૈભવોને ભુંડા ગણે,
જેનું મન જોગી થવા જોગ જગતી કરે.
કામળ કવિતા રૂડા કવીની કરેલી ભણી,
અણસમજી ઉર એતો નહિ ઉતરે;
કહે દક્ષપતરામ જેને નહિ જેનું કામ,
વિખનો વિદ્વાસી જીવ સાકરને શું કરે.

× × ×

પંડીતને પતની કહે તમે તો પઠી જાણો,
આપની અકલ એને અધિક જાણાઈ છે;
રસોઈઓ રસોઈ કરી આપી રાગને કહે,
ચાવી જાણો તેમાં કહે શી ચતુરાઈ છે;
વણુકર વસ્ત્ર વણી આપી વણીઆને કહે,
વકરો કરી જાણો છો તેમાં શી વડાઈ છે;
આપ આપની અધિક દાખે દલપતરામ,
સકળમાં અકલ અધારે વહેંચાઈ છે.

માતા પીતાનો ઉપકાર.

કંસનો વધ કરીને મળવા ગયા તે સમયે શ્રીકૃષ્ણે પોતાના માતા પીતા વસુદેવ અને દેવકી પાસે આવીને એવાં નમ્ર વચન કહેલાં છે કે “ અમારાં મંદ ભાગ્યથી તમારી સેવાનો આનંદ અમને ન મળ્યો, સર્વ પુરુષાર્થના મુળરૂપ આ દેહને જેણે ઉત્પન્ન કરી પોષણ કર્યું તે માતા પીતાનો ઉપકાર સો વરસ પણ પુત્ર કરી શકતો નથી. જે દીકરો પોતે સમર્થ છતાં માતા પીતાને પોતાના તનથી અને ધનથી આશ્રય નથી આપતો તેને મુવા પછી તેનું પોતાનું જ માંસ ખાઈને દીવસો કાઢવા પડે છે. વૃદ્ધ માઆપ, સતી સ્ત્રી, બાળક છોકરું, ગુરુ અને સરણે આવેલો અથવા અતિથિ બ્રાહ્મણ એઓને જેઓ સમર્થ છતાં આશ્રય નથી આપતો તે જીવતે મુવા સરખો

જાણુવો. સમર્થ અને કંસના લંપથી ઉદ્દેશી એવો હું અને બળદેવછના તમારી સેવા કર્યા વિનાના આટલા દીવસો વ્યર્થ ગયા.”

દુઃખથી જેવું જ્ઞાન થાય છે તેવું સુખથી થતું નથી.

દુઃખથી ગભરાવું નહિ, નાનું મોટું જે દુઃખ તારા ઉપર આવી પડે તેનું કારણ શોધી કહાડીને ફરી તેવાં કારણોથી દુર રહેનાં શીખવું જોઈએ અને એવી રીતે એમાંથી પણ સુખી રહેવાનો માર્ગ શીખીને નિશ્ચયો દદ થવા જોઈએ ! તથા અંતઃકરણ શુદ્ધ થવું જોઈએ ! આપણે વધારે સ્વતંત્રને ઉન્નત થવું જોઈએ ! નાનાં ક્ષેપ કંકાસ મોટા દુઃખમાં હોમાઈ જઈને એ પ્રસંગે ગંભીર અને મદાન વિચારો ઉદ્ભવવા જોઈએ અને એમાંથી અંતઃકરણ શુદ્ધ રહે તેવા અનુભવ લઈ લેવા જોઈએ કેમકે દુઃખથી જેવું જ્ઞાન થાય છે તેવું સુખથી થતું નથી.

જીઠા વિષે.

જીડું બોલીને દઈએ સત્યતાની શિખામણ,
લોકોને કહો તે ઉપદેશ કેમ લાગશે;
જીડું બોલે તે જરૂર મહા પાપનું જ મુળ,
જીડું બોલવાથી શુભ સદસ્રધા જામશે;
જીડું બોલે તે ગણાય કોરટનો ચુનેગાર,
જીડું બોલનાર તણો ભાર બોજ લાગશે;
કહે દક્ષપતરામ જાણવું જરૂર આમ,
કોઈસમ કોરટ સાચો જવાબ માગશે.

સત્ય વિષે.

કુલનું કંગાલપણું જાય છે કુસંગ સાથે,
સંપ સાથે સમૃદ્ધિ સદા વિદાય થાય છે;
સિદ્ધિ અને જીવિ અન્ને આવે છે ઉદ્ધોમ સાથે.
આજીવ સંધાતે તો દરીદ્રતા દેખાય છે;
કંજુસાઈ સાથે સદા ઉપજે છે અપજન,
જન તો ઉદારતાની સાથે વધી જાય છે;

ભુદા સાથે અવિશ્વાસ આવે દક્ષપત કહે,
સત્ય સાથે શાહુકારી બહુધા બંધાય છે.

શીલીપની ફીલસુફી.

મહાન દિગ્વિજયી સીકંદર પાદશાહનું નામ તો સર્વેએ સાંભળ્યું હશે ! તેના પીતાનું નામ શીલીપ હતું. તે શીલીપે એક માણસને એટલા વારતે જ નોકર રાખ્યો હતો કે મોત આવવાનું છે એ વાત તેને વારંવાર શીલીપને સંભારી આપવી. આથી જ્યારે શીલીપ રાજા ગાદી પર બેસી રાજકાજ કરતો ત્યારે પેલા માણસ થોડી થોડીવારે પોકારતો કે—“શીલીપ રાજા ! યાદ રાખો કે તમે મરવાના છો,” આ વચન સાંભળતાં રાજાને પવિત્ર કામો કરવાની ચાનક ચડતી.

આપણે જન્મ શા માટે છે !

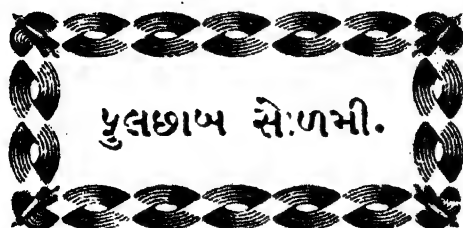
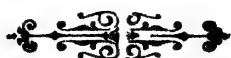
આપણે આંહી આ અસાર સંસારમાં શામાટે આવ્યા છીએ તેનો વિચાર કરવો જોઈએ. આપણા માથે ચોરાસી લક્ષ થોનીઓમાં જે જે પાપો કર્યો છે તે છુટવાને માટે પરમાત્માએ આપણા ઉપર મહાન કૃપા કરીને ભરતખંડમાં ઉત્તમ જન્મ આપ્યો છે માટે આપણે સતગુરના શરણે રહી હમેશાં આત્મ વિચાર કરવો જોઈએ ! પંચ વિષયથી હમેશાં દુર રહેવું જોઈએ અને ભગવાનની પ્રસન્નતાને માટે તેના કાયદા પાળવા જોઈએ એટલું જ નહિ પણ આપણે ભક્તિને ક્ષેવા આવ્યા છીએ તે જીવવાનું નથી; નહિ તો પેલા ભરવાડના છોકરાના જેવું પરિણામ આવશે. એક ભરવાડનો છોકરો પોતાની સ્ત્રીને તેડવા માટે પોતાના સાસરાને ત્યાં ગયો હતો ત્યાં ખાવા પીવાના અહંશ આરામમાં પડવાથી જે વારતે પોતે આવ્યો હતો તે વાત કહેવી રહી ગઈ. પંદર દિવસ બાદ તેના બાપનો કાગળ આવ્યો કે હજાર કામ પડતાં મુકી તુરત આવજો, એટલે ભરવાડનો છોકરો પોતાના સાસરાને કહેવા લાગ્યો કે મારા મનુષ્યને તૈયાર કરો હું તેડવા આવ્યો છું. તેના સાસરાે કહે જો તમે તેડવા આવ્યા હતા તો અમોને પહેલે દિવસે જ જણાવવું હતું કે અમે આજના લુગડાં વિગેરેની તૈયારી કરી રાખીએ. હવે થોડા વખતમાં અમારાથી તે

તૈયારી કેમ બને. કાંઈ દીકરીને એમ વળાવાય નહિ. છેવટે નિરાશ થઈને ભરવાડના દીકરાને હાથે હાથે ઘેર જવું પડ્યું. તે પ્રમાણે આપણે આંહી પરમાત્માની ભક્તિ કરવાને માટે આવ્યા છીએ પણ પંચ વિષયનાં મોજશોખમાં જે કરવાનું છે તે તદ્દન ભુલી જઈ અવળે માર્ગે ચડી ગયા છીએ. જ્યારે કાળનું તેડું આવશે ત્યારે આપણા સાથે ભક્તિરૂપી ભાતું તૈયારી કર્યા વિના સાથે આવશે નહિ અને આપણે હાથે હાથે જવું પડશે તે વખતે પસ્તાવો થશે માટે આગળથી ચેતી જઈ ભગવાનની ભક્તિ કરવાનું કદી પણ ચુકવું જ નહિ. કારણકે આપણે થોડો કાળ આંહી રહી અવશ્ય જવાનું તો છે તો પછી ભક્તિરૂપી ભાતું આપણા પાસે નહિ હોય તો ભારે હેરાન થવું પડશે.

સમય અમુલ્ય છે.

વખત બહુ અમુલ્ય છે તેનો વિચાર કરવો. ગયો વખત પુનઃ લાખો ઉપાયથી મળી શકતો નથી. વખતની કીમત કેટલી મોટી છે તેનો તમોને ખ્યાલ છે ? આખી દુનિયાનું રાજ્ય કદી કોઈ આપી દેય છતાં તેના બદલામાં એક ક્ષણ આપણને કોઈ આપી શકતું નથી એવી અમુલ્ય શુંદરી આપણે હજી મશ્કરીમાં ગુમાવી દઈએ તો આપણા જેવો ખીન્ને કોણ મૂર્ખ કહેવાય ? વાંદરા જેમ મુડી ચણાથી રાજ થાય અને હાથમાં આવેલો સાચો હીરો ગુમાવી બેસે તે પ્રમાણે આપણે ખોટા અસાર સંસારના પંચવિષયોમાં આપણું અમુલ્ય શ્રવન ગુમાવી દઈએ ને આત્માની ઓળખાણ ન કરીએ તો પછી અંત વખતે આપણને ગયેલા સમયનો બધો પશ્ચાતાપ થશે તેનો વિચાર તો કરો ! પરમાત્માએ મહાન કૃપા કરી ભરતખંડમાં ઉત્તમ મનુષ્ય દેહ આપ્યો છે. વળી સર્વ અંગે સારા રાખ્યા છે એટલું જ નહિ પણ તે મહાન પીતાએ આપણી દરેક સગવડો પુરી પાડવાને હામહામ પવિત્ર મંદિરો તૈયાર કરાવી આપ્યાં છે હવે દીવો લાઇતે કોણ કુવામાં પડે ? આ તો એના જેવું થાય છે. વિચાર કરો કે મોટા મોટા મહાન રાજાઓને પણ કાળ છોડતો નથી તો શું આપણને છોડશે ? તે તો તેનો વખત આવશે

એટલે આપણા પર અણુધારી સ્વારી કરશે માટે તેનું નિવારણ કરવા માટે વખતનો સદુપયોગ કરી લેવો જોઈએ કારણકે ભૂતકાળની શીકર તે નકામી છે તેમ ભવિષ્યકાળની કામને ખચર નથી માટે વર્તમાન કાળમાં જ આપણા શ્રેયનું સાધન મેળવી લેવું; નહિ તો પછી મહાન પશ્ચાતાપ કરવાનો સમય આવશે. માટે ચેતો ! અને પળેપળનો હીસાગ રાખી સતકર્મમાં લાગી જાઓ ! વખતને જતાં વાર લાગતી નથી. તે પવન રૂપી ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈ ચાલવા માંડ્યો છે તેનો વેગ મહા બળવાન છે તેમ ગયો વખત લાખખો ખરચતાં કદી મળવાનો નથી એ નિસંદેહ છે.

મહાત્મા શ્રી પાગલ હરનાથના ઉપદેશો.

(૧) કોઈપણ વિષયના બહુ વિચારશીલ થાઓ નહિ. જે કાર્ય કરવા તમારામાં હિમત ન હોય તે કાર્યનો વિચાર કરતાં પણ ખીંતા રહેજો. તમારાં કર્મને કોઈપણ પ્રકારે છુપાવવા ચત્તશીલ થશો નહિ. જે કર્મેનું સ્ફુટન કરતાં શરમીંદા થવું પડે તેવાં કર્મોથી દુર રહો. પ્રગટ ન કરી શકતા કર્મોનો તો નીરંતર ત્યાગ કરવો જોઈએ.

(૨) તમારાં મનો રાજ્યમાં ઉલ્લસના કલીટા વિચારોને અતિવચસ્ત કરી નાખો. કલીટા કર્મ કરતાં કલીટા વિચારો વિશેષ ભયાનક છે અને તેટલાજ માટે હુલોમ કરતાં રાજ્યોગ પ્રશ્નસંનીય હરે છે. એક કર્મ છે ખીંજો વિચાર છે. વિચાર એટલો બધો બળવાન છે કે અન

સ્તીત્વનું અસ્તિત્વ આણી શકે છે, અગોચરને ગોચર કરે છે અને અગ્રાહ્યને ગ્રાહ્ય બનાવે છે.

(૩) તમારે તમારા વિચારને જોમ અને તેમ સરળ અને નમ્ર બનાવવા જોઈએ. હૃદય વિચાર હમેશાં અંધકારમાં પ્રકાશીત રહેતી કોઈ એક જ્યોતની માફક પ્રકાશી રહે છે. તે સ્થિતિમાં કંઈ અજ્ઞાન રહેતું નથી. દર્પણવત સર્વ વસ્તુ સત્ય સ્વરૂપમાં જ દત્ત થાય છે.

(૪) વિચાર-શક્તિ ખરેખર મહાન બલિષ્ઠ છે, તે અતકર્યને પણ તકર્ય બનાવે છે. તેની શક્તિ અને ગતી ઉભય અછેદ્ય છે. આવા બલિષ્ઠ પ્રતિનિધિને પોતાના શત્રુ બનાવવામાં કોઈપણ વ્યક્તિને વિઘ્ન મળતી નથી. જોણે વિચારને પોતાના મિત્ર સમાન માની લીધો છે તેને માટે પછી કંઈ અસાધ્ય નથી.

(૫) દુષ્ટ કૃત્યો કરતાં દુષ્ટ વિચાર વિશેષ વિધ્ન કરતા છે તેટલા માટે સદ વિચારમાં જ કાળ ક્ષેપન કરવો.

(૬) શરીરને એકાદ બનાવવા સાડ ચિંતા છે. પરંતુ જગનના વિચારો જ્યારે લય પામશે ત્યારેજ પ્રભુના વિચારોનો પ્રાદુર્ભાવ થશે. શરીર, હૃદય ને આત્મા ત્યારે જ હર્ષીત થશે. આ ઉભય વિચાર કેવાય છે પણ લક્ષ્ય-સ્વભાવમાં બીન્નતા છે, એક બીજાથી વિરોધ છે આવી વસ્તુસ્થિતિમાં પ્રભુના જ વિચારમાં રમણ કરવા અને ચીત સુખી થવાની અભિલાષા કેમ ન રાખવી ? પ્રભુના વિચાર તે પરમાર્થનું સાદીત્વ છે.

(૭) હૃદય કોટીના વિચારમાં પ્રવૃત્ત રહો. અગ્રાહ્ય પ્રભુને ગ્રાહ્ય કરવા આપણા વિચારની સમર્થ સહાનુભુતી જોઈએ. તે સહાનુભુતિને જાતી કરશે નહિ. હૃદય વિચાર અને અન્ય પ્રત્યે સારો સેવાભાવ એ એની જોડી ઠીક જમશે.

(૮) શરીરને બહારથી ધોવા માટે તમારા પાસે સાણુ છે પરંતુ હૃદયને ધોવા માટે વિચાર રૂપી સાણુ છે. એ સુવિચાર રૂપી સાણુથી હૃદય પવિત્ર બને છે તે નિઃશંક વાત છે. જેટલી સાણુમાં વિચરતા તેટલી હૃદયની વિશુદ્ધતા તથા પવિત્રતા.

(૬) તમારા વાર્તાલાપમાં પણ તમે સતત પવિત્ર રહો. મઝાક મસ્કરીમાં પણ મક્કીન શબ્દો યા ભાવનાને સ્થાન આપશે નહિ કારણ કે આપણું હૃદય તો શ્રી હરી પ્રભુનું મંદિર છે. તે હૃદયરૂપી મંદીરમાં મક્કીનતા ન રહે અને આપણા પ્રભુ દુઃખી ન થાય તે જ જોવાનું છે.

(૧૦) તમારા વિચારને દયા અને સૌદર્યથી સતત વિભૂષીત રાખો. જે જે તમારા સમાગમમાં આવશે તે તે તેના આનંદથી ગ્રાહક થશે. પ્રભુ ભક્તિનું આ એક પ્રથમ પગથીયું છે, તમારા વિચારને નિરંતર નિષ્કલંક બનાવો.

(૧૧) નિરંતર સાત્વિક ચીંતવનથી જ્યારે હૃદયની પુણી શુદ્ધિ થાય છે, ત્યારે મહાદયાનીધી પ્રભુના દર્શન થાય છે. તે અંશુભોલાવ્યા આવશે, અને રંગ આપવા છતાં ત્યાંના ત્યાંજ રહે છે.

મહાત્મા પુરૂષોત્તમ શિક્ષા.

- (૧) હમેશાં સત્સંગ કરવો.
- (૨) કોઈનો વિરોધ ન કરવો, સર્વેની સાથે મીઠાં વચનો બોલવાં.
- (૩) સારાં વચનોથી સ્નેહ વધે છે અને નકારાં વચનોથી કલેશ વધે છે.
- (૪) પ્રભુની ભક્તિમાં સ્નેહ રાખવો.
- (૫) આપણી બુદ્ધિ સ્થિર કરી રાખવી.
- (૬) કોઈના ઉપર ક્રોધ નહિ કરવો.
- (૭) ધીરજ કદી મુકવી નહિ કારણ કે ધીરજના મીઠાં ફળ છે.
- (૮) હર્ષ શોક કદી પણ કરવો નહિ.
- (૯) અપદુઃખ સરખાં કરી માનવાં.
- (૧૦) ક્ષમાવંત થઈને રહેવું.
- (૧૧) મનમાં કોઈ વાતની ઇચ્છા ન રાખવી.
- (૧૨) શત્રુ મિત્ર વિષે સમાન બુદ્ધિ રાખવી.
- (૧૩) માન, ભય, હર્ષ ન રાખવો.
- (૧૪) મિત્ર આપણે પણ રાખવું.

- (૧૫) ઇદ્રિએને વિષે પ્રીતિ ન રાખવી.
 (૧૬) મનમાં કોઈ પ્રકારનો ગર્વ કરવો નહિ.
 (૧૭) સ્ત્રી, પુત્ર ને ઘર ઉપર પ્રીતિ ન રાખવી.
 (૧૮) કુટીલતા રહીત રહેવું.
 (૧૯) મીઠ્યા ભાપણુ ન કરવું.
 (૨૦) હમેશાં સત્ય બોલવું.
 (૨૧) બ્રાણી માત્ર ઉપર દયા રાખવી.
 (૨૨) અંતઃકરણ કોમળ રાખવું.
 (૨૩) નિંદીત કાર્ય કોઈ દીવસ ન કરવું.
 (૨૪) કોઈના જામીન ન થવું.
 (૨૫) જ્ઞાનગી વાત સ્ત્રીને કદી પણ કહેવી નહિ.

એક ટેક રાખવાથી સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે
 તે વિષે.

એક વખતે કોઈ એક ન્હાના ગામમાં એક માણુભટ્ટ કથા કરી રહ્યા હતા તેની પાસેથી એક દુરાચરણી માણુસ કે જેને દાડ, માંસ, ચોરી ને વ્યભિચારની ટેવ હતી તે જતો હતો તેજ વખતે કથામાં પણ તેજ પ્રસંગ ચાલતો હતો કે ઉપર પ્રમાણે ચાર દુર્ગુણવાળો માણુસ કદી પણ ભવસાગર તરીને સ્વર્ગે પહોંચતો નથી. પૂર્વના પૂણ્યના યોગે તે દુરાચરણીને પોતાના દુર્ગુણવું ભાન થતાં પ્રભાતમાં તે માણુભટ્ટને ઘેર જઈ સાષ્ટાંગ દંડવત પ્રણામ કરી કહેવા લાગ્યો કે,—મહારાજ ! મારો તો શું અનુમલ જ નહિ થાય ? અજ્ઞમીલ, ગુણિકા ઇત્યાદિ પાપના પર્યતરૂપ હતા તેનો ઉદ્ધાર સહેજમાં થઈ ગયો તો શું મારો ઉદ્ધાર નહિ બને ? માણુભટ્ટે કહ્યું બાપા ! અપવિતા વસ્તુનો કાંઈ ઉપયોગ કે કીર્તિત હોતી નથી. જો તારે મોક્ષ મેળવવાની ઇચ્છા હોય તો મારા કલા પ્રમાણે તારે એક નિયમ દઢ ધરવો પડશે. પેલા દુરાચરણીએ કહ્યું મહારાજ ! મારાથી ચોરી,

દાર, વ્યભિચાર ને માંસનું ભક્ષણ એ વસ્તુ વિના તમારી ઇચ્છામાં આવે તે નિયમ મને આપો એટલે ઉમંગથી હું પાળીશ. માણુભટ્ટે કહ્યું ભાઈ! તારી એમજ ઇચ્છા હોય તો ભક્ષે! પણ માંડે એટલું વચન તારે ખરા અંતકરણથી માનવું પડશે. તે એકે “તારે હમેશાં સાચું બોલવું”. પેલો દુર્ગુણી મનમાં બહુજ રાજ થયો ને માણુભટ્ટ પાસે સપથ લીધા કે આજથી હું હમેશાં સાચું બોલીશ. તેજ સાંજે ત્યારે તેને દારૂ પીવાને પીકામાં જવાનું હતું ત્યારે રસ્તામાં લોક પુછવા લાગ્યા કે,—ભાઈ ક્યાં જાઓ છો? ત્યારે દુરાચરણીએ કહ્યું કે પીકામાં દારૂ પીવા. આ વાતની તેમના નાતીલાએને ખબર પડવાથી તેને જ્ઞાતી બહાર મુક્યો. વળી પરસ્ત્રી પાસે જાય ત્યારે પણ સાચું બોલે, માંસ ખાય ત્યારે પણ સાચું બોલે એથી તો તે લોકમાં એટલો બધો શરમીદો થઈ પડ્યો કે દારૂ ને વ્યભિચાર મુકાઈ ગયા. અને ત્યારે માંસ લેવા જાય ત્યારે પણ લોકો પુછે એટલે ખડે બોલે તેની પણ અતિષે નિંદા થતાં તે દુર્ગુણ પણ મુકાઈ ગયો. પછી ચોરી તો થાયજ ક્યાંથી? તોપણ એક વખત ચોરી કરવા નિકળ્યો ત્યારે પોલીસે પુછ્યું ક્યાં જાય છે? ત્યારે કહે ચોરી કરવા. તે ઉપરથી તે યુનેગાર થતાં શિક્ષાને પાત્ર થતાં તે દુર્ગુણ પણ મુકાઈ ગયો. આવી રીતે એક સાચું બોલવાથી મહાન દુર્ગુણોનો નાશ થયો. વળી એક વખત આદેશાલની હવેલીમાંથી રતન ચોરાએલાં તે શક ઉપરથી તેને પુછતાં સાચું બોલવાથી રાજા તેના ઉપર અતિશે પ્રસન્ન થયો અને રાજાએ પોતાનું અરધું રાજ્ય તથા પોતાની પુત્રી આપી. આવી રીતે સાચું બોલવાથી તેના દુર્ગુણોનો નાશ થતાં પોતાનો અભ્યુદય થયો માટે જો એક ટેક પણ દઢ કરી રાખવામાં આવે તો સર્વે સિદ્ધીઓ અનાયાસે પ્રાપ્ત થાય છે. તે વિષે કવિશ્વર દલપતરામભાઈએ કહ્યું છે કે:—

હાહરો.

સહીયે સંકટ સર્વ પણ, કહીએ સાચી વાત;
લઈએ સુખ પરલોકમાં, રહીએ સુખી દીનરાત.

ઉપયોગી ઉતારા.

જાંઝવાના જળની પેઠે આ સંસાર ક્ષણભંગુર છે એમ જાણીને
ધર્મના પાલન અર્થે તથા સુખના અનુભવ અર્થે સજ્જન સાથે
સંગત કરવી.

x

x

x

અસત પુરૂષ ઉપર કરેલા સો ઉપકારો નિષ્ફળ જાય છે; અને
મુખ માણસ આગળ સુલાપિત વચનો ભરેલી સેંકડો વાતો નકામી છે.

x

x

x

જે કહેણું સાંભળતો જ નથી તેને સો આજ્ઞા કરીએ તોપણ
તે વ્યર્થ, અને અચેતનને સેંકડો બુદ્ધિ નિરૂપયોગી છે.

x

x

x

જેવું સુખ શક સ્ત્રીને બીજા પ્રીય પુરૂષનાં સંગમાં દુર્વા પાથરેલી
ભોંય ઉપર લાગે છે, તેવું સુખ કે પ્રીતિ ચિત્ર વિચિત્ર વૈલંબવાળી
પથારીમાં મળહથી સુતાં પણ આવડતું નથી.

x

x

x

બુદ્ધિમાન પુરૂષોએ દ્રવ્યનો નાશ, મનનો સંતાપ, ઘરના માણસોના
દુષણવાળાં ચારિત્રા, છેતરામણ અને અપમાન એ લોકમાં પ્રગટ
કરવાં નહિ. બિલાડો, પાડો, બકરો કાગડો, અને દુર્જન એ સર્વે
વિશ્વાસ રાખવાથી માથે ચડે છે.

x

x

x

ગુણવાન માણસમાં નમ્રતા એ બૂપણ છે, સ્ત્રીઓમાં લજ્જા
એ આબૂપણ છે. દંપતીમાં પ્રેમ એ આબૂપણ છે. શક્તિમાનમાં
હામા એ આબૂપણ છે. ને લક્ષ્મીવાનમાં ઉદારતા એ આબૂપણ છે.

x

x

x

વૈદ્ય, વકીલને સદગુરૂ પાસે કદી પણ બુદ્ધિ બોલવું નહિ.

x

x

x

જો તમારે કોઈની સાથે ગાંઠી મિત્રતાઈ કરવી હોય તો તેની
સાથે તમે ત્રણ વાતો કરશો નહિ. (૧) વાણીનો ક્રિનોલ. (૨) પૈસાની

લેવડદેવડ. (૩) એકાંતમાં તેની સ્ત્રી સાથે મળવું બોલવું.

ધર્મ, ધ્યાન, આપન, દ્રવ્ય અને સદ્વચનો તેનો સર્વદા સંગ્રહ કરવો.

ગુણવાન પાસે માંગણી કરતાં આપણે નિષ્કુળ નિવડ્યા તે સાદું પણ અંધમ પાસે માંગણી કરતાં સફળ થયા તે સાદું નથી.

એક ન્હાની વાદળી પણ સૂર્ય ઢાંકી શકે છે, એક જ શેર તુટવાથી તેમાં પરાવેશાં સઘળાં મોતી વીખરાઈ જાય છે, એક જ વિચારથી આત્મા બ્રહ્મ થઈ જાય છે. અને એક જ વચનથી હૃદયને આઘાત ભારે થાય છે માટે તારા હૃદયની શ્રેષ્ઠ વિભૂતિઓનું જ દાન કર! સુંદર કુદરતમાંથી શિક્ષણ લઈને તારામાં રહેલી શ્રેષ્ઠ વસ્તુઓ આપ!

જો તું પૈસાદાર હોય તો તારી સ્થિતિની મહત્તા, અથવા તારા આત્માની મહત્તા, નમ્રતાથી વાતચીત કરવામાં, હલકી પંકતીના મનુષ્યો પ્રત્યે દયા રાખવામાં, દુઃખીની માવજતમાં અને નિરાધારને આશ્રય આપવામાં જ દર્શાવજે! આ રીતે મહાન થઈશ. “રટર્ન”

આપણું જીવન શા માટે છે! જમ શકાય તે દરેક ખુણામાં જઈને દુઃખી પ્રાણીઓને ઈશ્વર સુખને માટે ઈશ્વરની પાસે ફરીથી જવાના ધર્મ કાર્ય માટે છે, માયાળુપણાનો સુંદર ધર્મોપદેશ આપવા દેવી સુખમાં આપણી પોતાની જાતને મિશ્ર કરી દેવાને માટે છે.

સુખોદય સંગ્રહ પાઠ બીજો.

પાણીઆ કે શેહરમે, પાતરે કરી દુકાન,
તેજ જલાયા માંડકા, કુચ ન પામી માન;

કચ્છુ ન પામી માન, રેન વીતી સંજ રોઝ,
ઓ ગંડુકે ગામ, અહા ! અપની પત ખોઈ;
કહે દીન દરવેશ, ભેખ હે ભવધ્યાકા,
કયું નહિ સમજી નાર, શેહેર હે પાવધ્યાકા.

* * *
જન્ય જન્ય જોને તાઈ જીવતર એવી રીતે,
જળ વધુ જન્ય સાથે જંતુઓ ખીજાંજ જન્ય;
ખાય ખાય ખજકને, ખોતરી ખચિત કામ,
નખ ખાય નેલુ ખાય શીરની શીખાય ખાય;
થાય થાય થાવરને જંગમ જર નાશ,
કંઈકે ગયા તેની કેવી કરમ કથાય થાય;
હાય હાય કરી હૈયું કુટશે હેતુઓ તારા,
હયાતી છતાં તું હઈશ એત્યો નહિ હાય હાય.

* * *
કાયાની શી માયા કાયા વાદળીની છાયા જેવી,
રેતીના રચાયા પાયા એવી કાચી કાયા છે;
દહન થતા દેખાયા રંક અને રાણી જન્યા,
માયા મેલી મુએલા ગણાયામાં ગણાયા છે;
ધન માટે ધયાને કમાયા ન કમાયા કોઈ;
અંધને અંધાયા કાળ જાળમાં ઝટાયા છે;
ગુરુ એક્ષો ભાવ્યા પણુ સ્થિર ન થોભાયા ભાઈ,
અહીં સૌ સમાયા એવી ઈશ્વરની માયા છે.

* * *
સારાં કામ કરે તેની ખામીઓ ન ખોળી જોવી,
સારા સારા ગુણુ જોઈ કહેવું કે સાઈ છે;
શાહજીપણે શાણા જનો સજે કામ તોય તેમાં,
નકી જણો કશું કહેવાનું રહેનાઈ છે.

ધધિરના કામમાં અનેક રીતે ખામી લાસે,
મણીમાં મીઠાશ નહિ, નિધિ જળ ખાઈ છે;
કહે દલપત કોટી લાનુનો આલાસ છતાં,
આસમાની રંગ આ આકાશમાં અંધાઈ છે.

* * *

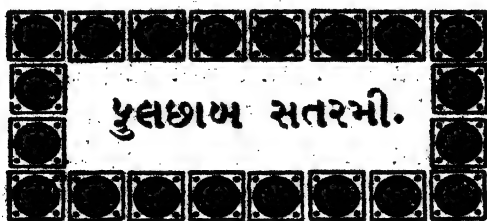
ધુડ કહે ધણો જુનો ચોખો છે અમારો ચાલ,
દુનિયાની જુની રીત, અમારે દેખાડવી,
સૃષ્ટી સરજ્યાં પહેલાં, કહો ક્યાં સુરજ હતો ?
એતો થયો નવો, નવી રીત નથી પાડવી;
હોય જાતે હલકા તે આધુનિક રીત રાખે,
ઉત્તમ જાતીએ નવી રીતને નસાડવી;
જુઓ કેવી જગતમાં ઉત્તમ અમારી જાત,
દીવાકર દેખી નહિ આંખ જ ઉઘાડવી.

* * *

જંગલમાં જતાં એક દુર થકી રાજ દીકો,
બોલાવતા તેના બોલ કાજુ લાડ્યા કાનને;
પછી એક લીલ દેખી પ્રીતે તેની પાસ જઈ,
બોલાવ્યો ત્યારે તે બોલ્યો જાણે ભુલી લાનને;
તું કોણુ છે ! કોનો છેયો ! પીતા તારો મુવા પછી,
માએ નાતડું કર્યું કે સાચે સાચું માનને;
દાખે દલપતરામ સાંભળી સંતાપ થયો,
દીલમાં લજ્જાવ્યું પડ્યું બોલાવી નાદાનને.

* * *

સજ્જનની સોખત થકી, સુખ સંપત સૌ થાય,
દુર્જનની સોખત થકી, શુદ્ધિ અગડી જાય.

વિપરીત સમયમાં સતી સ્ત્રીઓએ પોતાના શિયળ કેવીરીતે જળવ્યાં

(૧)

એક ગામમાં રાજની દષ્ટિ પોતાની પ્રજા ઉપર યગદી હોવાથી તે જ ગામના નગરશેઠની સ્ત્રી કે જેઓ શિયળની કિંમત પ્રાણ કરતાં પણ વિશેષ સમજતી તેના ઉપર રાજની એક વખતે દષ્ટિ પડતાં તેના સ્વરૂપમાં રાજ મોહાંધ થઈ ગયો ને સ્ત્રીનો હાથ પકડી કહેવા કે હે સ્ત્રી તું મહારા રાજ્યમહેલમાં ચાલ હું તને મહારી રાણીઓથી શ્રેષ્ઠ ગણીશ ! નગરશેઠની સ્ત્રી મનમાં સમજી ગઈ કે રાજ એ આપણો પિતા છે ! હું તેની પુત્રી છું પણ આ વખતે રાજ વિપયાંધ થતાં કાઈ લાન રહેલું નથી માટે તેને કોઈ યુક્તિથી સમજાવું તો હીક. પછી રાજ પાસે જઈ કહેવા લાગી હે રાજ ! અમારાથી તમારા મહેલમાં અવાય નહિ ! પણ જ્યારે તમારી કુદૃષ્ટિ થએલી છે તો દશ દીવસનું મારે મહાવ્રત છે આપ અગિયારમે દીવસે બેલાશક મહારા ઘેર પધારજો. આપની ઈચ્છા પુરી થશે. રાજ મનમાં રાજ થવા લાગ્યો ને દીવસ ગણવા લાગ્યો નગરશેઠની સ્ત્રી રાજના પંજમાંથી એકદમ ઘેર ગઈ અને પોતાના સ્વામીનાથને વીતેલી સર્વે હડકત જાહેર કરી. પણ સ્ત્રી બહુ સુશીલ ડાહી હતી. એટલે તેના વિષે કાંઈ વધારે શંકા લેવાનું તેને રહ્યું નહિ. તેને સ્ત્રીએ પોતાના સ્વામીનાથને કહ્યું કે, આપણા રાજની કુર્બાનિ થતાં ખરેખર રાજ્યની પામમાલી થશે માટે જો તમારી મરજી હોય

તો હું રાજાને યોગ્ય નશીયત આપવાને એક ઉપાય યોજ્યું. નગરશેઠ કહે સ્ત્રી ! યુક્તિથી રાજા ઠેકાણે આવતો હોય તો તેમાં રાજાનું લક્ષ્ણ ચતાં પ્રજાવર્ગ મુખી થશે માટે બેલાશક તેવી યુક્તિ કરી રાજાને સહજુદ્ધિ જાગૃત કર. તુરત સ્ત્રીએ બજારમાંથી રેત્ર મંગાવી પોતે રેત્ર લીધો ને પોતાના મહેલમાં ઘડા મંગાવી પેટનો મેલ તેમાં ભરી રાખ્યો જ્યારે દશ દિવસ પુરા થયા ત્યારે રસ્તામાં સાચા કપડાં પથરાવી ઘણા પ્રકારની શોભા કરી હતી. રાજા તો દશમા દિવસની રાહ જ નેતો હતો. કેમકે જે માણસ વિષયમાં આધિજો થએલો હોય છે તેને અમૃત પણ વિષ જેવું લાગે છે. દશમે દીવસે નવી જાતનો પોષાક પહેરી નગરશેઠને ઘેર આવ્યો. રસ્તાની અનહદ શોભા જોઈ રાજા મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે મહારા ઉપર તેની કેટલી અધી પ્રીતિ છે. તે તો હરખાતો હરખાતો નગરશેઠના મહેલમાં ગયો તો ત્યાં પેલી સ્ત્રી દશ દીવસના જુલાખને લીધે અતિકૃશ થઈને પડેલી રાજાના જોવામાં આવી. ને રાજા તુરત કહેવા લાગ્યો કે આ તમોને શું થઈ ગયું ? હે સ્ત્રી આ ઘડામાં શું છે ? તે રસ્તામાં સાચા કપડાં પાથરી અનહદ શોભા શા માટે કરી છે ? ત્યારે સ્ત્રી કહે હે રાજા ! તને જેના પર મોહ હતો તે વસ્તુ આ ઘડામાં ભરી છે. ને જ્યારે તું નર્કમાં જવાને તૈયાર થયો તો પછી શા માટે અમે શોભામાં બાકી રાખીએ. ને દશ દિવસ પહેલાં મારા શરીરને જોઈ તું મોહ્યો હતો તે જ અત્યારે દશ દિવસના રેત્ર લીધેલું શરીર જોઈ તું ધિક્કારી રહ્યો છે ! તે જ આ શરીર કે જેના ઉપર તને મોહ થયો હતો. રાજાને આ બનાવ જોઈ જ્ઞાન થયું ને તે સ્ત્રીને પોતાની પુત્રી ગણી દશ હજાર રૂપિયા ધનિમ આપ્યું. તે સ્ત્રીએ તેજ ગામના પાંજરાપોળમાં મોકલાવી દીધા. ધન્ય છે તેવી સ્ત્રીઓને કે રાજાને નર્કમાં જતો બચાવી લીધો.

(૨)

મહારા પુણ્યસીદ્ધાંતજીને ન્હાની વયમાં પોતાની સ્ત્રીપર પારાવાર હેત કહતું અને તેવો એક ક્ષણ પણ સ્ત્રી વિના રહી શકતા

નહોતા. એક વખતે તેની સ્ત્રીને અચાનક કારણસર પોતાના પિયર જવાનું થયું તે વખતે તુલસીદાસજી બહુ જ ઉદાસ થઇ ગયા ને પોતાની સ્ત્રી પીયેરે ગયાને હજુ ત્રણ દિવસ નહોતા થયા ત્યાં પોતાની સ્ત્રીને મળવા માટે નીકળ્યા પણ તે વખતે જન્મનાજીમાં ભયંકર પુર આવેલું હતું તે વખતે એક મહદુ પાણીમાં તણાતું આવતું હતું તેને જોઈને તુલસીદાસજી પોતાના મનમાં સમજ્યા કે સ્ત્રીનો કેટલો બધો પ્રેમ છે ? જુઓને મારા વાસ્તે પોતે હોડી મોકલી છે એમ ધારી તેઓ મહા ઉપર અસ્વાર થઈને નદીના પેલે પાર ગયા ! રાત્રિ અંધારી હતી તેથી પોતાની સ્ત્રીના પિતાશ્રીના ઘર પાસે ગયા તે વખતે રાત્રીના આર વાગ્યા હતા ત્યાં એક મોટો સર્પ મેડી ઉપરથી નીચે ટીંગાતો હતો તેને દેખી તુલસીદાસજી મનમાં રાજ થયા કે જુઓ મહારી સ્ત્રી કેટલી સમયસુચકતાવાળી છે કે મારા માટે દોરકું લટકાવી રાખ્યું છે. એમ કહી સરપના આધારે મેડી ઉપર ચડ્યા ને પોતાની સ્ત્રીના ઓરડામાં ગયા ને સ્ત્રીને જગાડી ! સ્ત્રી પોતાના સ્વામીને જોઈ કહેવા લાગી ! અહો સ્વામીનાથ અત્યારે આવવાનું શું પ્રયોજન ? અને તમે કેવી રીતે આવ્યા ? તપાસ કરતાં સ્ત્રીને જણાયું કે મહા ઉપર બેસી જન્મનાજી નદી તરીને આવ્યા છે ને સર્પ પકડી મેડી ઉપર ચડી આવ્યા છે ! ત્યારે પોતાના સ્વામીને કહેવા લાગી, હે સ્વામીનાથ ! તમે મારા ઉપર જેટલો મોહ રાખો છો તેટલો શ્રીરામચંદ્રજી ઉપર રાખો તો આ ભવસાગર સત્વર તરી જાઓ ! મહારામાં તમે શું વસ્તુ અમુલ્ય ગણી છે ? જુઓ મારા મોહમાં લાળ ને લીંટ ભર્યાં છે. મારી ગુલ ઇંદ્રિયો તેમાં મુત્ર ને મળ ભરેલાં છે. માંડ શરીર એક હાડકાનું બનેલું છે ને તેના ઉપર માંસ વીંટાએલું છે તેમાં આપને એવી કંઈ વસ્તુ મોહ ઉપજાવી રહી છે ? તુલસીદાસને સ્ત્રીના કહેવા ઉપરથી સંસારમાં તિરસ્કાર આવ્યો ને તુરંત ધેર જઈ ભગવાનની ભક્તિ કરવા લાગ્યા.

પુસ્તકાલયના ફાયદા.

પુસ્તકાલય (લાઇબ્રેરી) જેના ઘરમાં છે તેની પાસે જ્ઞાનનો ભંડાર છે. જેમ ધનનો ભંડાર હોય છે ત્યારે માણસો પુણ્ય કરે છે તેમ જ્ઞાન પણ ધન કરતાં અધિક કામ કરે છે શું તો કે જન્મ મરણ થકી રહીત થાય છે. પુસ્તકાલય જેની પાસે હોય છે તેના ફાયદા નીચે પ્રમાણે છે.

- (૧) ચિત્ત સંકલ્પ કરતું હોય તો વાંચવાથી શાન્તિ થઈ જાય છે.
- (૨) મનરંજન કરે છે.
- (૩) પવિત્ર દેવાલય જાય તેવો આનંદ થાય છે.
- (૪) પુસ્તકાલય તેને ધર્માલય સમજવું.
- (૫) જીવનને સુખમય સમજવું, કેમકે પુસ્તકોના સેવનથી તત્ત્વજ્ઞાન થાય છે.
- (૬) સંસારી જીવો ધનથી સુખ માને છે ને તત્ત્વજ્ઞાનીઓ પુસ્તક વાંચવાથી આનંદ માને છે.
- (૭) ધન તો નાશવંત છે અને જ્ઞાન તો માયાના સુખથી કરોડોગણું ઉત્તમ છે.
- (૮) એક પંડીત કહેતો કે જે દિવસે હું પુસ્તક ન વાંચું તે દિવસે માફ માથું દુખી આવતું ને હું બેચેન રહેતો.
- (૯) મનનાં સર્વે દુઃખો નાશ પામે છે.
- (૧૦) મિત્રની જરૂર પડતી નથી.

બોલતું પ્રાણી.

મનુષ્ય માટે “પુસ્તક” એ બોલતું ચાલતું મૂર્તિમાન પ્રાણી છે. એક પંડિત કહે છે જે તત્ત્વજ્ઞાનીઓ જેઓ દુનિયામાં થઈ ગયા છે તે મરી ગયા નથી પણ તેઓ જીવતા છે કારણકે પોતાના ઉગારો પુસ્તકદ્વારા બહાર પાડી ગયા છે તે એક મોટામાં મોટો ઉપકાર કરી ગયા છે જેથી તેઓ અજર અમર છે.

એક પંડીતની માંગણી.

એક પંડિત કહે છે કે મારી દુઃખી સ્થિતિ આવે તો હું

લગવાન પાસે એટલું જ માગીશ જે પુસ્તકો વાંચવા માટે મારી પવિત્ર બુદ્ધિ રાખજે? કારણકે પુસ્તકોમાંથી જ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. મહાત્માના સંગ કરતાં પણ અધિક આનંદ અખંડ રહ્યા કરે છે, માટે પુસ્તકો વાંચવાની તીવ્ર શ્રદ્ધા થવાથી તત્ત્વજ્ઞાન થાય છે જેથી દુનિયાના દુઃખ માત્રની નિવૃત્તિ થઈ જાય છે.

સધળું ઇશ્વરમય જ છે.

એક મહાત્માએ પોતાના શિષ્યને બોધ કર્યો કે આ જગતમાં જે જે દેખાય છે તે સધળું ઇશ્વર જ છે. શિષ્યે આ વાતને શબ્દાર્થ ગ્રહણ કર્યો; પણ તેનું રહસ્ય તે સમજી શક્યો નહોતો. એક વખત રસ્તામાં થઈને તે જતો હતો ત્યારે સામે એક હાથી આવ્યો. શિષ્ય ત્યાંથી ખસ્યો નહિ. તેણે માન્યું કે તે પોતે ઇશ્વર છે અને હાથી પણ ઇશ્વર જ છે. મહાવતે ખૂસ પાડવા છતાં પણ તે દુર ખસ્યો નહિ અને તેથી હાથીએ તેને ઇજા કરી. શિષ્ય પોતાના ગુરૂના પાસે આવ્યો અને તેમનું વચન બુકું છે એમ કહેવા લાગ્યો. ગુરૂ બોલ્યા: “તું ઇશ્વર છે અને હાથી પણ ઇશ્વર છે તો જ્યારે મહાવત રૂપી ઇશ્વરે તને આઘાત ખસી જવાનું કહ્યું ત્યારે તેનું કહેવું તે શા માટે માન્યું નહિ?”

વિદ્યા અને દ્રવ્ય એક ઠેકાણે રહેતાં નથી.

દોહરો.

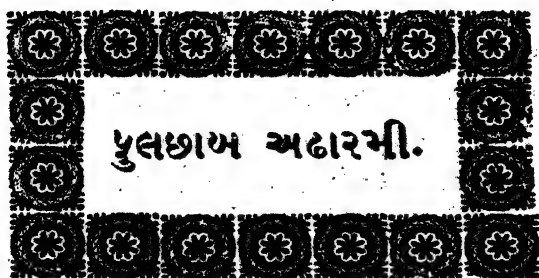
વિદ્યા સાથે દ્રવ્ય મળી, રહે ન એકે દામ;

સોનાની કીમત ધણી, નહિ સુગંધી નામ.

જ્ઞાન અને આદિત્રનું ધન.

સ્વામી વિવેકાનંદ કહેતા કે, તમારી જાતને માટે સુખ સગવડ નહિ શોધતાં સર્વ યોગ્યોસ ઇશ્વર ઉપર જ રહેવા દેજો. દરેક પ્રકારની આસક્તિને—કાંચન અને કામિનીને વગર ઇચ્છ્યાં-તમારે છોડી નાખવી. આવી મજે તો પણ તેને જે સમાન મણીને તેનાથી દૂર જ રહેજો. જ્ઞાન અને આદિત્રના ધન આગળ તેને અને કાંચન આધિને

પણુ તુચ્છ જ બાણુજો. આ રૂપી વાક્ય સદા નજર સામે રાખ્યા કરજો કે ભભિમાનં સુરાપાનં ગૌરવં ઘોર રૌરવં । પ્રતિષ્ઠા હકરિવિષ્ટા ત્રિગ્વિભક્ત્વા હસીમન્વેત્ ॥ અર્થાત્ દેહાભિમાનને સુરાપાન સમજજો. કુળ કે જાતિની ઉચ્ચતા ગૌરવને ઘોર નર્ક તુલ્ય બાણુજો. દંભ અને દેખાવને બ્રૂકી પડવાવાળી દિવાની દુનિયાની વાહવાહને સુકરીની વિષ્ટા સમજજો. આ ત્રણેને ત્યજવાથી જ તમે આત્મસુખને પામી શકશો. એ કશાની ઇચ્છા ન રાખતાં તમારા મોક્ષને માટે અને જગતનું કલ્યાણ કરવાને માટે જ તમારે તમારું જીવન ગાળવાનું છે.

લેને ગમ પૂત અને ખોમ ખેડી ખસમ.

કોઇ એક શહેરમાં કલાકનું એક જોડું રહેતું હતું. કલાકની સ્ત્રીનું મન ધણીના ઘડપણને લીધે પર પુરૂષ ઉપર આસક્ત રહ્યા કરતું હતું. તે ઘરમાં ધડી પણ સ્થિર ખેસતી ન હતી. કેવળ પુરૂષને જ શોધતી ભટક્યા કરતી હતી. પછી કોઇ એક દિવસ પારકું ધન હરી જનારા કોઈ ધૂતારાએ તે સ્ત્રીને એકાન્તમાં દીડી, એટલે તેને કહ્યું કે:-હે સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી ! મારી સ્ત્રી મરી ગયેલી છે ને તારૂં રૂપ તમારો વાવડમ જોઈને મારૂં હૃદય કામાવર થયું છે માટે તું મને રસિકસિધ્ધા આપ. તે સ્ત્રી ખોલી-હે સુભાગી પુરૂષ ! જો તારી એવી મરજી હોય તો મારા ધણીની પાસે જાણું ધન છે અને તે ઘરડો હોવાથી ત્યાંથી શકતો નથી. માટે હું તે ધન લઈને આવું છું અને

પછી તારી સાથે બીજો દેકાણે જઈને ઇચ્છા અનુસાર રતિસુખનો અનુભવ કરીશ. ધૂતારો બોલ્યો:-મને પણ એ વાત ગમે છે. તારે પહેા ફાટતાં આ જગ્યાએ મને મળવું. એટલે કોઈ ઘણા સારા શહેરમાં જઈને હું તારી સાથે સંસારના સુખનો અનુભવ લઈશ. પેલી સ્ત્રી ‘બહુ સાફ તે પ્રમાણે કરીશ.’ આવી પ્રતિજ્ઞા કરીને હસ્તે મુખડે પોતાને ઘેર ગઈ અને ઘણી સુઈ ગયા પછી રાત્રે સર્વ ધન લઈને પહેા ફાટતાં ધૂતારાએ કહેલી જગ્યા ઉપર ગઈ. તે પછી પેલો ધૂતારો તે સ્ત્રીને આગળ કરી ઉતાવળો ઉતાવળો દક્ષિણ દિશા તરફ ચાલવા લાગ્યો. તેઓને ચાલતાં ચાલતાં આઠ ગાઉ ઉપર એક નદી આવી, તેને જોઈને ધૂતારો વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આ સ્ત્રી આવેડ થવા આવી છે, તેને હું શું કરીશ? કદાચ કોઈ પુરૂષ પાછળથી આવી પણ પહોંચે. માટે કેવળ નાણું લઈને નાસી જાઉં. આવો વિચાર કરીને તે સ્ત્રીને કહ્યું:-ડ્રિયા! આ નદીને તરતી ઘણી મુશ્કેલ છે, માટે હું સર્વ ધન સામે કિનારે મૂકીને આવું અને પછી તને એકલીને મહારી પીઠ ઉપર બેસાડીને સુખેથી સામે કિનારે લઈ જઈશ. એટલે તે સ્ત્રી બોલી:-ભાઈ! ભલે એમ કર! એમ કહીને તેને સઘળું નાણું આપ્યું એટલે ધૂતારો બોલ્યો:-તાઈ પહેરવાનું વસ્ત્ર પણ મને આપ એટલે તું પાણીમાં ભય વગર ચાલી શકીશ. પેલી સ્ત્રીએ પોતાનું લુગડું પણ ઉતારીને ધૂતારાને આપ્યું. પછી તે ધૂતારો નાણું લઈને મનગમતા દેશમાં ચાલી ગયો. પેલી સ્ત્રી બે હાથ પોતાના કંઠમાં એરવીને ઉદાસ થતી નદીના કિનારા ઉપર વાટ જોતી ઉભી છે. ઘણી વાટ જોઈ પણ ધૂતારો આવ્યો નહિ. છેવટે સ્ત્રી નિરાશ થઈ ઉજ્જડ વનમાં રોવા લાગી ને હવે ક્યાં જવું ને શું કરવું તેના વિચારમાં ને વિચારમાં રાત પડી ગઈ. તે વનમાં વિકાળ સિંહનો ભય ભારે હતો. રાત્રે એક વ્યાઘ્રે આવીને ‘તે બિચારી નિરાધાર સ્ત્રીને મારી નાંખી. આ પ્રમાણે જ્યો પોતાના પ્રતિજ્ઞા વિમુખ થાય છે તેની આવી દશા થાય છે..

અમે તેવા પ્રાકૃત પુરુષને ઉપદેશ આપવો નહિ.

કોઈ એક અરણ્યમાં પક્ષીનું એક જોડું ઝાડની ડાળ ઉપર માળા બાંધીને રહેતું હતું. કોઈ એક મહિનામાં અકાળ વૃષ્ટિની સાથે ધણો જ દરેક પવન વાવા લાગ્યો. તે વરસાદમાં ભીંજાઈ જવાથી તથા પવન લાગવાથી એક વાંદરો ધ્રુજતો ધ્રુજતો તેજ ઝાડના મૂળની પાસે આવી લાગ્યો અને દાંતની કડકડી બોલાવતો હાથ પગને સંકોચી લઇને બેઠો. એટલે પેલી ચકલીએ વાંદરાને કહ્યું, આ મૂઠ! તું હાથ પગવાળા પુરુષના આકારનો દેખાય છે, છતાં ટાઢથી હેરાન થાય છે તો શા માટે ધર બાંધતો નથી? વાંદરો પણ તે સાંભળીને વિચાર કરવા લાગ્યો કે, અહો ! સંસારી છવો પોતાને બહુ સુખી માને છે. આ સુદ્ર ચકલી પણ પોતાને ઘણી મોટી માને છે. કયા પ્રાણીને પોતાના મનમાં કંઈપી કાઢેલું અભિમાન હોતું નથી? ડીટોડી આકાશ તુડી પડવાના ભયથી બે પગ ઉભા રાખીને સૂવે છે. આવો વિચાર કરી ચકલીને કહ્યું, હે સોયના જેવાં મુખવાળી, પડિતનું અભિમાન રાખનારી, કુરાચારિણી રાંડ ચકલી ! છાત્રીમાની બેસી રહે. નહિતર હું તને માળા વગરની કરી મૂકીશ. આમ કહીને તે વાંદરાએ ઉપદેશ કરવાની ના પાડ્યા છતાં પણ પેલી ચકલી વારંવાર માળો બાંધવાનો ઉપદેશ આપીને તેને પજવવા લાગી, એટલે વાંદરાએ ઝાડ ઉપર ચઢીને તેના માળાના કટકેકટકા કરીને ભાંગી નાંખ્યો. આ ઉપરથી સાર એટલો જ લેવાનો છે કે અમે તેવા પ્રાકૃત ને મૂર્ખ મનુષ્યને ઉપદેશ આપવાથી આપણને જ ઉલટી ઉપાધી થઈ પડે છે માટે મનુષ્ય જોઈને ઉપદેશ આપવો જોઈએ !

ચાર પંડીત મૂર્ખો

એક શહેરમાં ચાર બ્રાહ્મણો રહેતા હતા, તેઓ પરસ્પર મિત્રો હતા. તેઓને બાળ્યાવસ્થામાં એવો વિચાર થયો કે, દેશાંતરમાં જઈને વિદ્યા સંપાદન કરીએ. તે પછી બીજે દિવસે તે બ્રાહ્મણો પરસ્પર નિશ્ચય કરીને વિદ્યા લાવવા માટે કાન્યકુબ્જ દેશમાં ગયા અને ત્યાં

વિદ્યામંડમાં નિવાસ કરીને અભ્યાસ કરવા લાગ્યા. બાર વર્ષ સુધી એક ચિત્તથી અભ્યાસ કરીને તે ચારે જણા વિદ્યામાં કુશળ થયા. ત્યારપછી તે ચારે મિત્રો એકઠા મળીને કહેવા લાગ્યા કે, આપણે સૌ વિદ્યામાં પાવરધા થયા છીએ, તો હવે ઉપાધ્યાયની આજ્ઞા માંગીને સ્વદેશમાં જઈએ. અહુ સાર, તેમ કરીએ ! આ પ્રમાણે કહીને ચારે બ્રાહ્મણો ઉપાધ્યાયને ગુરુદક્ષિણા આપી તેની આજ્ઞા માગી પુસ્તકો લઈને ચાલ્યા. થોડેક દૂર ગયા એટલામાં બે માર્ગ આવ્યા એટલે સૌ બેસી ગયા અને તેમાંથી એક બોલ્યો, કયે માર્ગે જઈશું ? આ વખતે તે નગરમાં એક વાણીયાનો છોકરો મરી ગયો હતો અને તેને બાળવાને માટે મહાજન (વાણીયા) તે રસ્તે જતું હતું. પછી પેલા ચારે જણામાંથી એક જણે પુસ્તક લેઈને કહ્યું કે,

“ મહાજનો યેન ગતઃ સ પંથાઃ ”

“ મહાજન જે માર્ગે જાય તે માર્ગ ગણાય છે. ” માટે આપણે પણ મહાજનને માર્ગે જઈએ. ત્યારપછી તે પંડિતો જેવા મહાજનના મંડળની સાથે આગળ ગયા, એટલામાં તેઓએ સ્મશાનમાં એક ગધેડાને દીડો. એટલે બીજાએ પુસ્તક ઉઘાડી જોયું તો તેમાં આ પ્રમાણે લખેલું હતું.

આતુરે વ્યસને પ્રાપ્તે દુર્મિત્રે શત્રુસંકટે ।

રાજદ્વારે સ્મશાને ચ યસ્તિષ્ટતિ સ બાન્ધવઃ ॥

આતુરતાનો વખત આવે ત્યારે, દુ.ખ આવી પડે ત્યારે, દુકાળ આવી પડે ત્યારે, શત્રુ તરફથી સંકટ આવી પડે ત્યારે, રાજદ્વારમાં અને સ્મશાનમાં જે માણસ સહાય કરે છે, તે બાન્ધવ ગણાય છે.

માટે અહો ! આતો આપણો બાન્ધવ છે. આમ કહીને કોઈ તેની કોટે વળગવા લાગ્યો, કોઈ તેના પગ પંખાગવા લાગ્યો. આ રીતે ગધેડાની સેવા કર્યા પછી તે પંડિતોએ દિશા તરફ જોયું તો એક ઉંટને આવતો દીડો. એટલે તેઓ બોલી ઉઠ્યા કે, આ શું છે ? એટલે તેઓમાંથી ત્રીજો પુસ્તક ઉઘાડી બોલ્યો.

“ધર્મસ્ય સ્થરિતા ગતિઃ ”

“ધર્મની ગતિ ઉતાવળી હોય છે.” આ ઉતાવળો આવે છે, માટે ધર્મ છે. એટલે એથો બોલ્યો;

“દૃષ્ટં ધર્મેણ યોજયેત્ ”

“વહાણને ધર્મની સાથે જોડવો જોઈએ.” ત્યારપછી તેઓએ ગદ્યોને પોતાનો પ્રિય માનીને તેને જાંટની કોટે લટકાવ્યો. આ વાત કોઈએ ઘોખીની આગળ કહી. તે ઉપરથી ઘોખી ને મૂર્ખ પંડિતોને મારવા માટે ત્યાં આવ્યો. એટલામાં તો પંડિતો નાસી ગયા. અને જરાક આગળ માર્ગ ઉપર ગયા કે, કોઈ એક નદી આવી. તે નદીના પાણીમાં એક ખાખરાનું પાંદડું આવતું હતું, તેને જોઈને એક પંડિત બોલ્યો કે.

“આગમિष्यति यत्पत्रं तदस्मांस्तारयिष्यति ”

“જે પાંદડું આવે છે તે આપણને તારશે.” આમ કહી તે પાંદડા ઉપર પડ્યો કે નદી તેને તાણવા માંડી, તેને તણાતો જોઈને ખીજને પંડિત તેની ચોટલી પકડીને બોલ્યો કે:—

सर्वनाशो समुत्पन्ने दीर्घं त्यजति पंडितः ।

अर्धेन कुर्वते कार्यं सर्वनाशो हि दुःसहः ॥

સર્વ વસ્તુનો નાશ થવા માંડે ત્યારે પંડિત અર્ધ વસ્તુનો ત્યાગ કરે છે અને અર્ધાથી કામ કરે છે. કારણ કે સર્વ વસ્તુનો નાશ સહન થઈ શકતો નથી. આવી રીતે કહીને તેનું માથું કાપી લીધું અને પછી તેઓ ત્યાંથી પાછી ફર્યાને એક ગામમાં ગયા. ત્યાં તે ગામના લોકો તેઓને નિમંત્રણ કરીને જૂદે જૂદે ઘેર લઈ ગયા. તેમાં એક જણને એકે ઘી તથા ખાંડવાળી સૂત્રફેણી ખાવા આપી. તે જોઈને પંડિત વિચાર કરીને બોલ્યો કે:—

“दीर्घसूत्री विनश्यति ”

“દીર્ઘ સૂત્રી વિનાશ પામે છે.” આવું બોલીને બોજન પડતું મૂકીને ચાલ્યો ગયો. ખીજને લેંચી પીરસવામાં આવી હતી તે લેંચી જોઈ બોલ્યો કે:—

“ અતિવિસ્તરવિસ્તીર્ણ ન ભવેત્તદિરાયુષમ્ ”

“ જે ઘણા વિસ્તારવાળું હોય છે તે લાંબો કાળ આયુષ્ય ભોગવતું નથી. ” આટલું બોલી, ભોજન તથા દધને તે પણ ચાલ્યો ગયો. ત્રીજાને ભોજનમાં વડાં પીરસવામાં આવ્યાં, ત્યાં પણ તે પંડિત વડાં જોઈને બોલ્યો કે:-

“ છિદ્રેષ્વનર્થાં बहुलीभवन्ति ”

“ છિદ્રોમાં ઘણા અનર્થો હોય છે, ” આમ કહીને તે પણ ઉડી ગયો. આ રીતે તે ત્રણ પંડિતો ભુખ્યા રહ્યા અને લોકોની હાંસીના પાત્ર થઈને તે ગામમાંથી પોતાના દેશમાં ચાલ્યો ગયા.

જેઓ શાસ્ત્રમાં કુશળ છતાં પણ લોકાચાર જાણતા ન હોય તે સર્વ મૂર્ખ પંડિતોની પેઠે હાંસીનું પાત્ર થઈ પડે છે.

એક કોળી અને વ્યંતર.

કોઈ એક દેશમાં મન્યર નામનો એક કોળી રહેતો હતો. તે લૂગડાં વણવાનું કામ કરતો હતો. એક વખતે તેનાં લૂગડાં વણવાના સર્વે લાકડાં ભાંગી ગયાં; તે પરથી તે કુવાડો લઈને વણવાના કામમાં ઉપયોગી થાય તેવાં લાકડાં શોધવા ગયો અને સમુદ્રના કિનારાપર ભટકવા લાગ્યો. એટલામાં તેણે ત્યાં એક શીશમનું ઝાડ દીઠું. તેને જોઈને વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ ઝાડ ઘણું મોટું દેખાય છે માટે આને કાપવાથી લૂગડાં વણવાનાં ઘણાં લાકડાં મળશે. આવો વિચાર કરીને તેણે શીશમના ઝાડ ઉપર એવો કુવાડો માર્યો કે, તે ઝાડ ઉપર કોઈ એક વ્યંતર રહેતો હતો, તે બોલ્યો:-અરે ! આ ઝાડ ઉપર મારો વાસ છે. માટે તારે તેને સર્વથા કાપવું નહિ. હું સમુદ્રના મોજાઓના સ્પર્શથી શીતળ થએલા પવન વડે રૂઝપુટ થઈને અહીં મહાસુખમાં રહું છું. કોળી બોલ્યો:-લાઈ ! હું શું કરું ? લાકડાંની સામગ્રી વિના મારું કુટુંબ ભુખથી પીડાય છે. માટે તું ખીણ જગ્યાએ જા. આ ઝાડને કાપીશ. એટલે વ્યંતર બોલ્યો:-હું તારા ઉપર પ્રસન્ન થયો છું. માટે તું કોઈ પ્રીય વસ્તુ માગી લે અને આ ઝાડનું રક્ષણ કર. કોળી બોલ્યો:-જો

તારી એવી ઇચ્છા હોય તો હું મારે પોતાને ઘેર જઈ મારા મિત્રને અને મહારી સ્ત્રીને પૂછીને આવું. ત્યારપછી તું મને વર આપ. હીક પૂછીને આવ, એટલે વર આપીશ. આમ વ્યંતરે પ્રતિજ્ઞા કર્યા પછી કાળી હરખાતો હરખાતો પોતાના ગામ તરફ આવ્યો કે તેણે પોતાના એક મિત્ર વાણદને દીડો એટલે તેને પેલા વ્યંતરનું કહેવું કહેવા લાગ્યો. ઓ મિત્ર ! એક વ્યંતર મને વશ થયો છે, માટે કહે હું તેની પાસે શું માગું ? હું તને પુછવા આવ્યો છું. વાળદે કહ્યું:—ભાઈ, જો એમ હોય તો રાજ માગી લે, એટલે તું રાજ થજો અને હું તારો મંત્રી થઇશ. આપણે બન્નેય આ લોકનું સુખ અનુભવીને પરલોકનું સુખ અનુભવશું. કહ્યું છે કે:—

રાજ હમેશાં ધન વાપરીને આ લોકમાં કાર્તિ મેળવે છે અને તેના પ્રભાવથી પાછો સ્વર્ગમાં દેવતાઓની સાથે સ્પર્ધા કરે છે.

કાળી બોલ્યો:—એ વાત ખરી છે, તોપણ હું મારી બાયડીને પૂછું. વાળદે કહ્યું:—ભાઈ ! સ્ત્રીની સાથે ગુપ્ત વિચાર કરવો, તે શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ છે કારણ કે સ્ત્રીઓ અધ્ય શુદ્ધિની હોય છે. કહ્યું છે કે:—

શુદ્ધિમાન મનુષ્યોએ સ્ત્રીઓને અનાજ અને વસ્ત્ર આપવાં, ઋતુ કાળમાં સંગમ કરવો અને ઘરેણાં વિગેરે આપવાં. પરંતુ તેઓની સાથે કોઈ પણ જાતનો વિચાર કરવો નહિ. હે રાજ ! ભાગ્યે કહેલું છે કે, જ્યાં સ્ત્રીનું ચલણ હોય, જ્યાં કપડીનું ચલણ હોય અને જ્યાં બાલકનું ચલણ હોય, તેનું ઘર નાશ પામે છે. પુરૂષ જ્યાંસુધી એકાંતમાં સ્ત્રીનું વચન સાંભળતો નથી ત્યાંસુધી તેનું સુખ પ્રસન્ન રહે છે અને વડીલ જનોના ઉપર તે પ્રીતિ રાખે છે. સ્ત્રીઓ કેવળ સ્વાર્થ પરાયણ હોય છે અને પોતાના સુખને માટે પ્રીતિવાળી હોય છે. તેઓને કોઈપણ પુરૂષ વહાલો હોતો નથી. પોતાને સુખ ન મળે તો પોતાનો પુત્ર પણ વહાલો લાગતો નથી. કાળી બોલ્યો:—તોપણ મારે તો મારી બાયડીને પુછવું જ જોઈએ, કારણ કે તે

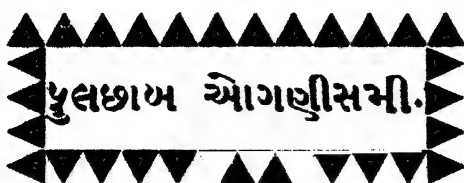
પતિવ્રતા છે. વળી હું તેને પુછ્યા વિના કાંઈપણ કામ કરતો નથી. આ પ્રમાણે વાળંદને જવાબ આપીને તુરત સ્ત્રીની પાસે ગયો, ને તેને કહ્યું:—વહાલી ! આજ આપણને એક વ્યંતર સિદ્ધ થયો છે ને તે ઇચ્છા પ્રમાણે ધન આપવાને તૈયાર થયો છે માટે હું તને પૂછવા આવ્યો છું. બોલ હું તેની પાસે શું માગું ? મારો મિત્ર વાળંદ તો કહે છે કે તું રાજ્ય માગ. કોલણ બોલી:—સ્વામી ! હજીમોની તે અક્કલ કેટલી ? તમારે તેનું કહેવું કરવું નહી. કહ્યું છે કે:—

શુદ્ધિશાળી માણસે ચારણ, ભાટ, હલકી જાતના માણસો હજીમ, બાળક અને લિલ્લુક, એટલાની સાથે કોઈપણ જાતનો મંત્ર-વિચાર કરવો નહિ. વળી રાજ્યમાં કલેશની મોટી પરંપરા રહેલી છે. તે સંધિ, વિગ્રહ, યાન, આસન, સંશ્રય, દ્વંધીલાવ વગેરે બાબતોથી પુરપતે કોઈપણ દહાડો સુખ આપતું નથી, કારણકે:—

પુરુષ જે વખતે રાજ્યની ઇચ્છા કરે છે, તેજ વખતે તેની શુદ્ધિ વ્યસનો તરફ જાય છે અને રાજ્યઓને અભિષેક કરતી વખતે પાણીના ઘડાઓ પાણીની સાથે જ રાજ્યઓના ઉપર આપત્તિને દોળે છે. તેમજ કહ્યું છે કે:—

રાજ્યને માટે રામચંદ્રને વનમાં જવું પડ્યું હતું; પાંડવોને વનવાસ વેડવો પડ્યો હતો, યાદવોનો નાશ થયો હતો, સુદાસ રાજ્ય પણ રાજ્યથી પદ્મજ થયો હતો અને સહસ્ત્રાર્જુન તથા રાવણ નાશ પામ્યા હતા. આમ રાજ્યને માટે સર્વને દુઃખી થયેલા જોઈને રાજ્યની ઇચ્છા કરવી નહિ. ભાઈઓ, દીકરાઓ તથા પોતાના સંબંધીઓ જે રાજ્યને માટે રાજ્યઓનો નાશ કરવાની ઇચ્છા કરે છે એવા રાજ્યને દુરથી ત્યજવું જોઈએ. કોળી બોલ્યો:—તેં ખરું કહ્યું તો કહે શું માગું ? કોલણ બોલી:—તમે રોજ લુગડું વણીને તૈયાર કરો છો. તેમાંથી આપણા ઘરનો સર્વ ખર્ચ ચાલે છે. હવે તમે બીજા બે હાથ અને બીજું માથું માગો. એટલે રોજ રોજ આગળથી અને પાછળથી જેમ બે લૂગડાં તૈયાર કરી શકશો. એક લૂગડાંની કમાણીમાંથી ઘરનો

સર્વ ખરચ યથાર્થ રીતે ચાલશે અને ખીજા લૂગડાંની કિંમતમાંથી ધરના ખીજા કામ નલાવી શકશે. આ પ્રમાણે કરવાથી આપણી જાતિમાં તમારાં વખાણ થશે, ને તમારો કાળ સુખમાં જશે અને આપણે આ લોક તથા પરલોક બંને સુખથી મેળવશું. તે સાંભળીને કાળી રાજી થઈને બોલ્યો:—પતિવ્રતા! તને ધન્ય છે. તેં યોગ્ય કહ્યું, હું એ પ્રમાણે માગીશ. મારો એ નિશ્ચય છે. આમ કહીને તે કાળી વનમાં જઈ વ્યંતરની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો. હે વ્યંતર! તું જો મને માફ મનગમતું આપવાની ઇચ્છા રાખતો હો તો મને ખીજા બે હાથ અને એક ખીજું માથું આપ. આ પ્રમાણે કહ્યું કે કાળીને તેજ વખતે વધારાના બે હાથ તથા એક માથું થયાં ને તે કાળી મનમાં હરખાતો હરખાતો ઘર તરફ ચાલ્યો. માર્ગમાં લોકો તેને જોઈને આ તો કોઈ રાક્ષસ છે, આમ માનીને લાકડીઓ અને પહાણાઓ મારવા લાગ્યા, તેથી કાળી મરી ગયો. માટે હું કહું છું કે:—જો પોતે બુદ્ધિમાન નથી અને જો મિત્રનું કહેવું માનતો નથી તે મંથર નામના કાળીની પેઠે નાશ પામે છે.

છટ્ટીના લેખ મરતા નથી.

એક વખતે રાવણને બહુ જ અહંકાર થયો કે હું વિધાત્રીના લેખ ખોટા કરી નાંખું. એવું અભિમાન ધરી બ્રહ્માને કહેવા લાગ્યો કે હું છટ્ટીના લેખ માનતો નથી ને વિધાત્રીના લેખ હું ખોટા કરી નાંખું. ત્યારે બ્રહ્માએ નમ્રપણે કહ્યું કે મહારાજ! એ કદી પણ બની શકે તેવું નથી. એક વખતે મદોદરીને ત્યાં પુત્રીનો જન્મ થતાં છટ્ટીને

રોજ લેખ લખવાને માટે વિધાત્રી આવી ત્યારે રાવણે ક્રોધાચમાન થઈ વિધાત્રીને કહ્યું, બોલ તેં શા લેખ લખ્યો છે ? ત્યારે વિધાત્રી કહેવા લાગી મહારાજ હું ઉંઘે અક્ષરે લેખ લખું છું એટલે મેં વાંચ્યા નથી. ત્યારે રાવણ કહે જા વાંચી આવ ! એટલે વિધાત્રી મંદોદરીની પુત્રીના લેખ વાંચ્યાને રાવણ પાસે આવી કહેવા લાગી, મહારાજ ! તમારી પુત્રીને તમારા ઘરમાં રહેનારો એક સ્વપચ્છ પરણશે. આ સાંભળી રાવણની ઉર્મિ તપી આવી ને તુરત ચાર માસથી પતિના ઘરમાં રહેતા સ્વપચ્છને ગરદન મારવા મોકલ્યો. મારાને અનુકંપા આવતાં તેને નહિ મારતાં એક વહાણ ઉપર જમણા પગનો અંગુઠો કાપી ચડાવી દીધો. નસીબના યોગે તે એક ગામમાં રાજ થયો ને દીન પ્રતિદિન તેની આગ્રમાં બેઠા વધારે થયો. રાવણની દીકરીનો કન્યાકાળ આવતાં તે સ્વપચ્છ એટલે પાસેના ગામના રાજ સાથે વિધાત્રીના લેખ પ્રમાણે પરણાવતાં વિધાત્રીના લેખ ખરા પડ્યા. થોડા દિવસ ગયા પછી એક વખત બ્રહ્મા રાવણ પાસે આવ્યા તેના પાસે રાવણ બોલવા લાગ્યો, હ્યો મહારાજ તમારી વિધાત્રી ક્યાં સંતાઈ ગઈ ? મહારી પુત્રીના લગ્ન સ્વપચ્છ સાથે નહિ થતાં જુઓ એક રાજકુમાર સાથે થયાં છે. બ્રહ્મા કહે મહારાજ તપાસ કરો તો જાણશે કે તે જ સ્વપચ્છ છે ને વિધાત્રીના લેખ ખોટા કરવાને ચૌદલુચનમાં કોઈ સમર્થ નથી. રાવણે મારાને બોલાવી પુછતાં તેની ખાત્રી થઈ કે પોતાની પુત્રી સાથે પરણનાર તેના ઘરનો જ સ્વપચ્છ છે, માટે વિધિના લેખ કોઈ કાળે મિથ્યા થતા જ નથી. જુઓને ચંદ્રલાસને વિષ આપતાં વિપયા મળી. જેને રામ રાખે તેને કોણ આખે. કર્તા હર્તા પ્રભુ મદા સમર્થ છે.

અમૂલ્ય વચનો.

છેદાય ચંદન તરૂ છતાં, સુગંધ કદી ના મુકશે;

રીખાય સંકટથી કદી, તોયે શીયળ ના ચુકશે.

ચલ વૈભવ સંપત મુચલ, ચલ યૌવન ચલ દેહ;
ચલા ચલીકે ખેલમે, લલા લલી કર લે.

x x x

આપ ચહતા આવળીયે, મા વીણતા ડોડી;
તેના દીકરા ઘોડે ચડયા, એ વાન કાંઈ ચોડી.

x x x

વાયક થઈ વાતો કરે, નહિ કળ વિકળ;
મોં મન કોઈ આપે નહિ, જખ મારે જેમલ.

x x x

ચારે જઈ ચોવટ કરે, દે દોરડીને વળ;
સાંઠે દેખીને બળે, જખ મારે જેમલ.

x x x

શમ. ક્રોધ, અર, લોભ એ, તેહી જમપુરીકે દાર;
છીન તીન કે જોગસે, છવ સહત જમમાર.

x x x

વીધીહીન મુદૃત્ય અનંત, મેર તુડ્ય જો હોય;
નાશવંત તેહી તુચ્છકલ, કછુ મુખ દેત નસોય.

x x x

સંત અસંતકે સખહી વીધી, વિપ અમૃત સમ બેદ;
એક દુખદ એક અલય પદ, કહત સ્મૃતિ ચલુવેદ.

x x x

જાન ભક્તિ વૈરાગ્ય જુત, જેહી ઉર ધર્મકો વાસ;
સો દીનદીન સતસંગમે, બહત જાત હરીદાસ.

x x x

મુની સેવામાં અતિમગન, સહન સો બાલ મુગ્ધન;
મુનીપદ સેવત પ્રેમજુત, જનત દેવ સમાન.

x x x

મન કમ વચનસે મનુષ્ય સળ, ધર્મ કરત શુભ જે હું;
લોક વિમલ મુની મુક્તિકુ, પ્રાપ્ત કરાવત તેહું.

x x x

બ્રહ્મચર્યવ્રત દઢ સજે, મુનીવર પરમ સુગ્ગન;
દેવ દયા નીધી તારા, ઉર, વસત સદા ભગવાન.

x x x

જ્યું જ્યું કરત સત્સંગ, ત્યું શ્રધાદીન ગુણ બદત;
તજત કુતર્ક કુસંગ, સંતકું સેવત અતી અધિક.

x x x

જાએ કછુ પાછાએ નહિ, વાકી કરીએ આશ;
સુકે સરોવરપે ગયે, કયસે જુજે પ્યાસ.

x x x

જેસા વાયે વાયરા, તીસી દીજે ઓટ;
બનતી દેખ બનાઈએ, પરના દીજે ખોટ.

x x x

શ્રીમંતના સદને સુવાળાં, હોય બીજાના ભલે;
પણ રંક કેરી સાદીનું, મુખ તેમાં ના મળે.

x x x

સ્વપ્નું સમજે આ સંસારને, દુઃખ દરીઓ વિશાળ;
પડ્યા પાસા નવ વિસરે, કોટીવાર ગણે કાળ.

x x x

ભક્તિ નિરૂપણ.

પારકાના ઉત્તમ સહયુગ્ય જેવાથી જેને સંતોષ થતો નથી, પરાપ
કારથી જેના અંતઃકરણમાં સુખ ઉપજતું નથી, અને જેના અંતઃકરણ
માં દરી ભક્તિનો છાંટો હોતો નથી એવા પુરૂષો સખાધી વિચાર કરતાં
તેઓ જીવંત હોવા છતાં પણ મૃત સમાન લાગે છે, તેવા પુરૂષો પાસે

પવિત્ર પુરૂષે ભાપણુ સુદ્ધાં એ કરવું નહિ. પરમાત્માની લક્ષિતી સર્વ પ્રકારના આ લોક અને પરલોકના સુખો અવશ્ય મળે છે. સરાણીઓ પોતાના હથિયાર સરાણુ ઉપર ચડાવે છે ને હથિયારને ઘડીઘડી સરાણુનો ધસરકો મારી જીએ છે કે ડાઘ રહ્યાં છે કે ગયો છે તેવી રીતે આપણે આપણું મન હમેશાં તપાસ્યા કરવું. ઉગે તે આથમે, ખીલે તે કરમાય અને ચંદે તે પડે છે, એ કુદરતનો અવિચળ નિયમ છે. માટે સુખમાં જલકાઈ નહિ જતાં દુઃખમાં ગભરાવું નહિ. જીએને દરિયામાં જ જ કલાકે ભરતીઓટ થાય છે. તો પછી મનુષ્યમાં સુખદુઃખ આવે તેની શું દીલગીરી ? રાગના મહેલ દેખી ગરીબને ગભરાવાનું નથી. હમેશાં સતકાર્ય તરફ વૃત્તિ રાખવી ને પ્રભુનું નામ સ્મરણ કર્યા કરવું. આ લોકના નાશવંત વૈભવ લગવાનના ખરા લક્ષ્મી કદી પણ દાખતા નથી.

ફકીરને અમીરીએ, ખલકના ખેલ ખોટા છે;
વિચારી વિચારે તો, ફકીરીએ અમીરી છે.

મરણ કેઈને સુકતું નથી.

વિપત્તિ કોને આવતી નથી ? સંસાર માત્ર વિપત્તિનો જ ભરેલો છે. એક વૃદ્ધ માતાનો એકનો એક જ પુત્ર મરી જતાં તે વૃદ્ધ ડોસી તેના વાંસે મરવાને તૈયાર થઈ. ગામના લોકોએ તેને બહુ જ સમગ્નવી પણ તે અજ્ઞાન ડોસી માને નહિ. ત્યારે સર્વે લોકો તેને મહાત્મા જીવ પાસે લઈ ગયા. જીવદેવે કહ્યું કે માતાશ્રી ? તમે જેના ઘરમાં આજદિન સુધી કોઈ પણ મનુષ્ય મરી ન ગયું હોય તેના ઘરમાંથી થોડા રાઈના દાણા લઈ આવો. એટલે તમારા પુત્રને હું સજીવન કરી દઉં. ડોસી તુરત રાઈના દાણા લેવાને પાસેના ગામમાં ગઈ અને જોને પુછે તે એમ કહે કે અમારે ઘેર મરણુ તો થયું છે. મરણુ વિનાનું એકે ઘર તેને મળ્યું નહિ. છોવટે પસ્તાઈને મહાત્મા જીવ પાસે આવી કહેવા લાગી કે જેના ઘરમાં મરણુ ન થયું હોય તેવું ઘર તો એકે નથી. ત્યારે મહાત્માએ કહ્યું ડોસીમા ! જગતનો એવો નિયમ છે કે

જન્મની સાથે જ મરણ મુકરર થઈ ચુકેલું છે ! રાજથી રંક સુધી કોઈ મરણ વિના છે જ નહિ. મોટે તમારા પુત્રનો શોક મેલી શ્રી હરીને શરણ થાઓ ! તેની મરણ પ્રમાણે થયા કરે છે. જેટલી લેણદેવી હોય તેજ પ્રમાણે લેવાય છે. જે એવી રીતે મરણ બંધ રહેતું હોય તો મોટા મોટા રાજાઓ તથા શ્રીમંતો લાખો રૂપિયા ખર્ચી અવિચળ રહે પણ તેમ તો થતું નથી. આવાં મહાત્માના વચનો સાંભળી ડોસીને શાન્તિ થઈ ને તેને પુત્રનો શોક સમાપ્તો ! ત્યારબાદ મહાત્મા એક પદ બોલ્યા,—

પ્રભુ ભજી લેને પ્રાણીઆરે, ધન, દોલત ને નાર;
અંતે તજી જીવું એકલા, હારે સગાં કુટુંબ સંસાર. પ્રભુ
જેણે ભજ્યા જગદીશનેરે, ભવ પામ્યા તે પાર;
એને વિસારીને આથડે, હારે ગોથાં ખાશે ગમાર. પ્રભુ
લખચોરાસી જાતનારે આવેદેહ અપાર;
જનમ મરણ ગર્ભવાસનું હારે દુઃખ વારંવાર. પ્રભુ
વેદ કોટી વાંસે કરેરે, કરે ઓસડ અનેક;
રંચ ન ટાળે રોગને, હારે દેવાનંદ કહે વિવેક. પ્રભુ

પરમાર્થ.

૧. પરમાર્થ જન્મનું સાર્થક છે.
૨. પરમાર્થ સંસારમાંથી તારનારો છે.
૩. પરમાર્થ સાધકને પરબ્રોહ્મ દેખાડે છે.
૪. પરમાર્થ છે તે ચક્રવર્તી રાજા જેવો છે.
૫. ભવસાગરનો પાર પરમાર્થ દેખાડે છે.
૬. જે પરમાર્થ નથી તેને ભીખારી સમજવો.
૭. અનંત જન્મના પુણ્ય ઉદય થાય ત્યારે જ પરમાર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે.
૮. જેણે પરમાર્થને ઓળખ્યો તેણે જન્મ સફળ કર્યો છે.
૯. ભલા મનુષ્યને ઘટે છે કે પરમાર્થ સાધવો.

૧૦. પરમાર્થ એ મહાન પુરુષની વિભૂતિ છે.

૧૧. જો નર દેહનો ઉપયોગ પરમાર્થમાં થાય તો જ દેહનું સાર્થક છે. એમ ન કરવામાં આવે તો આ દેહ અનેક જાતના આધાતોથી આખરે મૃત્યુપથે પડીને વ્યર્થ ગુમાવ્યો જાણવો.

૧૨. પરમાર્થથી પરમાત્માની પ્રીતિ થાય છે.

ઉત્તમ લક્ષણો.

૧. માર્ગ પૃછ્યા વિના પ્રવાસ કરવો નહિ.

૨. પરીક્ષા કર્યા વિના અગ્નિષ્ઠું ફળ ખાવું નહિ.

૩. રસ્તામાં પડેલી વસ્તુ એકદમ લેવી નહિ.

૪. ઘણો વાદ કરવો નહિ.

૫. પેટમાં કપટ રાખવું નહિ.

૬. વિચાર કર્યા વિના બોલવું નહિ.

૭. મર્યાદા મુકીને કોઈ પણ પ્રયત્ન કરવો નહિ.

૮. પ્રીતી વિના રીસાવું નહિ.

૯. ધર્મ, નીતિને પુણ્યનો માર્ગ છોડવો નહિ.

૧૦. નિંદાને દ્વેષ કરવાં નહિ.

૧૧. દુર્જનની સંગત કરવી નહિ.

૧૨. ગમે તે થાય પણ વિદ્યાભ્યાસ છોડવો નહિ.

૧૩. અંતઃકરણથી સતસંગ છોડવો નહિ.

૧૪. કોઈ સારી શિખામણી આપે તે પ્રત્યે અભાવ લાવવો નહિ.

૧૫. કરેલી પ્રતિજ્ઞા ભુલવી નહિ.

૧૬. પ્રસંગ મળે સામર્થ્યનો ઉપયોગ કરવા ચુકવું નહિ.

૧૭. કોઈના પણ આભારી થવું નહિ.

૧૮. વિશ્વાસઘાત કરી પારકાને પીડા કરવી નહિ.

૧૯. સભામાં જુડી વાતો કરવી નહિ.

૨૦. અનીતિથી અંગ બળનો ઉપયોગ કરવો નહિ.

એક વિદ્વાને વેશ્યાને આપેલો ઉત્તર.

એક વિદ્વાન મનુષ્ય ભુલથી વેશ્યાને ઘેર જઈ ચડ્યો હતો. પાછા વળતી વખતે તે વેશ્યાએ કહ્યું કે તમારી ફરીને ક્યારે મુલાકાત મને થશે ? ત્યારે તે વિદ્વાને ઉત્તર દીધો કે તારીને મારી મુલાકાત હવે નર્કમાં થશે ! સમજી માણસો વખતે ભુલ કરે પણ તેનું પરીણામ અહીં જ સારી રીતે તેઓ જાણે છે ને નદારાં કર્મનો પશ્ચાતાપ કરે છે.

કરાવથી વિરૂદ્ધ વર્તન કરનારને ઉપાધી આવી પડે છે.

નિયમથી વિરૂદ્ધ વર્તનાર મનુષ્યને આ સંસારમાં અનેક ઉપાધીઓ આવી પડે છે માટે નિયમથી કદી પણ વિરૂદ્ધ વર્તન કરવું જ નહિ. જુઓને આ લોકમાં પણ મનુ માહારાજે મનુષ્યો એ કેવી રીતે વર્તન રાખવું તેના નિયમો જતાવેલા છે એ નિયમમાંથી જે પતિત થાય છે તેને ભયંકર દુઃખો આવી પડે છે. આજ્ઞાનું ઉત્તંઘન કરવાથી કદી પણ સુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી અને કદાપી કોઇને થઇ હોય તો તેને પણ અતે દુઃખ થયા વિના રહેતું નથી. તેના વિષે એક સાધારણ દષ્ટાંત છે કે, કોઈ એક મેમણુ ઉમરકોટથી જળદો વેચવાને માટે સોરઠ દેશમાં આવ્યો હતો તે વખતે એ ત્ર વેશાખ મહીનાના દિવસો હતા. તેથી રાત્રિની વખતે ચોકી રાખવાને માટે તેણે એક માણસ રાખ્યો હતો. તેના સાથે કરાવ એવો કર્યો હતો કે સર્વે જળદો ખેસી ગયા પછી તેણે સુઈ રહેવું. ને એક પણ જળદ ઉભો હોય ત્યાં સુધી તેનાથી નિદ્રાને વશ થવાય નહિ. પહેલે જ દિવસે નવાણુ જળદો ખેસી ગયા ને ફક્ત એક જ જળદ આકી રહેલો તે ન ખેડો. એટલે પેલા ચોકીદારે તેને પરાણે ખેસાડવાને માટે પ્રયત્ન શરૂ કર્યો તેના શોર બકારથી જે જળદો બેઠા હતા તેમાંથી ધણા ખરા ઉભા થઇ ગયા તેથી તે મનમાં પસ્તાવા લાગ્યો કે મેં પરાણે આ જળદને ન ખેસાડ્યો હોત તો ખીજા બેડેલા જળદો ઉભા થાત જ નહિ પણ હવે શું કરે ? આ પ્રમાણે કરાવથી વિરૂદ્ધ વર્તવાથી સવારે તેના ધણીએ નોકરી ઉપરથી તેને રજા આપી. આપણે પણ જગતના

નિયમો તથા કુદરતના નિયમોનું સંભાળીને પાલણ કરવું. જો તેમાં કાંઈ ફેર પડે તો તત્કાલ દુઃખ આવી ઉભું રહેશે.

સર્વેમાન સોનાને છે.

આધુનિક સમયમાં પૈસાદારને જ સર્વેમાન મળે છે. ગરીબને કોઈ ભાવ પુછતું જ નથી. એક નિર્ધન વણીક પોતાની એનને ત્યાં ગરીબાવસ્થામાં ગયેલ હતો પણ દુર્ઘટનવસ્થાને લીધે તેની એને તેને ખોસાવ્યો પણ નહોતો અને તેની અહેનને કોઈ એક પાટાશીએ પુછ્યું કે મણીએન આ કોણ છે ? ત્યારે અહેને કહ્યું કે મારા આપાને ત્યાં રસોયો રાખેલ છે તે મળવા આવ્યો છે. આ શબ્દોથી ભાઈને ઘાથું જ ખોટું લાગ્યું પણ કરે શું ? સમય બળવાન છે ! સંધ્યાકાળે એને ટાઢો જીવારનો રોટલો ને જાસ પ્રેમવિના ભાઈના ભાણમાં મુકયો. ભાઈ બિચારો મુંઝે મોઢે ખાઈ સવારે પોતાના ઘર તરફ ચાલ્યા થયો. કાળે કરીને તે ગરીબ ભાઈ વ્યાપાર અર્થે વિદેશ ગયો ત્યાં પ્રભુની દયાથી એકદમ પૈસાદાર થઈ ગયો કેમકે પ્રભુની કળા કોઈથી કળાય તેવી નથી. તે પક્ષમાં ચાહે તે કરે ! બ્યારે તે વણીયો પૈસાદાર થઈ પુર વૈભવથી પાછો સ્વદેશ આવવા લાગ્યો ત્યારે તેને મનમાં વિચાર થયો કે મહારે પ્રથમ મહારી એનને ત્યાં જવું જોઈએ ? કારણકે તે બિચારી મારી ગરીબ સ્થિતિમાં સાચું સગપણ પણ લોકોને કહી શકતી નહોતી. તે શરમાતી તેથી મને કે જે હું તેનો સગો ભાઈ છું તેને રસોયો બનાવ્યો હતો. કપડાં અને ઘરેણાં સારાં પહેરી તે વણીક દીવ બંદરમાં પોતાની એનને ત્યાં ગયો. એને પોતાના ભાઈને સોનારૂપે તથા જવાહીરે મહેલ જેતાં બહુ રાજ થઈ ભાઈને અનહદ માન દેવા લાગી અને જુદી જુદી જાતના પકવાનો સત્તર તૈયાર કર્યા પછી બ્યારે જમવાનો વખત થયો ત્યારે તે વણીઓ સોના રૂપાના દાગીના પાટલા ઉપર મુકી તે દાગીનાને કહેવા લાગ્યો “હે દ્રવ્ય તમે જમો”. આ સાંભળી એન કહેવા લાગી ભાઈ એમ શું કરે છે કાંઈ બેજાજતો નથી થઈ ! ત્યારે ભાઈએ ઉત્તર આપ્યો

કે બેન તું જેને માન આપે છે તેને હું જમવાનું કહું છું. બાકી ત્રણ વર્ષ પહેલાં હું જ તારે ઘેર આવેલો ને બાપનો રસોયો બતી સુકો બુવારનો રોટલો ખાધ બીખારીની પેડે હું જ ચાલ્યો ગયો હતો. માટે બેન સર્વમાન સોનાને જ છે. જે તને મારામાં ખરું હેત હોત તો પ્રથમથી જ શા માટે માન ન આપત ! જગત ખરેખર સ્વાર્થનું સગું છે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. ગરીબ સગાનો કાંઈ ભાવ પુછતું નથી. મદારા જેવા એક ગરીબને ઘણા વખત પછી શ્રીમંતાઈ પ્રભુ કૃપાથી પ્રાપ્ત થઈ હતી ને પછી જ્યારે તે રસ્તામાં જતો ત્યારે લોકો તેને સલામ કરતા હતા તેના ઉત્તરમાં તે બિચારો કહેતો હતો કે હું ઘેર જઈને સમાચાર આપીશ પછી જ્યારે તે ઘેર જતો ત્યારે પોતાની તેજુરી ઉઘાડી માયાને કહેતો કે તને ફલાણાએ સલામ કહેરાવ્યા છે, ફલાણાએ પ્રણામ કહ્યા છે. આવી રીતે કરતાં જોતાં તેની સ્ત્રીએ તેને કહ્યું કે તમે કેના સાથે વાત કરો છો ત્યારે તે કહેતો કે જેને લોકો સલામ કરતા હતા તેને સમાચાર આપું છું. હું જ્યારે ગરીબ હતો ત્યારે લોક મને બોલાવતા પણ નહિ અને અત્યારે સલામ કરી રહ્યા છે તે મને નહિ પણ માયાને માન છે.

કામી સ્ત્રીઓ કેવો અનર્થ કરે છે.

એક શ્રીમંત પુરૂષની સ્ત્રી જર કર્મવાળી હતી. તે હમેશાં શંકરના દર્શન કરવા જતી ત્યારે શંકર પાસે દીન થઈને પોતાના પત્નીને અંધ થવાનું વરદાન માગતી હતી. કેટલેક સમયે તેના પત્નીને આ વાતની ખબર પડી તેથી તે શંકરના દેવળમાં ગુપ્ત રીતે સંતાઈ રહ્યાં. જ્યારે પોતાની સ્ત્રી વરદાન માગવા આવી ત્યારે તે બોલ્યો “હે સ્ત્રી તારા પત્નીને હમેશાં બિજાન બોજન કરાવતી રહેજે એટલે તુરંત તે અંધ થઈ જશે ” સ્ત્રીએ જાણ્યું કે શંકરના વચનો મારા હિતને માટે છે મારે મારે હવે તેમના વચન પ્રમાણે કરવું જોઈએ. એટલે મારી ધારણા પૂર્ણ થશે.

તુરત ઘેર આવી જાતજનતના પકવાનો તૈયાર કરી પોતાનો પતી ઘેર આવતાં તેમને જમવાને માટે આપ્યાં. પતી મનમાં સમજી ગયો કે દીક થયું હશેનાં સુકા રોટલો મને ખવરાવતી તેથી આ દીક થયું છે. અજાણ્યો થઈ સ્ત્રીને પુછવા લાગ્યો હે સ્ત્રી આજ પકવાન કેમ કર્યાં છે? ત્યારે સ્ત્રીએ કહ્યું કે આજ તો આપણા ગુરૂદેવનો જન્મ છે તેથી પકવાન કર્યાં વિના ચાલે નહિ. બીજો દીવસે પણ તે પ્રમાણે કરી પતીને જમાડવા લાગી. આઠદશ દીવસ તેવી રીતે ચાલ્યા પછી પતીએ ચમકાર બતાવ્યો ને સ્ત્રીને કહ્યું કે હવે મને આંખે દેખાતું નથી. સ્ત્રીએ મનમાં જાણ્યું કે ખરેખર શંકરના વચનો સત્ય થયાં હવે શીકર નહિ. એક દીવસે કહ્યું કે કાલ આપણે ત્યાં શ્રાદ્ધ છે તેથી આપણે આપણાં સગાંવહાલાંને નોતરવાં જોઈશે એમ કહી પોતાના રાખેલા ત્રીસ અન્ય પુરૂષને જમવાનું નોતરૂં દીધું. લાડુ તૈયાર કરી તે જોવી તેડવા મઠ એટલે પતીએ ઉભા થઈ ત્રીસ જણાના જમવાના લાડુમાં ઝેર નાંખી દીધું. પેલા ત્રીસ જણા આનંદથી જમવા આવ્યા ને જમીને દાઢામસ્કરી કરતા વાતો કરે છે એટલામાં ઝેર ચડવાથી ત્રીસે જણા મરી ગયા. સ્ત્રી કલ્પાંત કરવા લાગી ને પતીને કહેવા લાગી હવે આપણે શું કરશું? પતીએ કહ્યું તેને ગામ બહાર નંખાવવા જોઈએ માટે તું કોઈ ફકીરને બોલાવી લાવ એટલામાં એક ફકીર તેના ઘર પાસે આવ્યો તેને કહ્યું કે એક મડદું તમો ગામ બહાર કુવામાં નાંખી આવો તો હું તમોને મજુરીનો એક રૂપિયો આપીશ. ફકીરે રાજી થઈને હા પાડી એટલે એક મડદાને લઈને ફકીર કુવામાં નાંખવા ગયો ત્યાં પેલા માણસે બીજા મડદાને બારણા પાસે તૈયાર કરી રાખ્યું. ફકીર મડદું નાંખી મજુરી લેવા આવ્યો ત્યારે પેલાએ કહ્યું કે સાંધ મહારાજ તે તો પાછું આવતું રહ્યું હવે તમે ખરેખર ધ્યાન રાખીને નાંખજો. એવી રીતે ઓગણત્રીસ મડદાં ફકીર પાસે નંખાવ્યા પણ તેને મજુરી આપી નહિ ને ત્રીસમું મડદું નાંખતી વખતે ફકીરને કહ્યું સાંધ મહારાજ હવે તો આપ ધ્યાન આપો તો સાંધ કે ફરીને મડદું અમારા ઘરમાં ન જ આવે. ફકીરને

પણ અહુજ કોધ ચડ્યો હતો તેથી ત્રીસમું મુઠકું કુવામાં નાંખી ત્યાં બે ઘડી-ઉભો રહ્યો એટલામાં કુવામાંથી એક બ્રાહ્મણ રામરામ કરતો નિકળ્યો તેને ગરદન પકડી ફકીરે કુવામાં ફેંકી દીધો ને કહેવા લાગ્યો કે તે મને અહુજ દુઃખ દીધું છે હવે હું તને ગામમાં જવા દઉં તેમ નથી. બિચારો બ્રાહ્મણ વિના વાંકે મરી ગયો ને ફકીર ઘેર આવી મજુરી લઈ ચાલતો થયો. એવી રીતે કામી સ્ત્રીના સંગથી એકત્રીસ મનુષ્યના મર્ણ થયાં. કામી સ્ત્રીઓ કેવો અનર્થ કરે છે તેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી માટે કામી સ્ત્રીનો કદી પણ વિશ્વાસ કરવો નહિ. “ત્રિયા ત્રિકમ નં ધીરીયે જગત્તમ ઘટમે” પ્રાણુ”. ત્રિકમ નામનો એક માણસ કહે છે કે ત્રિયાનો કાષ્ઠ દિવસ વિશ્વાસ ઘટમાં પ્રાણુ હોય ત્યાંસુધી કરવો નહિ પણ જગતમાં બધી સ્ત્રીઓ તેવી હોતી નથી એટલે કામી સ્ત્રીનો વિશ્વાસ રાખવો નહિ કેમકે તે પતીનું પણ માથું કપાવે છે અને તેના અનેક દષ્ટાંતો આપણને પુસ્તકમાં જોવામાં આવે છે.

કામ દેવના સપાટામાં જે ન આવ્યો તે દેવ સમાન છે.

બ્રહ્મા પોતાની દીકરી સરસ્વતીને દેખીને તેના રૂપ પર મોહીત થઈ તેના વાંસે દોડ્યા એટલે સરસ્વતીએ મૃગલીનું રૂપ ધારણ કરી દોડવા માંડ્યું. એટલે તેના પીતા બ્રહ્માએ મૃગનું રૂપ ધારણ કરી તેના વાંસે દોડવા માંડ્યું એટલે સરસ્વતીએ પાણીનું રૂપ ધારણ કર્યું. કામદેવે મોટા મોટાને ભુલ ખવરાવી છે તો મૃત્યુ લોકના પામર મનુષ્યોને ભુલ ખવરાવે તેમાં શું નવાઈ? જે મનુષ્ય કામદેવના સપાટામાં ન આવે તેને દેવસમાન સમજવો.

મહાન સિકંદરનું મૃત્યુ.

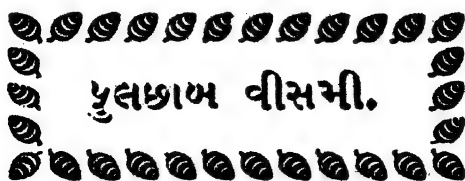
મહાન સિકંદરના જનાજ વખતે તેના હાથ બહાર ઉઘાડી રાખેલ હતા તે જોઈ એક પુરૂષે એક મહાત્માને પૂછ્યું કે આનું શું કારણ? ત્યારે મહાત્માએ કહ્યું કે હાથ બહાર રાખવાનો આશય એ હતો કે આ હાથે હજારોના ઉપર ભુલમ કર્યા છે, હજારો દેવાલયો

આ હાથે તોડ્યાં છે, હજારો સ્ત્રીઓની લાજ આ હાથે લુંટી છે, અનેક રાજાઓને પકડીને તેની રાજ્ય લક્ષ્મી આ હાથે લુંટી છે પણ હું આપ સર્વને જણાવી ગઈ છું કે આમાંથી હું કંઈપણ લઈ જતો નથી. એ ખતાવવા માટે હાથ ખુલ્લા રાખ્યા છે કે, હું તો ચુક્યો પણ માફ વર્તન બીજા ન કરે તે માટે જગતને ઓષ દેવા માટે હાથ ખુલ્લા રાખવાનું સિકંદર ઇવતાં જ પોતાનાં સગાંવડાઓને કહી ગયો હતો.

વસિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્ર.

વસિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્ર રૂપીને એક વખત વિવાદ થયો ત્યારે વિશ્વામિત્ર રૂપીએ વસિષ્ઠ મુનીને સાડા હજાર વર્ષનું તપ આપ્યું તેના બદલામાં વસિષ્ઠ મુનીએ “લવસત્સંગ” નું ફળ આપવા માંડ્યું, ત્યારે વિશ્વામિત્ર રૂપી કંઠાયમાન થઈને કહેવા લાગ્યા કે શું મહારા સાડા હજાર વર્ષના તપના બદલામાં તમારા લવસત્સંગનું બરોબરીપણું થઈ શકે ? ત્યારે શાન્ત ચિત્તે મુનીએ પત્યુત્તર આપ્યો કે લવસત્સંગનું ફળ તમારા સાડા હજાર વર્ષના તપ કરતાં વિશેષ થાય છે. આ વાતની તમારે ખાતરી કરવી હોય તો ચાલો બ્રહ્મા પાસે જઈએ. એમ કહી તેઓ બંને બ્રહ્મા પાસે ગયા. બ્રહ્માએ તેઓને કહ્યું કે મહારાથી તેનું નિરાકરણ થઈ શકે તેમ નથી એટલે બંને કેલાસમાં શંકર પાસે ગયા. શંકરે શેષ નારાયણ પાસે મોકલ્યા ત્યાં શેષસાહી ભગવાને રૂપીઓને કહ્યું કે મહારા ઉપર પૃથ્વીનો ભાર છે. તે તમે બંને જણા તમારા તપના બળનો સંકલ્પ કરો એટલે હું તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર આપું. પ્રથમ વિશ્વામિત્રીએ સંકલ્પ કર્યો પણ પૃથ્વી ઉંચી થઈ નહિ પછી ત્યારે વસિષ્ઠે સંકલ્પ કર્યો ત્યારે લવસત્સંગના પ્રતાપથી પૃથ્વી ચાર હાથ ઉંચી થઈ. આ પ્રતાપ જોઈને વિશ્વામિત્ર રૂપી લજવાઈ ગયા ને પછી પોતાને બ્રહ્માર્પિ કહેવરાવવાને માટે પ્રયત્ન શરૂ કર્યો.

કલ્પવૃક્ષનો આશ્રય.

એક બ્રાહ્મણ એક વખતે મુસાફરીએ જતો હતો. પણ પોતે ભાતું વિગેરે કાંઈ સાથે લીધું નહોતું. દશ માઈલ ગયા પછી તેને થાક લાગવાથી એક વૃક્ષની ળાયા તળે તે વિસામો ખાવા બેઠો. આ વૃક્ષ કલ્પવૃક્ષ હતું પણ તેની બ્રાહ્મણને માહેતી હતી નહિ. અરધો કલાક બેઠા પછી તેના મનમાં ચક્રુરણા થઈ કે કોઈ તળાવ હોય તો નાહિધોધને સ્નાન સંખ્યા કરીએ ત્યાં તુર્ત તળાવ દટ્ટીમાં પડ્યું એટલે તે નાહી સ્નાન સંખ્યા કરવા લાગ્યો ત્યાં તેના મનમાં વિચાર થયો કે અહીં ખાવાનું હોય તો કેવી મગ્ન પડે! તેટલામાં સુંદર પકવાનો તેની પાસે તૈયાર થયાં તે ખાઈપી વિચાર કરવા લાગ્યો કે અહીં એક મહેલ હોય તો બે ઘડી આરામ લઉં, એટલામાં કલ્પવૃક્ષના પ્રતાપથી મહેલ તૈયાર થઈ ગયો ત્યાં બ્રાહ્મણ સુવા ગયો ત્યાં તેના મનમાં સંકલ્પ થયો કે અહીં પત્ની હોય તો કેવું સુખ આવે? એટલામાં સોળ વર્ષની યુવાન કન્યા લાગ્ગર થઈ, તે જોઈ તેના મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ શું! હું માંગુ છું કે તુર્ત થઈ જાય છે માટે રખેને અહીં ભૂતનો તો વાસ હોયતી! એટલામાં ભૂત તેની દષ્ટિએ પડ્યો. બ્રાહ્મણ ખીચારો બરાડા પાડી મરી ગયો. માટે નશીબમાં સુખ ન હોય ત્યાં કલ્પવૃક્ષ પણ શું કરી શકે?

સદ્ગુરુની શિખામણ.

પદ રાગ ધોળ.

દાટયો રેને ચોર દેવના, શું મુખ લેને બોલેશ;
સ્વારથ કારણ શ્યાન તણી મેરે, ઘેર ઘેર ફરતો ડોલેશ.

આતમ સાધન કાંઈ ન કીધું, માયામાં ભરમાણોજ;
 લોક કુટુંબની લાજે લાગ્યો, સઘળેથી હુંટાણોજ.
 પેટને અર્થે પાપ કરતાં, પાછું ફરી નવ જોયુંજ;
 કાઠી બદલે ગાફલ કુચુદ્ધિ, પાછું ફરી નવ જોયુંજ.
 વિષય વિકાર હૈયામાં ધારી, વિસાર્યા મોરારીજ;
 મુરખ તેં આમેં દશમેના, જનની ભારે મારીજ.
 સંત પુરૂષની સોખત ન ગમે, ભાંડ ભવાઈમાં રાજજ;
 બ્રહ્માનંદ કહે નર તન પામી, હાર્યો ઝીની યાજજ.
 મનુષ્ય દેહ ધરીને મુરખ, તેં શું કરી કમાણીજ;
 જ્ઞાન તણી પેરે ફરતો ડોલે, બોલે મીથ્યા વાણીજ.
 પેટ ભર્યાનો ઉઘમ કીધો, રાત દીવસ ધન રળીયોજ;
 નરતનનું મહાત્મ નવ જાણ્યું, પશુ જાતીમાં ભળીયોજ.
 માત પીતા સુત અંધન મેરી, અતે નહિ કોઈ તારાંજ;
 આવરદા હરવાને કાજે, સર્વે મન્યાં ધુતારાંજ.
 સગાં કુટુંબી સહુ મળીને, હુશી ચુસી લીધોજ;
 છેલ્લીવારે સ્વાર્થ સાધી, જમને આગે દીધોજ.
 કાગદ ધડી ધડીના કાઠી, લેખાં જમરા લેશેજ;
 બ્રહ્માનંદ કહે સૌ વાંસેથી, કાંઠી ન માણ્યો કેશેજ.
 દશ મહીના માના ઉદરમાં, ઉઘે માથે ઝુલ્યોજ;
 જહરા અગ્નિની ઝાળે દાઝ્યો, તે દહાડા કેમ ભૂલ્યોજ.
 આળા અર્મ તણા પટ માંહી, આઠ પહોર અકળાતોજ;
 રાત દીવસ મળ ભીંતર રહેવું, મળતો રસ તું ખાતોજ.
 ખાટું ખાઈ માતા ખાતી, તેની થાતી પીડાજ;
 કામળ જાણી બહુ કરડતાં, કરમીયાં ને વળી કીડાજ.
 ગર્ભ તણા દુઃખમાં ઘેરાણો, ત્રાહી ત્રાહી તું કરતોજ;
 કોલ દઇને બહારે આવ્યો, ત્રાસ હેયે નથી ધરતોજ.
 છેલ અર્ધ મરડાતો આવ્યો, જમ કીધું તેમ કાણ્યુંજ;
 બ્રહ્માનંદ કહે હરી ભળ્યા વિના, એ દુઃખ આગે આવ્યુંજ.

જે તન દેખી છાકયો ડોલે, તે તું દેખ વિચારીજી;
 નખશીખ સુધી નિંઘા જેવું, શી માંહી વસ્તુ સારીજી.
 માંસ રૂધીર તે માંહી ભરીને, ઉપર મઢીયું આળુંજી;
 મોહતણે વશ થઇને મુરખ, દેખે છે રૂપાળુંજી.
 હાડતણા પગ હાથ બનાવ્યા, કટકા કટકા સાંધીજી;
 તે માંહી દૃઢ મમતા તુજને, એશી આવી આંધીજી.
 ઉદરમાં આંતરડાં ભરીયાં, આવે ગંધ નકારીજી;
 રગરગમાં રોગે વીંટાણું, મળ મુત્રની ક્યારીજી.
 ટળતાં એને વાર ન લાગે, આઘ અંતનું ખોટુંજી;
 અહ્માનંદ કહે એ સાર તેં, કામ બગાડયું મોટુંજી.

x

x

x

અજ્ઞાની સમજ બિન સુતા, જન્મનકા ખાયગા જુતા;
 તહાં શિર ધુની પસતાવે, ધની બિન કોન છોડાવે.
 લીયા નહીં સંતકા ચહના, શિખ્યા એક ઉદરકા ભરના:
 રહ્યા પર નારીસેં રાજી, ગઈ સખ હાથસેં યાજી.
 માયા અતિ પાપસેં જોડી, મિત્રે નહીં સંગ એક કોડી;
 આગે તો કદિન હે રસ્તા, જાયગા હાથકું ઘરતા.
 અહ્માનંદ કહત હે લાઈ, ભજો હરીચરન લે લાઈ;
 મિટે સખ જનમકા ફંદા, કરે જો મહેર વ્રજઅંદા.

કાળ ક્યાં સુધી પુગે છે.

એકોતેર ચોકડી રાજ્ય કરીને એક ઈંદ્ર પડે એવા ચૌદ ઈંદ્ર
 પડે ત્યારે એક દિવસ વૈરાટ અહ્માનો થયો. તેમાં સુદ્ર
 વૈરાટ, અહ્મા, વિષ્ણુ ને શિવ એ ત્રણે નાશ થાય તે અહ્માંડ,
 અહ્માંડ પ્રત્યે એક શ્રી કૃષ્ણ નારાયણ, એક લક્ષ્મીનારા-
 યણ, એક નરનારાયણ, ને એક વાસુદેવ નારાયણ છે એવાં અનંત
 કોટી અહ્માંડ છે એમ સમજવું. હવે એવા ત્રિસ દિવસનો મહિનો ને
 બાર મહિનાનું વરસ, એવાં સો વર્ષ વૈરાટ જીવે ને પ્રધાન પુરુષોનાં
 રૂંવાડે રૂંવાડે ક્ષીરસાગર છે એટલે સાડાત્રણ કરોડ શેષશાહી થાય

માટે એ સર્વથી તો પ્રધાન પુરુષના એક દિવસમાં વૈરાટ પડે તેવાં સો વર્ષ પ્રધાન પુરુષ જીવે ને તે પાછો પ્રકૃતિ પુરુષના એક દિવસમાં નાશ થાય એવાં સો વર્ષ પ્રકૃતિ પુરુષ જીવે છે એમ ત્યાં સુધી કાળ પુગે છે.

ગોખણીયું જ્ઞાન.

એક શ્રીમાને એક પોપટને પાળ્યો હતો તે પોપટ પાસે હમેશાં તે પવિત્ર નામો ગોખાવતો હતો એટલે તેને ગોખણીયું જ્ઞાન હતું. એક વખતે પાંજરું ઉઘાડું રહી જવાથી પોપટ ઉડીને પારાધીની જગમાં જઈને સપડાયો હતો ત્યાં જઈને પેલા શ્રીમાને કહ્યું: “પોપટ ઉડ જાઓ નહિ તો સપડાઓગે” પોપટ પણ તે પ્રમાણે અભ્યાસ હોવાથી બોલે પણ ઉડે નહિ. અતે પારાધીની જગમાં સપડાઈને તે ખીચારે મરણને શરણ થયો. આવી રીતે ગોખણીયું જ્ઞાન સમજણ વિના કામમાં આવતું નથી તે આ પોપટના દર્શાવથી જણાય છે.

અવિમલ નીતિ.*

કાઈ પણ દેશને ખીજ સાથે લગાઈ ઉઠાવવામાં ફાયદો નથી. છેવટે કદાચ પોતે જીતે તો પણ નુકશાનનો સરવાળો વધારે થાય. લગાઈનો ખરચ ભરતા લોકો ઉપર કરનો ભારે બોળે પડે છે એ ઉઘાડું જ છે અને તે વિચારથી જ ટોરી પક્ષવાળા અત્યાર સુધી વિદેશ વિમ્લની સામે થતા હતા. પણ આ તો એનો નાનામાં નાનો ગેરફાયદો છે. એવો વિશેષ કર આપવાથી લોકોની સમસ્ત આર્થિક સ્થિતિ કાંઈ બહુ બગડતી નથી. પણ મોટો ગેરફાયદો તો એ છે કે બ્યારે લગ્નરો માણસો પોતાનો ચાલુ કામ ધંધો છોડી સિપાઈગીરીમાં પડે છે. એથી પણ દ્રવ્યની વિશેષ હાની દેશાવર સાથેનો વ્યાપાર પડી ભાગવાથી થાય છે. કેમકે એ દેશો વચ્ચે લગાઈ ચાલે છે ત્યારે તેઓ વેપારને બદલે એક ખીજનાં વહાણ કે વણઝારો, હુટી લેવાનો જ ઉદ્યોગ આદરે છે. આવા જોખમને સમયે વેપારી પરદેશ માલ મોકલે નહિ અને એમ થવાથી લાખો માણસ રોજી વિનાના થઈ જાય.

મતલબ કે મળુરો ભૂખે જ મરે, શાહુકારો તુટી જાય, અને કરોડો રૂપિયાનું નુકસાન દેશને થાય. આમ થવા પછી છેવટે કદાપી લગાધમાં જીતી એકાદો મુલક હાથમાં આવ્યો તો પણ આ બધા નુકસાનીના મુકાબલામાં તે ફાયદો કાંઈ જ નથી. આ વાત હાલ યુરોપના રાજવેત્તાઓ બરાબર સમજે છે અને સો વાર વિચાર કર્યા કેડે લાચારીએ જ એવા વિદેશ વિચર માથે વહોરી લે છે. પણ આ પ્રમાણે રાજ્યકર્તાની વૃત્તિ થવી એ દેશના વ્યાપાર બજા ઉપર બહુ આધાર રાખે છે. જ્યાંસુધી દેશમાં વ્યાપારધંધો બહુ વધ્યો નથી ત્યાંસુધી લગાધથી આ જાતનું નુકસાન થોડું જ હોય છે, અને વખતે તો પરદેશને લૂટી લાવવામાં જ લાભ રહેલો હોય છે. આવા જંગલી કામમાં રાજાને પ્રજા બંનેને જ વિદેશ વિચર બહુ વહાલો લાગે છે, અને જો પાડોશનો દેશ કાંઈ સુધારી શ્રીમાન થયો હોય છે તો તેના પુરા ભોગ જ મળી આવે છે. પણ જેમ જેમ દેશમાં વેપારધંધો વધતો જાય છે તેમ તેમ લગાધપરથી રૂચી ઓછી થતી જાય છે, અને છેવટે વેપારી વર્ગ તો લગાધને ધીક્કારનારો જ થઈ પડે છે. જ્યારે એથી પણ વેપાર વિશેષ વધે છે, ત્યારે વિદેશ વિચરના ગેરફાયદા બીજાને પણ કંઈ કંઈ પ્રત્યક્ષ થવા લાગે છે, અને તેના લાભાલાભ ઉપર વિવક્ષણ રાજ્ય કરતા કંઈ ધ્યાન આપવા માંડે છે, પણ પુરેપુરું ધ્યાન તો ત્યારે જ અપાય છે, કે જ્યારે વ્યાપારી વર્ગ અગમ બુદ્ધિથી હિંગતોળુ જ ન રહેતા પોતાના દેશના રાજકાળમાં બોલવાનો દક સંપાદન કરેલો.

સામાન્ય નીતિ.

ન ક્રોધં યાતુ ધાનસ્ય ધીમાનાઞ્છેદ્વિધેયતામ્ ।

ન પ્રીતિન્નાત્ રુધિરઃ પ્રઃસન્નિન્દાં વૃકોદરઃ ॥

બુદ્ધિમાન માણસ ક્રોધી માણસના જેવું કામ કરતો નથી કારણકે જેમ બીમસેન પોતાના પિત્રાઈ ભાઈ દુઃશાસનનું રૂધીરપાન કરીને નિંદાનું પાત્ર બન્યો તેમ નિંદાનું પાત્ર બની જાય.

કુદૌ કલુષીભૂતાર્વા વિકારે પ્રત્યક્ષાસ્તે ।

અન્યાનવસંક્રાન્તો હૃદયવાત્સાપસ સર્પસિ ॥

જ્યારે આપણી બુદ્ધિ ડોળાઇ જાય છે તથા તેમાં અનેક જાતના વિકાર પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે નીતિને નાશ કરનારી અનીતિ અંતઃકરણમાંથી જન્મી નથી.

न हायनैर्नपलितैर्न विसैन न बन्धुभिः ।

ऋषयश्चक्रિरे धर्मयोऽनूचानः स नोम हान् ॥

મોટાં ઘરોવડે, વૃદ્ધાવસ્થાવડે, દ્રવ્યવડે અને ભાઈઓવડે કાંઈ મોટો કહેવાતો નથી. પણ ઋષિઓએ જે ધર્મ કરેલા તે પ્રમાણે ચાલનાર મોટો કહેવાય છે અને તેથી વિપરીત ચાલનાર અધર્મ કહેવાય છે.

नास्ति विद्यासमं चक्षुर्नास्ति सत्यसमं तपः ।

नास्तिरागसमं दुःखं नास्ति त्यागसमं सुखम् ॥

વિદ્યાસરખી બીજી આંખ નથી, સત્યતા રાખવી તેના જેવું બીજું તપ નથી, સ્નેહના જેવું બીજું દુઃખ નથી, અને અધું ત્યાગ કરવું એના જેવું સુખ એકે નથી.

अर्थानामर्जः कार्यं वर्धनं रक्षणं तथा ।

लक्ष्यमाणो निरुद्धयः सुमेरुरपि हीयते ॥

દ્રવ્ય મેળવવું તથા તેમાં લક્ષ્યોનાં વધારો કરવો અને તેનું સારી રીતે રક્ષણ કરવું. જ્યારે આવક હોય નહિ અને ભેગા કરેલા દ્રવ્યમાંથી જ વટાવીને ખાધા કરે તો મેરૂ પર્વત આખો સોનાનો છે છતાં તે પણ ખુટી જાય છે.

गुणो भूषयते रूपं शीलं भूषयते कुलम् ।

सिद्धिर्भूषयते विद्यां भोगो भूषयते धनम् ॥

ગુણ છે તે રૂપને શોભાવે છે, સ્વભાવ કુળને શોભાવે છે, ડોઈ પણ જાતની સિદ્ધિ વિદ્યાને શોભાવે છે અને ભોગવિલાસો ધનને શોભાવે છે.

किमाराध्यं सदापुण्यं कश्च सेव्यः सदागमः ।

को ध्येयो भगवान्देवः किं काम्यं परमं वदम् ॥

માણસે દરરોજ શાનું આરાધન કરવું ? પુણ્યનું, દરરોજ કોનું
સેવન કરવું ? સારાં શાસ્ત્રનું, કોનું ચિંતવન કરવું ? ભગવાન વિષ્ણુનું,
શાની ઇચ્છા કરવી ? પરમ (મોક્ષ) પદની.

દાનં ચિત્તપ્રસન્નચઃ કીર્તિધર્મો તથાયુષઃ ।

પરોપકરણં કાયાદસારાત્સારમાહરેત્ ॥

આ સાર રહિત સંસારમાં દેહ ધરીને જે દાન કર્યું હોય, ધન
મેળવ્યું હોય, બોલ્યા હોય, કીર્તિ મેળવી હોય, ધર્મ કર્યો હોય,
આયુષ્ય ભોગવ્યું હોય અને પરોપકાર કર્યો હોય તેજ જન્મનું
સાર્થક્ય કર્યું એમ જાણવું.

અનાદાયી વ્યયં કુર્યાદસહાયો રણપ્રિયઃ ।

આતુરઃ સર્વમક્ષી ચ નરઃ શીઘ્રં વિનશ્યતિ ॥

દાન વિનાનો જે ખરચ કરે, સહાય વગરનો રણમાં જાય અને
અતિ આતુરતાવાળો તથા સર્વ પદાર્થ ભક્ષણ કરનારો જે માણસ
હોય છે તે જલદી નાશ પામે છે.

ધનેષુ જીવીતવ્યેષુ સ્ત્રીષુ મોજનવૃત્તિષુ ।

અતૃપ્તા માનવાઃ સર્વે યાતા યાસ્યન્તિ યાન્તિ ચ ॥

ધનને વિષે, જીવિતને વિષે, સ્ત્રીઓને વિષે, અને ભોજનવૃત્તિને
વિષે તૃપ્ત નહિ થયેલા માણસો નાશ પામ્યા, નાશ પામશે અને નાશ
પામે છે. (માટે તેમાં સંતોષ રાખવો.)

હ્રસ્વદિગ્ધસ્ય મક્કસ્ય દન્તસ્ય ચલિતસ્ય ચ ।

અમાત્યસ્ય ચ દુષ્ટસ્ય મૂલાદુહરણં વરમ્ ॥

શંકાશીલ સેવક, હાલતો દાંત, અને દુષ્ટ પ્રધાન એટલાનો
જડમૂળથી નાશ કરવો એ શ્રેષ્ઠ છે. (કારણકે તેથી બહુ દુઃખ થાય છે.)

ધીરાણાં ભૂષણં વિદ્યા મંત્રિણાં ભૂષણં નૃપઃ ।

ભૂષણં ચ પતિઃ સ્ત્રીણાં શીલં સર્વસ્ય ભૂષણમ્ ॥

ધીર પુરુષોનું ભૂષણ વિદ્યા છે, પ્રધાનોનું ભૂષણ રાજ્ય છે,
સ્ત્રીઓનું ભૂષણ સ્વામિ, તથા સ્વભાવ સર્વનું ભૂષણ છે.

તૃણં બ્રહ્મવિદઃ સ્વર્ગસ્તૃણં શૂરસ્ય જીવિતમ્ ।

જિતાશ્વસ્ય તૃણં નારી નિસ્પૃહસ્ય તૃણં જગત્ ॥

બ્રહ્મ જ્ઞાનીને સ્વર્ગ તરણા સરખું છે, શૂરવીરને શુવીત તરણા સરખું છે, શુતેન્દ્રિયને સ્ત્રી તરણા સરખી છે અને તૃપ્ણા રહિત માણસને જગત તરણા સરખું છે.

સુઃપુણ્યં ચ કલત્રાણિ ત્રોત્પત્તિર્નિષિસ્તથા ।

સુકૃતાદપિ લભ્યન્તે નૈવ પાર્થ પરાક્રમાત્ ॥

લગવાન કહે છે હે અર્જુન ! લક્ષ્મી, પુણ્ય, સ્ત્રીઓ, પુત્રની ઉત્પત્તિ, લંગર એટલી વસ્તુઓ પૂર્વના સારાં કર્મથી જ પ્રાપ્ત થાય છે, પોતાના પરાક્રમથી મળી શકતાં નથી.

અયશઃ પ્રાપ્યતે યેન યેન ચાપગતિર્ભવેત્

સ્વર્ગાન્ન બ્રહ્મયતે યેન તત્કર્મ ન સમાચરેત્ ॥

જેનાથી અપયશ મળે, ખરાબ ગતિ થાય, સ્વર્ગથી બ્રહ્મ થવાય એવું કર્મ કદિ માણસે કરવું નહિ.

જન્મનિ ક્લેશબદુલે કિંતુ દુઃખમતઃ પરમ્ ।

ઈચ્છા સંપદ્યતો નાસ્તિ યજ્ઞેચ્છા ન નિવર્તતે ॥

ત્યારે જન્મ લેવો પડે છે, ત્યારે અતિશય દુઃખ પડે છે, તો પછી એના કરતાં બીજું વધારે દુઃખ શું ? તેમાં જો ધારેલી ઇચ્છાઓ કદાચિત્ પૂર્વના પુણ્યથી સંપાદન થાય ત્યારે તો દુઃખ નથી થવું, પરંતુ તેમ થતાં પણ જો ઇચ્છાની નિવૃત્તિ નહિ થાય તો પછી એના જેવું બીજું દુઃખ શું ?

યેન શુક્લીકૃતા હંસાઃ શુકાચહરિતીકૃતાઃ ।

મયૂરાશ્ચિત્રિતા યેન સ તે વૃત્તિર્વિધાસ્યતિ ॥

જેણે રાજ હંસને સફેદ બનાવ્યા, પોપટને લીલા બનાવ્યા અને મોર પક્ષીને ચિત્રવિચિત્ર રંગવાળા બનાવ્યા, તેજ વિધાના તારી આશ્ચર્યકા પૂરશે.

દુરધીતા વિષં વિદ્યા બર્જીર્ણે ભોજનં વિષમ્ ।

વિષં ગોદી દરિદ્રસ્ય વૃદ્ધસ્ય તસ્મીં વિષમ ॥

ધણાં જાંદુખ વડે ભણેલી વિદ્યા વિષ તુલ્ય થાય છે, અજીર્ણ થયું હોય ત્યારે ભોજન વિષ તુલ્ય થાય છે, દરિદ્ર માણસોની વાર્તા વિષ જેવી છે અને વૃદ્ધ પુરૂષને જીવાન સ્ત્રી હોય તો તે વિષ જેવી છે.

પદે પદે ચ. રત્નાનિ યોજને રસકૃપિકા ।

ભાગ્યહીના ન પશ્યન્તિ बहुरत्ना बहुधरा ॥

પગલે પગલે રત્નો છે ને યોજને યોજને રસની કૃપીઓ છે, પણ ભાગ્યહીન માણસો તે જોઈ શકતા નથી; આકી પૃથ્વી તો અનેક પ્રકારના રત્નોવાળી છે.

નાકાલે મ્રિયતે જન્તુર્બિદ્ધઃ શરશતૈરપિ ।

कुशकण्टकविद्धोऽपि प्राप्तकालो न जीवति ॥

ગ્રાણી સો આણેથી વિધાણો હોય તો પણ કાળ શિવાય મરતો નથી, અને કાળ આવી લાગ્યો હોય તો ફક્ત દબની કાંટા લાગવાથી પણ મરણ પામે છે.

મશ્કા મશ્કો વેદ્યા મૂષ્કો યાચકસ્તથા ।

ग्रामणीर्गणकश्चैव ससैते परमक्षकाः ॥

માખી, મચ્છર, વેશ્યા, ઉદર, માગનારા, હનન અને જોશી એ સાત જાણુ જે છે તે પારકું ખાનારા છે.

દૌભિષૌ પુરુષૌ લોકે સ્વર્ગસ્થોપરિતિષ્ઠતઃ ।

प्रभुश्च क्षमया दरिद्रश्च प्रदानवान् ॥

રાજા છતાં ક્ષમાવાન, અને દરિદ્રી છતાં દાન કરનારો, એ એ પુરૂષો સ્વર્ગની પણ ઉપર રહેનારા છે.

વિચારીને વાળવા વિષે

આખખો.

ખુટલને મદ ખરો ખારો થાશે, જીતી આજી હાથથી જાશે ૧૬૬
કોઈ કંઈ નથી માનતારે પણ કષ્ટ અતિશે થાશે.

ભલા ભલાધું કરી લેજો આ રંગ તો જીતો રહેશે ખુટ—૧

૯૬ નથી હાલતો હરી ભન્યા વિના કાળ ગળી જાશે,

ચોપશાના ચેહે ઉપર પછી વાવલીઆ વાસેરે

ખુટ—૨

વિચાર કરી કરીને વાવ્યા વિના ફળ ક્યાં થકી થાશે,
ભોળે ભગત કહે ભજન કર્યા વિના નીરમાહે નહાશે

ખુટ—૩

દોહલી વેળામાં કોય કેનું નથી.

દોહલી વેળામાંહે કોઈ કેનું નથી રે,

ન્યારે કરે જમડા આવીને જોર;

તેણી વેળા આવીરે દયાળુ

મુજદીનને, ખાંજી ગ્રહી રેજો નંદકીશોર

દોહલી૦

ન્યારે તુટે નાડીરે ઝલાય જાય છલડીરે,

ખાજે કદ સહીત શ્વાસનો ધોર; સગાં

ને સંબંધીરે લાગ્યા હુંટવારે, કુડા કુડા કરીને

શોર બકોર.....

દોહલી૦

સ્વાથના સગારે સર્વે સંસાર મારે,

તમ વિના જુદાં સરવે જન;

તમે ને તમારારે જન પ્રભુ પરમારથીરે,

ખાજે નવ માને માફ મન

દોહલી૦

ત્રાહી ત્રાહી કરીરે પોકાફ જોઈ દયા તમ ભણીરે,

સેવકની કરજો શામ સંભાળ;

મુક્તાનંદના સ્વામીરે જાણુ મુજાણુછો રે

વર્ણવે છે વેદ દીન દયાળ

દોહલી૦

આયુષ્ય સંધાતું નથી.

મુરખનર કોટિ કરે ઉપાય, મૃત્યુ પાછું નહિ વળે;

તુટી આયુષ્ય તે ન સંધાય

॥ મૃત્યુ. ॥

અશીષુ તો હોજે નહિરે, પાપી દાર પાય;

લાઠખંધ મળી જુડું કયુંરે, નાખ્યો નરક પડ્યો પરતાય ॥ મૃત્યુ. ॥

કોટી કરે ગહ દાનનેરે, સોના રૂપાના શણગાર;

પામે ફળ પરમોક મારે, માથે મરણુ જનમ બહુવાર ॥ મૃત્યુ ॥

કાશીએ જઠને કરવત મેલાવેને, ગાળે હિમાળે દેહ;

ભક્તિ વિના ના તરેરે, પામે રાજ સાજ સુખ તેહ ॥ મૃત્યુ ॥

ભુદ્ધા જોખન બાળનેરે, જમડા પકડી જાય;
 દેવાનંદ કહે ભરી ગયારે, વાંસે વાર કોઈથી ન થાય ॥ મૃત્યુ ॥
 પાપ પ્રગટ થાય છે. -

ચંદ્રાવળા

તુંબડું પાણીમાં બોળાયે ઉડું, તે બહારે નિસરે આપ
 તેમ ખૂણે કરે જે બોટાં, તે પ્રગટ થાયે પાપ.
 પ્રગટ થાયે પાપ તે કેવું, ખરે ચડીને ચાલ્યા નેવું
 કહે જોવિંદરામ એવું કામ છે ભુડું
 તુંબડું પાણીમાં બોળાયે ઉડું.

બોધક સાખીઓ.

પારસ પોલી હાટક ભુવન, કલ્પવૃક્ષટી વાડ;
 તુલસી દરીકી ભક્તિ વિના, તાસે ભલી ઉગ્ગડ.
 ઉત્તમ વર્ણુન કુન કામકી, શુભે રોમ રોમ વિકાર,
 તુલસી દરિકી ભક્તિ વિના ચારે વર્ણુ ચમાર.
 દરિ ભજતો કોઈયો ભક્ષો, જાકી ચુવે ચામ;
 તુલસી દરિકી ભક્તિ વિના, કંચન દેહ અકામ.
 રીઝે ખીજે ઓરસે, સરે ન ખીગરે કામ;
 તુલસી મેરે ચાહીયે, રાશી સીતારામ.
 આયે તે દરિ ભજનકુ, કીના ઓર ઉપાય;
 તુલસી સીતારામકુ, કહા કહેાગે જાય.
 રામ તહાં કામ નહિ, કામ તહાં નહિ રામ;
 તુલસી દોનું ન રહે, રવિ રજની એક કામ.
 તુલસી આ સંસારમે, ભાતભાતકે લોક;
 જન દેખે જાતી હરે, એસા વિરલા કોક.
 તુલસી જગમે આયકે, જગત હસે તુમ રાય;
 એસી કરની કર ચલો, પીછે હસે નહિ કાય.

લક્ષ્મીરાસી કુટુંબ વિષે.

એક અચંબો થાય છે અતિ ભારી રે,

તુંને લાજ નથી આવતી લગારી રે;
 લક્ષ્યોરાસી કુટુંબ કુળ તારૂં રે,
 ખર સુકરમાં કેને કોણુ સાઈ રે. ૧
 ઇગ્ગ ઉદભીજને સ્વેદજ જરાયો રે,
 વાર અનેક તું ઉપજ્યો મરાયો રે;
 ઉચ નીચમાં લીધો તે અવતાર રે,
 આગ્યો સુપચ આદિ વર્ણુ અદારરે. ૨
 એક એકને ઉદર નર આગ્યો રે,
 તુંતો સરવે તણો સુત કાગ્યો રે;
 તેની લાજ તુંને ન આવી લેશરે,
 હવે આપીયે તે શો ઉપદેશ રે. ૩
 દીડો નહીં તુ જ જોવો કામ ગણાં રે,
 તું તો ભુખ ને દુઃખથી ન કાલ્યારે,
 કહે નિષ્કુળાનંદ એટલું રે,
 માન તજ હજ માન્ય તો છે ભલું રે ૪

નમ્રતા વિષે

છાંધો.

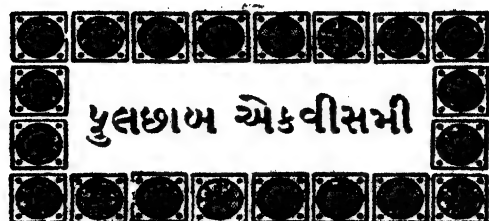
નમિને ચાલે નીર, ધીર નર વીર નમે છે,
 ધુર્ત પુરૂષને ધૂંત્ર, ભટકતા અધર ભમે છે;
 તર રસવાળુ તેમ, વારતાં તુરત વળે છે,
 કુટિલ પુરૂષને કાઠ, ગિચારાં અકળ બળે છે,
 અભિમાનપણાની અસર તે, સજ્જનને શા કામની,
 નકિ નમ્રપણામા નિશ દિવસ, રૂચિ છે દલપતરામની.

પોતાને નાનો ગણવા વિષે

મનહર છંદ.

કુવો શું ગરવ ધરે તેથી તો તળાવ મોટું,
 તળાવથી નદીઓ છે, મોટી એક એકથી;
 નદીયો તે સઘળી સમુદ્રમાં સમાઈ જાય,

આકાશ ભરાય નહિ સમુદ્રો અનેકથી;
એમ એક એકથી અધિક અધિકાઈ ધરે,
વિવેકી તો ઉર એમ વિચારે વિવેકથી;
કહે દક્ષપતરામ જ્ઞાય અભિમાન આમ,
સમજે પોતાને જ્યારે છોટા છોટા છેકથી.

ખોટી આશા.

એક ઝવેરીને પોતાના વ્યાપારમાં ખોટી ખોટ આવવાથી પોતાની આખર રાખવા માટે પોતે આત્મઘાત કરવાને તૈયાર થયો પણ પોતાની સ્ત્રીને પોતાના મરણ બાદ ધીરજ રહેવાને માટે ચાર કાચના ખોટા કટકા આપી કહ્યું કે “હે સ્ત્રી જીંદગીનો ભરોંસો નથી અને વખતે માંડે મરણ થાય ત્યારે તારા સંરક્ષણને માટે હું તને આ સાચા ચાર હીરા આપું છું તેનું મૂલ્ય અમુલ્ય છે. વખત આવે તું વટાવજે પણ મારી આટલી લજ્જામણ છે કે તે વટાવવાનો તને જ્યારે સમય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે મહારા મિત્ર મોહનલાલને સાથે રાખીને વટાવજે કેમકે હીરાની ખરી પરીક્ષા તે કરી શકશે.”

જળમલય.

કદી પણ નહિ જોયેલો જનાવ તા. ૨૩ મી જુલાઈ સને ૧૯૨૭ નો દિવસ આખા ગુજરાત કાઠીયાવાડને કદિ વિસરાય નહિ એવો ગયો છે. તે જ દિવસના સનિવારની રાતથી અમંજળ એક-

દીધાએ તા. ૨૮ મી ગુરુવારની રાત સુધી મહાકોપ આદર્યો હતો. ગુજરાત કે જે હિંદનો બગીચો કહેવાય છે તેને સહેજ વારમાં વેરાન કરી દીધો એટલું જ નહિ પણ લાખો રૂપિયાની નુકશાની સાથે લગ્નરો મનુષ્યના પ્રાણની ખુવારી થઈ હતી કે જે બનાવ ન્યુસ પેપરમાં વાંચતાં કદાચ હૃદયવાળાઓના હૃદય પણ કંપી ઉઠ્યા વિના રહેતાં નથી. ધન્ય છે મુંબઈવાસીઓને કે જેને લાખો રૂપિયાના ઉદાર અંતઃકરણથી દાન કરી દુઃખી જનોની દાદ લેવા સત્વર ધાયા હતા. ખરેખર અનુકંપા (દયા) એ તો હિંદમાં જ વાસ કર્યો છે એ ખોટું નથી. ભારતવાસીઓના હૃદયમાં અન્યનું દુઃખ જોઈ સત્વર દયા ઉત્પન્ન થાય છે એ નિર્વિવાદ છે.

ઉપયોગી વચનો.

- (૧) ત્રીન જના ચીલે ચલે, કાયર, ખેડ, કપુત;
ત્રીન નહિ ચીલે ચલે, શર, સિંહ, સપુત.
- (૨) કઈ વસ્તુ મનુષ્યને પાયમાલ કરે ?
કરજ, કપટ, ભુદાઈ.
- (૩) કામી કયા ત્રણથી બ્રજ થાય છે ? લલિત, પ્રાણ. અને કીર્તિ.
- (૪) મીઠી નિદ્રા આપનાર ત્રણ કયાં ?
સંપ, સંતતિ, અને શાંતિ.
- (૫) વિદ્યા શિખવાના ત્રણ પ્રકાર છે.
ખંત, મહેનત, અને ભુદ્ધિ.
- (૬) કયા ત્રણ પૈસાથી કીમતી ગણાય ?
ઓજાદ, ઈજત અને અક્ષય.
- (૭) દૈત્ય, ખુની ને પાપી કોણ ? જેને દયા નથી તે દૈત્ય, જેને લાજ નથી તે ખુની, અને જેને લાગણી નથી તે પાપી.
- (૮) કયા ત્રણ સુખથી સુનારા છે ?
સત્યવાન, સંતોષી, અને સારાં કામ કરનાર.
- (૯) કયા ત્રણ માંદગી લાવનાર છે ?
આળસ, અનિયમિત ખોરાક, અને અસ્વચ્છતા.

(૧૦) ભરેસો નહિં રાખવા લાયક ત્રણ કયાં ?

રાગ, જુદો અને ભુખ્યો.

જ્ઞાનોપદેશ વાક્યાવળી.

(૧) નિષ્કળ અને કુમાર્ગે ખર્ચ ન કરવું.

(૨) આય કરતાં વ્યય વધારે ન કરવો.

(૩) મ્હોટો તેજ કે, જે પોતાને ન્દાનો માનતો હોય.

(૪) જુદિમાન તેજ કે જે પોતાની મૂર્ખતા સમજે !

(૫) વિદ્વાન તેજ કે, જે પોતાને અવિદ્વાન સમજતો રહે !

(૬) શિયળવાન તેજ કે, જેણે પોતાના દુર્ગળ જાણીને છોડ્યા હોય.

(૭) જેને શત્રુ બનાવવો હોય તેને ઉધાર આપો.

(૮) ધર્મની વૃદ્ધિ કર્યે રાખવી.

(૯) પૈસો મજે, પણ માણસ બનવું કે મળવું કઠિન છે.

(૧૦) કાયની પ્રિય વસ્તુ માગવી નહિ.

(૧૧) મ્હોટા હોઈને સત્કાર કરે તેજ સત્કાર; ન્દાનો કરે તેમાં શું ?

(૧૨) ઉટનું પુરીએથી પેટ ભરાય નહિ.

(૧૩) અવશાન કાળમાં મિત્ર કાણુ ? દાન.

(૧૪) દયા કેને કહિયે ? સર્વેપર સમાન દષ્ટી રાખવી.

(૧૫) વિપ કેને કહિયે ? યાચના.

(૧૬) લોક શાથી વિંટાઈ રહ્યા છે ? અજ્ઞાનથી.

(૧૭) શું મુકે તો સુખી થાય ? લોભ.

(૧૮) શું મુકાયે તો ધનવાન થવાય ? કામના.

(૧૯) શું મુકાયે તો શોચ ન થાય ? ક્રોધ.

(૨૦) ધર્મ તથા યશનું સ્થાન કયું ? દાન, આનુય.

(૨૧) લાભમાં ઉત્તમ શું ? આરોગ્યતા.

(૨૨) સુખમાં ઉત્તમ શું ? સંતોષ.

(૨૩) ધન માત્રમાં ઉત્તમ શું ? આજીવિકા.

(૨૪) સાધુ કેને કહેવો ? સર્વનું કલ્યાણ ઇચ્છે તેને.

(૨૫) શું નિયમમાં રાખવાથી શોચ ન થાય ? મન.

- (૨૬) સ્વર્ગ વિષે શાથી નથી જવાતું ? કુસંગથી.
 (૨૭) વિચારીને કામ કરનાર શું પામે ? જય.
 (૨૮) આશ્ચર્ય શું ?—પ્રાણી માત્રને મરતા દેખે તથાપિ જે પોતાના
 મનમાં એમ માને છે કે હું કદી મરવાનો નથી.
 (૨૯) તવંગર કાણુ ? જે મળ્યું હોય તેમાં સંતોષ રાખે તે.
 (૩૦) મોટામાં મોટી જંગળ કય ? ધનની.

સમો વરતે સાવધાન.

સમર્થ રામદાસ સ્વામિની માતૃશ્રીનું નામ રાણકયા હતું. તે પુત્રના વિવાહ માટે વખતો વખત ચિંતા કરતાં હતાં. છેવટે રામદાસે અંતરપટ પકડાય ત્યાંસુધી વિવાહ કરવાની હા પાડી તેથી માતૃશ્રી રાજ થઇ શ્રેષ્ઠ જનને લઈને કન્યાના પીતાને ત્યાં ગયાં. સર્વેની સાથે રામદાસ સ્વામી પણ ગયા, પણ બ્રાહ્મણોએ તેજ વખતે મંગલાષ્ટક બોલવાનો પ્રારંભ કર્યો. તે વખતે સર્વ બ્રાહ્મણો એકા વખતે “સાવધાન” એમ બોલ્યા. સમર્થ મનમાં બોલ્યા કે હું સદા-સર્વદા સાવધાન રહું છું અને તે છતાં પણ આ લોકો મને સાવધાન રહેવાનું કહે છે, માટે એ શબ્દમાં અવશ્ય કાંઈ ને કાંઈ ભેદ હોવો જોઈએ. તેથી પોતે ત્યાંથી ભાગી નીકળ્યા. તેને પકડવાને માટે ધણા તેની વાંસે દોડ્યા પણ લાઇ આવ્યા નહિ. આનું નામ તે સાવધાન !!!

બોધ વચન.

અનુભવ આ જગતમાં મોટો શિક્ષક છે.

* * *
 જે મનમાં હોય તેજ કહેવું, તેજ કરવું એમાં કન્યાણુ છે.

* * *
 રજપુત માતાઓ પોતાના પુત્રને રણસંગ્રામમાં મોકલતાં એમ કહેતી કે વિજય સાથે પાછા આવજો નહિ તો કાગળે ચરીને આવજો.

* * *
 પારકાને દુઃખે દુઃખી થવું ને પારકાને સુખે સુખી થવું, એ ખરી ઉદારતાનું ખીજ છે.

*

*

*

ઉદારતા, ન્યાય, તથા પ્રેમ એ સહૃદયતાનાં મુખ્ય લક્ષણ છે.

વિદ્યારથી સહૃદયતા ન આવે તો તે વિદ્યા કાંઈ કામની નથી.

જેનામાં ક્ષમા નથી તેજ અભિમાની હોય છે, જેનામાં અભિમાન છે તેનામાં પાપનો આરાંભ થવા માંડ્યો છે.

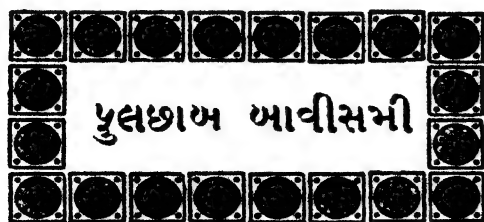
કમળના પુષ્પ ઉપર પડેલ જળનું બિંદુ જેવું ચપળ ને નાશવંત છે, તેવીજ રીતે મનુષ્ય દેહ ચપળ અને નાશવંત છે, પરંતુ ક્ષણભર પણ સતપુરૂષનો સંગ થાય, તો ભવસાગર સહેલથી તરી શકાય છે.

વિયોગ દુઃખ આત્માનંદમાં રહેલા બોધે છે. મનુષ્ય જે જે દુઃખો સહન કરે છે તે દુઃખો તેને લાભકર્તા થઈ પડે છે અને તે વિચારથી દુઃખ માટે બખડવું અયોગ્ય છે એટલું જ નહિ પણ ખરા ભક્તને અંગે એવો કોઈ બનાવ બનતો નથી કે જે તેના ઈષ્ટદેવની ઈચ્છા વિરૂદ્ધ હોય. એટલું બાળ્યા પછી દરેક દુઃખદાયક બનાવ આત્મોત્તતિ ને મનુષ્ય સુધારણાર્થે બને છે એવું આપણે ગણવું જોઈએ.

સીતાજીની સમજણ.

રામચંદ્રજીએ વનમાં જતી વખતે સતી સીતા પાસે વનના અનેક પ્રકારનાં દુઃખો વર્ણવ્યાં તેના પરી ઉત્તરમાં સીતાજીએ કહ્યું કે:—

“સ્ત્રી છે તે પોતાના પતીની છાયા જેવી છે. જે શરીરમાંથી શરીરની છાયા જુદી થઈ શકતી હોય તો પતીથી પત્નિ જુદી થઈ શકે. તેને સુખ, સમૃદ્ધિ, આનંદ બધું પતીની સેવામાં ને પત્નીની પ્રીતિમાં જ છે. પતી વિના તેને કરોડો ગણી સમૃદ્ધિ રાખ બરાબર છે. મારે તો તમારી દષ્ટિમાં જ આનંદ છે, તમારી સેવામાં સુખ છે માટે હું તમારા વિના રહેવાની નથી.

પુલછાળ ખાવીસમી

કાયલાની દલદીમાં હાથ કાળા.

ત્રણ કાંડનું રાજ્ય એક સ્ત્રી માટે છોડવું પડ્યું તેમજ ચાદ ચોકડીનું રાજ્ય પણ પર સ્ત્રી માટે ખેદાન મેદાન થયું. મહાન દેવતાઓને પણ પોતાના રાજ્યપાટ તથા દગ્ગરો વર્ષની કરેલી તપશ્રયા એક સ્ત્રી માટે છોડી કલંક વહોરી લીધાં. હમેશાં કાયલાની દલાલીમાં કાળા હાથ થાય છે. પરસ્ત્રીના ગમનથી કવચિત જ કાંઈને લાભ થયો હોય તો પણ તે ગેરલાભ જ સમજવો.

લક્ષ્મીકોને વરે છે ?

આજસુને કદી પણ લક્ષ્મી વરતી નથી. તે હમેશાં ઉઘોંગી પુરુષોને જ વરે છે. દૈવ દૈવ એમ તો સાદસ વિનાના લોક કહે છે, દૈવને દુર રાખીને ઉઘોંગ કર, ને તે છતાં કાંઈ ન મળે તો દૈવને સંભાર. ઉઘોંગ વિના લક્ષ્મીની આશા રાખવી ફોગટ છે.

વિદ્યાર્થીની ઉપાસના.

તમે નાના હોકે મોટા, તમારામાં ઘણી વાર એક પ્રકારનો ગંભીર ભાવ ઉત્પન્ન થઈ આવતો હશે. તે વખતે તમને આવા વિચારો આવતા હશે. ‘હવેથી માઈ જીવન સુધરે; મારામાં આવા આવા દોષો છે તે ચાલ્યા જાઓ; મારા અભ્યાસમાં મહાઈ ચિત્ત વધારે પડેલાઓ; હવેથી માઈ શરીર સુધાઈ; કુટોવો કાઢું; મારે હાથે આજના દિવસમાં કાંઈ સાઈ કામ થાઓ; માઈ જીવન સફળ થાઓ; (અમુક) મહાપુરુષના જેવો હું થાઉં; મારા ઉપર મારા માતા પીતા, શિક્ષક વગેરેની પ્રસન્નતા વધે; સ્પર્શથી એમની સેવા થાઓ; હું ‘મારા દેશનો સેવક થાઉં’ મારા દેશને મારે મારા પ્રાણ આપું; વગેરે.

ન્યારે ન્યારે તમારામાં આવી ગંભીરતા ઉઠે, કોઈ જાતના મહાન કે શુદ્ધ જીવનની આકાંક્ષા ઉઠે ત્યારે તમે જાણજો કે તમારા જીવનમાં કાંઈક સારા પ્રકારનો ફેરફાર થવાની એ ક્ષણ છે, એ વખતે તમારું ચિત્ત એક નાના પ્રકારનો અને સુંદર રંગ લેવા ઉઠે છે. એ કોઈ મહાપુરુષને પગલે ચાલવા ઇચ્છે છે.

તે વખતે જો તમે નમ્રભાવે અને ગંભીરતાથી એવી ઇચ્છા કરો કે ‘મારા આ પવિત્ર સંકલ્પો બળવાન થાઓ; મારી નિર્બળતાઓ નાસી જાઓ; મારા સંકલ્પોને વળગી રહેવાનું મહારામાં બળ આવે;’ એજ તમારી સાચામાં સાચી પ્રાર્થના થઈ કહેવાય. તમારામાં રહેલી ચૈતન્ય શક્તિનો સ્વભાવ જ એવો છે કે તમે એને ઓળખો કે ન ઓળખો, એને તમે નામ દઈ બોલાવો કે ન બોલાવો, પણ એતો તમે રોજ જો પવિત્ર ઇચ્છાને નમ્રપણે અને ગંભીરપણે વળગી રહો તેને પાર પડે જ. એ ઇચ્છા પાર પડવી આજે અશક્ય લાગતી હોય, અને પાર પાડવાના કોઈ ઉપાયો આજે તમે જાણતા ન હો, એવા ઉપાયો બતાવે એવા કોઈ પુરુષને તમે ઓળખતા ન હો, છતાં જો તમારી ઇચ્છા પવિત્ર અને બહુ તીવ્ર હશે, તો તે ચૈતન્ય શક્તિ તમારી એ ઇચ્છાને ધીમે ધીમે શક્ય કરી મુકશે, એના ઉપાયો તમને ધીમે ધીમે સુઝતા જશે, તમને એમાં મદદ કરનારાં સાધનો પણ આવી મળશે અને સહાયકો પણ મળી રહેશે. હા, એમ ન સમજવું કે એ ઇચ્છાઓ પાર પાડવામાં કોઈ મુશ્કેલી કે દુઃખો નહિ આવે પણ જો તમારી ઇચ્છા દૃઢ હશે તો એને સદન કરવાનું બળ અને ધૈર્ય તમને જરૂર મળી રહેશે.

જો બાળક કે બાળા અથવા મોટા પુરુષ કે સ્ત્રી આવી રીતે પોતાની પવિત્ર ઇચ્છાને રોજ રોજ પોષે છે અને પોતામાં રહેલી ચૈતન્ય શક્તિમાં તેને સિદ્ધ કરવાની શક્તિ છે એવો વિશ્વાસ રાખે છે તે સાચી ઉપાસના કરવાવાળા છે. એજ સાચી પ્રાર્થના કરે છે.

આવી ઇચ્છાવાળાનું હૃદય લક્ષિતવાળું હોવું જોઈએ. લક્ષિતવાળું એટલે પોતાનાં માઆપ, ગુરૂ અને બીજાં પૂજ્યજનો તરફ આદરભાવ

સહિત પ્રેમવાળું, તેમની સેવા કરવા માટે તત્પર; પોતાના ભાઇભાંડુ તથા મિત્રો પ્રત્યે હેતવાળું; અને ગરીબ, માંદાં કે દુઃખી માણસો ને પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયાવાળું તથા એ સર્વને માટે કાંઈક ઘસાવાવાળું. જેના હૃદયમાં પ્રેમ છે, જેનું હૃદય નમ્ર છે, જેની ધર્યાઓ પવિત્ર છે અને જેને પોતાના હૃદયમાં જે ચેતન્યશક્તિ રહેલી છે તેમાં પુરેપુરો વિશ્વાસ છે, તેજ ભક્ત છે અને તેજ ઉપાસના કરવાવાળો છે. જ્યાં આવા પ્રેમ, નમ્રતા અને વિશ્વાસને પોપણ મળે તેજ મંદિર છે; પછી તે ઘરમાં હો, શાળામાં હો, દેવાલયમાં હો, કોઈ સભામાં હો કે એકાંતમાં હો.

જો આવાં પ્રેમ, નમ્રતા, અને વિશ્વાસને કોઈનું નામ લેવાથી પોપણ મળે તો તે નામ સ્મરણ કરવું એ પવિત્ર કર્મ છે; કોઈ ભજનમાંથી મળે તો તે ભજન ગાવું એ પવિત્ર કર્મ છે; એવું કર્મ એકાંતમાં એસવાથી મળે તો તે એકાંતમાં એસવું પણ પવિત્ર કર્મ છે.

શિક્ષણનું કળ.

એક શ્રીમાને પોતાના પુત્રને શિક્ષણ આપવા માટે એક વિદ્વાન માસ્તરને ત્યાં અમુક દિવસ સુધી રાખ્યો પરન્તુ તે કાંઈપણ શીખ્યો નહિ, એટલે તે માસ્તરે આવીને શ્રીમાનને કહ્યું કે તમારો પુત્ર કાંઈ શીખે તેમ નથી; ઉલટો તેણે મને એક વર્ષ હેરાન કર્યો કારણકે જે-નામાં યોગ્યતા નથી તે શિક્ષણનું કળ પામતા જ નથી. જુઓને જે લોખંડ સાઈ નથી હોતું તેને પાલીસ કરવાથી બહારથી ભલકાદાર અને છે પણ અંદરથી પાણીદાર બનતું નથી.

આત્માની ઓળખાણ વિના સર્વે ખોટું છે.

દેવ દેવાલયની અંદર હોય છે અને ભક્તે ને કાગડો દેવાલયની ઉપર કદાચિત બેઠો હોય તેથી કાંઈ કાગડાને દેવ કરતાં મ્હોટો કહી શકાતો નથી, સભા ભરાય તે વખતે ભક્તેને વાંદરો સ્થંભ ઉપર બેઠો હોય તો પણ તેને શાણો કહી શકાય નહિ! તેમજ મોટા મોટા માણસોની સમાન તેમને ગણી શકાય જ નહિ. બ્રાહ્મણતો સ્નાન કરીને પાણીની બહાર નીકળી જાય છે પરન્તુ અગલાં તો પાણીની અંદર

એસી રહે છે તેથી કાંઈ તેને બ્રાહ્મણ કરતાં ઉત્તમ માની શકાય જ નહિ, બીજાડી એકી ટગરે જોઈને એસી રહે છે તેથી તે ઉત્તમ ગણાતી નથી, માખી સર્વ ઠેકાણે અભેદ ભાવે વર્તે છે તેથી તે અભેદ કહેવાતી નથી, ભીખારી ઉત્તમાતમ વસ્ત્ર પહેરે છે ને શ્રીમાન ભલે ઉઘાડે શરીરે હોય પણ ભીખારીને કોઈ શ્રીમાન કહેતું નથી. સારાંશ એટલો જ છે કે ક્ષાવે તેટલો બાહ્યાચાર હોય પણ તે કેવળ લૌકીક જ છે. આત્માની ઓળખ વિના મહાત્માઓનો મહિમા પુરો ખરી રીતે જાણી શકતા નથી.

બાબરનો હુમાયુને પત્ર.

દીરઘીના આદર્શ બાબરે પોતાના પુત્ર હુમાયુપર એક વખતે પત્ર લખ્યો હતો અને તેમાં તેણે લખ્યું હતું કે “ વિધ્નોનો વિચાર ન રાખતા સંકટોમાં ચાહોમ કુદી પડ્યા અને શત્રોવડે પરાક્રમને ગળવવા આ તારા દિવસો છે. ગમે તેવી અડચણ આવી પડે તો પણ તું પોતાના પ્રયત્નની પરાકાષ્ટા બતાવજે અને હીમતને હારીશ નહિ; કારણકે આગસ અને આશંકાઓના અવલંબનથી રાજ્ય કદી પણ ટકી શકતું નથી. ”

પાયને ખાજાં ને ખાંડ.

જેણે દુઃખ જોયું નથી અને સદાકાળ સુખમાં ઉછરેલા હોય તેને ગરીબના દુઃખોની લેશ માત્ર ગણના હોતી નથી. ગયા છપનના દુષ્કાળના સમયમાં હજારો મનુષ્યો મોંઘવારીને લીધે ભીખ માગતા થઈ ગયા. એક વખતે એક રાજાના રાજ્યકુમારે પોતાના રાજ્યમહેલની ગોખે એસી ખાજાં ને ખાંડ ખાતો હતો તેની દૃષ્ટીમાં કેટલાંક દીન જનો અનાજ વિના ભૂખે મરતાં પડ્યાં તે વખતે તે રાજકુમારે પોતાની માતાને કહ્યું: માતૃશ્રી જુઓ તો ખરાં, આપણા રાજ્યમહેલનીયે હજારો માણસો આવીને જિભાં છે તેનું શું કારણ હશે? માતૃશ્રીએ કહ્યું: બાપુ! જગતના જીવો ઉપર મેધરાજની અવકૃપા થઈ છે અને તેથી ભયંકર દુષ્કાળ પડ્યો છે. લોકો અનાજ વિના ભૂખે મરે છે અને તેથી આપણો આશ્રય લેવા તે બિચારાં આત્માં

છે. પુત્રે તુર્ત કહ્યું: માતૃશ્રી તે ખિચારાં શા માટે દુઃખી થાય છે ? “ખાયને ખાળાં ને ખાંડ” માતૃશ્રીએ કહ્યું પુત્ર તું રાજ્યનો માલિક છે એટલે લઘુ વયમાં તને પ્રજાના દુઃખની શું ખબર પડે ? જ્યારે તું મોટો થઈશ અને રાજ્યની લગામ તારા હાથમાં આવશે ત્યારે તને ગરીબના દુઃખોની ખબર પડશે. ગરીબ માણસોને ખાવાને જીવારનો રોટલો મળવાના પણ સાંસા હોય ત્યાં તે ખિચારા ખાળાં ને ખાંડ ક્યાંથી ખાય ? તું અત્યારે સુખમાં ઉછરી રહ્યો છે એટલે તને ખાળાં ને ખાંડની વાત યાદ આવે છે ! પણ યાદ રાખજે કે દુનિયામાં સર્વેને સુખ હોતું નથી. કોઈ સુખમાં તો કોઈ દુઃખમાં દેખાય છે પણ સુખમાં બહેકી ન જવું તેમ દુઃખમાં ગભરાવું નહિ કારણકે અંતે તે અવિચળ રહેવાનાં નથી.

રોવા કુટવા વગેરેનું કલ્પાંત કરવું એ આપણી વિવેકબુદ્ધિથી ઉલટું છે.

વિવેક બુદ્ધિ વિચારે છે કે જે જન્મ્યુ તે મરવાનું છે. મરણ આપણા હાથમાં નથી. “દોરી સઘળી એના હાથમાં છે, ભરાવ્યું ડગલું ભરે, જેવો જંત્ર વગાડે જંત્રી તેવો સ્વર નીસરે” ઘણા દિવસના સ્નેહને લીધે તથા આપના ભવિષ્યના સ્વાર્થ માટે દરદ લાગે પણ નિરૂપાય વસ્તુનો આવો થેલો શોક કરવો એ કેવળ કળ વિનાનો છે. એટલું જ નહિ પણ એવી રીતે શોક કીધાથી તન, મનની ખરાબી થાય છે. જે વિવેક માર્ગે વર્તવાને આપણને ઈશ્વરે સરજ્યાં છે તેમાંનું કાંઈ ખનતું નથી. જન્મ મરણ સૌને જ છે અને એ ઈશ્વરના હરવેલા નિયમ ઉપર નાખુશ થવું એ પાપનું કારણ છે. સ્મૃતિ ને પુરાણો એ આપણા મોટા આધાર છે કે જેમાં સાફ લખેલું છે કે રોવા કુટવા વગેરેથી કલ્પાંત કરવું નહિ.

કવિતાના ભણવાથી શા ફાયદા થાય તે વિવે. કોહરો.

કવિતાના ભણવાથી, મનરંજન બહુ થાય;
નીતિ વાત મનમાં ઠસે, દુર્ગુણ નાસી જાય.

સમર્થની સ્વામી ભકિત.

એક દિવસ સમર્થ (રામદાસ સ્વામી) માહુલી સંગમ આગળ સ્નાન સંધ્યા કર્યા પછી ભીક્ષા માગતા માગતા સતારામાં શિવાજી મહારાજના મહાલયમાં ગયા અને “જય જય શ્રી રઘુવીર સમર્થ” ની ગર્જના કરી ભીક્ષા માગી.

સમર્થની વાણી શ્રવણ કરતાં જ શિવાજીનું હૃદય ગદગદ થઈ ગયું. તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે આવા સત્પાત્ર સદ્ગુણી ઝાળીમાં શું નાંખવું? પછી તરતજ તેમણે એક કાગળપર, “શ્રી સમર્થનાં ચરણોમાં મેં સર્વ રાજ્ય અર્પણ કરી દીધું છે” એ શબ્દો લખ્યા અને તે પર મોહોર કરી બહાર આવી તેને સમર્થની ઝાળીમાં નાંખી સાષ્ટાંગ દંડવત કર્યા. એ જોઈ સમર્થે પૂછ્યું:—કેમ શિવયા? આ કેવી ભીક્ષા આપી? મુકીબર ચોખ્ખા નાંખ્યા હોત તો બપોરનું ભોજન થાત? આજે શું કાગળનો દુકડો જ સમર્પણ કરીને માફ આતિથ્ય કરો છો?” આટલું બોલી જ્યારે તેમણે ઉક્ત કાગળ બહાર કાઢીને વાંચ્યો ત્યારે તેમને ખબર પડી કે શિવાજીએ તો તેમને પોતાનું સર્વ રાજ્ય સમર્પણ કરી દીધું હતું. સમર્થે શિવાજીને પૂછ્યું “કેમ શિવયા રાજ્ય તો તમે મને અર્પણ કરી દીધું? હવે તમે શું કરશો?”

શિવાજીએ હાથ જોડી નમ્રતાપૂર્વક કહ્યું:—આપના ચરણની સેવામાં રહી કાળ વ્યતિત કરીશ. આ સાંભળી સમર્થે હસ્યા, અને બોલ્યા:—બાપૂ! જે જેનું કામ છે તે તેણે જ કરવું ઉચિત છે. બ્રાહ્મણોએ જપતપ કરી જ્ઞાનસંપાદન કરવું જોઈએ! અને ક્ષત્રિઓએ ક્ષત્રિ ધર્મનું જ પાલન કરવું જોઈએ. આ પ્રકારે પોતપોતાના કર્મ કરવાથી જ મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, પોતપોતાના કર્મ કરવાથી જન્મની સાર્થકતા થાય છે. પૂર્વે રામચંદ્રજીએ પણ પોતાના ગુરુ કુળવસિષ્ઠને અરધું રાજ્ય અર્પણ કરી દીધું હતું, પરંતુ તે સમયે વસિષ્ઠે

શ્રીરામને યોગ વસિષ્ઠના રૂપમાં નીતિ, ન્યાય ને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો ને તેમનું રાજ્ય તેમને પાછું સોંપી દીધું. રાજા જનકે પણ યાજ્ઞવલ્ક્યને રાજ્ય અર્પણ કર્યું હતું અને તે સમયે તેમણે જનકને રાજ્ય ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો હતો. “શિવબા ? અમે વૈરાગીઓને રાજ્યની શી અગત્યતા છે ? કદાચિત્ હું તેને અંગીકાર કરી લઉં, તો તેને સંભાળવાને માટે પ્રધાનની જરૂર છે. પ્રધાન તું જ બન, અને રાજ્ય માંડે ગણીને તેનો પ્રબંધ કર.” આ ઉપદેશ સાંભળતાં શિવાચ્છનું અંતઃકરણ ગદગદ થઈ ગયું. તેમને લાગ્યું કે રાજ્ય પાછું હાથમાં લીધા વિના ગત્યંતર નથી, તેથી તેમણે સમર્થને પ્રાર્થના કરી. “હવે આપ કૃપા કરી આપની પાદુકા મને આપો. તેને રાજ્યાસન પર સ્થાપીત કરી હું પ્રધાનની પેઠે રાજ્ય વ્યવસ્થા સંભાળીશ.” સમર્થે આ પ્રાર્થના સ્વીકારી. આજ સમયથી શિવાચ્છ મહારાજે પોતાના રાજ્યનો ઝુંડો ભગવા રંગનો બનાવ્યો. તે મરાઠા લોકોનો “ભગવો ઝુંડો” ઇતિહાસમાં પ્રસિદ્ધ છે.

મરવા જીવવાનો આધાર ધન વૈભવ પર નથી.

કુદા નગરનો એક પગે ચાલતો મુસાફર ખુશા મસ્તક અને ખુશા પગે મક્કા જનારા અમે જનરાણાઓની સાથે થયો. તે ઘણી ખુશીથી પ્રવાસ કરતો અને કહેતો કે “ઈશ્વરની મહેરબાનીથી હું ઉંટ પર સ્વાર પણ નથી અને ખચ્ચરની પેઠે બોળે પણ ઉંચકવાવાળો નથી. નહિ કોઈની માલિકી કે નહિ કોઈની યુમાસ્તી ? નહિ ગર્ધ યુગ્મરીતું ચીંતન કે નહિ આવતી કાલની શીકર ?” આ સાંભળી ઉંટ સ્વાર થયેલા એક માણસે કહ્યું, “હે અક્કલ વગરના ? પાસે નહિ કોડીને ઉભી બજાર દોડી, એવું ન કર, જા પાછો ઘેર ચાલ્યો જા. પાસે કશું છે નહિ ને નાલકનો દુઃખી થઈ માર્યો જઈશ”. ફકીરે એ સ્વારની વાત પર ધ્યાન આપ્યું નહિ. ચાલતો જંગલમાં આવી પહોંચ્યો. જ્યારે અમે લોકો મક્કામાં આવી પહોંચ્યા ત્યારે પેલા સ્વારના દિવસ પુરા થઈ ગયા અને તે મરી ગયો. ફકીરે એ મરનારના તકીયાની પાસે બેસી કહેવા લાગ્યો “હું કષ્ટ વેડીને પણ અહીં સુધી

આવ્યો અને તમે સાંઠણી પર સવાર થવા છતાં મરી ગયા ? ”
 સુખ દુઃખ કે મરવા જીવવાનો આધાર કોઈ બહારના ધન વૈભવ
 ઉપર નથી. ત્યાગ અને તપશ્ચ અંતરની જે સાચી સંપત્તી તે વાતમાં
 ન સમજવાથી ધણા ખરા ધનસંપતિવાળાઓ ફેગટના કુલણજી અતીને
 સાચા ત્યાગીઓને ખરાય દશામાં પડેલા માને છે.

પાંચ ઈંદ્રિયો શામાટે આપી છે ?

મત કર મોહ તું, હરી ભજનકો માનરે
 નયન દીયે દરશન કરનેકો, શ્રવણ દીયે સુણ જ્ઞાનરે !
 વદન દીઆ હરીગુણ જ્ઞાનકો, હાથ દીયે કર દાનરે !
 કદન કખીર સુનો ભાઈ સાધો કંચન નીપજત ખાનરે !

ગુરૂ વિના જ્ઞાન કોણ આપે ?

ગુરૂખીન કહિન જતાવે વાટ, બડા વિકટ યમઘાટ;
 બ્રાંતિકી પહાડી નદીયાં, ખીચમાં અલંકારકી લાટ.
 મદમત્સરકા મેલ અરસત, માયા પવન બહે દાટ;
 કહેત કખીર સુનો ભાઈ સાધો, કયોં તરના યલ ઘાટ.

અંતઃકરણના આંધળા વિષે.

અંતરના અંધારે, ઉંધું ઉંધું માને મને;
 બ્રમણમાં ભમેલા રે, બ્રમિત થઈ દુષ્ટ અને.
 પરનારીશું જરીરે, ધારી ધારી નીત કરે;
 સ્વનારી નિહાળીરે, વારી વારી કલેશ ભરે.
 પરનારીમાં અંધારે, ધંધા બધા ઉંધા કરે;
 વિષય વિલાસીરે, વિનય નયનથી દુર કરે.
 અંતર બળને તોડીરે અધમતા ઉરે ધરે;
 દીવ્ય બળ જતાંરે દીવસ તેનો ઉઘો ફરે.
 લોકાતીત પ્રદેશેરે, પામે નહિ શાન્તિ જરી;
 મનોબળ જતાંરે, વિભુતી જાયે પુરી સરી.
 દીવ્ય આનંદ ન આવેરે આણું આણું વિષ સ્ફુરે;
 પરનારી શું જરીરે, સકળ સ્થળથી બ્રષ્ટ કરે.
 અંતર જે વિચારીરે, અંધા હોય જ્ઞાન કંઈ;

ગતી શી થશે તારીરે ઉઘે ઉઘે અધમ થઈ.
મન ગતી મતીને કારીરે, સત્સંગથી જાતે ફરી,
ગુરૂ ચરણ ચીત ધારીરે, ભવસિંધુ જાતે તરી.

પારકા ઉપર આધાર રાખવો નકામો છે.

પારકા ઉપર આધાર ન રાખવામાં ખરો પુરુષાર્થ સમજી રાજ્યમુકુટ તથા ખાખમાં રમતાં શ્રી ભર્તૃહરીએ કહ્યું છે કે “ગંગાના તરંગની ઝેલથી શીતળ થયેલાં અને વિદ્યા ધરાવી દેવથી રમણીક થયેલાં એવાં હીમાલયના સ્થાનથી શું લય પામી ગયા? કે મનુષ્યો આપમાનયુક્ત પરપીડ ઉપર આસક્તિ ધરી રહ્યા છે? સંસારમાં વસવું તો પોતાના જ બાહુ બળે પ્રાપ્ત કરેલા ઉપર જ સતોષ રાખવો ને તેમ ન થઈ શકે તો પારકાના ઉપર આશા રાખી પડ્યા રહેવા કરતાં સંસારમાંથી જતા રહેવું ને કૃણ કૃલ ઉપર નિર્વાહ કરવો તે સારો છે. જગન્નાથ પંડિતને પોતાના પરાક્રમનું એવું અભિમાન હતું કે તેણે પોતાના પ્રસિદ્ધ રસગંગાધર નામના મંથમાં દષ્ટિતો આપવા માટે પણ પારકાં કાવ્યો લેવાં હીક ધાર્યો નથી. તેણે લખ્યું છે કે “કસ્તુરી ઉત્પન્ન કરી શકે તેવો મૃગ શું પુષ્પના ગંધને સેવશે?”

નેપોલીયનના સિદ્ધાંતો.

(૧) નેપોલીયન કહેતો કે કારતી થોડે અંશે પણ ગુમાવ્યા વિના કાષ્ઠથી એમ ને એમ પ્રીતીની સત્તામાં આવી શકાતું નથી.

(૨) મન, વાણી અને વર્તણૂકની મોહક શક્તિવડે નેપોલીયન ધારે તેને વશ કરી શકતો હતો.

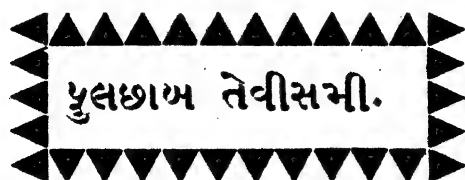
(૩) નેપોલીયન કહેતો કે “જ્યારે માણસ જીવન યાત્રામાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારે તે પુછે છે કે ‘હું ક્યાંથી આવ્યો? હું કાણ છું? હું ક્યાં જાઉં છું?’ આ બધા ગુઢ પ્રશ્નો તેને ધર્મ તરફ દોરે છે. ધર્મ ઉપરની શ્રદ્ધાશ્રી આશ્રયની અને તેની નિયામક શક્તિની જરૂર આપણું અંતઃકરણ રાખે છે. આપણે ઇશ્વરનું અસ્તિત્વ માનીએ છીએ, કારણકે આપણી ચારે બાજુએ જે વિભૂતિઓ છે તે તેના અસ્તિત્વનું ડીડીમ વચ્ચે છે. જેમ શરીરને ખોરાકની અપેક્ષા

તેમ અંતઃકરણને શ્રદ્ધાની અપેક્ષા—ઈચ્છા થાય છે એ વાત તો નિશ્ચિત છે. આપણે ઘણી વખત વિચાર શક્તિનો ઉપયોગ ક્યાં વિના ઘણી વસ્તુઓ માનીએ છીએ. બુદ્ધિ જે ક્ષણે તર્ક વિતર્ક કરવાનું શરૂ કરે છે તે ક્ષણે શ્રદ્ધા ડગડગવા માંડે છે, તોપણ આપણું અંતઃકરણ તો એમજ કહે છે કે “ઈશ્વરની કૃપાથી હું ફરીથી એ બધી વાત સ્વાભાવિક રીતે માનીશ.” કારણકે આપણને લાગે છે કે ઈશ્વર જેવો કોઈ રક્ષણ કરનાર છે એમ માનવાથી આપણને ઘણું સુખ મળે છે. વિપત્તિમાં તેવી શ્રદ્ધાથી અજગ્ય શાન્તિ મળે છે, અને અનીતિનાં કામ કરવા ન્યારે મન લલચાય છે ત્યારે એ માન્યતા એક પ્રજ્વળ અટકાવનારી સત્તા થઈ પડે છે.”

(૪) નેપોલીયનને કોઈ મોટા અમલદારે એક વખત સલાહ આપી કે વાંચનાલયો બંધ થાય તો સાફ ! તે વિષે તેણે પોતાના વિચારો જણાવ્યા હતા. “ના, હું તેમ કદાપી કરનાર નથી. એવી જગ્યાઓમાં કેટલું સુખ મળે છે તે હું સારી પેઠે જાણું છું તેથી બીજાઓને તેવું સુખ મળતું હોય તે હું લઈ લેવા માગતો નથી.”

(૫) નેપોલીયને કહ્યું કે:—“મારા સંબંધમાં જે અનેક મૂર્ખાઈ-ભરેલી વાતો ચલાવવામાં આવે છે તેમાંની આ એક છે. તે ખરેખરી હાસ્યપદ છે, કારણકે હું મારા પોતાના શરીરનું રક્ષણ કરવામાં કેવો બેદરકાર હતો તે મારી પાસે રહેનારા તમામ માણસો જાણે છે. ૧૮ વર્ષની ઉંમરથી તોપના ગોળા ઝૂટતા બેવાની ટેવ હોવાથી અને સાવચેતી રાખ્યા છતાં બચી શકાતું નથી એમ હું જાણનારો હોવાથી મારા નશીબને જ વશ થયો હતો. મને ન્યારે રાત્રી મળ્યું ત્યારે પણ મેં એમજ ધાર્યું હતું કે રણસંઘ્રામમાં જે ભય હોય છે તે તમામ ભય મારી આસપાસ મોજુદ છે, મારા માટે જેટલાં કાવતરાં થયાં હતાં તે તમામને હું બોંબ જેવાં ગણતો તે છતાં હું તો મારે જીવે રહેતો જ જતો, હું મારા બુદ્ધિ સીતારા ઉપર જ વિશ્વાસ રાખતો હતો અને સાવચેતીનું કામ પોલીસને સોંપી દેતો. અંતરક્ષક વિના રહેનારો હું એકલો જ હતો.

સ્વામી રામતીર્થનું વિદ્યાર્થી જીવન.

સ્વામી રામતીર્થ (એમ. એ.) વિદ્યાર્થી જીવનમાં ઘણા બાહોશ ગણાતા. તેમની બુદ્ધિ જોઈ કોલેજના પ્રિન્સિપાલે તેમને સિવિલ સર્વિસ માટે વિદાયત જવાની સલાહ આપી. પણ જન્મના જોગીરાજે તરત જ જવાબ આપ્યો. ‘હું મારી બુદ્ધિ સરકારને વેચવા માગતો નથી, પણ મારા દેશબંધુઓ માટે વહેંચવા માગું છું.’

**માતૃભૂમિને પોતાની સંપત્તિનો મોટો ભાગ
પાછો વાળવો જોઈએ !**

આપણે અહીં જ્યારે રાજ્યો વેપારી બન્યા ત્યારે અમેરીકામાં વેપારીઓ દાનેશ્વરી રાજ થવા લાગ્યા છે. ત્યાંના શ્રીમંત શેડીઆ-ઓએ થોડાંક વર્ષમાં જ લગભગ ૪૨૫ અબજ રૂપીઆ કેળવણીની સંસ્થાઓને અને ધર્મમંદિરોને દાન કર્યા છે.

છેલ્લા દાનેશ્વરીઓ એ શિરોમણી વ્યાપારીઓ છે. કોડાક કંપનીવાળા મી. જ્યોર્જ ઇસ્ટમેન અને તમાકુના ધંધાદાર મી. જેમ્સ ડયુક. એકજ દિવસે તેમણે અનુક્રમે ૩૦ લાખ અને ૮૦ લાખ પૌંડ દાન આપી દીધા છે. આ સાધુ ચરિત પુરુષોએ આગળ પણ ઘણુંક દાન કર્યું છે. એમના દાનની રકમનો સરવાળો ૧૨૦ લાખ અને ૧૮૦ લાખ પૌંડ જેટલો થવા જાય છે.

બંને સજ્જનોની અંતર-છત્તા એવી છે કે પોતાના પૈસાથી કેક સાર્વજનિક કલ્યાણ થાય. બંને જણ ગરીબાદ વેડીને ધનાઢ્ય બન્યા છે અને તેથી સમજે છે કે જે દેશ તેમને તાલેવાન થવાની તક આપી તે માતૃભૂમિને પોતાની સંપત્તિનો મોટો ભાગ પાછો વાળવો જોઈએ. (કુમાર).

માયાળુ હૃદય.

એક બાઈએ ઝવેરીને ત્યાંથી ખોટાં મોતીની માળા ખરીદી હતી. માળા તુટી ગઈ તેથી તે ફરીને એ ઝવેરી કને લઈ ગઈ અને સમરામણનું દામ પુછ્યું. ઝવેરીએ કહ્યું કે ‘માળાનું ખોવાએલું મોતી હું નાખી આપીશ અને પાછી બાંધી દઈશ; પણ તેનું ખર્ચ ૩૦૦ પૌંડ થશે. બાઈ તો ચમકી. ‘૩૦૦ પાઉન્ડ? અહીંથી મેં આ માળા વેચાતી લીધી ત્યારે તેના મણકાના માત્ર મને ત્રણ પૌંડ જ પડ્યા છે.’

ઝવેરીએ જણાવ્યું કે ‘આ ખોટા મણકા નથી પણ સાચા મોતી છે. તમને એ ભુલથી અપાઈ ગયાં છે. એ આપનાર માણસને અમે નોકરી પરથી ઉતારી મુક્યો છે. આ માળાની મુળ કીંમત તો દશહજાર પૌંડની છે પણ અમે તમને તે ભુલથી વેચી દીધી એટલે તે તમારી જ છે’ બાઈએ જવાબ વાળ્યો, ‘ત્યારે ખરી રીતે એ માળા મારી ન કહેવાય. હવે માફ એક વચન માનો. હું તમને એ માળા પાછી દઉં છું. પણ પેલા વેચનાર માણસની ભુલ માફ કરી અને તેને નોકરીમાં પાછો લ્યો.’

ઝવેરીને પણ આ વ્યાજબી જણાયું. તેણે પેલા ગરીબ માણસને પાછો રાખ્યો અને આ માયાળુ બાઈની ભલાઈ જોઈ તેને એક હીરાનું એક લોકિટ ભેદ મોકલ્યું.

“માયાળુ હૃદય મહારાજના મુગટથી પણ વધુ મોટું છે. ”

પ્રેમ વિષે.

છે પ્રેમ એવી વસ્તુ કે, જે સ્વાર્થને નથી માનતી,
લજ્જા તથા જનમાનને, પણ તે કદા ન પીછાનતી;
દીપકપરે બળતા પતંગો, સર્વથા નિઃસ્વાર્થ તે,
તે પ્રાણને અર્પે છે ચક્રાર, ચંદ્રપરના સ્વાર્થ તે.
હે પ્રાણવલ્લભ! પ્રેમદા, આ પ્રેમની છે ભોગીની;
નહી ધ્વિષ્ટી તે વેલવાને, પ્રેમની છે યોગીની,

જે ચક્રવાક દિવસે વહુ સાથે રાખે,
તે સંગ રાગ રમત રવીતાપ સાંખે;
રાતે વિયોગ થકી ચંદ્ર પ્રકાશ ખુચે,
જો હોય દુઃખ દીક્ષમાં કથું એ ન રચે.

નિકટ રહે આદર ઘટે, દુર રહે દુઃખ હોય;
સમનયા સંસારમે, પ્રીતિ કરે જની કાય.

કારણુ શરીરનો નાશ કેવી રીતે થાય.

જીવની કારણુ શરીર રૂપ માયા તે વજ્ર સાર જેવી છે તે કોઈ રીતે જીવથી જુદી પડતી નથી, માટે જ્યારે એ જીવને સંતનો સમાગમ મળે ને સંતના વચને કરીને પરમાત્માનું સ્વરૂપ ઓળખવામાં આવે અને પછી પરમાત્માનું અખંડ ધ્યાન કરે ને તેનાં બધાં કરમાનો હૃદયમાં ધારે તેણે કરીને એ કારણુ શરીર બળીને ખોખાં જેવું થઈ જાય છે. જેમ આંબલીનો કચુકો અગ્નિમાં શેકવાથી વગર મહેનતે જાત્ર ઉતરી જાય છે તેમ કારણુ શરીર પણ પરમાત્માના ધ્યાનથી તદ્દન નાશ પામી જાય છે.

પરચુરણુ દોહરા ને સાખીઓ.

!!! પ્રસાદ !!!

કોટી વિધન સંકટ વિકટ, કોટી શત્રુ જઈ સાથ;
તુલસી બળ ન કરી શકે, જો સુદૃઢ રઘુનાથ.
કહી કહી મારી જીભ રહી, સુણી સુણી તારા કાન;
સદ્ગુરૂ બિચારો થું કરે, જો ચેલા મુંઢ અજ્ઞાન.
સુખકા સાથી જગત સખ, દુઃખકા નહિ કોઈ;
દુઃખકા સાથી સાંધ્યાં, દાકુ સદ્ગુરૂ દોષ.
સ્વર્ગ ને નર્ક સંશય નહી, જન્મ મરણ ભય નાહી;
રામવિમુખ જે દીન ગયે, સો સાલે મન માંહી.
મેં કીનો બહુ દોષ, એક ભરોસે આપકે;

તુમહી કરીયો રોષ, પાપીકી કુનહી ગતી.
 વિમ્ર ન નેગી કીજીએ, મુંદ ન કીજે મિત્ર;
 કમુ ન કૃતદિન સેવીએ, દુષણ સહિત કવિત.
 અદ્ભુત ગતીયલ પ્રેમકી, યરનન કરી ન જાય;
 તરસ ભુખ લાગે નહિ, ભૂખહી દેન લગાઇ.
 ના સુખ સુત મહેલ, ના સુખ ભૂપ ભયે,
 સાધુ સુખી સદા રહે, તૃણા રોગ ગયે,
 માન લીયે અંતઃકરણ, જોઇ ન દિનકે ભોગ;
 મુંદર ન્યારે આત્મા, લગો દેહકે રોગ.
 વેદ હમારો રામજી, ઔપધીકું હરી નામ;
 મુંદર હોય ઉપાય સખ, સ્મરણ આકો જનમ.
 રામ ગયા મૃગ મારવા, સીતા રાવણ સાથ;
 દુઃખી થયા રઘુનાથ તો, ખીજનની શું વાત.
 સિંહનકે લેહડે નહિ, હંસનકી નહિ પાંત
 લાજનકી નહિ ખેરીયાં, સાધુ ન ચલે જમાન.
 ચલતન વિષકી ખેલરી, ગુરૂ અમૃતકી ખાણ;
 શિશ દીયે જો ગુરૂ મીઠે, તઉલી સસ્તામાન.
 પીથલ ઘોળાં આવીયાં, બહુલી લાગી ખોડ;
 પુરે જોખન પદમણી, ઉલી મુંદ મરોડ.
 એક ભરોસો એક બળ, એક આસ વિશ્વાસ;
 તુલસી રઘુખીર આસરે, કયું બગડે જો કાજ.
 ગાવત ગુન આગમનિગમ, નિશદિન લલત અનંત;
 તીન કાલ જુગ ચારણે, હોય લાવી બળવંત.
 તુલસી આ જગ આપકે, કડિન ભયો સામરથ;
 ઇહ કંચનદુતી કુચનકો, જીવન પસાર્યો હથ.
 સિંહ ગમન સુપુર્ય વચન, કદળી ફેલે એકવાર;
 તરીયા તેલ હમીરહદ, ચલધન દુજીવાર.

લોગ કહે તે હયેકે એકલે, જર નહિ તો કષ્ટ નાંહી;
જર હુવા પયદાતો સમજે, ઘર નહિ તો કુચ નાંહી.
મુઝકા સખ હાંસીલ હય, લેજીન હય કમી એક આતકી;
જૂખી હય ઔર ઘર બી હય, દીલજર નહીં તો કુચનાંહી.
હું જે આદર ન કરઈ, વાકો કષ્ટ ન દોપ;
મઘ તેરો તુ નાસુનઘ, યહ ભારી અફસોસ.
નહીં પરાગ નહીં મધુરમધુ, નહીં વિકાળ યહી કાલ;
અલી કલીહી મેં આધયો, આગે કવન હવાલ.

વૈષ્ણવજન કેને કેવા તે વિષ.

વૈષ્ણવજન તો તેને કહીયે, જે પીડ પરાઈ જાણે,
પર દુઃખે ઉપકાર કરે તોહયે, મન અભિમાન ન આણે;
સકળ લોકમાં સૈને વદે, નિંદા ન કરે કેતીરે,
વાચ, કાંઈ, મન નિશ્ચય રાખે, ધન ધન જનની તેતીરે;
સમદર્શિને તૃપ્તિ ત્યાગી, પરસ્ત્રી જેને માત રે,
જીવ્હાથકી અસત્ય ન ઓલે, પર ધન નવ ઝાલે હાથરે;
મોહ માયા વ્યાપે નહી જેને, દદ વૈરાગ્ય જેના મનમાંરે,
રામનામ શું તાલીલાગી, સકળતીર્થ જેના મનમાંરે;
વણુલોભાને કપટ રહીત છે, કામ ક્રોધ નિવાર્યારે,
ભણે નરસૈયો તેનું દર્શન, કરતાં કુલ એકાંતેર તાર્યારે.

નહાનાં થવામાં વિશેષ લાભ છે.

આ દેહમાં આંખ, કાન, નાક ને મોહું એ પગથી હંચા રહેલા
છે પણ નીચે રહેલા પગને બધા લોકો પુજે છે એટલું જ નહિ પણ
કેટલેક ઠેકાણે મહાન પુરુષનાં પગલાં કરાવે છે. આ ઉપરથી નહાનાં
થવામાં જ વિશેષ માલ સમાએશે છે તે પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે.

કાશી.

વહાલામાં તો વહાલીરે, લલિમને તો સર્વે ગણે,
પરી કરતાં પ્રીયાનેરે, યુક્તામ એના જુઠા બને.

ધીરાલકતે લલિમનું સ્વરૂપ કેવું વર્ણવ્યું છે.

બાળ તરુણ અને નારીવળી, લલિમથકી લલચાય;
કાળજની કાર થકી વાલીવધુ, બીજું વહાલું ન કોઈ કહેવાય,
વહાલામાં એ વહાલીરે, પીતા પુત્રને હણે. વહાલા.
ઘણી નારે નરને તો માર્યા, લલિમદેવીને કાળ;
લાલચોલક્ષ ઉઠે હૃદયમાં, લેવરાવવાં ઘણાં નારાળ,
એને કેવી કહેવી રે, મનાયે શી મોટપપણે. વહાલા.
એ આવીને વાસ કરે જ્યાં, ત્યાં અવગુણ આવે અનેક,
વિવેકાદિકને કાઢે વેગળા, છોડે છોડાવી છેક,
રાજ્ય રદીયાળુરે, અનીતિ આદી સુતાજણે. વહાલા.
સગાંકરે રનેલ વિસરાવે, આજ કહું હું તેનું સ્વરૂપ;
પીતાએ પુત્ર ઉછેર્યો, તે તો એનામાં થાય તદરૂપ
નિર્ધનપણું સાંરે, ધીરકાને કાના હણે. વહાલા.

બધા દિવસો સરખા હોતા નથી.

બધા દિવસો મનુષ્યોને કાંઈ સરખા હોતા નથી. છાયા તરકા
એની મેળે આવે જાય છે. ઉદયાસ્ત એ કાળની એ પાંખો છે.
જુઓને રાજ રામચંદ્રને પણ ચૌદ વર્ષ વનમાં રહેવું પડ્યું હતું
માટે સુખદુઃખ એ તો આવે જાય છે. તે સામી દષ્ટિ નહિ કરતાં
ધર્મ અને નીતિ કદાપિ મનુષ્યે ભયંકર દુઃખમાં પણ છોડવી નહિ
કારણકે કવિશ્વર દક્ષપત્રામભાઈએ વાંચનમાળામાં કહ્યું છે કે

“ માટીના માનવી માટીમાં મળી જશે

કાય તારી અરે જાણુ ભાઈ ”

હે મનુષ્ય! તારું માટીનું શરીર કાલ સવારે માટીમાં મળી જશે
માટે અભિમાન મુકી શ્રીહરીને તાબે થા કારણકે ગર્વ કોઈનો રહ્યો નથી.

સુવાક્યો.

જ્યાં તંગી ત્યાં જ તવંગરી નાભી શકે છે

જે મોત માથા ઉપર રહેલું છે એમ આ લોકો જાણે તો તેમને ખાવાનું પણ ન ભાવે તો પછી નદારાં કામ તો કેમ કરે !

*

*

*

દેહાદિક વિષયો ઘણા કાળ રહીને પણ ત્યારે ત્યારે અવશ્ય જવાના તો છે જ, અને જે માણસ પોતાની મેળે સમજીને તેને છોડી દે તો પણ જનાર છે; ગમે તે પ્રકારે વિષયોનો વિયોગ તો થવાનો જ ત્યારે એ બંને વિયોગમાં શા ફેર છે ! તેથી મનુષ્યો જે તેને પોતાની મેળે જ છોડી દેતો નથી ? તે ફેર હું કહું છું. જે વિષયો પોતાની મેળે જાણે તો તેથી મનને અપાર પરિતાપ થાય છે; પણ મનુષ્ય પોતાની મેળે જ છોડી દેતો તે અનંત શાંતી સુખ આપે છે.

*

*

*

હું લક્ષ્મિ ! આ લગાર કડવું અને નિંદાનું વચન છે તે ક્ષમા કરજે; તારા પ્રસંગથી પુરૂષો આંધળા થાય છે. જે એમ ન હોય તો કમળના પત્ર સમાન વિશાળ નેત્રવાળા છતાં પણ નારાયણ સમુદ્રમાં સાપના પદ્મંગ ઉપર કેમ સૂઈ જાય ?

*

*

*

દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરતાં દુઃખ ઉપગમે છે; મળેલું દ્રવ્ય જાણે તો શોક ઉત્પન્ન કરે છે; અને જે તે દ્રવ્ય સ્થિર રહે તો મોહિત કરીને વિવેક સુન્ય કરે છે એવું દ્રવ્ય કેવી રીતે સુખકારક કહેવાય ?

*

*

*

ભર્તૃહરી કહે છે કે દ્રવ્ય પામીને કાણુ ગર્વિષ્ટ થયો નથી ! કયો મનુષ્ય વિષયો છતાં આપત્તિમાં પડ્યો નથી ? પૃથ્વીમાં એવો મનુષ્ય કાણુ છે કે સ્ત્રીઓએ જેનું મન ખંડિત કર્યું નથી ? રાગઓને વડાસો તે વળી કાણુ ?

*

*

*

લક્ષ્મિનોં સ્વભાવ જ એવો છે કે તે જેની પાસે જાય તેની વાણી, આંખો અને કાન એ ત્રણ વાનાનું હરણુ કરી લે છે. તે પછી લક્ષ્મિવાન મુંગો, આંધળો અને બહેરો થાય તેમાં એ આપણો શો

વાંક ? એજ આશ્ચર્ય છે કે લક્ષ્મી ઝેરની સગી ગ્રહેન છતાં તે તેને મારી નાંખતી નથી.

* * *
પ્રાણી એકલો જ જન્મે છે અને એકલો જ મરણ પામે છે;
પુણ્યના ફળો પણ એકલો જ ભોગવે છે અને પાપોના દંડ પણ
એકલો જ સહન કરે છે. મરણ પછી તેના આત્મ મિત્રે તેના મૃત્યુ
દેહને કાષ્ટ કરીને મૃતિકાના પીડ પ્રમાણે પૃથ્વીપર પટકીને તત્કાળ
પોતાના ઘેર આપ્યા જાય છે. સાથે માત્ર ધર્મ જ જાય છે.

* * *
પાસે સુંદર પાત્ર લયું છે
કર લગ્યાની મુખ ન ધરે
ઉઠક ઉડી મુખમાં કેમ પડશે
ઉઘમ વિણ આ માનવીઓ ?
કામ કરે સૌ કામ કરે.

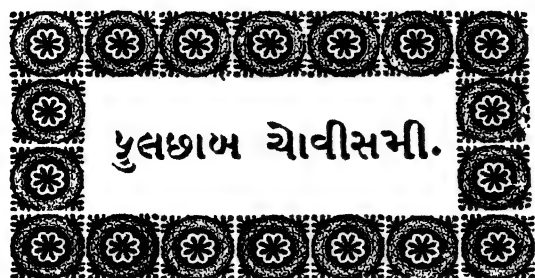
આયુષ્યની કીંમત.

આયુઃ ક્ષણ લવ માત્રં ન લભ્યતે દેમ કોટિભિઃ કાપિ ।
એક ક્ષણ કે એક નિમિષ માત્ર આયુષ્ય કરોડો સોના મહોરો વડે
પણ મળી શકતું નથી તો સુસ્ત પુરૂષો પોતાનું આયુષ્ય વૃથા કેમ
ચુમાવશે ? વિપયરૂપી જેને ધા વાગ્યા છે તેને સત્સંગ છે તે સમા-
જમ રૂપી એકાંત સ્થાન રૂપી ઈસ્પિતાલ છે ને સદ્ગુરૂ રૂપી ડાકટરો છે.

ક્ષમા રૂપી.....પલંગ છે.
નિયમ રૂપી.....પડદો છે.
ધીરજ.....તળાઈ છે.
સંતોષ.....ઓસિકું છે.
ધર્મ.....કાવા રૂપી અમૃત છે.
વૈરાગ્ય.....બુલાખ છે.
જ્ઞાન.....અવલેહ (માત્રા છે)
ભક્તિ.....રસાયન છે.

આ પ્રમાણે થાય ત્યારે શુદ્ધ રોગ રહિત થાય ત્યારે આત્માકારિ
જ્ઞતિ થાય પછી ઉત્સાહ ને આનંદ લગવાનનો થાય છે તે જોવાખીને
કોઈપણ પદાર્થમાં નથી.

જુરા જુરા સખ કો કહે, જુરા ન દેખું કાય;
ને ઘટ સોધું આપણો, તો મોશું જુરા ન કાય.

દેખાદેખી એ કોઈ પ્રકારનું આચરણ ન કરવું.

કોઈ મોટા ગામમાં એક કુંભાર રહેતો હતો અને તેને પુત્ર
નહતો માટે સરકારી માણસોને ઘેર નિત્યે પાણી ભરવા જાય ત્યાં
તેમણે પોતાના છોકરાની પેડે પાલણપોપણ કરેલાં કુતરાં વગેરે પશુને
દેખી તેણે વિચાર કર્યો કે આપણે પણ આવી રીતે સંસારમાં
છોકરાનું સુખ ભોગવવું. એવું ધારી સ્ત્રીપુરુષે મળી નિશ્ચે કર્યો કે
આપણા ઘરમાં આ ગર્ભવંતી ખોલકીને (ગધેડીને) પુત્ર ઉત્પન્ન
થશે તો તે પુત્રને લાડ લડાવીશું એવો વિચાર કર્યો. પછી તેને જ્યારે
પુત્ર થયો ત્યારે તેના ઉપર તે બે જણે ઘણો સ્નેહ કર્યો ને તેનું નામ
રાકોજી એવું સ્થાપન કર્યું. તેવામાં નવા આવેલા ગામના મેતાને ત્યાં
નિત્યે પાણી ભરવા સવારમાં જતો હતો. એક દિવસ કોઈ રોગ
થવાથી ઓચિંતું તે ગર્ભભનું નાનું બચ્ચું મરી ગયું. તે રાત્રિએ સ્ત્રી
પુરુષને પુત્ર મરણ થવા જેવું દુઃખ થયું. પ્રાતઃકાલ થતા પહેલાં મનુષ્યના

છોકરાની પેઠે જ તે કુંભાર મુછો મુંડાવી અગ્નિસંસ્કાર કરી સ્નાન કરી, છેડે વાસીને રડતી હતી પોતાની સ્ત્રીને છાનીા રાખી કુંભાર મેતાને ત્યાં પાણી ભરવા ગયો ત્યારે મેતો તો વિલંબ થવાથી ગુસ્સે થઈ કુંભારને ખીલ્યો ત્યારે કુંભાર તો રડતો રડતો બોલ્યો કે આપણ મારા ઉપર શું કરવા ગુસ્સે થાઓ છો ? રોડેજ પડ્યા તેથી મુછો મુંડાવી સ્નાન કરી પવિત્રપણે તમારું કામ કરવા આવ્યો છું, ત્યારે મેતો તો ખુશી થયો, ને મનમાં વિચાર્યું કે રોડેજ કોઈ ગામનો રાજા હશે ને તે પડ્યો ત્યારે કુંભાર સરખાએ મુછો મુંડાવી તો આપણે પણ અહીં નવા આવ્યા છીએ ને મામલતદારને ત્યાં જવું છે ત્યાં આપણી મસ્કરી થશે. એવું ધારી વાળાંદને બોલાવી મુછો મુંડાવી સ્નાન કરી શીઘ્રપણે મામલતદારને ત્યાં ગયો ત્યારે મામલતદારે પૂછ્યું કે કેમ આવજ મુછો મુંડાવી છે ? ત્યારે કહ્યું કે શું તમે નથી જાણતા ? રોડેજ પડ્યા તે આપણે મુછો મુંડાવ્યા વિના કેમ ચાલે ? એમ કહ્યું ત્યારે મામલતદારે મુછો મુંડાવી દિવાન સાહેબ પાસે ગયા, ત્યારે દિવાન સાહેબે પૂછ્યું કે કેમ મુછો મુંડાવી છે ? ત્યારે તેણે પણ આશ્ચર્ય સહિત કહ્યું કે રોડેજ પડ્યા એ વાત નિશ્ચે છે, ત્યારે દિવાન સાહેબે કહ્યું કે તે ઘણા સારા હતા એવી વાતો કરી તત્કાલ હજમને બોલાવી મુછો મુંડાવી. એમ અન્યોઅન્ય દેખાદેખ વાતો સાંભળી સર્વે સરકારી માણસોએ મુછો મુંડાવી. સાંજે રાજનતી સભામાં ગયા. રાજ્યએ પણ દિવાન વગેરે સર્વેને મુછો વિનાના દેખી અણસારો કરી કોઈ સેવકને બોલાવી પુછી જોયું, તેણે રાજના કાનમાં જાનું કહ્યું કે-રોડેજ પડ્યા માટે અધાએ મુછો મુંડાવી છે, ત્યારે રાજ્યએ વિચાર કર્યો કે-આપણા ભાઈઓ તો ઘણા છે તેમનો કોઈ મરી ગયો હશે. માટે અધાએ મુછો મુંડાવી છે ને આપણે નહિ મુંડાવીએ તો ઉઘાડું વેર માલુમ પડશે, એમ ધારી ઘરમાં જઈ ઘાંઘળને બોલાવી મુછો મુંડાવી સભામાં આવી બેઠા. હજમમાં ચક્ર નાંખી બેઠેલી રાજનતી રાણીઓ સભાને જોતી હતી, તેવામાં એક

રાણી બોલી કે આજ કેમ સભા ઉદાસ જણાય છે, ને બધાએ મુછો મુઠાવી છે ? ત્યારે દાસી બોલી કે રાકોજી પડ્યા માટે મુછો મુઠાવી છે. ત્યારે એક નવી રાણી બુદ્ધિમાન હતી તે બોલી કે તેને ને આપણે કાંઈ સંબંધ થાય ? ત્યારે બધી રાણીઓ બોલી કે તે તો ખબર નથી પછી તેણીએ તપાસ કરાવી રાત્રને પુછાવ્યું પણ કાંઈ સંબંધ માલમ પડ્યો નહિ. તેમ તેમ ઘણો તપાસ કરાવ્યો તારે છેવટ મેતાએ કુંભારને બોલાવી પુછ્યું ત્યારે તો કુંભારે પોક મુકી કહ્યું કે મારી ગધેડીનું બચ્ચું ઘણું સાફ હતું તેને મેં પુત્ર કરી લઈ હુલામણાનું નામ “રાકોજી” એવું સ્થાપન કરી લીધેલું, તે આજ પરમેશ્વરે એચિનું લઈ લીધું, એ બહુ ખોટું થયું છે. તે વાત સાંભળી રાણીઓના તથા નગરના લોકોમાં હાસ્યરસનો સુમાર ન રહ્યો. માટે દરેક કાર્યનો ઉંડો વિચાર કર્યા વિના દેખાદેખી કોઈપણ પ્રકારનું આચરણ ન કરવું.

સાવચેતી.

યાવત્સ્વસ્થમિદં શરીર મરુજં યાવજ્જરાદૂરતો ।

યાવંચંદ્રિયશક્તિ પ્રતિહતા યાવત્ક્ષયોનાયુષઃ ॥

આત્મશ્રેયસિરતાવદેવવિદવાકાર્યઃ પ્રયત્નોમહાન્ ।

સંદીપ્તેભવને તુ કૃપણનનં પ્રત્યુદયમઃ કીદૃશઃ ॥ ૧ ॥

જ્યાં સુધી આપણું આ શરીર સ્વસ્થ છે, એટલે પોતાની મેળે બધી ક્રિયાઓ થાય એવું છે પરાધીન થયું નથી, અને રોગ રહિત છે એટલે શરીરમાં તો સર્વે રોગ ભરેલા જ છે પણ તે બહાર દેખાતા નથી, શાન્ત છે ત્યાંસુધી તથા જ્યાંસુધી વૃદ્ધાવસ્થા છેટે છે એટલે વૃદ્ધાવસ્થામાં શરીર જર્જર થશે, તપ, જપ, ધ્યાન, ભજન સંતસમાગમ આદિ સાધન કરવાની શક્તિ નાશ પામી નથી ત્યાં સુધી અને જ્યાંસુધી દશ ઇન્દ્રિયોની શક્તિ છે પણ નાશ પામી નથી, દેખાય છે, સંભળાય છે, પગે ચલાય છે, હાથે થાય છે ઇત્યાદિક ઇન્દ્રિયો સાવધાન છે ત્યાંસુધી અને જ્યાંસુધી આયુષ્યનો ક્ષય નથી

થયો ત્યાંસુધી, એટલે આચિંતો કાચના વાસણની પેઠે દેહનો અંત નથી થયો ત્યાંસુધી ડાહ્યા પુરૂષોએ પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરવા વાસ્તે મોટો પ્રયત્ન કરવો, પછી તો જેમ ઘર બળવા માંડયું તે વખતે કુવો ખોદવો ને પાણી કાઢી ઘર બોલવવું તેની પેઠે ઉઘમ કરવો તે કેવો કહેવાય ! નિષ્ફળ કહેવાય, માટે હમેશાં સાવચેતી રાખવી આપણે સમય વૃથા જાય નહિ.

એનું નામ જત્રા.

પાંચલજીર માનવીઓનો સંઘ ! અસલના વખતની વાતો સાંભળી હતી, પણ આતો નજરે દીડું. પાંચલજીર શ્રાવકોને લઈને પાટણના એક શેઠ જત્રાએ ચાલ્યા. રેલગાડીમાં બેસીને તો સહુ જાય; એમાં તે શો મોટો મીર માર્યો ? લાખો રૂપિયાના રોકડાં દાન તો ઘણાંએ ફેંકી દે, એમાં શી અજ્ઞયખી ?

પણ અજ્ઞયખી તો એ કે પાટણના શેઠીઆએ પાંચસો ગાડાં જોડાવ્યાં. પોતે અને પોતાની શેઠાણી બેયની ટુલ જેવી કાયા, તોય બંને સાથે ચાલ્યાં.

આખા ગુજરાતમાં એમણે પડો વજડાવ્યો: “ ચાલોરે ભાઈ બહેનો ભદ્રેસરજીની જત્રામાં: ચાલોરે ભાઈ બહેનો રૈવતાચલની જત્રામાં: ચાલો મારે ખરચે અને મારે જોખમે. ચાલોરે ચાલો ધર્મના ચૂલ્લ પામવા. ”

પડો સાંભળી પાંચ લજીર મનુષ્યો આવ્યાં. સ્ત્રીઓ, પુરૂષો અને છોકરાંને પણ સાથે લાવ્યાં. પાંચસે તો સાધુ સાધવીઓ પીળે વસ્ત્રે શોભતાં આવ્યાં અને પાંચસો ગાડામાં પેટી પોટલાં નાંખીને સંઘ જત્રાએ ઉપડ્યો.

સાથે દાકતર: સાથે આરમ્મો અને ચોકીદારો: સાથે સુતારો અને લુહારો: પાણીની તો મોટી-મોટી ટાંકીઓ: તંબુઓ અને રાવટીઓ: અને સાથે એક સોના રૂપાનું દેરાસર: માંહી પ્રભુજીની પ્રતિમા ખીરાજે છે.

માગસર મહિનાની કડકડતી થંડી અને સૂસવતો પવન. એમાં

પાંચ હજાર માનવી નીકળ્યાં. થંડી સહેતાં સહેતાં નીકળ્યાં. જંગલમાં મંગલ કરતાં નીકળ્યાં. ઉજ્જડ વગડામાં કાંઈ માનવી ઉભરાણા ! ઓહોહો કાંઈ માનવી પથરાણાં !

રોજ પાંચ પાંચ ગાઉનો પંથ કરે, અને પછી પડાય નાંખે, તંબુને રાવટીઓ તો અપરંપાર ઊભાં થઈ જાય, સુતારો તો તંબુની હજારો ખીંટીયો ઘડ્યા જ કરે.

સાથે લાડવાના તો મોટા મોટા પટારા લીધા છે. ઊની ઊની રસોઈઓ થાય છે અને રોજ એક ટાણું આ પાંચ હજાર માનવીઓને શેઠ જમણુ જમાડે છે.

પાંચ હજારનો પડાય થાય ત્યાં તો એક ગામ વસી જાય ! છયાં છોકરાં માંદાએ પડે ને ? એને માટે દવાખાનું તૈયાર. દાકતર હાજર.

પાંચ હજાર જત્રાણુઓની સાથે ઘરેણાં ગાંઠાં, લુગડાં લત્તાં અને પૈસા ટકા પણુ હોય ને ! અને વગડામાં ચાર હુટારાનો પણુ ભો ખરો ને ! એટલા માટે તો આરઓ રાતે જમ્યા અને બંદુકો લઈને ચોડી કરે. મગદુર કોની કે આરબની ચોડીમાંથી ચોરી કરે ?

ખીજે દિવસ વળી પડાય ઉપડે અને ખીજ પાંચ ગાઉનો પંથ કપાય. પ્રભુજીનાં ગીતો ગવાતાં જાય અને દેરાસરમાં અખંડ દીવા બળતા જાય. એમ કરતાં કરતાં સંઘ કાઠિયાવાડમાં થઈને આવ્યો. વચ્ચે મોટાં મોટાં નગરો આવ્યાં. ત્યાંના રાજાઓએ સંઘને બહુ માન દીધાં અને રૈયતે સંઘને ભોજન દીધાં.

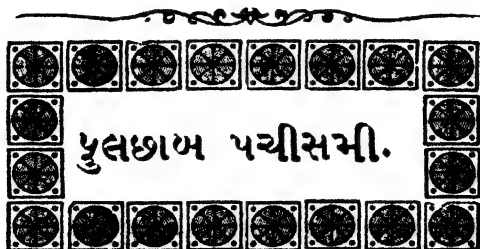
આસપાસનાં ગામોમાંથી લોકો ટોળે વળીને આવ્યાં. અને સંઘનાં દર્શન કરીને પાછાં વળ્યાં. પાછા આવી આવીને તેઓએ ગામમાં સંઘની વાતો કરી. ઓહો ? કેવી રૂપાળી એ વાતો ? શેઠ શેઠાણીના મુખડે ઝરતી મીઠાશની અને નમ્રતાની કેવી એ મીઠી વાતો ?

કાઠિયાવાડની ભૂમિ નિહાળતાં નિહાળતાં પાંચ હજાર માનવી આવ્યાં ગયાં. કુંગરા જોયા ને જંગલો જોયાં નાની મોટી નદીયો

જોઈઃ આંખાવાડિયાં જોયાં અને રણ પણ જોયાંઃ સુંદર દરિયો ને સુંદર આકાશ જોયાંઃ ભાતભાતના માનવી જોયાં. એવી ભૂગોળ કદિ રેલગાડીમાં શીખાશે ખરી ?

માગસર મહિનાની કડકડતી ટાટથી માંડીને વૈશાખ મહિનાના બળબળતા તાપ વેડીને સંધે જત્રા કરી. હસતે મોંઘે કેવી મોટી તપસ્યા કરી ! કે કે!લી ધીરજ રાખી ! કોઈ લડ્યાં વદ્યાં નહિ, કોઈનું બટન પણ ચોરાયું નહિ, કોઈ મર્યું પણ નહિ, એ કાંઈ ઓછી વાત છે ?

કહે છે કે પાટણના શેઠ આ સંધ કાઢી ખાર લાખ રૂપિયા ખરચ્યા. ધન્ય હોજો એની ઉદારતાને પણ એથીયે વધુ ધન્યવાદ હજો એની ધીરજને એની નમ્રતાને, એની પ્રભુભક્તિને !

સ્વામિ વિવેકાનંદનાં વચનો.

સ્વામિ વિવેકાનંદ કહેતા કે “કામ-કાંચનાદિકના ગુલામોએ મનુષ્યનો ઉદ્ધાર કર્યો હોય અથવા મનુષ્યોને ઈશ્વર પ્રાપ્તિનો માર્ગ દર્શાવ્યો હોય એમ કોઈ કાળે કોઈ પણ ક્ષેત્રમાં બન્યું નથી.

પઠ પઠ કે પથ્થર ભયે, લીખ લીખ ભયે મોર;

જસ વિદ્યાસે હરિ મીલે, સો વિદ્યા કષ્ટુ ઓર.

જો આજથી તમે એમ વિચારવા લાગશો કે તમારામાં પણ અનંત શક્તિ, અપાર જ્ઞાન તથા અપાર ઉત્સાહ રહેલો છે, અને ક્રમે ક્રમે અંતરની તે શક્તિઓને જાગૃત કરતા જશો તો તમે પણ મારા જેવા જ બની જશો એવું સ્વામિ વિવેકાનંદનું વચન છે.

સો મણ તેલે અંધારું.

મૃગજળ ભરવા મુરખ માણસ, દોડે સૌ સંસાર;
વાત વિચારી પાછો વળજે, પામ્યા નહિ કોઈ પાર.

જે દિવસથી સમજણા થયા ને માયાપની ઓળખાણ થઈ તે દિવસથી માયાપે નિશ્ચય કરાવ્યો કે આ તારી મા ને આ તારો આપ ને આ તારો કાંકા ને આ તારો ભાઈ ને આ તારો મામો ને આ તારી જેન ને આ તારી મામી ને આ તારી કાકી ને આ તારી માસી ને આ તારી ભેંસ ને આ તારી ગાય ને આ તારો ઘોડો ને આ તારું લુગડું ને આ તારું ઘર ને આ તારી મેડી ને આ તારું ખેતર ને આ તારાં ઘરેણું દત્યાદિક જે કૃસંગિના શબ્દ આ જીવની જીવિમાં રહ્યા છે તે કેવી રીતે નીકળે ! મોટા સદગુરૂની કૃપાથી હું કોણ છું ? ક્યાંથી આવ્યો છું ? ને મારે ક્યાં જવું છે ? એનું ખરું જ્ઞાન થાય છે. પણ જેઓને મોક્ષનો ખપ નથી તેને તો “ સો મણ તેલે અંધારું છે ” ધૂળને કાંઈ સૂચે દેખાતો નથી.

પરપોટો જેમ પાણીને, કાચકળશવત કાય;

વાર ન લાગે વણસતાં, જે જાયું તે જાય.

કળીમાં પામર પ્રાણીઓ, રાખી રહે સત્સંગ,

નિશદિન હરિની લેહમાં, રમતું રૂડો રંગ.

મૃગજળ ભરવા મુરખ માણસ, દોડે સૌ સંસાર.

વાત વિચારી પાછો વળજે, પામ્યા નહિ કોઈ પાર.

ક્ષણભંગુર આ દેહની, જનને મમતા અપાર;

પય પરપોટો પેઠગણ, પળમાં નાશ થનાર.

સંગત કરીએ સાચકી, પુરે મનકી આશ;

સંગ ન કરીએ નીચકી, આડે પહોર ઉદાસ.

સદગુરૂના દર્શનથી થતાં મુખો.

આ અસાર સંસારમાં સાચા સંતના દર્શન વિના કદિ

અંધકાર દુર થતો નથી. કરોડો જન્મના પાપો સાચા સદ્ગુરના દર્શનથી એકદમ તુર્ત કપાઈ જાય છે. જેમ વરસાદ વિના વસુંધરા સદાએ સુકી રહે છે તેમ સંત વિના આ અસાર સંસારમાં માથીક સુખ પણ લેશ માત્ર મનુષ્ય પ્રાણી મેળવી શકતાં નથી. આ જીવને અનાદિકાળથી અનંત પાપો લાગેલાં છે. તે સર્વ પાપો સદ્ગુરના દર્શનથી એક ક્ષણમાં વિનાશ થઈ જાય છે. તો પછી જે ખરે ભાવ રાખી તેની સેવા કરી સમાગમ કરે તેના પુણ્યનો પાર રહેતો નથી. આ અસાર સંસારમાં ચારે તરફ વિપયનાં વાગ્નં વાગી રહ્યાં છે ને કેટલાક વેપધારી સાધુઓ બિચારા ભોળા જનોને ભરમાવી ખોટે રસ્તે દોરી જાય છે અને એવા સાધુઓના વિશ્વાસથી અકર્મી સેવકો પોતાના લાથથી પોતાની આંખો ફેાડી જન્મઆંધળા બને છે. પછી તેને ભાનુનો પ્રકાશ ખીલકુલ દેખાતો જ નથી. જેને જન્મથી સ્ત્રી અને માયાનો તીરસ્કાર છે તેવા સદ્ગુરના દર્શન માત્રથી જીવ લક્ષ્યોરાસી થોતી તરી જઈ અક્ષરવાસી થાય છે પણ એવા સાચા સંતો તથા સદ્ગુરુઓ આ જગતમાં ખલુ જ થોડા છે. માટે તેને ઓળખી તેનો સત્સંગ કરવો એ આપણું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. સાંપ્રત સમયમાં ભરતખંડમાં હજારો સદ્ગુરુઓ ખીરાજી રહેલા છે પણ ખપ વિના વરતુની કીંમત કાંઈ કામની ગણાતી નથી માટે મનુષ્યજુદિ મુકી સાચા સંતને શરણુ જાઓ કે જેથી અનંત પ્રકારના દુઃખ મટી જઈ અવસાનકાળે અવિચળ સુખ મળે.

પવિત્ર પ્રબોધ.

આ મનુષ્ય દેહ દેવોને પણ દુર્લભ છે; તેવા દેહની પ્રાપ્તિ ફરીને સંસારમાં નહિ આવવાનું સાધન છે. જે જે સંસારના સુખો છે તે તો દરેક યોનિમાં હોય છે, કે જેને માટે થોડો યત્ન કરે અને જે, મનુષ્યોને કાંઈ દુર્લભ નથી. સુખ છે તે દુઃખથી ભિન્ન છે. તે દુઃખ વિના કદી હોતું નથી. મનુષ્યને જેટલું સુખ

આવે છે તેટલું જ પાછું દુઃખ આવવાનું, મનુષ્યો એમ સમજે છે કે રાજા તો સુખી હોય છે પણ તે તો બહુ દુઃખી હોય છે. ચોર, શત્રુ તેમજ પોતાના માણસો તરફથી ઘડી ઘડી વહેમ રહે છે અને ભારે લોભથી તે ઘેરાએલો રહે છે. તેને વળી સુખ ક્યાંથી હોય ? દુઃખ વિનાનું સુખ તો ભગવાનની ભક્તિમાં જ રહેલું છે તેની ઉપાસનાથી ભકતો સુખી થાય છે એ નિર્વિવાદ છે.

x x x

સજાતો યેન જાતેન યાતિ વંશઃ સમુજ્જતિમ્ ।

પરિવર્તિનિ સંસારે મૃતઃ કો વા ન જાયતે ॥

આ કરતા (ગતિવાળા) સંસાર (ચક્ર) માં કોણ મરતું નથી ? તેમ (મુખ્યા પછી) કોણ પાછું જન્મતું નથી ? પરંતુ તેનો જ જન્મ સકળ છે, કે જેના જન્મથી વંશ સારી રીતે ઉત્પત્તિને પામે.

x x x

મરણ, રોગ અને શોક એમાંથી કયો ભય આજ આપણી ઉપર આવી પડશે તેનો દરરોજ વિચાર કરવો જોઈએ.

x x x

દુર્જન સાથે મિત્રતા કે પ્રીતિ પણ ન કરવી જોઈએ કેમકે દુર્જન અંગાર જેવો છે. અંગરો સળગતો હોય તો બાજે છે અને ઓલવાયેલો હોય તો હાથ કાળા કરે છે.

x x x

વિપત્તિમાં ધીરજ અને ઉત્પત્તિમાં ક્ષમા એ મહાત્માઓનો સ્વભાવ સિદ્ધધર્મ છે.

x x x

વિવેકી બોધમાળા.

(વિનય એ સત્ય કાર્યનું ભૂપણ છે)

સત્ય, વિનય, અથવા ઉદારતા એ લોકન્યવહાર પ્રમાણેના આજીવિકા કરતાં તદ્દન ભિન્ન વસ્તુ છે. એ કોઈ એક આજીવિકા નથી,

પરંતુ આનંતરભાવના છે. તે મન, વચન અને કર્મથી કરેલી એક સેવા છે. ઘણીવાર કાર્ય કરતાં મૌનથી વધારે સારી સેવા અગ્નવી શકાય છે. અવિચારી વચનો, ચીઠીઓ અવાજ, ખીજવે એવી ટીકાઓ, ક્રોધ અને અધિરાધ જેમાં આપણને લાગતું વળગતું નથી, જેથી આપણને ખીલકુલ હરકત આવવાની નથી, અથવા જે સુધારવાનું આપણને સુપ્રત થયું નથી, અને જે પ્રદેશમાં મનુષ્ય તદ્દન સ્વતંત્ર છે; તેવી માણસોની રહેણીકરણી વા જીભના દેખાવપર કરેલી ટીકાઓ, એ સર્વ સમાજના જીલમગારોના સ્વછંદી અત્યાચારો છે, અને હેમાંથી મુક્ત થવાનો માર્ગ જ નથી.

ઘણા માણસો અગ્નિજ્વળથી જીવનભર અન્યને આવી રીતે દુઃખ દે છે. આવી રીતભાતનો બુદ્ધિપૂર્વક ત્યાગ કરવો, એ કોઈપણ જાતનું શુભકાર્ય કર્યા સિવાય એક પણ પ્રકારની સેવા અગ્નિવવારૂપ છે.

સત્ય વિનય આ રીતે ઓળખી શકાય; આપણા પાંડાશીઓ અથવા મિત્રો જે આપણી પાસેથી માગી શકે નહિ હોય તે દાન કરે છે. હોની મહત્તા એમાં સમાયેલી છે કે જે અન્ય બહાલકારે પ્રાપ્ત કરી શકે નહિ તે સ્વેચ્છાથી આપી દે છે. તેને માનસિક દ્રવ્ય સિવાય અન્ય પ્રકારના દ્રવ્યની ખીલકુલ આવશ્યકતા નથી. તે દ્રવ્ય કરતાં ઉચ્ચતર પ્રકારના ચારિત્રનું ચિન્હ છે. દ્રવ્યથી માણસ સુધરેલો હોય એમ જણાય છે, પરંતુ સત્ય વિનયથી માણસનું ઉચ્ચ ચારિત્ર જોઈ શકાય છે. સાચી દયાએ શું કર્યું હતું? ખરેખર કંઈ જ નહિ, પરંતુ આનંદજનક હાસ્ય, ભક્તો સ્વભાવ, અન્યને શું લાગતું હતું અને શું જોઈતું હતું હોય તે જ્ઞાન, આ સર્વ એમ સ્પષ્ટ જણાવતું હતું કે તે સર્વને વિસરી પરનો વિચાર કરતાં શીખી હતી, તેથી તે ગરમાગરમ શબ્દો અને ચઢી ગએલાં ભવાંથી ઉત્પન્ન થતા કજીઆને મિષ્ટ શબ્દો વડે શાન્ત પાડતી ખીજ વાર અશક્તની પથારી આગળ બેસી આશ્વાસન આપતી, કોઈ વાર રડતા બાળકને છાતું રાખતી, અને કોઈ વાર ધંધાની ચિન્તાઓને લીધે જેનો સ્વભાવ ચીઠીઓ

થઈ ગયેલો હોય તેવા માણસોને શાન્તિ આપતી. પોતાના સિવાય અન્ય કોઈને તે સેવાની ખચર પડવા દેતી નથી. સમભાવી હૃદય સિવાય અન્ય કોઈથી એ નોંધી શકાય તેમ નહોતું. ત્હેના ઉન્નત સ્વભાવની ખરી ખુબી એ જ હતી. જે દયા કસોટીમાં સેવાના મહાન કાર્ય કરી શકે એવી શક્તિવાળી જણાય છે તે જ દયા સેવાનાં ન્હાનાં ન્હાનાં કાર્ય કરવાને હમેશ તત્પર હોય છે.

દુઃખના ડોળને વશ થઈને આપણી દયા અપાત્ર જવાની કલ્પના અથવા અભાવને લીધે સેવાની પ્રેરણાઓની અવગણના કરવી નોંધીએ નહિ; પરંતુ તે વૃત્તિને અને તેટલી ખીલવો અને સાચા ગરીબ પ્રત્યે દયા બતાવો.

સૌથી દુર્ઘળમાં દુર્ઘળ અને દીનમાં દીન માણસોએ પણ યાદ રાખવું કે નોંધે ત્હેની ઇચ્છા હોય તો તે પોતાની આસપાસ સ્વર્ગ (આનંદ) ફેલાવી શકે તેમ છે. માયાળુ શબ્દો, લાગણીયુક્ત દષ્ટિ અને સામાની લાગણી ન દુખાય તેવી સાવચેતી, આ સર્વાંના કાંઈ પૈસા બેસતા નથી, અને તે છતાં પણ ત્હેની કિંમત અનુસ્ય છે. શું એ ગુણો આપણા સુખને સદાય પોષનારા નથી ? કલાકે કલાકે અને ક્ષણે ક્ષણે આપણે પણ આવી ખીન્નઓની દયા પરજ જીવીએ છીએ, અને ત્હેમાંથી જ સુખ પ્રાપ્ત કરીએ છીએ. મહાન કાર્યો કરવાની ઇચ્છાવાળા ઘણા માણસો હોય છે; પણ મહાન પ્રસંગોની રાહ નેવામાં જ તેનું જીવન વ્યતીત થાય છે અને રનેહનાં કાર્યો ખીલકુલ થતાં નથી. દયાળુ, નમ્ર અને પ્રમાણિક બનો, ન્હાના સેવાનાં કાર્યોમાં પ્રવૃત્ત બનો, ખીન્નઓનું કંદ્યાણુ કરવા પ્રયત્ન કરો અને તમારા કર્તવ્યમાં અડગ રહો; ખીન્ન ગમે તે અનિશ્ચિત હોય, પરંતુ આ તો નિશ્ચિત જ છે.

ભલમનસાઈથી હૃદય ખીલે છે અને નમ્ર બને છે. જોટલા પ્રમાણમાં ત્હમાં હૃદય વધારે વિશાળ, વધારે પવિત્ર અને વધારે ઉન્નત બનશે તેટલા પ્રમાણમાં ત્હમે ખીન્નને માટે સહન કરવામાં

વધારે તૈયાર થશો અને તલમે તલમારા હૃદયમાં કહેશો કે હે પ્રભુ !
મારા જેવા પાપી પર દયા કર.

ઉદ્ધ યોત્તન.

વસંતતિલિહા.

વીરા ! ઉઠો જુગ જુગના તિમિરો ઉડાડી,
વીરા ! ઉઠો મહદ કેસરી તાડ ત્રાડી;
મદો વધે સમરહાક પડ્યે અગાડી,
ધેરે અચેત નિજની ગૃહ પુષ્પવાડી.
છે જીંદગી બલિ જગે બલવીર કેરો,
છે જીંદગી ઉકળતા ખૂનની જ સેરો;
છે જીંદગી જીવન ધ્યેયની સાધનાર્થ,
શો અર્થ ને વિજય ના કરી લીધ સાર્થ ?
માતૃ પ્રદેશ ગુલ સંસ્કૃતિએ ઉગ્મળો,
સત્કાર્યથી રળી મહોદય મસ્ત મ્હાલો;
શીળો નિરૂતર કરો પુરુષાર્થ બ્હાલો,
ગાજી રહો જય શ્રીરંગ યુવાન ! ચાલો.

બળથી ન થાય તે કળથી થાય.

એ જાડ ઉપર બગલો ને બગલી રહેતાં હતાં તે જાડની
બળોલમાં એક મોટો સર્પ રહેતો હતો. ન્યારે બગલી ઇંડા મુકી
ચારો ચરવા જતી ત્યારે પેલો સાપ છાનો માનો ચાવીને ઇંડા ખાઈ
જતો. બીચારા બગલાને ખબર ન પડે કે ઇંડા કાણુ ખાઈ જાય છે.
એક દહાડો બગલો ચારો ચરવાને મિથે થોડુંક ઉડી એક ડાળમાં
સંતાઈ રહ્યાં. સાપને ખબર નહિ કે બગલો બધું નેતો હશે. એ તો
નિરાંતે બધાં ઇંડા ખાઈને બળોલમાં જતો રહ્યો. બગલાને રીશ તો
બણી ચડી પણ તે બિચારો શું કરી શકે ? કાંઈ ઉપાય શોધી
કાઢવાનો એણે વિચાર કર્યો.

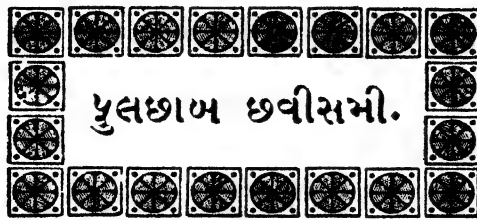
એક વાર તે ચારો ચરવા નદી બણી જતો હતો, એવામાં એક

નોળીઓ તેની નજરે પડ્યો. બગલાને લાગ્યું કે જ્ઞે આ નોળીઆની મદદ મળે તો સાપનો ઘાટ ઘડાય. નોળીઆને માછલાં બધું ભાવે છે તેથી બગલાએ તો નદીમાંથી માછલાં પકડી પકડીને નોળીઆના દરથી તે પેલા ઝાડ સુધી છુટાં છુટાં નાંખ્યાં. નોળીઓ તો માછલાં ખાતો ખાતો ફેંક પેલા ઝાડ સુધી આવ્યો. ઝાડ તજે માછલાં ઘણાં નાખેલાં હતાં તેથી બાકીનાં કાલે આવીને ખાઈશ, એ વિચારથી તે પાછો ગયો.

માછલાંની વાસ આવવાથી પેલા સાપ તે ખાવા નીચે ઉતર્યો જો સઘળાં માછલાં ખાઈ ગયો. નોળીએ આવીને જોયું તો એકેય માછલું ન મળે તેથી નોળીયો પાસેના ઝાડમાં સંતાર્ધ ગયો. બગલે તાજાં માછલાં ફરીને ઝાડ તજે નાખ્યાં એટલે પેલા સાપ ધ્રુંગાડા મારતો આવ્યો અને માછલાં ખાવા લાગ્યો એટલામાં પેલા ઝાડમાંથી નોળીએ એકદમ આવી સાપને મારી નાંખ્યો.

પ્રાર્થના.

તું માતા તું છે પિતા,
તું બંધુ જગનાથ;
તું સઘળું દેનાર છે,
સાચો તું સંગાથ.
તારી આ દુનિયા બધી,
તારા સૂરજ ચંદ;
તારાથી સૌ છવીએ,
ફરીએ નિત આનંદ.
કાલાં ઘેલાં આળોક,
નમીએ નામી શીશ;
સાચી સમજણ આપજે,
ઓ મોટા જગદીશ.

મણીરત્નમાળા.

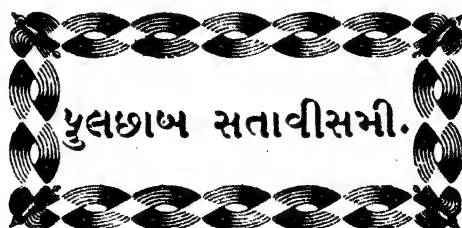
૧. પરાપકારનાં ખરાં કાર્ય કરી શકાય તેટલા માટે માણસે પ્રથમ બને તે મહેનત કરતાં શીખવું જોઈએ.
૨. ભક્ષો જ થા કે જોઈ તું સુખી થઈ શકે.
૩. જે પરશ્વનમાં આનન્દ રહે છે તેઓ ખોતાનામાં તો તે જરૂર જ રહે છે.
૪. ખરી ઉદારતા સારાસારનો વિચાર કરી આપવામાં જ રહેલી છે.
૫. જે સદ્ગુણ ગણે છે તે જ શ્રેષ્ઠ ધર્મોપદેશક છે.
૬. દાન કરતાં દાન આપવાની રીત વધારે મહત્વની છે.
૭. અપકાર કરનારના ઉપર ઉપકાર કરવો એના જેવો માણસને વશ કરવાનો બીજો માનપ્રદ રસ્તો નથી.
૮. સદાય લેવા કરતાં સદાય આપવામાં જ વધારે માન અને વધારે આનન્દ સમાયેલો છે.
૯. માયાળુ શબ્દો જગતનું સંગીત છે.
૧૦. અપાત્ર દર્શાવેલી ઉદારતા દુર્ગુણ અને છે.
૧૧. સર્વે મનુષ્યાને ભેદભાવ વિના સ્થા!
૧૨. જગતને આનન્દી હૃદયથી જુઓ.
૧૩. ઉચ્ચ આશા ને ઈશ્વરનો ડર રાખો.
૧૪. સત્કાર્ય કરવાની એક પણ તક જવા દેશો નહિ.
૧૫. સમય ટૂંકો છે અને બદલાતો રહે છે, તેથી કોઈપણ કાર્યમાં ત્હારી સદાય ધન્યજનાર સુપાત્ર પ્રત્યે થવાય તેટલો ઉદાર થજો.
૧૬. સ્નેહપૂર્વક અપાયેલું નહાનામાં નહાતું દાન પણ મ્હોટું છે.

- ૧૭ સ્નેહની સેવા સત્તાથી મેળવી શકાતી નથી.
- ૧૮ શ્રદ્ધા રાખવાથી નવું ઉત્પન્ન કરી શકાય છે; આશા રાખવાથી આશિર્વાદ પ્રાપ્ત કરાય છે; સ્નેહ રાખવાથી અદ્ભુત કાર્યો કરી શકાય છે.
- ૧૯ જીવનનો બની શકે તેટલો સારામાં સારો ઉપયોગ કરવાનું શીખજો.
- ૨૦ માયાળુ શબ્દ શીતળ જળ સમાન છે.
- ૨૧ પીછે કારજ કીજીએ, પહેલે યતન વિચાર; બદે કલત હય આંધીએ, પાની પહેલી પાર.
- ૨૨ નાકો આદર કીજીએ, જો અપને ઘર આય; મિત્ર માનીએ શત્રુકો, કારણ અનિથી કહાય,
- ૨૩ તુલસી પંખી નીર પીએ, ઘટે ન સરિતા નીર; દાન દીધે ધન ના ઘટે, સહાય કરે રઘુવીર.
- ૨૪ સૌંચિસે તરવર ભયો, કાટેસે ભયો જાલાજ; તારે પણ પુએ નહિ, આજી ગ્રહેકી લાજ.
- ૨૫ સંપત મેં બહોતલી બદે, ઔર ન ધરીએ ચિત્ત; એ નીનોં ના ખીસારીએ, અરિ હરિ અપને મિત્ર.
- ૨૬ ઝેર પરાયા આપના, ખાયસેં મર જાય; અપની રક્ષા ના કરે, કહે કખીર સમજાય.
- ૨૭ જ્યું બેસ બનગરકે, શીરત બહોરે દેશ; ખાંડ ભરી મુશકાત હે, ખીના ગુર ઉપદેશ.
- ૨૮ શીતલ શબ્દ ઉચ્ચારીએ, અહંઆની એ નાહી; તેરા પ્યારા તુજમેં, દુસ્મન બી તુજ માંહી.
- ૨૯ લઘુતાસે પ્રભુતા વધે, પ્રભુતાસેં પ્રભુ દૂર; કીડી મીસરી ખાત હય, હસ્તી ફક્ત ધૂર.
- ૩૦ શબ્દહી બહુત સુન્યા સહી, મીટા ન મનકા મોહ; પારસ લગ પહોંચ્યા નહિ, તબ લગ લોહકા લોહ.
- ૩૧ સત્ય વચન ઔર દીનતા, પરખી માત સમાન; ધનિકું વૈકું ના મીલે, તો તુલસીદાસ જમાન.

- ૩૨ પરનિંદા પરનારી અરૂ, પર દ્રવ્યકી આશ;
છોડી તીનું આતકું, બને એક અવિનાશ.
- ૩૩ તુલસી જગમે આયકે, સીખ ઉસીકી લે;
જો તું અનરથ કરે, પણ તોડું રસ રસદે.
- ૩૪ લોભી ગુરૂ ચેલા લાલચુ, દોનું ખેલે દાવ;
દોનું પુઝે આપકે, ઐક પથરકી નાવ.
- ૩૫ ઉંચે એકે ન લહે, ગુણ બિન બડપણ કાય;
ઐકો દેવલ શિખરપર, કાગ ગરૂડ નવ હોય.
- ૩૬ ચાલ ગઈ ચિંતા ગઈ, મનમેં નહિ પરવાલ;
જોકે મનમેં ચાલ નહીં, વો શાલનકો શાલ.
- ૩૭ લીખની પદની ચાતુરી, એ તીનું આતહે સહેલ;
કામ દલન મન વશ કરન, ગગન ચડન મુશ્કેલ.
- ૩૮ કંચન ત્યાગવો સહેલરે, સહેજ ત્રિયાકો નેલ;
માન બઝાઈ ધર્પા, તુલસી દુર્લભ એલ.
- ૩૯ કદિન ભક્તિ ભગવાનકી, જ્યું ખાંડેકી ધાર;
ડગમગ કરે સો ગીર પડે, ટકે સો ઉતરે પાર.
- ૪૦ ભક્તિખીજ પલટે નહિ, જો જુગ જય અનંત;
જિંચ નીચ ધર અવતરે, તોડું સંતકો સંત.
- ૪૧ થોરે કેળાં થાય, કળીયુગના વારા વિષે;
મીઠપ નહિ મનમાં, સાચું સોરકીઓ ભણે.
- ૪૨ સાંજણુ સુથનાં વાદળાં, માગ્યા ધરની જાસ;
જોધએ ત્યારે ના જડે, મુકો તેની આશ.
ઉંચે ઉંચે સૌ ચડે, નીચું વહે ન કાય;
નીચું નીચું જો વહે, ધ્રુવથી જિંચો હોય.
- ૪૩ સાંજણુ એકાકીજીએ, જેવા કુવાના કોસ;
આઘા પાછા પછાડીએ, હુદે ન આણે રોપ.
- ૪૪ જ્ઞાન, ગરીબી, હરિભજન, કામલ વચન અદોપ;

- તુલસી કણુ ન છોડીયે, ક્ષમાશીલ સતોષ.
 ૪૫ સાયર હંસને મનાવે, એથી માયા જોડ;
 જોથી ઊજળા દીસીએ, તેથી તાણીમાં તોડ.
 ૪૬ ઇશ્વરને સૌ જન કહે, જગનો સરજનહાર;
 કદી ન માને મન વિષે, મૂર્ખનો સરદાર.
 ૪૭ વેપારે વાણીઓ, રણજણાય રજપૂત;
 અધીરાઇએ અર્ધાંગના, કુટાણે સપૂત.
 ૪૮ વૃહજનોની આગળે, લાજ ન ધરે લગાર;
 મરકરીઓમાં જે રમે, મૂર્ખનો સરદાર.
 ૪૯ સમજો સમજો સખ કહે, સમજ્યો કણુ ન જાય;
 સમજુસે સમજુ મીલે, તખ કુછ સમજ્યો જાય.
 ૫૦ પીયા રંગરાતીરહે, જગસે રહેત ઉદાસ;
 પીયા ચહો કે મત ચહો, મેંતો પીયકી દાસ.
 આસાકારી પીયકી, રહે પીયકે સંગ;
 તન મનસેં સેવા કરે, ઓર ન દુજો રંગ.
 સુરેકુ તો શિર નહીં, દાતાકું નહીં ધન;
 પતિવ્રતા કે તન નહિ, સુરત વસે પીય મન.
 નામ ન કહા તો કયા હુવા, જો અંતરહે હેત;
 પતિવ્રતા પતિકું ભજો, કળાહુ નામ નહીં લેત.

કુલછાબ સતાવીસમી.

મોટાના આશ્રયનું ફળ.

દોહરો.

સંગત કીજે સાધકી, બનત બનત બન જાય;

અબ્યા કુજર શિરપર, મનમાને ફળ ખાય.

એક બકરી નદી ઉપર પાણી પીવાને ગઇ. નદી આગળ ભાતી રેતીમાં વાઘના પગલાં પહેલાં જોયાં. બકરીએ વિચાર્યું કે, સામે કાંડે મારાથી નદી ઉતરીને જવાય અને નાસીને છૂટાય તેમ નથી માટે શું કરવું? ધીરજથી વિચાર કરી પગલાંનું કુંડળું કરીને પગલા આગળ બેઠી. થોડીવારે હાથી પાણી પીવા આવ્યો. હાથીને બકરી કહે છે કે, “તું ભલે આવ્યો, આ વાઘના પગલાં જો. વાઘે મને ભલામણ આપ્યા મુજબ હું બેઠી હતી અને તે પ્રમાણે જઈને વાઘને ખચ આપું છું કે, ‘હાથીભાઈ આવ્યો છે;’” એમ કહી બકરીએ ચાલવા માંડ્યું એટલે હાથીએ બકરીને પાછી બોલાવી કહ્યું કે, ‘વાઘને બોલાવીશ નહીં ને ઉગરવાનો આરો ખતાવો, ત્યારે બકરી કહે કે, ‘મને પ્રતિજ્ઞાથી વચન આપો તો ખતાવું.’ હાથીએ તે પ્રમાણે વચન આપ્યું ત્યારે બકરીએ કહ્યું કે, ‘નદી ઉતરી સામે કાંડે આપણે બન્ને જઈએ તો ઉગારો થાય.’ હાથીએ કહ્યું, ‘તું મારા મસ્તક ઉપર બેસ. હું ને તું બન્ને નદી ઉતરી જઈએ.’ ત્યારે બકરી કહે કે, ‘સામે કાંડે જીતારીને તું તો મને ફેંકી દે તો મને શો લાભ?’ પછી હાથીએ વચન આપ્યું કે, ‘હું જીવું ત્યાંસુધી મારા માથા ઉપર રાખું.’ પછી બકરીને હાથીએ સુંદ વતી લેઇ માથે બેસાડી સામે કાંડે ગયાં ને હાથી ચરવા જાય ત્યારે બકરીને માથે બેસાડે જોથી

સારાં સારાં ઝાડના ફળ, કુંપળો બકરી ખાધા કરે. વાધ જેવા વનના રાગના પગલાંનો આશ્રય લીધો ને લાથી જેવો સજ્જન બકરીને મળ્યો તેથી બકરીનું આખું જીવન સુધરી ગયું માટે મોટા પુરુષના આશ્રયથી હમેશાં ઉત્તમ ફળો મળે છે એ નિર્વિવાદ છે.

ધર્મર મહિમા.

સખ ધરતી કાગળ કડું, કલમ કડું બન રાય;
સાત સમુદ્રકી શાહી કડું, હરિગુણ લખ્યો ન જાય
ખાસેક ખીન ખાલી નહિ, સુખ ધરનકો ઠોર;
આગે પીછે રામ હય, રામ ખીના નહીં ઓર.
એક શુકના બુદ્ધી, પ્રગટયાં પશુ પક્ષી નરનાર;
અંગ અંગના રંગ જુજવા, શ્રીવર સરજનદાર.

શ્રી ઇંદ્રને દર્શન દેવા પ્રાર્થના.

(દશ દિશ શાંતિ કેવી જવાઈ રહી; એ લય)

મારા જીવનના આધાર નયને આવજો

ક્રુ

વિનવું છું જગદાધાર ! ક્ષણ ન વીતાવજો.

નથી પ્રભુ ! વિશ્વે વિણ અસાર,

ફરી ફરી જેયું પ્રાણાધાર ! નયને આવજો;

મિથ્યા નામ રૂપ સંસાર,

સેવ્યો થાશે લહી ઉદ્ધાર, નયને આવજો;—

છો પ્રભુ સાર માત્રના સાર

પ્રકટો કરી કૃપા આ વાર, નયને આવજો;—

પ્રકીર્ણ

નિસરણી નિજ નામકી, ધર્મગગન ખીચ એક;

રામ નામકી ટેકસે, ચઢ ગયે સંત અનેક.

*

*

*

રાત ગમ્યા સોયકર, દિવસ ગમ્યા ખાય;

હીરા જન્મ અમુલ્ય હૈ, કોઠી બદલે જાય.

*

*

*

*

*

રામ નામ અમુલ્ય ધન્ય, વગર દામ વિકાય;
તુલશી અચરજ દેખીયો, કોઇ વિરલા મ્હાલક થાય.

* * *

રામ નામકી હુંટ હૈ, હુંટ શકાય તો હુંટ;
પીછેસે પસ્તાયગો, શ્વાસ જાયગો છુટ.

* * *

રામ રૂપેયા રોકડા, ખરચત ખુટત નાહિ;
લેતે દેતે ના ઘરે, બધું સમજે મનમાંહી.

* * *

જખહી નામ હૃદય ધરા, ભર્યો પાપકો નાશ,
માનો ચીનગી આગકી, પડી પુજાકી ઘાસ.

* * *

નીચ નીચ સખ તર ગયે, સંત ચરન લવલીન;
જનતહીકે અભિમાનસે, બહુ કુખે કુલીન.

* * *

નામ વિના કયા કામકા, છપ્પન ભોગ વિલાસ;
કયા ઇંદ્રાસન ઐડનો, કયા વૈકુંઠ નિવાસ.

* * *

કથા કીર્તન કલિ વિપય, લવસાગરકી નાવ;
કહે કખીર જગ તરનકા, ઔર નહિ ઉપાય.

* * *

કખીર દર્શન સાધુકા, સાહેબ આવે યાદ;
લેખેમે સોહી ઘડી, બાકીકે દીન બાદ.

* * *

નામ ન રટા તો કયા હુવા, જો અંતર હૈ હેત;
પતિવ્રતા પતિકો ભજે, કબહુ નામ નહિ લેત.

* * *

ગોધન, ગજધન, બાજધન, ઓર રતન ધન ખાણુ;
જો આવે સંતોષ ધન, સખ ધન ધૂળ સમાન.

* * *

તનકર મનકર બચનકર, કાલકું દુઃખવત નાહી;
તુલસી એસે સંતજન, રામરૂપ જગમાંહી.

* * *

તનથી મનથી વચનથી, કરીશ નહિ તું પાપ
તો તુજને સુખ આપશે, ઇશ્વર આપોઆપ.

* * *

વિપત ભલી હરિનામ લેત, કાયા કસોટી દુઃખ;
રામ વિના કીસ કામકી, માયા સંપત સુખ.

* * *

પહીચાના તખ જનનીયે, હરિસેં લાગે મન;
રાત દિવસ ના ગિસરે, જ્યું કૃપણકો ધન.

* * *

જનના હે રહેના નહિ, મરના વસા વીસ;
દો દીન દુનિયા કે લીયે, મત ભુલો જગદીશ.

* * *

હાથી થોડા સખ ચઢે, ચઢે અટારી મહેલ;
ભકિત ખાંડા ધારપર, ચઢનો હે મુશ્કેલ.

* * *

બીજ મંત્ર હરિનામ છે, વાવો ખેતી માંહ,
દિન દિન વધે દશ ગણું, લક્ષ કોટી થઈ જાય.

* * *

રામ રસાયન પાનથી, નષ્ટ થાય ભવરોગ;
પૃથ્વીમાં પૂજાય છે, દેવ તરીકે તેહ.

* * *

રામ રસાયન પાનથી, નશ્વ થાય ભવરોગ;
સુખ આપે આલોકમાં, અંતે ઇશ્વર યોગ.

ચાર યુગમે એક યુગ, કલિયુગ હે સુખદાર્ઢ;
થોડે હું ભજનસેં અહુત સુખ, વિદ્યાનંદ સુનાઈ.

હિતવચન.

ગરબી

મુજ અંધુ ! સુણુજો આજ, વચન હું જે કહું,
નિજ હૃદયે ધારી તેહ, થજો સુખીઆ સહ.
નથી કારણ આજે કાઈ, દષ્ટિ પથે આવતું,
પણ સહજ સ્વભાવે આ કથન ઉર ભાવતું.
પ્રેરે અંતર્યામી જેમ, વચન આ ઉચ્ચારતો,
મુજ પૃથકપણાનો ભાવ, તેમાં હું વિજાવતો.
વિચિત્ર જણાતું આ દસ્ય, મિથ્યા કરી જાણુજો,
દિન પ્રતિદિન તેનો મોહ, હૃદયથી ટાળુજો,
જે જે અનુભવી પુરૂષો બ્રાત ! જગતમાં છે થયા
તે સહિએ જગના સુખ, છે મિથ્યા તો કહ્યા.
તેથી દસ્ય સુખેાની પ્રીત, અંધુ ! નવ ધારશો,
પણ જે તે રીતે પ્રતિદિન, ઉરેથી ઘટાડશો.
ધૃતિ જે શાંતિ તુમિ ઉર, નદસ્ય વિષે મળે.
પામે પણ તે એકજ જન, જે સ્વરૂપે જઈ મળે.
સુખ સત્ય અને વળી પૂર્ણ, હોયે જેણે પામવું,
તેણે આ જગનો તથ, મોહ, અંતરમાં વિરામવું,
ઉપજી ટકી જેમાંથી દસ્ય, જેમાં શમી તે રહે,
તત્ત્વવિદો તેને એક સત, અનુભવથી કહે.
તે છે એકજ કેવળ સત્ય, ત્રિકાળમાં માનજો,
તદ્રૂપ થવા ધરીયત, સન્માર્ગે આગજો.

છે જન્મનું સાર્થક તેજ, કે તદુપતા થવી,
 જેથી જન્મ મરણની ફાંસ, ભવેથી ટળી જવી.
 ભક્તિયોગ કે જ્ઞાનનો પંથ, યહી ઉધરી જવું,
 પરતંત્રપણે નવબ્રાત ! મરી મરી જન્મવું.
 આ દેહ વિષેજ મુક્તત્વ, અનુભવીને વિરામવું;
 સ્થિતિ તે થતાં સુધી, પ્રાપ્ત પ્રયત્ને લાગવું.
 પ્રાણપ્રિય છે જંધુ આપ, વચન એથી આ કહું;
 છે ઈશ્વર તમે બ્રાત, નિજ ઉરે હું લહું.
 નિત્ય સંજંધ આપણો હોય, આપણુ તેમ માનતા,
 કંઈ ક્ષણુ પણ છુટી તેલ, જશે નથી જાણતા,
 તેથી વચન વિવેકનાં આજ, બે પ્રેમથી છે કહ્યાં,
 અંતરજનમીની પ્રેરણા જેમ, છે મનમતિઆ વહ્યાં.
 જનશે આજે છુટી સંજંધ, ન જંધુ ! ધારશો,
 ધરી શાંતિ હૃદયમાં બ્રાત, ! ન ધૈર્ય વિસારશો.
 પણ વિનાશી આ જગમાંહી, ન અચળ રહેતું કંઈ,
 તેથી વદન વદાવવા આજ, ઈચ્છા પ્રભુની થઈ.
 સાર માત્રનો સાર છે એજ, પ્રભુને ન વિસારજો.
 નિજ રૂપને ઓળખી બ્રાત ! સસ્થિતપદે મ્હાલજો.
 જાણ્યું જતું ન શાથી પ્રભુ આજ, વચન આવદાવતા.
 જાણ્યું એટલું પણ પ્રભુ તેલ, સર્વજ્ઞ કલાવતા.
 કૃણુસિંધુ જગે જે ઈશ, શ્રવેને સંભાળતા;
 અનુપમ ધરી હૃદયે વ્હાલ, રહો સૌને પાળતા.
નૂતન વર્ષ નિમિત્ત શુભેચ્છા.

દાહરા.

ઘણા વર્ષના અનુભવે, જાણી છે જે વાત,
 આજે તમને પ્રેમથી, જણાવું છું પ્રિય બ્રાત ;
 હીરા મોતી જગતમાં, વળી વસ્ત્રાલંકાર,

બહુ મૂલ્ય દશે વસ્તુઓ, ગણનાં આવે ન પાર.
 મૂલ્યવાન પણ સર્વથી, મુજને એક જણાય,
 વસ્તુ આખા વિશ્વમાં, (જેનું) મૂલ્ય ન આંકયું જાય.
 તેથી વસ્તુ એક તે, માનવ જીવન ગણાય,
 દેતાં કોટીદ્રવ્ય પણ, જેની ક્ષણ ન પમાય.
 એવા મોઢા જીવનને, સાર્થક કરવા બ્રાત !
 શાંતિથી વિચારજો, ત્યજી ઉરેથી પ્રમાદ.
 મારા અનુભવથી મને, સાર્થક થતું જણાય,
 પ્રભુ ભક્તિથી જીવન આ, શાંતિ અપૂર્વ પમાય.
 કરવા સાર્થક જીવન તે, સત્વર આ જગત માંલ્ય,
 થજો ઉદ્ધૃત સહ બંધુઓ, ઠંઠિયા એ ઉર માંલ્ય.
 કરી પ્રભુ ભક્તિ પ્રેમથી, કરજો સાર્થક દેહ,
 વતન વર્ષારંભમાં, ઠંઠિયા છે મુજ એહ.

આરોગ્ય રહેવાના ઉપાયો.

(૧) તમે જે ઘરમાં રહેતા હો તેને ચોખ્ખું ને પુરતા હવા ઉજવાસવાળું રાખો.

(૨) ઝડપુ, હવા અને રહેઠાણને અનુકૂળ, છિદ્રોવાળા દીવાં વસ્રો પહેરો.

(૩) તમારો ધંધો ઘરમાં ખેસી કરવાનો હોય તો એકવાર અચુક બહાર જઈને ફરી આવવાનું બુદ્ધતા નહિ.

(૪) તાજી હવામાં સુઓ; અને બન્ને તો ખુલા આકાશ નીચે.

(૫) ઉધરસ કે ઊંઠાં ખાઓ ત્યારે મોં આડો રમાવ રાખો, અને બીજા પણ એમ કરે એવો આગ્રહ કરો.

(૬) જમવા ખેસતાં પહેલાં હાથ પગ અવશ્ય ધુઓ.

(૭) અતિ બહુ ન જમો.

(૮) શાક લાજ કે બીજાં ફળ છૂટથી આરોગ્ય.

(૯) ધીમે ધીમે જમો-ચાવીને જમો.

(૧૦) જમ્યા બાદ દિવસનું નવ દશ પાણી પીઓ.

(૧૧) ટટાર ખેસો, ઉભા રહો અને ચાલો.

(૧૨) દાંત અને પેદાં ચોકખાં રાખો.

(૧૩) આરામ, રમત કે કામ, જે કરો તે બધું હદમાં રહીને કરો, અતિશયતા વર્જો.

(૧૪) શાન્ત સૌમ્ય રહો. બળતરા અને ચિંતા એ આરોગ્યની મુડેલો છે.

(૧૫) હાથ લાગી જે તે દવા ન લો. અનાવડી પેટન્ટ દવાથી ચેતતા રહો.

પીડા તો પગે વળગી છે.

એક શ્રીમાનને ત્યાં કોઈ મેમાન આવ્યા એટલે શ્રીમાને તાવ આવવાનો ડોળ કરી પોતાના શયનગૃહમાં સુઈ ગયા. આવનાર મેમાન મનમાં સમજી ગયા કે શેઠ સાહેબ આ ખોટો ડોળ કરે છે. મેમાનો તો પાસેના સગા હોવાથી બીજા આરગમાં બેઠા. શેઠની સ્ત્રી પગ દાખવા લાગી પણ અચાનક કામ આવવાથી તે નિચે રાંધણીઆ તરફ ગઈ એટલે પેલા મેમાને શેઠના પગ દાખવા માંડ્યા. શેઠે તો માથે લુગડું ઝોટ્યું હતું એટલે કોણ પગ દાખે છે તેનું ભાન હતું નહીં. એટલે કહેવા લાગ્યા “ પેલી પીડા તો ગઈ કે ” એટલે મેમાન કહે “ પીડા તો પગે વળગી છે ” એટલે શેઠે તુરત માથેથી લુગડું ઉતારી જોયું તો મેમાન પગ દાખતા હતા તેથી શરમાઈ ગયા. પછી મેમાનની ખાતર બરદાશ કરવા લાગ્યો પણ મેમાન મનમાં સમજી ગયા કે આપણું આવાગમન શેઠજીને ભારરૂપ થયું હતું.

મેમાનોને માન, દીલબરી દીધાં નહિ,

તે મેડી નહિ મસાણુ, સાચું સોરડીઆ લણુ;

સોરડીઆ નામના એક કવિએ ઉપલું પદ શ્રીમાનો વિષે કહેલું છે તે ખરેખર સત્ય છે.

એકલાથી કોઈપણ કાર્ય બને નહિ.

ઢાહરા.

કશું ન નીપજે એકથી, ફેકટ મન કુલાય;

કમાડને તાણું મળી, ધરનું રક્ષણ થાય.
 નેધએ તેમાં એકપણ, ઓછે નહિ નીલાય;
 પાયા, ઇસો, ઉપજાં, મળી ખાટલો થાય.
 એ જાણુ નીમ્યા હોય ત્યાં એકે સરે નહિ અર્થ;
 એ કમાડને બારણે, વાસ્થું એક તો વ્યર્થ.

અણસરજ્યાં દુઃખો વિષે.

સાખી.

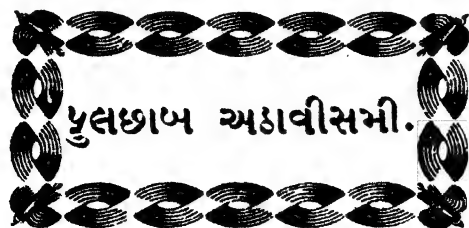
તાણી બાંધે પાઘડી, દાખી લેવરાવે નખ;
 ચાંપી પહેરે મોજડી, એ અણસરજ્યાં દુઃખ.

સમડી જેવા જનોથી ન છેતરાવા શિખામણ.

દાહરા.

ઉચ્ચે ઉચ્ચે ઉડતી, સમડી ઉચ્ચે જાય;
 નિદાગી પક્ષી બધાં, મનમાં ચક્રિત જ થાય.
 ઉચ્ચા અતિ પ્રદેશમાં, ફરતી તેહ ભગાય;
 સિદ્ધ સમી તેને લહી, પક્ષી લાગે પાય.
 સ્તુતિ તેની કરવા સૌ, લાગ્યાં નિજ મનમાંજ;
 ધન્ય જન્મ સમડી તણે, નિશ્ચય ભૂતજ માંજ.
 પણ તેણે ઉચ્ચે જઈ, રાખી નીચે લક્ષ;
 મડદું શોધી કાઢીયું, કરવા તેનો લક્ષ.
 મડદું દેરનું ચાળીને, પહેલું એક જગ્યાય;
 વિદ્યુત વેગથી આવીને, ઉતરી તે સ્થળ માંજ.
 કોહંલા મુઠ્ઠા તણું, પ્રીતે ખાઈ માંસ;
 રાગ મનમાં તે થતી, કરવે વાચક કયાસ.

શેઠની શિખામણ ઝાંપા સુધી.

એક શેઠનો મુનિમ માલ લેવાને માટે રંગુન તરફ વિદાય થતો હતો તે વખતે શેઠ તેને વળાવવા ગયા અને રસ્તામાં અનેક પ્રકારની શિખામણ દેવા લાગ્યા કે લાવતા હવે બરોબર પુછજો ! આડતીયાપર ભરોસો રાખીશ નહિ ! હીરામાણિકની ખરીદી કરો તો ઝવેરીની સલાહ લેશો. મુનિમ બહુ જ ડાહ્યા હતો એટલે સ્ટીમરમાં ચડતી વખતે શેઠને કહ્યું કે “ શેઠની શિખામણ ઝાંપા સુધી ”. આથી શેઠને બહુ જ રીસ ચડી અને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે મુનિમને બહુ જ ગર્વ આવી ગયો છે માટે હવે તેનો કાંઈ ઘાટ ધડું ને દપકામાં લાવું તો ઠીક. એમ ધારી પોતાના દેશમાંથી વાળની એક પોટકી ઉપર કાનિખાળ વીંટી પારસડા કરી રંગુનમાં મોકલીને કહેવરાવ્યું કે આ ભેટ ત્યાંના રાજાને દેશો. મુનિમ રંગુન પહોંચ્યો ત્યાં આડતીયાને ત્યાં પારસડા પણ આવી ગયું હતું. મુનિમ તે ભેટ લઈને રાજાને દેવા માટે ગયો. રાજાએ અતિ હર્ષથી તે ભેટનો સ્વીકાર કર્યો પણ જોવું પારસડા બોલી જુએ છે તો તેમાંથી મોવાળા નિકળતાં રાજા તે મુનિમપર બહુ જ ગુસ્સે થયો અને તેને ફાંસીએ ચડાવવાની તજવીજ થઈ. મુનિમ બહુ જ ડાહ્યા હતો તેથી રાજાને કહેવા લાગ્યો રાજાજી ! જો આપને તે ભેટની કદર ન હોય તો મને પાછી આપો. કેમકે મારા શેઠ હિમાલયની યાત્રાએ ગયા હતાં ત્યાંથી આ કાંઈ મોટા તપેશ્વરી યોગીની જટાના વાળ પ્રસાદી તરીકે લાવ્યા હતા. તે વાળ આમારા ઘરમાં આવ્યા પછી લક્ષ્મીદેવીનો વાસ થયો છે ને તે વાસ્તે

આપને ત્યાં અખૂટ દ્રવ્ય થવા માટે અમારા શેડે આ દીવ્ય પ્રસાદી મોકલી છે. રાગને ખાતરી થઇ કે મુનિમજી કહે છે એ સત્ય છે. ખરેખર પ્રસાદી વિના આવી રીતે વાળ કાઢી પારસલ કરી મોકલે જ નહિ. રાગએ તુરત મુનિમને મોટી બક્ષીશ આપી ને તેના તે દેશમાંથી ખરીદેલા માલની જગાત માફ કરી. લાખો રૂપિયાનો માલ ખરીદ કરી તે મુનિમ પોતાના દેશમાં જઈને શેડને મળ્યો. આ વેપારમાં શેડને પણ એક લાખ રૂપિયાનો ફાયદો થયો ત્યારે શેડે કહ્યું કે:—“શેડની શિખામણ ઝાંપા સુધી” એમ તમો જતી વખતે બોલ્યા હતા તે ખરેખર છે. વિદેશમાં વ્યાપાર અર્થે જતાં બુદ્ધિ ન હોય તો કદી પણ ફાયદો નહિ થતાં ખોટના ખાડામાં ઉતરી પડાય છે. “આપી તોરણને દીધી શિખામણથી એકે કાર્ય પાર પડતું નથી. શેડે પણ મુનિમની ઘણી કદર કરી ઇનામ આપ્યું.”

કોણે દીડી છે કાલ.

દોહરા.

પાંખી ટોળું વૃક્ષપર, હળી મળ્યું છે લાલ;	
પ્રાતઃમાં ઉડી જશે, કોણે દીડી કાલ.	૧
પુષ્પ સુગંધીથી બની, અનુપમ ધ્રુવની માળ;	
પણ તે તો કરમાઈ જશે, કોણે દીડી કાલ.	૨
બચું તે તો બચ છે, સૌના એજ દવાલ;	
માન કહ્યુંરે માનવી, કોણે દીડી કાલ.	૩
સુકૃત્યના શા ફાયદા, સુકૃત્ય કરવું લાલ;	
એક દીન એવો આવશે, કોણે દીડી કાલ.	૪
પુત્ર, પુત્રી ને પ્રેમદા, પર તું રાખે વ્હાલ;	
પણ સૌ સ્વારથના સગા, કોણે દીડી કાલ.	૫
દષ્ટિ વિપર્યા સેતને, સુખ દુઃખ ભાસે બળ;	
પસ્તાવો પાછળ થશે, કોણે દીડી કાલ.	૬

ચાર ચોર ચોરી કરે, આઠ તેરનું સાલ;
 હુંટારા હુંટી જશે, કાણે દીડી કાલ. ૭
 તે માટે સજ થઇ રહો, સાવચેત હુસીયાર;
 ફરી નહિ આવે દીવસ જો, કાણે દીડી કાલ. ૮
 હામ હામ હાલો સહુ, દીપક ઝાકઝમાળ;
 તે પણ ખુઝાઇ જશે, કાણે દીડી કાલ. ૯
 કંઈકે ગયા તે જાય છે, જશે થશે બેલાલ;
 સુદૃઢ સાથે આવશે, કાણે દીડી કાલ. ૧૦

એક રાજાને ઉપદેશ.

આ મનુષ્ય દેહ દેવાને પણ દુર્લભ છે, તેવા દેહની પ્રાપ્તિ કરીને સંસારમાં નહિ આવવાનું સાધન છે. જે જે સંસારના સુખો છે તે તો દરેક યોનીમાં હોય છે કે જેને માટે લોકો યત્ન કરે છે અને જે મનુષ્યને કાંઈ દુર્લભ નથી. સુખ છે તે તો દુઃખની ખાણ છે. તે દુઃખ વિના કદી હોતું નથી. મનુષ્યને જેટલું સુખ આવે છે તેટલું જ દુઃખ છે. મનુષ્યો એમ સમજે છે કે રાજા તો સુખી છે પણ તે તો બહુ દુઃખી છે, ચોર, શત્રુ તેમજ યોતાના માણસો તરફથી ઘડી ઘડી વહેમ રહે છે, અને ભારે લોભથી તે ઘેરાએકો રહે છે. તેને વળી સુખ ક્યાંથી હોય ?

હે રાજન દુઃખ વિનાનું સુખ તો ભગવાનમાં જ છે. તે ભગવાન સચ્ચિદાનંદ રૂપ છે, અને તેથી સર્વદા સ્વતંત્ર છે. તે ભગવાનની ઉપાસનાથી ભક્ત સુખી થાય છે અને તેવાં સુખ તો ત્રિલોકના અધિપતિને પણ હોતાં નથી. આ પૃથ્વીને વિષે કાળ નથા લોભ વિગેરે તાપથી લોકો તપે છે પણ વૈષ્ણવો તો ગંગા નદીને વિષે ઉભેલા હાથીની પેઠે તપતા નથી. હે રાજન તમે ખુદ્દિમાન છો માટે તમારા હિતને માટે તમે ભગવાનનો આશ્રય કરજો; જેથી તમને ભોજ ને ભોક્ષ બન્ને મળશે. હે રાજન ! જ્યાંસુધી દેહની રિથિતિ છે ત્યાં સુધી ભગવાનની ભક્તિ કરવી જોઈએ !

યયાતીના પુત્ર પ્રત્યે બોધ.

મધુર વાણી.

કોધીઓથી અકોધી શ્રેષ્ઠ છે. અવિદ્વાનથી વિદ્વાન શ્રેષ્ઠ છે. કોષ ગાળ દેય તો તેને સામી ગાળ દેવી નહિ, કારણકે કોષ કરનારનો કોષ જ એને બાળી મુકે છે અને એનું પુણ્ય હોય તે ક્ષમાશીલને પ્રાપ્ત થાય છે. કોષ કરીને પરના મર્મને પીડા કરવી નહિ, કંઠાર વાણી બોલવી નહિ, અને કદાપિ પણ કોષને ઉદ્દેવેગ ઉપર એવા હિંસક તથા પાપી કોકોને પણ પીડનારી કુર વાણી ઉચારવી નહિ. તીક્ષ્ણ વાણીને બોલને મર્મમાં પીડા ઉપજાવનારી તીક્ષ્ણ વાણી રૂપ કલકોથી મનુષ્યને દુઃખ દેનાર તથા સુખમાં અકલ્યાણમય વાણીને ધરનાર પુરૂષને મનુષ્યોની વચ્ચે મહા દરીદ્રતા આપનારો જાણવો.

સારાં નરસાં કર્મો જ સાથે આવશે.

ધર્મ રાગઅંતે પુણ્ય કે તારૂં ધન ક્યાં છે ? તો કહે મહારાજ ભોંયરામાં રહું. તારાં પશુ ક્યાં છે ? ગાંદરે રહ્યાં. તારી સ્ત્રી ક્યાં છે ? મહારાજ તે તો ઘેર રહી. તારા મિત્રો ક્યાં છે ? તે તો સમશાન સુધી આવ્યા હતા. તારા દેહનું તું અભિમાન કરતો હતો તે ક્યાં છે ? ચિતામાં બળી ગયો. ત્યારે અહીં તારી સાથે કોણ આવ્યું ? સારાં નદારાં કર્મો આવ્યાં છે. ત્યારે આપણે આ સંસારમાં જન્મ ધરીને ખારકાના સુખ માટે શામાટે પાપ કરી જીકું બોલવું ? કેમકે સાથે તો કોષ આવતું નથી એમ મહાત્મા પુરૂષો પોકારી પોકારીને કહે છે છતાં અજ્ઞાની પામરો પોતાનું હિત સમજતા નથી.

બગલો અને માછલી.

રામે લક્ષ્મણને કહ્યું હે લક્ષ્મણ જો તો ખરો આ પંપા સરોવરના કાંઠે પેલો બગલો કેવો ધર્મીત્મા જણાય છે. બીજા જીવોને કૃન્ન લેશમાત્ર ન થાય એવી રીતે ધીમે ધીમે પગ દબને ચાલે છે. આ સાંભળીને તે જ સરોવરની એક માછલી બોલી કે:-હે રામ ! વટેમાર્ગે બિચારા જાણતા નથી કે આ બેડેલો બગલો મહા ધુર્ત છે.

તેણે મારાં આખા કુળનો નાશ કરી નાંખ્યો છે. માટે રખેને એના સ્વેત રંગથી અને ખોટા ડોળથી તેના ઉપર દયા વરસાવતા' તે ધીમે ધીમે ચાલે છે તે માત્ર માછલી જાની રીતે પકડવા માટે જ છે. તે જ પ્રમાણે દુષ્ટ માણસોનો પુરા સહવાસ વિના કાંઈ ગેરવાળાં લુગડાંથી ઓળખાણ થતી નથી. તે કદી આ અગત્યાની પેઠે ઉપરથી દયાવાન ને સારો માણસ લાગતો હોય તોપણ અંતરમાં તો તે ધૂર્ત ને દૂષ્ટ હોય છે.

લગવાન ભક્તને વશ છે.

લગવાન દુર્વૌસા રૂપી જે સુદર્શન ચક્રથી તપી ગયેલા અને દુઃખી થએલા તેને કહી સંભળાવે છે. “હું ભક્તાંને આધીન હોવાથી પરતંત્રતા જેવો છું. વળી મહાત્મા ભક્ત લોકોએ હૃદયને વશ કરેલું છે અને મને ભક્તજનો પ્રીય છે. હું તેઓનો પરમ આશ્રય છું, એવા મારા સદ્ગુણી ભક્તો વિના હું મારા શરીરની તેમજ મારી પાસે રહેનારી લક્ષ્મીની પણ દરકાર કરતો નથી. જેઓ પોતાની સ્ત્રી, ઘર-ખાર, પુત્ર, સખંધી, પ્રાણ, ધન, આ લોકોને પરલોકનો ત્યાગ કરીને મારે શરણે આવ્યા છે તે ભક્તાંનો હું કેવી રીતે ત્યાગ કરી શકું? સર્વે દેકાણે સમદષ્ટિ રાખનાર તથા મારા વિષે મનની ધારણા કરનાર સાધુ પુરૂષો ભક્તિથી મને વશ કરે છે. અને સેવાથી પરીપૂર્ણ કામનાવાળા તે ભક્ત લોકોને મારી સેવા વડે ચાર પ્રકારની સુક્તિ મળે છે. તોપણ તેઓ તેની ઇચ્છા કરતા નથી. ત્યારે કામથી નાશવંત ખીજ પદાર્થની તો ક્યાંથી ઇચ્છા કરે? મહાત્મા પુરૂષો માફ હૃદય છે. તેઓ મારા વિના ખીજું કાંઈ પણ જાણતા નથી તેમ હું પણ તેઓના વિના ખીજું કાંઈ પણ જાણતો નથી.

લગવાન ક્યારે ધન આપે ને ક્યારે હરી લે છે.

હું જેના ઉપર અનુગ્રહ કરું છું તેની લક્ષ્મીનો નાશ કરું છું કારણકે પુરૂષ જે લક્ષ્મીના મદથી ગર્વિષ્ટ બની લોકોનું તથા મારું અપમાન કરે છે. જીવાત્મા પોતાના કર્મથી નાના પ્રકારની યોનીમાં

પણ અવતાર લે અને તે અવતારમાં જન્મ, કર્મ, અવસ્થા, રૂપ, વિદ્યા, ઐશ્વર્ય, તથા ધન આદિકથી તે જીવને જે ગર્વ થાય નહિ તો તેના ઉપર મારો અનુગ્રહ છે એમ જાણવું. જે પુરૂષ મારા ઉપર ભક્તિવાળો હોય છે, તે અભિમાન રૂપી અકડાકમાં કારણરૂપ ને ચારે તરફથી સર્વ કસ્યાણના શત્રુરૂપ એવા ઉત્તમ કુળમાં જન્મ, ધનવંતપણાથી મોહ પામતો નથી ને તેવા ભક્તોને હું લક્ષ્મી આપું છું અને જે અભક્તો ધનાદીકથી મોહ પામે છે તેઓ ઉપર અનુગ્રહ કરવા માટે તેઓની પાસેથી ધન હરી લઉં છું.

કોઈ પણ દીવસ કઠોર વચન બોલવું નહિ.

મહાન પુરૂષના મંડળમાં વસી તેઓની પાસેથી માન મેળવવું. અને દુર્જનોની નિંદા તો હમેશાં સહન કરવી. નહારા પુરૂષના મુખમાંથી નીકળેલા નહારા વચનો રૂપી આણો બહાર પડે તો તેઓના આઘાતથી મનુષ્ય રાત અને દિવસ રહે છે અને તે વચન આણો મનુષ્યોના મર્મમાં સીધા પડે છે, માટે ડાહ્યા માણસ બીજાને તે વચનો કહીને તેના મર્મને પીડા કરતો નથી. દેવને પ્રસન્ન કરવા માટે પ્રાણી ઉપર દયા, મૈત્રી, દાન અને મધુર વચનો જેવું ઉત્તમ એકે વર્ણીકરણ નથી તેથી મધુર વાણી બોલાવી. કોઈ પણ દહાડો કઠોર વચન બોલવું નહિ.

કરવા કુડ પ્રપંચને, ફોગટ ફટફટ થાય;

જન, જોખન ને ધન ધરા, જાશે થશે વિલાપ.

મહાન પુરૂષ માખણુ ગ્રહે, ગ્રહે જીતહીણા જાસ;

નીચ જુદી નરકે પડે, વડાને વૈકુંઠ વાસ.

સદ્વિચાર શ્રેણી.

જલજલનું જાણે ઘણું, ફલફલનો બહુ ફેર;
 બલબલની ખોજ ખરી, પલપલની બહુ ફેર.
 સુતાં ઉડી સુખના, કરે બુદ્ધિ બહુ વિચાર;
 આ ખાધે સુખ ઉપજે, આ ખાધે વાધે વિકાર.
 હોજ હવેલી મેડીયું, મંદિર મોલ મોલાત;
 ઘર ફોર બહુ બંગલા, મતીયે મનાવી વાત.
 રાત રૂપિયા મોરમાં, મનાયો છે માલ;
 કથીર રૂપા કનકમાં, વેરે ન પડે વાલ.
 માણેક મોતી મણિ કણી, પનાં પિરોજ હીર;
 લાલ પ્રવાલાં લસણીયાં, થાખ્યાં મતિ અતિ થીર.
 જડીબુટ્ટી જાણે ઘણી, ગરમ વાયુ વાસીત;
 એહ આદિ બહુ અંતરે, નવેનવાં નિત નિત.
 માત તાત સુત સંબંધી, દેહ ગેહ ધરનાર;
 ભાઈ ભોજાઈ ભગીની, એહ ચિંતવે વારંવાર.
 અવગુણ ગુણ અરિ મિત્રને, સંભારે ચિત્ત સોય;
 સુખદ પદાર્થ સમજી, ચિત્તવે ચિત્ત નિત પ્રોય.
 આખા જગની આપદા, ભરી ભીતર મોઝાર;
 એમાં જોવા જગદીશની લાલચ મા કર લગાર.
 શિષ્ય સોદો સંકટ થયો, ગયો મનુષ્યનો દેહ;
 અજ્ઞાન આખી વિશ્વનું, રાખી રહ્યો તું તેહ.

માઈ ધાર્યું થાય છે, ન ધાર્યું નવ થાય;
 ખીજે મારી ખરેખરી, જુઓ નથી જગમાંય.
 હું હું કરી હાલે ધણું, અહંમત અપાર;
 હું માઈ માને સહી, એ જાણો અહંકાર.
 ગોખર વાડે ધર ભર્યું, ઉકરડો અતિ ગંધ્ય;
 એવું અંતર તાલડું, કેમ રેવાય તે મંધ્ય.

સોરઠા.

અંતર અતિ અશુદ્ધ, વિવિધ ભાતે વિકારે ભર્યું;
 ત્યાં રહે કેમ છુદ્ધ, અતિ શુદ્ધ જે શ્રીહરિ.
 ખોટ મોટી શીદ ખાય, જાયે જન્મ આ એજે અતિ;
 વિચારી જોને ઉરમાંય, કાંયે કામ ન થયું રતિ.
 સાચી કહું છું વાત, સમજે સુખ પામીશ સહી;
 નહિ તો શત્રુ સાક્ષાત, વાત ખગડશે બહુ કહું.

શુભ વિચારો

(૧)

સ્વ. ન્યાયમૂર્તિ રાનડેની સાદાઇ.

એમની સાદાઈના દાખલાઓ તેમની હયાતીમાં લોકોને ઘણાજ જોવામાં આવેલા પણ એક દાખલો આ જગ્યાએ દાખલ કરવાની ખાસ જરૂર જણાતાં લખવામાં આવે છે તે વાંચી વાંચકદંડને ખાતરી થશે કે મહાન પુરૂષ તો આનું નામ? “તેઓ ન્યારે પૃતાની રમોડકોડ કોર્ટના જજ હતા તે એક વખતે સાધારણ વેશમાં તેઓ પગે ચાલી કોર્ટમાં જતા હતા ત્યારે બુધવાર પેડના બાગ પાસે ઉભી રહેલી એક ફેરીઅણુ એમને સાધારણ માણસ ધારી પોતાના ટોપકાને જરા હાથ લગાડવાનું (ઉપડાવાનું) કહ્યું! એક હજાર રૂપિયાના માસિક પગારદાર રાવબહાદુર માધવરાવ તેમના કહેવા પ્રમાણે ટોપકો ઉપડાવી ચાલતા થયા! તુરતજ આબુઆબુના લોકોએ કે જેમણે એ બનાવ જોયો હતો તેમણે તે ફેરીઅણુને બીવડાવી; પણ માધવરાવે પોતાની પાસે માછી માગવા આવેલી આ ફેરીઅણુને બીજકુત્ર ન ગમરાવાનું કહી સ્થિત-કાસ્ત્ય કર્યું!

બોલતાં બોલતાં તે (માધવરાવ) એક વખત બોલ્યા: ‘ મને ખરે જ એવી લાવના થાય છે કે લાંબી નળીને એક છેડેથી ધશ્વર બોલે છે, અને બીજે છેડેથી કાન દધ તે હું સાંભળું છું. ’ દરેક લોકોપયોગી કાર્યમાં તે તન, મન, અને વાચાથી પોતાના અગાધ જ્ઞાન, સારાસારા વિવેક અને સમયનો જે વ્યય કરતા તેનું કારણ તેમનામાં રહેલી ધશ્વર પ્રત્યેની આ નિઃસીમ ભક્તિજ હતું.

(૨)

માણસ ભલે લાગવગ, ઉચ્ચસ્થિતિ, દ્રવ્ય, અને તંદુરસ્તી ગુમાવે, પરંતુ તે છતાં પણ જે તે નિઃસ્વાર્થ જીવન ગાળે તો તે સુખમાં રહે છે; પરંતુ એક એવી વસ્તુ છે જે જેના સિવાય માનવ જીવન ત્યારરૂપ અને છે અને તે મનુષ્યના હૃદયની અનુકમ્પા છે.

એફ. ડબલ્યુ ફેરાર.

(૩)

ઉત્સાહ, ભાષણ વા જ્ઞાન કરતાં માયાળુપણાથી ઘણા પાપીઓ સુધરી ગયા છે.

એફ. ડબલ્યુ ફેબર.

(૪)

અધા રાખવાથી નવું ઉત્પન્ન કરી શકાય છે; આશા રાખવાથી આશિર્વાદ પ્રાપ્ત કરાય છે; સ્નેહ રાખવાથી અદ્ભૂત કાર્યો કરી શકાય છે.

માર્ક કેલ ફેરલેસ

(૫)

આપણે જાતે અપમાન સહન કરીને પણ જ્યારે આપણે આપણા બંધુઓને દુઃખમાંથી મુક્ત કરીએ છીએ, ત્યારે આપણને અમણી શક્તિ પ્રપ્ત થાય છે.

સેકન્ટ જૉન ફાન્સિસ.

(૬)

હાપણ એ જીવનના ઉંડા સત્ય સાથે સમાન સંબંધ ધરાવે છે. જીવનના બેઠાણાં હમેશાં પાન કરવું એ હાપણ છે. હાપણના સાધનો અગાધ છે, કારણકે તેને વિશ્વના મૂળમાંથી લેવામાં આવ્યું છે; અને તેજ કારણથી હાપણના કાર્યો હમેશાં તાજાં ને નવાં જ હોય છે. હાપણ જેમ વધારે પ્રકાશમાં આવે છે તેમ તેમ તે વધારે પૂર્ણ થતું જાય છે. દરેક કાર્ય પુરું થતાંની સાથે તેનું મન વિશાળ બને છે. હાપણ એ ચેતના છે. તેણે અંત અને અનન્ત વચ્ચે એક પુલ બાંધ્યો છે. તેને કાઢીની મદદની જરૂર નથી; પરંતુ એ વિશ્વના બેઠનમાંથી જીવન મેળવે છે. એ બેઠન બધાએ ઉમદા કાર્યનું મૂળ છે. ડાહ્યા અને સાધારણ માણસમાં એટલો જ તફાવત છે કે ડાહ્યો માણસ અંતરના સત્યમાં જીવે છે, અને સાધારણ માણસ બહારના દેખાવમાં જીવન ગાળે છે. એક આનંદને શોધે છે અને બીજો હાપણને શોધે છે. એક માણસ પુસ્તકો ઉપર વિશ્વાસ મુકે છે અને બીજો તેના જીવન ઉપર વિશ્વાસ મુકે છે. પુસ્તકની ખરી કીમત સમજાય તો જ જાણવું સારું છે; પણ એ હાપણનું મૂળ નથી. જીવન એ હાપણનું મૂળ છે. અને તે પ્રયત્ન, અનુભવ અને ઉમેદવારીથી સમજી શકાય છે. પુસ્તકો જાહેર ખખર આપે છે, પણ તેઓ જ્ઞાન આપી શકતાં નથી; તેઓ આપણી લાગણીને ઉશ્કેરે છે, પરંતુ કોઈ કાર્ય પુરું કરી શકતાં નથી. તમારે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને તમારા માટે મળવું જોઈએ. પુસ્તકો ઉપર વિશ્વાસ રાખનાર માણસ, અને અંતરની શાંતિના સાધનોને નહિ મેળવનાર માણસ કૃત્રીમ છે. તે ધડીકમાં થાકી જાય છે. તે ગમે તેવો હુશીઆર હોય તોપણ તેનામાં ચેતના નથી હોતી. કારણકે તેની જાહેર ખખરનો અંત ધડીકમાં આવે છે. તેથી તે ખાલી અને સાધનો વિનાનો થાય છે. તેના કાર્યમાં ચેતનાની નવજીવંત નાજુકતાની ખામી છે. આવા માણસો અનન્ત પેદાશથી દૂર રહે છે. તેઓ મૃતપ્રાય દેખાવો સાથે

સંબંધ રાખે છે. તેને જીવન સાથે સંબંધ હોતો નથી. જાહેર ખખરને
હદ છે. જ્ઞાન નિઃસીમ છે. “એલન”

(૭)

માયાગુપતું એ જ સદગુણ છે. હે માનવી ! માણસ તારો
ભાઈ છે અને ધર્મ તારો પિતા છે. લેખરદાઇન

(૮)

પ્રેક્ટિસર ગીટ્ઝર્ટ મરે-હીટર્ટ જનરલ કહે છે કે હું ઈ. સ.
૧૯૧૪ માં ગાંધીને પહેલ વહેલો મળ્યો તે વખતે ગાંધી માત્ર ભાત
ખાતા હતા અને પાણી પીતા હતા. શય્યા તરીકે કેવળ પાટનો
ઉપયોગ કરતા. તેમનાં પત્નીની રહેણી પણ એ જ પદ્ધતિની હતી.
તેમની સાથે હું વાત કરવા લાગ્યો ત્યારે મને જણાઈ આવ્યું કે,
આ ગૃહસ્થ સુસંસ્કૃત બુદ્ધિના છે અને એમનું વાંચન પણ અતિ
વિશાળ છે; તે જ પ્રમાણે તેમના સામાન્ય વાર્તા પ્રસંગમાં પણ
તેમની સત્ય વૃત્તિની છાયા જણાયા સિવાય રહેતી નથી. તે હિંદ
ભૂમિના નિઃસીમ ભક્ત છે. તેમનો હેતુ એવો છે કે, હિંદુસ્થાનના
ધર્મ અને નીતિનું પુનરજીવન કરી સમસ્ત હિંદીઓમાં એકતા
સ્થાપવી. તે હિંદમાંથી માંહેામાંહેના કલેશ કંકાસ દૂર કરવા ઇચ્છે છે.

(૯)

માલિની.

ગુણ અવગુણ મારા, સ્વામિ જાણો અશેષ;

વિનતી કરી વિભૂને, શું કહું હું વિશેષ.

પ્રભુમિ પ્રભુ પદા એ, ગાઉં છું ધન્યવાદ.

અવિરત હું તમારા પામું પૂર્ણ પ્રસાદ.

એક બ્રાહ્મણની શિક્ષા.

કાષ્ટ એક ગામમાં એક ગરીબ બ્રાહ્મણ રહેતો હતો પણ તેનું
મન ઉદાર હતું એટલે સંક્રાંતિના દિવસે બહારગામ જતાં પોતાની
સ્ત્રીને કહેવા લાગ્યો કે હે સ્ત્રી ! આજ પર્વણી છે માટે તું એક

ગરીબ બ્રાહ્મણને સીધું આપજો. ત્યારે તેની સ્ત્રી ગુસ્સામાં બોલી ઉઠી ! તમે દરિદ્રતામાં પીડાઓ છો, અચ્ચાંઓને પુરું ખાવાનું મળતું નથી છતાં આવા વિચારો તમને કેમ આવે છે ? આપણા ઘરમાં શું છે ? કે હું બ્રાહ્મણને સીધું આપું ? તમને લાજ આવતી નથી ? વળી હું તમારા ઘરમાં આવ્યા પછી કોઈ દિવસ સુખે રહી નથી તેમ મીઠો કોળીઓ તમારા ઘરમાં મેં કોઈ દિવસ ભર્યો નથી તેમ લાથ, પગ, ગળા વગેરેમાં ઘરેલું પણ પહેર્યું નથી છતાં તમે કરણ રાજની પેઢે ઉદાર મન રાખી શા માટે કુલજી બનો છો ? તમારું ઘર તો તમે તપાસો ? ત્યારે બ્રાહ્મણ બોલ્યો ! પતિ પરમાત્માએ આપણને જે સુખ દુઃખ આપ્યું હોય તેમાં હમેશાં રાજી રહેવું. એક કોળીઆમાંથી અરધો કોળીયો યાત્રકને આપવો બેઠાએ ? જગતમાં કયા પુરુષને તેની ઈચ્છા પ્રમાણે વૈભવ મળે છે ? મળતો નથી. મોટા લોકો પુષ્કળ દાનથી જે ફળ મેળવે છે, તે ફળ દરિદ્ર માણસ એક કોડીના દાનથી મેળવે છે, આમ અમે સાંભળ્યું છે. રંક પણ દાતા હોય તો તે સેવવા યોગ્ય છે અને મોટી સમૃદ્ધિવાળો હોવા છતાં પણ કૃપણ હોય તે સેવવા યોગ્ય ગણાતો નથી. કુવો નાનો હોવા છતાં પણ મીઠાં પાણીથી ભરેલો હોય છે તેથી લોકોને પ્રીતિકારક થઈ પડે છે, પરંતુ સમુદ્ર મોટો હોવા છતાં પણ ખારો હોવાથી પ્રીતિકારક થતો નથી.

અતિ તૃપ્તિ કરવી નહિ, પાત્ર ઉત્તમ હોય, શ્રદ્ધા મોટી હોય અને દેશ તથા કાળ દાનને ઘટતા હોય, આ સમયે વિવેકવાળા મનુષ્યો જે દાન આપે છે, તે અનંત ફળદાયક થઈ પડે છે.

સો રૂપિએ એક શ્લોક ખરીદ કરનારો વાણિક પુત્ર.

એક નગરમાં સાગરદત્ત નામનો એક વાણિયો રહેતો હતો. તેના દીકરાએ સો રૂપિયાની કિંમતે એક પુસ્તક ખરીદ કર્યું. તે પુસ્તકમાં આ પ્રમાણે એક શ્લોક લખ્યો હતો:—

મહાત્માયે હમતે મનુષ્યો દેવોપિતં કંચયિતું ન શકઃ ।

સત્સ્માવ શોષામિ ન વિસ્મયો મે ચક્ષુસ્મદ્વીયં ન હિ સત્પરેવાય ॥

મનુષ્ય કર્માનુસાર મળવા યોગ્ય વસ્તુને મેળવે છે, તો દેવ પણ તેને છીનવી લેવાને શક્તિમાન નથી; માટે હું શોક કરતો નથી. તેમ આશ્ચર્ય પણ થાતું નથી. જે આપણું છે તે પારકાઓનું થવાનું નથી.

સાગરદત્તે વેચાતું લીધેલું પુસ્તક જોઈને પિતાએ પુત્રને પૂછ્યું:— બેટા! તેં આ પુસ્તક કેટલા પૈસામાં વેચાતું લીધું? પુત્ર ઉત્તર આપ્યો:—સો રૂપિયામાં. તે સાંભળી સાગરદત્તે કહ્યું:—ધિક્કાર છે મૂર્ખા! તેં આ શ્લોક લખેલા પુસ્તકને સો રૂપિયામાં વેચાતું લીધું? આવી ભુદ્ધિથી ધન તું કેવી રીતે કમાઈશ? માટે હવે આજથી તારે મારા ઘરમાં આવવું નહિ. આ પ્રમાણે તિરસ્કાર કરીને તેને ઘરમાંથી કાઢી મૂક્યો. એટલે તે વણિક પુત્ર ખેદને લીધે દૂર દેશાવરમાં ચાલ્યો ગયો ને કોઈ એક નગરમાં જઈ રહ્યો. કેટલાએક દિવસો પછી તે નગરના કોઈ એક રહેવાસીએ તે વણિક પુત્રને પૂછ્યું:— તમે ક્યાંથી આયા છો અને તમારું નામ શું છે? એટલે પેલા વણિક પુત્રે કહ્યું:—

એટલામાં ખીજત કોઈએ તેને પૂછ્યું એટલે તેને પણ વણિકપુત્ર ઉપર પ્રમાણે જ ઉત્તર આપ્યો. આવો ઉત્તર આપવાથી તે નગરમાં તેનું ‘પ્રાસન્ન્યમર્થ’ એવું નામ પ્રખ્યાત થયું. એક દહાડે નવા રૂપવાળી તથા યૌવનવાળી ચંદ્રવતી નામની રાજ્ય કન્યા, સખીની સાથે નગર નિહાળવા માટે નિકળી હતી; એટલામાં તેજ નગરમાં અત્યંત રૂપાળો અને મનોહર કોઈ રાજકુમાર દેવયોગથી તે કન્યાની નજરે પડ્યો. તેને જોતાં વેંતજ તે રાજકુમારી કામાધીન થઈ ગઈ તેણે પોતાની સખીને કહ્યું:—અણિ સખિ! આ કુમારની સાથે મારો મેળાપ થાય તે રીતે તું આજ પ્રયત્ન કર. રાજકુમારીનાં આવાં વચન સાંભળીને તેની સખી તે રાજકુમારની પાસે ગઈ અને તેને તુરત કહ્યું કે:— મને ચંદ્રવતી રાજકુમારીએ તમારી પાસે મોકલી છે અને તમને કહાવ્યું છે કે તમારા દર્શનથી કામદેવે મારી મરણાવસ્થા કરી નાંખી.

છે માટે જો તમે તુરત જ મારી પાસે આવશો નહિ તો માંડે મરણ થશે ! આવાં વચન સાંભળીને રાજકુમારે કહ્યું:—જો મારે તમારે ત્યાં અવશ્ય આવવું પડે તેમ હોય તો, કહે કે મારે, ત્યાં આગળ કયા ઉપરથી દાખલ થવું ? તેની સખીએ કહ્યું અમે હવેલી ઉપર ચામડાની એક મળખુત દોરી લટકતી રાખીશું, ને દોરી પકડીને તમારે રાત્રે કન્યાના મહેલમાં ચડી આવવું. રાજકુમાર બોલ્યો:—જો આપનો એવો નિશ્ચય છે તો હું એ પ્રમાણે તમારે ત્યાં આવીશ આ પ્રમાણે રાજકુમારની સાથે નિશ્ચય કરી તે સખી ચંદ્રવતી પાસે ગઈ અને તેને સર્વ વાત નિવેદન કરી. રાત્રિ થઈ એટલે તે રાજકુમાર પોતાના મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—અરે આ તો મોટું અકાર્ય છે ? કહ્યું છે કે:—

“જે પુરૂષ ગુરૂની પત્ની સાથે, પુત્રી સાથે, મિત્રની સ્ત્રી સાથે તથા શેઠ અને નોકરની સ્ત્રી સાથે વ્યભિચાર કરે છે તેને જગતમાં અલ્પહિત કરનારો કહે છે.”

વળી:—

“જે કાર્યથી અપયશ મળે છે, જે કાર્યથી અધમગતિ થાય છે, અને જે કાર્યથી સ્વર્ગમાંથી જાણ થવાય છે, તે કાર્ય મનુષ્યે કરવું નહિ.”

આ પ્રમાણે સારી પેઠે વિચાર કર્યા પછી રાજકુમાર રાજકુમારી પાસે ગયો નહિ. પણ તેજ દિવસે ‘પ્રાપ્તવ્યર્થ’ નગરમાં ફરતો ફરતો રાજ્ય મહેલની પાસે આવી ચડ્યો ને તેણે એક-સફેદ રંગના મહેલની પાસે ચામડાની દોરી લટકતી દીધી. તે જોઈને તેના હૃદયમાં કૌતક થયું અને તે દોરી પકડી હવેલી ઉપર ચડી ગયો. પેલી રાજપુત્રીએ પણ તે રાજકુમાર આજ છે એવો મનમાં વિશ્વાસ રાખીને ‘પ્રાપ્તવ્યર્થ’ ને આવકાર આપ્યો અને સ્નાન, ભોજન પાન, વસ્ત્રદાન વગેરેથી તેનો સત્કાર કરીને તેની સાથે પોઢવા માટે શય્યા ઉપર બેઠી અને તે વણિક પુત્રના શરીરનો સ્પર્શ થતાં

રાજકુમારીના શરીરમાં રોમાંચ થયાં. તેણે વણિક કુમારને કહ્યું:—“હું માત્ર તમારાં દર્શન ઉપરથી તમારા ઉપર આસક્ત થઈને તમને આ મારો આત્મા અર્પણ કર્યો છે? તમારા વિના બીજા પુરૂષને મારા મનમાં પણ મેં પતિ તરીકે ચિંતવ્યો નથી! માટે તમે મારી સાથે કેમ બોલતા નથી? એટલે વણિકપુત્ર બોલ્યો “પ્રાસવ્યમર્થ લભતે મનુષ્ય: મનુષ્ય કર્માનુસાર મેળવવાની વસ્તુ મેળવે છે” આમ વણિક પુત્ર બોલ્યો, એટલે રાજકન્યાએ તેને, ‘આતો કોઈ બીજો જ પુરૂષ છે, આમ ધારીને પોતાના ધવળ મહેલમાંથી નિચે ઉતારી મુક્યો. પછી તે વણિક પુત્ર એક પડી ગયેલા દેવ મંદીરમાં જઈને સૂતો. તે નગરનો કોટવાલ કોઈ વ્યભિચારિણી સ્ત્રીએ કરેલા સંકેત પ્રમાણે ત્યાં આગળ આવ્યો. તેણે પહેલાંથી આવીને ત્યાં સૂતેલા વણિક પુત્રને દીડો, એટલે તેણે પોતાની છૂપી વાત છૂપાવવા માટે તેને પૂછ્યું કે, તું કોણ છે? વણિકપુત્રે ઉત્તર આપ્યો કે:—પ્રાસવ્યમર્થ લભતે મનુષ્ય: આ ઉત્તર સાંભળીને કોટવાલે કહ્યું:—આ દેવમંદિર ઉજડ છે, તેથી તું અહીંઆંથી મારી જગ્યા પર જઈ સૂઈ રહે. તેમ કરવાનું સ્વીકારીને તે વણિકપુત્ર સૂવા માટે ગયો. તે કોટવાળની વિનયવતી નામની રૂપવંતી અને યૌવનવંતી મોટી દીકરી, કોઈ પુરૂષ ઉપર આસક્ત થઈ હતી. તે જે કેકાણે તે પુરૂષને આવવાનો સંકેત આપીને, આગળથી તે બીજાના ઉપર સૂતિ હતી. તે તરૂણીએ આ વણિક પુત્રને આવતો જોઈ, આજ મારો પ્રિયતમ આવે છે, એમ માની લીધું. રાત્રિ હોવાથી ચોતરફ ઘાટું અંધારું હતું એટલે બેબાકળી તે ઉભી થઈ ને તેને જમાડ્યો અને વસ્ત્ર આબૂપણ વગેરે આપી તેની સાથે પોતે ગાંધર્વ વિવાહ કર્યો. પછી તેની સાથે શય્યામાં બેઠી અને પ્રદુશ્વિત વદનકમળથી તેને કહેવા લાગી:—ઓ પ્રિયતમજી! તમે હજી સુધી પણ મારી સાથે વિશ્વાસથી કેમ વાતચીત કરતા નથી? ત્યારે વણિક પુત્ર બોલ્યો:—“પ્રાસવ્યમર્થ લભતે મનુષ્ય:” આ વચન સાંભળીને પેલી તરૂણી વિચાર કરવા

લાગી કે, જે મનુષ્ય વિચાર કર્યા વિના કોઈ પણ કામ કરે છે, તેનું આત્મ જે પરિણામ આવે છે. આ રીતે વિચાર કરીને તે કોટવાળની કન્યાએ ખેડ કરીને એ વણીક પુત્રને ત્યાંથી કાઢી મૂક્યો. એટલે તે વણીક પુત્ર એક ગરીબને માર્ગે થઈને આગળ જવા લાગ્યો, ત્યારે કોઈ વરકીર્તિ નામનો એક પરદેશ નિવાસી વર, મોટા વાજાંત્રાના શબ્દોની સાથે સામે આવતો મળ્યો—એટલે “પ્રાપ્તવ્યમર્થ” પણ, તે વરરાજના સાજનોની સાથે ભળી જઈને આગળ જવા લાગ્યો. શેઠની કન્યા પરણતી હતી, તેનું ઘર રાજમાર્ગની પડોશમાં હતું; તેના બારણા આગળ એક મંડપ બાંધવામાં આવ્યો હતો; તેમાં વેદિકા રચી હતી અને વણીક પુત્રી આશ્ચર્યજનક વિવાદનો શણગાર સજીને વેદિકા આગળ ખેડી હતી, લક્ષ્મણ સમય નજદીક આવ્યો કે એક હાથી મદ્યથી ગાંડો થઈ ગયો હતો તે માવતને મારી નાંખી ભયને લીધે ભાગનાથ કરતાં લોકોના હોઠારાથી સર્વ લોકોને ગભરાવતો, તે જ મંડપવાળી જગ્યામાં આવી ચડ્યો તે હાથીને જોઈ વર અને વરના સર્વે અનુયાયીઓ દૂર દિશામાં નાશી ગયા. આ વખતે પેલો વણીક પુત્ર “પ્રાપ્તવ્યમર્થ” ત્યાં હતો તેણે ભયભીત નેત્રવાળી તે વણીક કન્યાને એકલી જોઈને કહ્યું:—ઓ મુંદરિ! તું ડરીશ માં! હું તારી રક્ષા કરીશ. આ રીતે ઘણી જ ધીરજ સાથે તે કન્યાને ધારણા આવી અને તેનો જમણો હાથ ઝાલીને જ “પ્રાપ્તવ્યમર્થ” મહા સલાસિકપણથી, કડિન વચનોથી તે હાથીને ફટકારવા લાગ્યો. એટલે હાથી દેવયોગે માંડમાંડ ત્યાંથી ખસી ગયો. પરંતુ આ બધી ખટપટ થઈ એટલામાં લક્ષ્મણ સમય વિતી ગયો હતો. સર્વ શાન્ત થયા પછી, વરકીર્તિ પોતાના સંબંધીઓની સાથે ત્યાં આવ્યો અને જોયું તો, તે કન્યાને બીજાના હાથમાં ગયેલી જોઈને સસરા પ્રત્યે કહ્યું:—સસરાજી! તમે કન્યાનું વેવીશાળ મારી સાથે કરીને તેને બીજા સાથે પરણાવી એ કામ તમે વિરૂદ્ધ કર્યું છે. તે બોલ્યો:—અરે! હું પણ હાથીના ભયથી નાસી ગયો હતો.

અને તમારી સાથે આવ્યો છું. માટે આ શું થયું છે તે હું પણ જાણતો નથી. આવો વરને ઉત્તર આપી તે દીકરીને પૂછવા લાગ્યો:—ઓ દીકરી! તેં સાફ કામ કર્યું નથી. બોલ આમાં શી વાત થઈ છે? દીકરીએ ઉત્તર આપ્યો:—આ પુરૂષે મને મરણમાંથી બચાવી છે, માટે હું જીવતી છું ત્યાંસુધી એને છોડીને બીજાનું પાણી ગ્રહણ કરીશ નહિ. આ પ્રમાણેના વાર્તાપ્રસંગમાં (૨૬૭૬માં) રાત્રિ વિતિ ગઈ. બીજે દહાડે પ્રભાતમાં ત્યાં આગળ મહાજનનો સમુદાય એકઠો થયો અને ત્યાં જે વાર્તાપ્રસંગ ગયો તે સાંભળી (પેલી) રાજકન્યા પણ તે દેકાણે આવી. તેમ કોટવાલની દીકરી પણ કણું પરંપરાએ તે વાત સાંભળીને તે જ જગ્યાએ હાજર થઈ. મહાજનના સમુદાયને એકઠો થયો સાંભળીને રાજા પણ તે જ દેકાણે આવ્યો અને પછી તે વલ્લિક પુત્રને પૂછ્યું કે:—ભાઈ! જે વાત ખરી હોય તે કહો? આ બનાવ કેવી રીતે ગયો છે? એટલે તે બોલ્યો:—પ્રાતઃસ્મયમર્થ લભતે મનુષ્યઃ (મનુષ્ય કર્મોનુસાર મેળવવા યોગ્ય વસ્તુ મેળવે છે.)

એ વચન સાંભળી રાજકન્યા તેનું બીજું પદ સંભારીને બોલી કે:—
દેવોઽપિ સં લંબાયિતું ન શક્તઃ ॥ (દેવ પણ તે વસ્તુને છીનવી લેવાને શક્તિમાન નથી.)

એટલે કોટવાલની પુત્રી બોલી કે:—તસ્માન્ન શોચામિ ન વિસ્મયો મે ।
(તેથી મને શોક થતો નથી તેમ વિસ્મય થતો નથી.)

તે સર્વ લોકિક વૃત્તાંત સાંભળીને, વલ્લિક પુત્રી બોલી કે:—
અસ્મદાયં નહિ તત્પરેષામ્ ॥ (જે આપણું જ છે તે કદી પારકાનું થવાનું નથી.)

આ પ્રમાણે રાજા જુદાં જુદાં વૃત્તાંતો સાંભળીને, એ સર્વ ખરી વાતથી જાણીતો થયો અને “પ્રાતઃસ્મયમર્થ” ને અલય દાન આપીને સર્વ આલુષણથી શયુગારેશી પોતાની રાજકુંવરી-પરિવાર સાથે તે વલ્લિક પુત્રને ધણા જ માન સાથે અર્પણ કરી અને તેને પહેરામણીમાં

દક્ષિણ ગામ આપ્યાં અને 'તું મારો પુત્ર છે' એમ કહીને આપ્યા નગરમાં જાણીતા થયેલા તે વણિક પુત્રનો યુવરાજપદ ઉપર અભિષેક કર્યો. કોટવાળે પણ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે તે "પ્રાપ્તવ્યમર્થે" પોતાનાં માતાપિતાને સર્વે કુટુંબીઓની સાથે તે નગરમાં સન્માનપૂર્વક તેડાવ્યાં અને પોતાના કુટુંબીઓની સાથે નાના પ્રકારના વૈભવો ભોગવતો, તે નગરમાં સુખથી રહેવા લાગ્યો મારે હું કહું છું કે:-

મનુષ્ય કર્માનુસાર મેળવવા યોગ્ય વસ્તુ મેળવે છે; દેવ પણ તે વસ્તુને ધીનવી લેવાને શક્તિમાન નથી; મારે હું શોક કરતો નથી, તેમ મને આશ્ચર્ય પણ નથી. જે આપણું છે, તે પારકાઓનું થવાનું નથી.

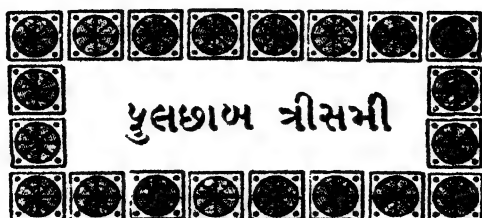
દીર્ઘાયુષ રી રીતે થવાય ?

દરેક મનુષ્યને દીર્ઘાયુષ્ય પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા હોય છે જ. આ ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાને મારે શાન્તિ, આનંદ, ને ખોરાક આ ત્રણે ડાકટરોને પાસે રાખવાથી દીર્ઘાયુષ્ય મળે છે આનંદ એ દીર્ઘાયુષ્ય મેળવવાં મારે મહાન ઔષધ છે. રોગીને પણ નીરોગી બનાવનારી મહાન માત્રા છે તેનું સેવન કર્યાથી અવશ્ય લાભ મળે જ છે. એક ક્ષેપક કહે છે કે 'બસ હસાય તેટલું હસો' હસવામાં પણ કંઈક દૈવી શક્તિ છે કે જે દીર્ઘાયુષ્ય આપવામાં આગળ પડતો ભાગ લે છે. ખુબ જોરથી હસો, ઘરના ખુણામાં પેસીને પણ હસો. આ પ્રયોગ થોડો વખત અજમાવો. ઘણા રોગીઓ પણ ન માની શકાય તેવી સ્થિતિમાંથી આનંદના સેવનથી રોગમુક્ત થયા છે. આનંદથી ઉત્સાહ આવે છે અને ઉત્સાહ પોતાની સાથે એક એવી અજ્ઞાત શક્તિ લેતો આવે છે કે જેથી દીર્ઘાયુષ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

સદ્વર્તનનું બળ.

દરેક મનુષ્યની નીતિ તેના પોતાના જ હાથમાં છે. નીતિમાન થવામાં શુદ્ધ હૃદયની જ આવશ્યકતા છે. શુદ્ધિમાન વ્યક્તિઓ તરફ આપણને નીતિમાન વ્યક્તિઓ જેટલી શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને પૂજ્યભાવ હોતો નથી. શુદ્ધિમાન વ્યક્તિઓથી બહુ તો આપણે અંખવામ્એ

ખરા પણ તેમના પર વિશ્વાસ રાખી શકતા નથી. નીતિ વિનાની ખુદ્દિ સુકાન વગરના વડાણ જેવી છે. ખીછ રીતે કહીએ તો નીતિ વિનાની ખુદ્દિ લગામ વગરના ઘોડા જેવી છે. પવન ગમે તે દીશાએ વડાણ ખેંચી જશે. મનના તરંગો ગમે તે દીશામાં દોડશે. હાથી જેવું મોટું પ્રાણી પણ અંકુશથી જ વ્યવસ્થિત રહે છે. અંકુશ વિનાનું યજ્ઞ તદ્દન નકામું છે અને હાનીકારક છે; ખુદ્દિયજ્ઞ નીતિયજ્ઞના અંકુશ વિના નકામું છે અને હાનીકારક પણ છે. નીતિયજ્ઞ ધરાવનાર મહાપુરુષ નિડરપણે બોલે છે અને તે પ્રમાણે કર્તવ્યમાં મુકે છે. તેનું જીવન સ્વતોનિર્ણીત છે. એમર્સન કહે છે કે ચારિત્ર કોઈ દીવસ અગ્રાણ્યું રહેતું જ નથી.

પરાક્રમી જન વિષે.

મનહર છંદ.

હીંમતની હોય કાંધે, કીંમત કરેડ લાખ,
હીમત ધરે છે તે હરાવ્યા નથી હારતા;
હૈયામાં ધરીને હામ, કરવાનું ધારે કામ,
ઓયું લેવા નથી અન્ય આગળ ઉચારતા;
એજ રીતે દુનિયામાં દીસે જે ઉદાર નર,
આપ જોરથી જ એવી આદરે ઉદારતા;
સુણો રૂડા રાજહંસ, દાખે દલપતરામ,
ધીર શરવીર નથી હાલ લેવા ધારતા.

ક્ષમાના સુખ વિષે.

ખરેખર જે સુખ છે ક્ષમામાં,
 રહ્યું નથી તે સઘળું રમામાં;
 રે ઝેર કેરી ભગિની રમા છે,
 સુધર્મની પત્ની ખરી ક્ષમા છે.
 ક્ષમાથી શત્રુનિ ક્ષેતિ થાશે,
 જે આપણું સત્યપણું જાણાશે;
 ક્ષમાથી થાશે જશ હામ હામે,
 દિલે વિચાર્યું દલપતરામે.

ભાવના.

દાહરો.

સોનાના સૂરજ ઉગે, મોતી ચોક પુરાય;
 ભીતર જેવી ભાવના, ગીતો તેવાં ગાય.

સોરઠીયાના સોરઠા.

કરણ, વીર ને ભોજ, જેનાં અમર નામ છે;
 ખીજ ખોવાના ખોજ, સાચું સોરઠીઓ ભણે.
 દીવાન મેર ને ભાણ, સુલ્તાન ને કુંભો થયા;
 દત્તા હીમતોની ખાણ, સાચું સોરઠીઓ ભણે.
 ખેડાં જોડાં ખાય, વાટો કમુંખાની જુએ,
 એનાથી શું થાય, સાચું સોરઠીઓ ભણે.
 સારે સગા થાય, ગરીબીમાં કાઢ ગણે નહિ;
 મનમાં સમજ જાય, સાચું સોરઠીઓ ભણે.
 સમાણસનો સંગ, કમાણસ કરે નહિ;
 એનો નહિ ઘડો કે ઢંગ, સાચું સોરઠીઓ ભણે.
 કરજે શુરાના કામ, રોતલ સંગ રમીશમાં;
 રહેશે અમર નામ, સાચું સોરઠીઓ ભણે.
 દાટે ધન પાતાળ, મળેથી છૂટે નહીં;

એ ખરેખરો રખવાળ, સાચું સોરડીઓ લણે.
નિશો કરે નાદાન, ઘીઝની નિંદા કરે;
એ શોભે શ્મશાન, સાચું સોરડીઓ લણે.

લાગ્ય પ્રમાણે ફળ મળે છે.

પિતા રત્નાકરો यस્ય લક્ષ્મીર્યસ્ય સદ્ગોદરી ।

શંભો રોદિતિ મિથ્યાર્થ ફલં માગ્યાનુસારતઃ ॥

ભાવાર્થ:—રત્નાગર સાગર જેનો પીતા છે, અને સાક્ષાત્ લક્ષ્મી
જેની બેન છે તેમ છતાં બિચારો શંખ ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરવા ઉચ્ચ
અવાજે રૂવે છે ! ખરે લાગ્ય પ્રમાણે ફળ મળે છે.

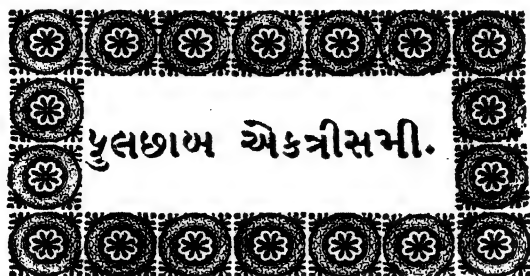
શ્રદ્ધાથી દાન કરવા આખત.

મનહર છંદ.

પાણીની તરસ લાગે, વિષ તણું કીધું પાન,
એવું પાન કીધાથી, ન કીધું તે જ સાઈ છે;
કહે દક્ષપતરામ, ઠગવા પ્રભુવું નામ,
એવું નામ લીધાથી, ન લીધું તે જ સાઈ છે;
આગસ ન કીધું, પણ કપટ ન કીધું કામ,
એવું કામ કીધાથી, ન કીધું તે જ સાઈ છે;
અતિ અપમાન કરી, દયા વિના દીધું દાન,
એવું દાન દીધાથી, ન દીધું તે જ સાઈ છે.

વિશ્વમિ.

વિવિધ શાસ્ત્ર મંથન કરી, પ્રાપ્ત કર્યું નવનીત;
અર્ધું છું અતિ આદરે, આરોગો ધરી પ્રીત.
ભુક્ષ્યુક હોયે કદી, ધરો નહિ મન રીશ;
મગનલાક્ષની વિનતી, સ્વીકારો જગદીશ.

પાટણનું પરિવર્તન.

વનરાજ ચાવડાએ સંવત ૮૦૨ ની સાલમાં સરસ્વતી નદીના કાંઠે અણહીલ નામના એક ભરવાડના નામથી આ શહેર વસાવ્યું હતું. તે વખતનો વૈભવ અને દેખાવ ભારતવર્ષમાં બહુ જ ભારે ગણાતો હતો. ત્યાં મહાન શ્રીમંતોનો નિવાસ હતો એટલું જ નહીં પણ તેમાં ઘણી વિદ્વાલયો અને અગણિત દહેરાં હતાં. ૮૪ ચોક ને ૮૪ ચૌંટા હતાં. હાલમાં શહેરની આબાદી થવાને બદલે પડતી થતી જાય છે પણ ઘણું ખુશી થવાનું એટલું જ છે કે શહેરની પડતી સ્થિતિ છતાં શ્રીમંત સરકાર સયાજીરાવ મહારાજના, પુણ્ય-પ્રતાપથી પાટણનો સિતારો ઉન્નતી તરફ પ્રયાણ કરતો હોય એમ લાગે છે. આ માન હાલના નાયબદીવાન સાહેબ ગોવિંદભાઈને ઘટે છે કારણ કે વખતો વખત તેઓ સાહેબ પાટણની ઉન્નતિ કેમ થાય તેને માટે સતત પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. હાલમાં પાટણની પ્રગતિ ઉન્નતી અર્થે હાઈસ્કુલ, હોસ્પિટલ, ઉર્દુશાળા, કન્યાશાળા, અંત્યજશાળા અને બોર્ડિંગોની સ્થાપના કરેલી છે. એટલું જ નહીં પણ શ્રીમાન શેડીયાઓને પણ યોગ્ય મદદ રાજ્ય તરફથી કરાવી તેમના નામનું અવિચળપણું પાટણમાં રાખવા ભુલ્યા નથી. અત્રેના દાતાર મંડળના સખી શેઠ રાવબહાદુર કીલાચંદ દેવેચંદ જે. પી. કે જેઓ મુંબઈમાં પાટણના નામે પ્રસિદ્ધિને પામ્યા છે તેઓ સાહેબે મેટરનીટી હોસ્પિટલ બંધાવી દેવાનું કહેતાં અતિહર્ષથી નામદાર દીવાન સાહેબે તેમની માગણી સ્વીકારી તેમને યોગ્ય માન આપ્યું કે જે અત્યાર સુધી આખા ભરતખંડમાં કોઈ

શ્રીમાનને મળ્યું નથી. તે એકે તેમનું એક સુંદર બાવલુ પ્રસુતી ગૃહમાં લયાત છે. આવાં ઉત્તમ પ્રજા હીતકારી કાર્ય કરનાર તથા તેમને અનુમોદન આપનારા લક્ષા દિલના દીવાનો થોડા જ હશે ! આજ સદરહુ મેટરનીટી હોસ્પીટલનો લાલ અસંખ્ય ગરીબ માણસો ઉત્સાહથી લેય છે તેનું માન પણ હાલના નામદાર દીવાન સાહેબને ખરેખર ઘટે છે. જો તેઓ સાહેબે મંજુરી ન આપી હોત તો આ સંખાવતનો અલ્પ લાલ પાટણની પ્રજા લઈ શકત જ નહિં. મહુમ શેઠ ઉગ્રમશી પીતામ્બરે આયુર્વેદ પાઠશાળા, ખાનગી દવાખાના કાઢી એક લાખ રૂપિયાની ઉદાર સંખાવત કરી દેશી વર્ધકનો ઉદ્ધાર કરાવવા દીવાન સાહેબે પાટણમાં પ્રયાસ કર્યો છે કે જેને લીધે આજકાલ પાટણની પ્રજામાં અભિવૃદ્ધિ થએલી જેવામાં આવે છે તદ ઉપરાંત દાતાર મંડળના શેઠ ન્યાલચંદ લલ્લુચંદ જે. પી એ વડોદરાથી ખીજે નાંખરે થાય તેવી સીવીલ હોસ્પીટલ બંધાવવા નામદાર નાયબ દીવાન સાહેબ પાસે અરજ કરતાં ઘણી ખુશીથી તેનો સ્વીકાર કરી બગવાડે દરવાજે એક મોટું દવાખાનું બંધાવી તેમાં હજારો દરદીઓની સારવાર કરવામાં આવે છે તે માન પણ હાલના નાયબ દીવાન સાહેબને જ ખરેખર ઘટે છે. સ્ટેશનના દરવાજા બહાર ઝવેરી છગનલાલે પોતાની સ્થાવર મુડીનો સહવ્યય એક અનાથાશ્રમ ખોલી કરેલો છે તેનો વહીવટ રા. રા. વકીલ વિદ્યાશંકરભાઈને સોંપવામાં આવેલ છે તેઓ બહુ જ સારી રીતે ચલાવી રહ્યા છે. એ સિવાય બાલાભાઈ કલ્યા કે જેમાં રાજ્યના મુખ્ય ચારિત્રવાન અમલદાર તથા પ્રજાના શ્રીમંત લોકો સંધ્યાકાળે એકઠા થઈ પોતાના વિચારોની આપલે કરી રહ્યા છે, તે સિવાય ચતુરભુજ બાગ લોકોના ઉપયોગ માટે (મ્યુનિસિપલ બાગમાં) લોકોને હવા ખાવા માટે શેઠ વિલ્લદાસે નામદાર દીવાન સાહેબની મંજુરીથી બંધાવી આપ્યો છે. તે ઉપરાંત હાલમાં કીન્ડર-ગાર્ટન શાળા પણ ઓપન કરી છે એ સિવાય જૈન લોકોના અનેક દેવાલયો બાબો રૂપિયાના ખર્ચે બંધાવેલાં દષ્ટિગોચર થાય છે ને જૈન બોર્ડિંગ જેવી સારી સંસ્થાઓ પણ ચલાવવામાં આવે છે.

અહીંના ટ્રેનિંગ કોલેજના પ્રિન્સિપાલ પંડ્યા સાહેબે પાટણની પ્રજા ઉપર પ્લેગના વખતમાં બેહદ ઉપકારો કર્યા છે તેનું સ્મરણ હજી સુધી પ્રજાના અંતઃકરણમાંથી લેશમાત્ર ગયું નથી. તેઓનું સ્મરણ સદાકાળ તાજું રહે તેના માટે પંડ્યા સેવામંડળ નામની એક ઉપયોગી સંસ્થા નામદાર દીવાન સાહેબના પ્રતાપથી નિરંતર ચાલી રહી છે તે પણ ઘણું ખુશી થવા જેવું છે. પાટણની પ્રજા તરફ અમારા નામદાર દીવાન સાહેબની બહુ જ કૃપા છે અને આંહીના કારીગરોને ઉત્તેજન દેવા રાત્રી દીવસ યત્ન કરી રહ્યા છે. આ સ્થળમાં સહસ્રશ્રીંગનું તળાવ, રાણકીવાવ, દામોદર કુવો, જળેશ્વર મહાદેવ, કાળકા, સિંધવાઈ માતાના પ્રાચીન સ્થળો ખરેખર જોવા લાયક છે. સિંધવાઈ માતા એ પાટણના પાટીદારોની પુજ્યનીય કુળદેવી છે ત્યાં દર કારતક સુદી ૫ ને રોજ મોટો મેળો ભરાય છે ને હજારો માણસો દર્શનાર્થે આવે છે. તે વાવમાં વનરાજ આવડના વખતના કેટલાંક ચિન્હો દષ્ટિગોચર થાય છે. તે સ્થાનમાં એક મહાન સંન્યાસીની આરસપાણીની મૂર્તિ ખરેખર દર્શન કરવા યોગ્ય છે. આ સ્થાન પાસે નામદાર ગાયકવાડ સરકારે એક બગીચો તથા સુંદર રાજ્ય મહેલ બંધાવ્યો છે તે ખરેખર જોવા લાયક છે. સાંજના વખતે હવા ખાવાને ઘણા લોકો ત્યાં જાય છે તેને સરકારી અમલદાર તરફથી કાંઈપણ પ્રતિબંધ કરવામાં આવતો નથી. પાટણની પ્રજાને પુર્વે પાણીનું અનહદ દુઃખ હતું પણ નામદાર દીવાન સાહેબે આ સવાલને પોતાના મન ઉપર લઈ લાખો રૂપિયાનું ખર્ચ કરી વોટર વર્ક્સ ખોલી ઘેરઘેર પવિત્ર ગંગાજળની ગોદવણ કરાવી આપી છે, એ ઉપકાર કદીપણ પાટણની પ્રજા ભુલનાર નથી. હાલમાં અહીંના શ્રીમાન વતની શેઠ ન્યાયચંદ શેઠે તેમાં વિશેષ સગવડ થવાને ખાતર અહીં લાખની રકમ પુણ્યાર્થે આપી છે. આથી કરીને લોકોને બેહદ ફાયદો થવા સંભવ છે. પાટણના ન્યાય ને રેવન્યુ ખાતામાં મોટા સુધારાવધારા કરી બાહોશ ને ન્યાયી અમલદારો રાખી પ્રજાને યોગ્ય ન્યાય અપાય છે તથા સુધારાઈ ખાતા તરફથી રસ્તાની ને શેહેરની

ચુધરાઈ માટે પુરેપુરું ધ્યાન દેવામાં આવે છે. સ્ત્રી કેળવણી માટે આ શહેરમાં પુરતું ધ્યાન દેવામાં આવે છે. તેની સાથે મહારાણી ચીમનાબાઈના નામથી ઉદ્યોગશાળા ચાલુ છે એટલે આગળ જતાં વિશેષ લાભ થવા સંભવ છે. કોઠા કુઈના દરવાજા પાસે એક જુનો બગીચો છે તેને પાદશાહી બાગ એ નામથી ઓળખાય છે તે પણ ખરેખર જોવા લાયક છે. સિદ્ધેશ્વરનું દેઈ તે દરવાજાની બહાર છે તેના શિવલીંગ ભોંયરામાં છે તે પણ ખરેખર દર્શન કરવા લાયક છે.

(૨)

પાટણની વસ્તીના સંબંધમાં ભોજ પ્રબંધ નામના પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે કોઈ ભીમો નામનો મારવાડી પોતાની સ્ત્રી લઈ રહેવા આવેલો હતો. તેમાંથી સ્ત્રી ભુલી પડી જવાથી તેના ધણીથી ભુલી પડી ગઈ, તેણે છ મહીના સુધી શોધ કરી પણ તેના ધણીનો પતો મળ્યો નહી. છેવટે રાજાને કથા કહી; તે ઉપરથી રાજાએ શહેરમાં દરેકે પીટાવ્યો કે ભીમા નામના જેટલા મનુષ્યો હોય તેમણે રાજ્ય દરબારમાં હાજર થવું. એ ઉપરથી ભીમા નામના શખ્સોની સંખ્યા ૫૦૦ ની થયેલી હતી એ ઉપરથી ખાત્રી થાય છે કે તે સમયે પાટણમાં અનેક જાતના મનુષ્યો વસતાં હતાં અને લોકો સુખી અને સમૃદ્ધિવાન હતા એટલું જ નહિ પરંતુ જપન કરોડપતિઓ એ નગરમાં વસતા હતા અને તેમને ઘેર ભુંગળ વાગતી. એક વખતે ઉત્તર હિંદુસ્થાનમાંથી એક મોટો વ્યાપારી પાટણની પ્રભુતા ઉપર મોહિત થઈ ૧૧૦ કેસરની પોટો વેચવા આવ્યો. આખો દિવસ શહેરમાં ફર્યા છતાં સમગ્ર પોટો ખરીદી લે એવો શ્રીમંત નહિ મળતાં સંધ્યાકાળે નિરાશ થઈ પાછો વળવાની તૈયારી કરતો હતો તેવામાં એક શ્રીમાન શેડીઆનું મકાન બંધાતું હતું તેની દૃષ્ટિએ તે પડતાં તેણે સદરહુ કેસરની સર્વે પોટોનાં મોંઝાગ્યાં દામ આપી ખરીદી લીધી, અને યુનામાં નંખાવી દીધી તેથી સદરહુ

મકાનની છે. કેસરીઆ રંગની પીળી થઈ હતી. આવા કરોડપતિઓ પાટણમાં વસતા હતા તે ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે પાટણના નાગરિકો પાસે અખુટ દ્રવ્ય હતું.

આ પ્રાચીન શહેરમાં ઘણા કવિઓ અને વિદ્વાનો પૂર્વે થઈ ગયા છે એ ઉપરથી ખાત્રી થાય છે કે તે સમયે સરસ્વતિની કૃપા આ શહેર ઉપર સંપૂર્ણ હતી. હેમચંદ્રાચાર્યે સંસ્કૃતમાં અને પ્રાકૃતમાં પુષ્કળ ગ્રંથો લખ્યા હતા. તેમના શિષ્ય રામચંદ્રે પણ કેટલાંક સંસ્કૃત નાટકો લખ્યાં છે. શ્રીપાળ નામના મહાન કવિ પણ આ શહેરમાં થઈ ગયા હતા અને ગુજરાતી કવિઓમાં ભાલણ સોળમા સૈકામાં થઈ ગયો હતો. તે ઘીમટામાં રહેતો હતો. તે ઘીમટામાં રાત્રિ દિવસ ઉંચા પ્રકારના ગાયનો ગવાતાં હતાં એ ભાલણને બે પુત્ર ઉદ્ભવ ને વિખુદાસ હતા તેણે પણ ગુજરાતીમાં ઘણાં ગ્રંથો લખ્યા છે. નારાયણ ભારતી નામના વિદ્વાન ગૃહસ્થ આ શહેરમાં થોડા વખત પહેલાં હયાત હતા તેણે રસિક પ્રિયાનો હિન્દીમાંથી ઉત્તમ તરજુમે કર્યો છે. પુસ્તકના ભંડાર માટે તો પાટણ આખી દુનિયામાં પ્રસિદ્ધ છે એમ કહીએ તો અતિશયોક્તિ ભરેલું કહેવાશે નહિ કેમકે ત્યાં જૈન ધર્મોના મહાન આચાર્યો કુમારપાળ રાજના વખતમાં થઈ ગયા હતા તેમણે તાડનાં પાંદડાં ઉપર તથા કાગળો ઉપર છાપખાનાનાં અભાવે અનેક પુસ્તકો લખેલાં છે. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ તરફથી છેલ્લામાં છેલ્લી યાદી કરાવ્યા મુજબ તાડના પત્રપર ૬૫૮ ને કાગળ ઉપર લખેલા ૧૩૦૦૦ પુસ્તકો હસ્ત લખીત પાટણના પુસ્તક ભંડારમાં જોવામાં આવે છે. બહારથી આવનાર વિદ્વાન મુસાફરો પ્રથમ આ પુસ્તક ભંડારને જોઈ આશ્ચર્ય પામે છે. આ ભંડારો ફેફળીઆ વાડો, મણીઆર વાડો, અને દંદેર વાડામાં છે અને થોડો ભાગ સંઘવીના પાડામાં પણ જોવામાં આવે છે.

ગામની દક્ષીણ દીશાએ ખાનસરોવર એ નામનું એક પત્થરનું બંધાવેલું તળાવ છે તે ઉત્તર દક્ષિણ ૧૨૭૩ ફુટ અને પૂર્વ પશ્ચિમ

૧૨૨૮ ફુટ લાંબુ છે. તે જે વખત ખોદાવું હતું તે વખતની દંતકથા એવી ચાલે છે કે તેમાં પદ્મો નામનો એક કુંભાર મળુર તરીકે કામ કરવાને માટે આવતો હતો. તેના માથા ઉપર ગમે તેટલી માટીની ટોપલીઓ મુકવામાં આવતી હતી તો પણ માથાથી તે ચાર આંગળ અધર રહેતી હતી. એ ચમત્કાર જોઈને ખાનસાહેબે તેને ઉપરની જમીન બહીશ આપી હતી. એ જમીન કુંવારી એટલે કદી પણ એકાંચ વિનાની જોઈને પસંદ કરી હતી. ત્યાં હાલ માટીના ઢગલા છે અને તુલસીના ક્યારા છે. આસપાસ ઝાડી છે. હાલ પણ સદરદુ પદ્માને કુંભાર લોકો અવતારી પુરૂષ માની તે જગ્યાએ કારતક સુદી પુનમથી વદી ૫ સુધી મેળો ભરાય છે તેને પદ્મનાથનો મેળો કહે છે અમદાવાદ શહેર પુર્વે પાટણ જોઈને વસેલું છે. આંહી પણ ભદ્રનો કિલ્લો છે અને તેમાં નામદાર ગાયકવાડ સરકારે તમામ ઓફીસોમાં ભવ્ય મકાનો બંધાવી તેની શાલામાં અભિવૃદ્ધિ કરી છે. તે ભદ્રથી સ્ટેશન સુધી પાકી સડક બંધાવી રાજ્યે રસ્તો કરેલો છે રસ્તામાં ત્રણ દરવાજા અમદાવાદની પેઠે આવેલા છે તેને “ત્રિપોળીયું” કહે છે. હાલમાં ત્યાં રાવબહાદુર શેઠ કીલાચંદ દેવચંદે એક સુંદર ટાવર ખોતાના એક સ્નેહી શેઠ આણંદીલાલ હેમરાજના નામથી બંધાવું શરૂ કરેલું છે. સહસ્ત્રલિંગના કાંઠા ઉપર ઉભા રહીને પાટણની પ્રભુતાનો વિચાર કરતાં કોની આંખમાં આંસુ આવ્યા વિના રહેશે. તે વિષે રા. નરસીંહરાવલાઈએ ‘અહીંયાં સહસ્ત્રલિંગ તળાવ વિશાળું હતું’ એ કાવ્ય કુસુમ માળામાં લખી પાટણની મહાન પ્રભુતાનો પુર્વેનો ચિતાર આખેડુખ વર્ણવેલો છે તે વાંચી કેાનું હૃદય દ્રવશે નહિ. હાલમાં પણ પાટણની કારીગરી માટે દેશાવરમાં પ્રશંસા થઈ રહેલી છે. ત્યારે પુર્વે આ શહેરમાં કેવા મહાન કારીગરો વસતા હશે તે રાણકીવાવ ને દામોદર કુવાના કોતરકામ ઉપરથી આપણને સાબીતી મળે છે. સિદ્ધરાજના દાદા ભીમની રાણી ઉદયમતીએ જ્યારે આ રાણીની વાવ બંધાવી તેમાં લાખો રૂપીઆનો ખર્ચ કરી હજારો કારીગરોને રોકેલા હતા. અત્યારે તો

સદરહુ વાવ પડી ગયેલ હાલતમાં છે પણ તેનું કોતરકામ જોતાં આપણને આશ્ચર્ય થયા વિના રહેતું નથી. તે ઉપરથી એક સાધારણ કહેવત લોકોમાં ચાલી રહી છે કે,-

“ રાણકી વાવ, દામોદર કુવો,
જે ન જોવે તે જીવે નો મુવો.”

રાણકી વાવથી થોડે દુર ‘દામોદર કુવો’ છે. તે ભીમના માલવાના એકાદમી દામોદરે અંધાવ્યો હતો તેમાં પણ લાખો રૂપીઆનું ખર્ચ કરેલું હતું તે પણ ખરેખર જોવાલાયક છે.

પાટણની ગાદી ઉપર સિદ્ધરાજ જયસિંહ મહા પ્રતાપી રાજા થયો હતો. તેને પુત્ર નહિ હોવાથી પાટણમાં સહસ્ત્રર્થિંગ નામનું તળાવ અંધાવવાનું કામ તેણે શરૂ કર્યું એ તળાવને લગતી નીચે લખેલી વાત પ્રસિદ્ધ થએલી છે. એ તળાવ ખોદવા માટે માળવામાંથી ઘણા ઓડ તથા ઓડણાને ખોલાવવામાં આવ્યા હતા. તેમાં એક જશમા ઓડણુ ફરીને ત્રીકમ ઓડની સ્ત્રી બહુ સ્વરૂપવાન હતી તેના ઉપર સિદ્ધરાજની નજર પગડી હતી. તેથી જશમાને ઘણી તરેહની લાલચો આપવા છતાં તે ગરીબ સ્ત્રી પોતાના શિયળમાં દદ રહી હતી. તે જશમાનો રાસડો લોકોમાં પ્રસિદ્ધ છે તે નીચે પ્રમાણે.

“ રાજા એડો ભરિરે સલાએ,

જનક આવ્યા જનવા; સર્વે નારી ભણે રાજા. ૧

રાજારે જશમાનું રૂપ, એરે નારી તમ ધર શોભતી;

સર્વે નારી ભણે; રાજા. ૨

રાજાએ મેલ્યા ખારીગર બે ચાર,

કે જાઓરે જશમાને તેડવા; સર્વે નારી ભણે. રાજા. ૩

ગાયો ચારતલ લાધરે ગોવાળ,

કે ક્યાંરે વાસો ઓડો તણો ? સર્વે નારી ભણે. રાજા. ૪

ખિરખિરીઆરડી વાડ,

કે ધુધરીઆળો ઝાંપસો, સર્વે નારી ભણે. રાજા. ૫

- કાગળ દીધો જશમાને હાથ,
કે જશમાએ વાંચી માથું ધૂણિયું. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૬
- જશમાએ દીધો સસરાને હાથ,
સાસરે વાંચીને માથું ધૂણિયું, સર્વે નારી ભણે રાગ. ૭
- વહ્ન ! તારૂં રૂપ સુરૂપ,
એણેરે રૂપે લાંછન લાગશે. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૮
- સસરા ! તું હમડે મ હાર,
નહિરે ટળું જશમાં ઓડણી. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૯
- જશમાને વારે છે આપ,
મળનને ઘીઅડીરે ગઢ માંડવે. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૧૦
- હારારે દળાવ્યા જશમાએ ઘઉં,
કળશી દળાવ્યો જશમાએ આજરો. સર્વે નારી ભણે રાગ. ૧૧
- ઘેલા આપા ઘેલડું શું બોલ,
એકવાર નહિ ગઢ માંડવે. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૧૨
- વિન્યા દશમ કેરી રાત,
ઓડોએ ઉચાળા ખડકિયા. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૧૩
- શરદ પૂનમ કેરી રાત,
ઓડોએ ઉચાળા પલાણિયા. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૧૪
- ઓડોને ઉતારા દેવરાવો,
કે જશમાને જિતારા મેડિયે. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૧૫
- મેડિયે તારી રાણીને બેસાડ,
અમેરે ઓડોને ભલાં જૂંપડાં. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૧૬
- ઓડણીને દાતણિયા દેવરાવ,
જશમાને દાતણ દાડમી. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૧૭
- દાતણ તારી રાણીને દેવરાવ,
અમેરે ઓડોને ભલી ઝીલડી. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૧૮
- ઓડણીને ભોજનિયાં દેવરાવો,

- જશમાને ભોજન લાડવા. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૧૯
- લાડવા તારી રાણીને જમાડ,
અમે રે ઓડોને લલી રાખડી. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૨૦
- ઓડણોને મુખવાસિયા દેવરાવ,
જશમાને મુખવાસ એલચી. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૨૧
- એલચી તારી રાણીને ખવરાવ,
અમે રે ઓડોને લલી મોથડી. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૨૨
- ઓડણોને પોદણિયા દેવરાવ,
જશમાને પોદણુ દોલીયો. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૨૩
- દોલીયે તારી રાણીને મુવગવ,
અમે રે ઓડોને લલી ગોદડી. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૨૪
- જશમા ઓડણુ હાલો મારે દ્વાર,
કહો તો બતાવું મારી રાણીઓ. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૨૫
- જેવું તારું રાણીઓનું રૂપ,
તેવી રે મારે ઘેર ભોગ્નધ્યો. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૨૬
- જશમા ઓડણુ અમારે ઘર હાલ,
કહો તો બતાવું મારા કુંવરો. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૨૭
- જેવું તારા કુંવરનું રૂપ,
તેવા રે મારે ઘેર ભત્રિગ. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૨૮
- જશમા ઓડણુ હાલો મારે દ્વાર,
કહો તો બતાવું મારા હાથિયો. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૨૯
- જેવું તારા હાથિયોનું રૂપ,
તેવી રે મારે ઘેર ભેંસડી. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૩૦
- કેવડું ખણાવશો તળાવ ?
- કેવડી ખણાવશો તલાવડી ? સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૩૧
- લાખે ખણાવશું તળાવ,
અરધ લાખે તલાવડી. સર્વે નારી ભણે. રાગ. ૩૨

જશમા તારો પરણ્યો દેખાડ,
ક્રિયો રે જશમા તારો ધરધણી. સર્વે નારી ભણે. રાજ. ૩૩

સોનધયો હીંસ છે હાથ,
રૂપલા વેદ ઓડો તણા. સર્વે નારી ભણે. રાજ. ૩૪

જશમા માટી થોડેરી ઉપાડ,
તારી રે કેડે લિચ્ચક લાગશે. સર્વે નારી ભણે. રાજ. ૩૫

ધેલા રાજ ઘેલકુ શું બોલ ?
એહ રે અમારો કસબ થયો. સર્વે નારી ભણે. રાજ. ૩૬

ન્યારે બોદવાનું કામ પુરું થયું ત્યારે રાજાએ બધા એડોને તેમની મજુરી ચૂકાવી આપી; પણ જશમાને કહ્યું કે, તું તો હમણું રહે તને પછીથી આપીશું. બીજા એડોને જવાને રાજાએ આજ્ઞા આપી. તેની સાથે જશમા પણ છાનીમાની જતી રહી. રાજાએ ન્યારે આ વાત જાણી ત્યારે અશ્વાર થઈને મોઢેરા સુધી તેની પછવાડે દોડ કરી કેટલાક એડોને ઠેર કર્યા. તે ઉપરથી જશમાએ પોતાના પેટમાં કટારી મારી અને મરતાં મરતાં શ્રાપ દીધો કે “તારા તળાવમાં પાણી ટકશે નહિ”. આમ બોલી તે મરણને શરણ થઈ. તેની દેરી આજપણ પાટણમાં છે ને ત્યાં હજારો માણસો દર્શને આવે છે. તેને “જશમા એડણની દેરી” આ નામે લોકો આજખે છે. ગમે તેમ હોય પણ તેના આપથી તુર્ત સહસ્રલિંગ તળાવમાં પાણી સુકાઈ ગયું. અત્યારે તો એ તળાવનું નામ પણ રહ્યું નથી ને તેમાં વાવેતર થાય છે. સિદ્ધરાજના સેનાપતિઓમાં જગદેવ પરમાર કરીને એક પ્રખ્યાત પરમાર હતો તે માળવા દેશની ધારાનગરીમાં, રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેને બે રાણીઓ હતી તેમાં એક વાધેલા ઉઘાદીત શાખાની હતી ને બીજી સોલંકિણી હતી; વાધેલીને રણધવળ કુંવર હતો. વાધેલી માનીત્રી હતી, ને સોલંકિણી અણમાનત્રી હતી. તેને જગદેવ કરીને કુંવર હતો. એક દિવસે રાજાએ તેને રાજદરબારમાં

બોલાવ્યો તે વખતે તે સાધારણ વેશમાં હોવાથી રાજાને નવાઈ લાગી કે તું મારો કુંવર છે છતાં આવે વેશે કેમ રહે છે ! જગદેવે કહ્યું કે મહારી તપશ્ચર્યામાં ખામી છે. મહારી માતૃશ્રીની આગ્રહિકા થોડી હોવાથી અમારું ગુજરાન ચાલી શકતું નથી તે સાંભળી રાજાએ હમેશના બે રૂપિયા આપવાનું કહી એક હજાર રૂપિયા રોકડા આપ્યા. આ વાતની બીજા માણસ દ્વારા માનીતી રાણીને ખબર પડતાં તેને દેશપાર કરાવ્યો. તે સિદ્ધરાજ જયસિંહ પાસે આવી નોકર તરીકે રહ્યો હતો. રાજાની તેના ઉપર ઘણી મેર્યાની થઈ ને હમેશના હજાર રૂપિયા જગદેવને નોકરી બદલ આપે. આ જોઈ અદેખા માણસોના મનમાં ઈર્ષ્યા ઉત્પન્ન થઈ પણ એક દિવસે એવો બનાવ બન્યો કે સિદ્ધરાજ જયસિંહ રાત્રિના વખતે પોતાના મહેલમાં સુતો હતો તે વખતે તેના કાન ઉપર એવો શબ્દ શ્રવણે પડ્યો કે “હું જાઉં છું મને કાલ રોકડો”. આ શબ્દો સાંભળતાં રાજાએ તુરત જગદેવ પરમારને હુકમ આપ્યો કે તપાસ કરે કે આ શબ્દ ક્યાંથી આવે છે ? જગદેવ તુર્તજ તપાસ કરવા ચાલી નિકળ્યો પણ રાજાએ મનમાં વિચાર કર્યો કે આ પરમાર કેવો તપાસ કરે છે તે મારે જોવું તો ખરું. એમ ધારી રાજા પણ જગદેવની પછવાડે અંધારપછેડો ઓઢી ચાલી નિકળ્યો એટલામાં તો જગદેવ પૂર્વમાં જ્યાંથી શબ્દ આવતો હતો તેણીગમ ચાલ્યો સિદ્ધરાજ તેની પછવાડે યજ્ઞવાડે ગયો. જગદેવ નગરના દરવાજા આગળ આવી પહોંચ્યો; દરવાજા ખારી ઉઘાડી તેને બહાર જવા દીધો. સિદ્ધરાજ બોલ્યો હું એ સામંતનો અવાસ છું મને પણ “જવા દે”. એ પણ બહાર નીકળ્યો. જ્યાં સ્ત્રીઓ વિલાપ કરતી હતી તેણીગમ જગદેવ ચાલ્યો ને તેમને કહ્યું: “તમે કાણ છો ? તમે મૃત્યુ લોકનાં “માનવી છો. કે દેવાંગના છો, કે જૂતડી, પ્રેતડી, અથવા સિધ્ધ કે શિકોતર છો ? આવી મધ્યરાત્રિની વેળાએ તમે આવો બળાપો કરીને કેમ વિલાપ કરો છો ? મને કહો કે તમારે માથે શું સંકટ આવી પડ્યું છે ?” તેઓ બોલ્યો: પુત્ર

જગદેવ ? તું પાસ આવ. તું અહિં શામાટે આવ્યો છે ? તે બોલ્યો :
 “ હું તમારા વિલાપનું કારણ જાણવા આવ્યો છું. ” તેઓ ફરીને
 બોલ્યો : “ અમે પાટણની જોગણીઓ છીએ. કાલે સવારમાં દશને
 ટકારે સિદ્ધરાજ જયસિંહનું મોત છે. એટલા માટે અમે વિલાપ
 કરીએ છીએ. હવે લક્ષ્મિ, અલિદાન, બાકળા કોણ કરશે ? પુત્ર અચ્ચા
 કોણ કરશે ? માટે અમે વિલાપ કરીએ છીએ. ” રાજા જ્યાં સંતાઈ
 રહ્યા હતા ત્યાંથી, તેઓએ કહ્યું તે બધું તેણે સાંભળ્યું. જગદેવ બોલ્યો :
 “ પણ પછે ગાય છે તે કોણ ? ” જોગણીઓ બોલી : “ જા જાને
 તેમને પૂછ. ” જગદેવ ગયો અને નમન કરીને બોલ્યો : “ તમે વધાવા
 ગીત ગાઓ છો, તમારામાં મુખ્ય કોણ છે અને તમે એવડાં શાથી રાજ
 થયાં છો કે આ પ્રમાણે ગાઓ છો. ” તેઓ બોલ્યો : “ અમે દિલ્હીની
 દાદાદેવીઓ છીએ. અમે સિદ્ધરાજ જયસિંહને લેવા સાડ આપ્યો
 છીએ. જો પછે વિમાન છે, એટલા માટે અમે વધાવા ગાઈએ છીએ. ”
 જગદેવ બોલ્યો : “ કઈ વેળાએ એમનું મોત છે ? ” દેવિયો બોલ્યો :
 “ સવારમાં સવા પ્રહર દિવસ ચડતાં સેવા કરવા સ્નાન કરી એ
 તૈયાર થશે અને પિતાંજર પહેરીને બાજઠ ઉપર ઉભો રહેશે તે વેળા
 અમે એને મારીશું એટલે એ શરીર છોડશે. ” ત્યારે જગદેવ બોલ્યો :
 “ હમણાના કાળમાં સિદ્ધરાજ જેવો કોઈ રાજા નથી. કેટલું પુણ્યદાન
 કે બાધા આપડી કરીએ કે જેથી સંકટમાંથી એ ઉગરે ? ” તેઓ બોલી :
 એ ઉગરે એવો માત્ર એકજ ઉપાય છે; જો કોઈ રાજાની બરાબરિઓ
 સામંત પોતાનું માથું કાપીને અમને અર્પણ કરે તો સિદ્ધરાજ
 જયસિંહનો આવરદા વધે. જગદેવ બોલ્યો : “ જો માંડે માથું કામ
 લાગે એમ હોય તો તે લઈને સિદ્ધરાજનો આવરદા ને રાજ્ય વધારો.
 જો એમ હોય તો હું તૈયાર છું. ” દેવિયોએ કહ્યું : “ જો તું તાંડે માથું
 ચડાવે તો સિદ્ધરાજ ઉગરે. ત્યારે જગદેવ બોલ્યો : મને થોડી ધડીની
 રજા આપો, હું જાને મારી સ્ત્રીને સર્વ વર્તમાન કહું છું અને
 એની આજ્ઞા લઈને પાછો આવું છું. દેવીઓ ખડખડ હસવા લાગી.

કોઈ સ્ત્રી પોતાના ઘણીનું મોત થાય એવું માન્ય કરે નહિ; પણ જનને પૂછ, અને સત્વર પાછો આવ.

આવી આજ્ઞા મળી એટલે જગદેવ પોતાની મેળે ધર ભણી પાછો વળ્યો. સિદ્ધરાજે મનમાં વિચાર કર્યો કે એ પાછો આવે છે કે નહિ તે જોઈ લેવું અને ચાવડી (તેની સ્ત્રી) શું કહે છે તે પણ જણાશે. એમ ધારી તે પણ તેની પછવાડે ચાલ્યો. જગદેવ પાછો આવી ઘરમાં પેદો અને ઉપલે માળે ચડ્યો, તે ચાવડીને ભેટયો; સિદ્ધરાજ જ્યસિંહ વરવહુની વાત સાંભળતો સંતાઈ રહ્યો; નિત્યની રીત પ્રમાણે તેઓ ભેગાં બેઠાં. જગદેવ બોલ્યો: “ચાવડી! વાત આમ બની છે.” ચાવડી હાથ જોડીને બોલી: “સ્વામીનાથ! શી આજ્ઞા છે?” પછી જગદેવે બધી વાત માંડીને કહી, ને બોલ્યો: “હું તારી રજા લેવાને આવ્યો છું.” ચાવડી બોલી: “ધન્ય ઘડી! ધન્યરાત! આવા દિવસને માટે જ આપણે લુણુ ખાધએ કીએ. તેમને જીવ આપો. જીવને માટે જ ખાવાનું, તુષ્ટિદાન અને ભૂમિ પળે છે, તમે ઘણો સારો નિશ્ચય કર્યો છે; રજપૂતનો એવો ધર્મ છે. સિદ્ધરાજ જીવશે અને રાજ્ય કરશે તો સર્વે સારાં વાનાં છે. એમ નહિ તો પછી જિવતર શા કામનું? પણ સ્વામીરાજ! મહારી એક વિનતી છે. મારે શા માટે જીવવું જોઈએ? બે પ્રહર માટે હું એટલું બધું સંકટ વેડું? તમારી સાથે હું પણ મારો જીવ આપીશ. જગદેવ બોલ્યો: પણ આજકોની શી વલે થશે? ચાવડી બોલી: ત્યારે એનું પણ અસિદ્ધાન આપો. ત્યારે જગદેવે કહ્યું: જો એમ જ હોય તો હવે દીલ કરવી નહિ. જગદેવ મોટા કુવરને હાથ વળગાડીને ઉતર્યો; ચાવડી તેની પછવાડે ન્હાના કુવરને લઈને ઉતરી. સિદ્ધરાજ જ્યસિંહને ઘણું જ આશ્ચર્ય લાગ્યું, ને મનમાં કહ્યું “સાંઈ કર્યું રજપૂત! અને ઘણું દીક કર્યું રજપૂતાણી?”

તે પછી ચારે જણુ આગળ ચાલ્યા. શું બને છે તે જોવા રાજા પણ પછવાડે ચાલ્યો. જગદેવને ચાવડી દેવિયોની પાસે આવી પહોંચ્યા તેઓ બોલિયો “જગદેવ! તારું માથું કાપવાને તૈયાર છે? તે બોલ્યો:

મારા માથાને સાટે સિદ્ધરાજના આવરદામાં કેટલાં વર્ષ વધારશે ? તેઓ બોલિયોઃ એ આર વર્ષ સુધી રાજ્ય કરશે. ફરીને જગદેવે કહ્યું ચાવડી અને એ બાળકોના જીવ મારા જીવ જેટલા જ અગત્યના છે માટે ચાર જીવને સાટે સિદ્ધરાજને અડતાલીસ વર્ષનો આવરદા આપો; હું ચાર જીવ આપું છું. દેવીઓ બોલીઃ તથાસ્તુ એટલે ચાવડાએ પોતાનો પહેલો કુંવર તેની આગળ રજુ કર્યો. જગદેવે પોતાની તસવાર કાઢી કુંવરનું માથું કાપી નાંખ્યું, ને બીજા કુંવરને તૈયાર કર્યો એટલે દેવિઓએ તેને અટકાવ્યો અને કહ્યુંઃ જગદેવ ! અમે અડતાલીસ વર્ષ આપ્યાં તે તારી સ્ત્રીને કુંવરને પણ આપ્યાં, પછી તેઓએ મોટા કુંવર ઉપર અમૃત ઝાટ્યું એટલે તે સજીવન થયો. દેવિયો હસીને બોલીઃ તારી અને તારી સ્ત્રીની સ્વામીલક્ષિત અત્યંત છે. પછી તેના કુંવરના માથા ઉપર હાથ મુકીને ચાવડીને આપ્યા. તેઓ બોલિયોઃ જગદેવ ! તારી સ્વામી લક્ષિતને લીધે અમે સિદ્ધરાજને અડતાલીસ વર્ષનું રાજ્ય આપીએ છીએ. એમ કહી રજા આપી. જગદેવ અને ચાવડીએ નમન કર્યું, અને બન્ને કુંવરને લઇને ઘેર પાછાં ગયાં.

આણી ગમ રાજા, જગદેવની સ્વામીલક્ષિત અને ચાવડીનો પતિપ્રેમ જોઇને અત્યંત આનંદ પામ્યો. તે રાજ્ય મંદિર પાછો આવ્યો અને પહોંચ્યો; અને સૂતો સૂતો મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો જગદેવ ! ધન્ય તને, મારે માટે અડતાલીસ વર્ષનું રાજ્ય મેળવી આપ્યું. પછી તેને જગદેવને અગ્નિપ્રસ્થ થઇને પૂછ્યું જગદેવ એ શું હતું ? ત્યારે જગદેવ કહે કાંઈ નહિ મહારાજ ? એ તો “ એ ગાડામાં ચાર મારવાડની ભરવાડણો હતી, એક ગાડામાં જે હતી તેને દીકરો અવતર્યો હતો માટે ગાતી હતી, અને બીજા ગાડીવાળીનો દીકરો મરી ગયો હતો તેથી તે વિક્લાપ કરતી હતી. જગદેવની આ વાત સાંભળી રાજા વિશેષ રાજી થયો અને સવારના પહોરમાં મોટી સભા ભરી તેને સિદ્ધરાજે પોતાની કુંવરી તેને આપી એ હજાર ગામ ધનામ આપ્યાં હતાં આજ પણ નવી કાળકામાં જગદેવ પરમારની મૂર્તિ જેવા લાયક છે તેને વીરપુરુષના દર્શન કરવા ધણાં માણસો આવે છે.

સિદ્ધરાજ જ્યસિંહે રાણકદેવીને કબજે લેવા માટે જુનાગઢના રાજા રા'ખેંગાર ઉપર ચડાઈ કરી તે વખતે પોતાના ભત્રિજા દેશજી ને વિશજીને પોતાને કબજે લઈ તેને જીત મેળવી.

દેશજી ને વિશજી અગાઉથી સિદ્ધરાજ સાથે ઠરાવ કરી રાખ્યો હતો કે રા'ખેંગાર મરાયા પછી દેસલને જુનાગઢની ગાદી સોંપવી. સિદ્ધરાજ જેવો ઘર ભણી વળ્યો તે વેળા તેને પેલો ઠરાવ સંભારી આવ્યો. સિદ્ધરાજે પ્રથમ તો કહ્યું કે, “તું લે” પણ પછીથી તેણે વિચાર કર્યો કે, એ બે ભાઈએ પોતાના સગા મામાને દગો દીધો તો કોઈ દીવસ મારાથી ધુટીને મારા સામા થાય ખરા, પછી તેણે બંનેને મારી નાંખ્યા. ત્યારે સિદ્ધરાજ રાણકદેવીને લઈ પાટણ આવ્યો ત્યારે સિદ્ધરાજે રાણકદેવીને શાન્ત કરવાને ઘણી યુક્તિઓ રચવા માંડી, ને તેને સારી સારી જગ્યાઓ ખતાવી, પણ તે બોલી,—

“બાળું પાટણ દેશ, પાણી વિના પુરા મરે;

સરવો સોરઠ દેશ, સાવજડાં સેજળ પીએ.”

પછી પાટણના પાદરે આવી પહોંચ્યો ને ઉતારો કર્યો, નગરની બહાર ત્યાંના સર્વે માણસોને ઉગણી આપી. સર્વે સારાં ટુગડાં પહેરીને ટોળેટોળાં થઈ આવ્યા પણ આ સર્વે શાલા જોઈને રાણકદેવી રાજી થઈ નહિ, પણ તે બોલી,—

“વારૂં પાટણ દેશ, જિસે પટોળાં નીપજે;

સરવો સોરઠ દેશ, લાખેણી મજે લોળડી.” ૧

બહુ પ્રકારે સિદ્ધરાજે રાણકદેવીનું મન પ્રસન્ન કરવા માંડ્યું પણ સતી કોઈ પણ રીતે પ્રસન્ન નહી થતાં વઢવાણમાં જઈને અતે સતી થઈને સિદ્ધરાજને પુત્ર નહી થવાનો આપ આપેલો હતો.

મેરૂતુંગે અણહીલપુર પાટણનું પૂર્વેનું જે વૃત્તાંત લખેલું છે તે ખરેખર આપણને આશ્ચર્ય પમાડ્યા વિના રહેતું નથી. પૂર્વે અણહીલપુર પાટણ બાર ગાઉના ઘેરાવામાં હતું તેમાં ઘણાં દેવાલય તથા પાઠશાળાઓ હતી, ચોરાસી ચોક હતા, ચોરાસી ચૌટાં (બજારો)

(૧) લોળડી મીઝાને એઢવાનું વસ્ત્ર.

હતાં, તે સાથે સોના રૂપાના સિક્કા પડવાની ટંકશાળ હતી. નાન પ્રમાણે જેમ ઘરના ઇલાયદા જથ્થા હતા તેમ હાથીદાંત, રેશમ, વેણી, હીરા, મોતી ઇત્યાદિ જુદી જુદી વ્યાપારની વસ્તુઓના જુદાં જુદાં ચૌદાં હતાં, એક નાણાવરીનું ચૌદું હતું, સુવાસિત અને લેપ કરવાના પદાર્થોનું હતું, એક વૈદ્યોનું હતું, એક કારીગર લોકોનું હતું, એક સોનીઓનું હતું, નાવિક, ભાટ અને વહીવંચા એ સર્વના રહેઠાણ જુદાં જુદાં હતાં, નગરમાં અદારે વર્ણુ સુખે વસતી હતી, મહેલની આસપાસ આયુધાગાર, હાથીથાન, ઘોડાદાર તથા હિસાબી અને બીજા ખાતાના અધિકારીઓ, કચેરીઓ જથ્થાબંધ આવી રહી હતી. દરેક જાતના માલને માટે જુદી જુદી વખારો હતી, નગરમાં આવતાં જતાં વેચાણના માલ ઉપર જકાત ઉઘરાવવામાં આવતી જેમકે તેજના, મેવા, વસાણા, કપુર, ધાતુ અને દેશની દરેક મુલ્યવાન વસ્તુ તે સર્વે વ્યાપારનું ટેકાણું હતું.

નિત્ય જકાત એકે લાખ ટકા થતી હતી. જે તમે પાણી માગો તો દુધ લાવીને આપે. ત્યાં જૈનોનાં ઘણાં દેરાસર હતાં અને તળાવના કિનારે સહસ્ત્રલિંગ મહાદેવનું દહેરું હતું. ચંપા, નાળિયેરીઓ, જમફળ, ચંદનના ઝાડ અને આંખા ઇત્યાદિ તથા તેમાં નાના પ્રકારની વેશ અને અમૃત સરખા પાણીના ઝરા આવી રહેલા એવી વાડીઓમાં નગરવાસી લોકો ફરતા અને આનંદ પામતા. અહિંઆં વેદશાસ્ત્રની ચર્ચા થતી તેથી શ્રોતાજનોને બોધ મળતો. જૈન સાધુઓની પણ અહીંઆં અછત નહોતી, તેમજ કહેવા પ્રમાણે પાળનારા અને વ્યાપારમાં કુશળ એવા વ્યાપારીઓની પણ અછત નહતી. વ્યાકરણ શીખવવાની ત્યાં ઘણી નિશાળો હતી. અણહિલવાડ એ મનુષ્યનો સાગર હતો. જે તમારાથી સાગરનું પાણી માપી શકાય તો તમારે તેની વસ્તીની ગણતરી કરવાની મહેનત કરવી. ત્યાંની સેના અસંખ્ય હતી અને ત્યાં ઘંટધારી હાથીયોની અછત ન હતી.

લખતાં ખેદ ઉપજે છે કે, આટલા બધા દગ્ગદગાની નીશાની સરખી પણ રહી નથી અણહિલવાડનું ખડેર હમણાંના પાટણુ.

સહેરના કિલાની માહેની અને બહારની બાબુએ સપાટ પ્રદેશમાં પહેલું છે; પણ તે વલ્લીપુરના ખંડેરની પેઠે માત્ર ખોદાણુ ઉપરથી શોધી કઢાય છે. વનરાજની રાજધાનીનાં ખંડેર બાબેલનના જેવી છંટેને બદલે કોરેલા આરસપહાણોનાં ડુંગરની આસમાની રંગની જે સરલદ આહિતાળ ઉજ્જડતાના ક્ષિતિજ ઉપર બેવામાં આવે છે તે ડુંગરા ઉપરથી આરસપહાણુનો બધો નહિ તો કેટલોક ભાગ પણ આવ્યો હશે. આવું વર્ણન કાર્પાસ સાહેબે રાસમાળામાં કહેલું છે એટલું જ નહિ પણ રા. રા. મહીપતરામ રૂપરામ નિલકંઠે પણ વનરાજ આવડાના પુસ્તકમાં સદરહુ પાટણના પ્રાચીન વૈભવનું આબેહુબ ચિત્ર આપેલું છે. હવે તો સાપ ગયા અને લીસોટા રહ્યા. જે ભુમિ એક વખતે ગુજરાતની રાજધાની ગણાતી હતી અને જેની ગાદી ઉપર આવડા, સોલંકી, અને વાઘેલા વંશનાં કેટલાક નામાંકિત રાગ્નઓ થઈ ગયેલા હતા તે પાટણનગર અત્યારે વ્યાપાર ઉદ્યોગ વિના વાટ બેઠું બેઠું છે. અંહીના શ્રીમંતોએ મુંબઈ કલકત્તા અને રંગુનમાં મોટી નામના કાઠી છે, એટલું જ નહિ પણ પાટણને જાળવું કરી વિજયને વાવટે ચડાવ્યું છે તેને માટે આંહીના શ્રીમાન નાગરિકોને ધન્યવાદ આપવો ઘટે છે.

હાલમાં ગામની ઉત્તર દિશાએ હિંગલા ચાયર નામનો જિલ્લો છે અને ત્યાંજ હિંગળાજ માતાનું મંદીર એક ઉંડા ભોંયરામાં છે. અહીંના કેટલાંક લોકોનું એમ માનવું છે કે, ત્યાં પહેલાં સરસ્વતી નામની નદીનું વહેણ હતું કારણકે હાલ પણ તે આરાનું નામ હિંગળાજનો આરો કહેવાય છે. આથી નદિનો પ્રવાહ હાલ ઉત્તર દીશાએ વહે છે તેને બદલે દક્ષિણ દીશામાં વહેતો હોવો બેઠું એ. કારણ કે હાલ પણ ત્યાં રેતી પુષ્કળ બેવામાં આવે છે. એટલું જ નહી પણ બીજું એક મજબૂત કારણ પણ સહઅલ્લીંગ તળાવ હાલમાં નદીના કાંઠા પર આવેલું છે તે ઉપરથી પણ પુરવાર થઈ શકે છે કે નદીના કાંઠે તળાવ ખોદાવવાની જરૂર રહેતી નથી. તે ઉપરથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે સરસ્વતી નદીનું વહેણ પ્રથમ દક્ષિણ દિશા તરફ

હોવું જોઈએ. પાટણના વાયવ્ય ખુણાના દરવાજાનું નામ ફાટીપાળનો દરવાજો એવું છે તે ઉપરથી પણ અનુમાન થઈ શકે છે કે પ્રથમ નદી ત્યાં ફાટી હોવી જોઈએ ! અને તેના ઉપરથી જુના પાટણનો નાશ પણ થયેલો હોય એમ સંભવે છે. સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળ રાજાઓના વખતમાં પાટણનો વૈભવ બહુ જ ઉંચા પ્રકારનો હતો અને ગુજરાતનું રાજ્ય ઉન્નતિને શીખરે પહોંચ્યું હતું તથા તેનો વૈભવ ને સુખ સમૃદ્ધા જોધને વિદેશી રાજાઓ વખતો વખત તેના ઉપર ચડી આવતા હતા તે ઉપરથી રાજધાનીની જાહોજલાલી વિશેષ હોવી જોઈએ એમ સિદ્ધ થાય છે.

હાલના વસેલા પાટણથી ત્રણ ગાઉ દુર વડલી નામનું ગામ છે ત્યાં કહે છે કે જુના શહેરનો ઘીનો કાંટો હતો. આસપાસના ગામોમાંથી આ શહેરમાં ઘી અને અનાજ પુષ્કળ આવતું હતું. હાલ પણ આંહી દાણા, ઘી અને સરસવ અને એરંડાનો વેપાર ચાલી રહ્યો છે. સરસ્વતીના કાંઠે ઘેલભવાની માતાનું સ્થાનક છે ત્યાં ઘેલભવાનીનો આરો આવ્યો છે. ત્યાં વાર તહેવાર લોકો દર્શન માટે જાય છે. એટલું નહીં પણ કેટલાક લોક સ્નાન કરવા તે આરે જાય છે ત્યાં સિદ્ધપુરની યાત્રા જેટલું સ્નાન કરવાથી ફળ થાય છે એમ લોકોનું માનવું છે. પુર્વે આ શહેરનાં મકાનો બહુ જ લગ્ન તથા જોવા જેવાં હતાં વિમળશા, વસ્તુપાળ આદિક અટગડ દોસતવાળા શ્રીમંતોએ આજી, ગીરનાર, વગેરે સ્થળે બંધાવેલાં જૈન મંદીરો જોધને આ શહેરમાં નવા નમુનેદાર મકાનો બંધાવ્યાં હતાં. હાલ પણ કેટલાક શ્રીમંત લોકોએ નમુનેદાર સુંદર મકાનો બંધાવી પાટણની શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરી છે શહેરની બહાર બગવાડે દરવાજે પાટણના શ્રીમાન શેઠ રાજરત્ન ન્યાલચંદ શેઠે એક નમુનેદાર લગ્ન બંગલો મોટા ખર્ચે બંધાવી તેની આગળ સુંદર બગીચો બંધાવ્યો છે તે પણ ખરેખર જોવા લાયક છે અને તે શિવાય પન્નાલાલ બાજી તથા કોટાલાલ શેઠે પણ સારા મકાનો બંધાવ્યાં છે. એ સિવાય બીજા ઘણા શ્રીમંતોના મકાનો જોવા લાયક છે, પાટણમાં હાલ પણ જૈન

ધર્મના અનુયાયીઓ મોટા ખર્ચે મોટા ઓચ્છવો કરી લાખો રૂપિયાનું ખર્ચ કરી રહ્યા છે. અને પચુસણુ આદિક પર્વોમાં તેઓ જે વરઘોડા ચડાવે છે તે પણ ખરેખર જોવાલાયક છે એ વરઘોડામાં જે જે સાહીત્ય તેઓ પ્રગ્નને ખતાવે છે તે ઉપરથી એવું અનુમાન થાય છે કે તેના દેરાશરોમાં લાખો રૂપિયાનું ખર્ચ ધર્મના વારસે શ્રીમાનોએ કરેલું છે ત્રિપોળીઆથી હાંગળાઆચર સુધી જુદા જુદા વેપારીઓની હારખંધ દુકાનો આવી રહેલી છે અને તેમાં જુદી જુદી જાતનો સામાન રાખવામાં આવેલ છે. પાટણમાં જૈન લોકો તરફથી પાંજરાપોળ પણ જોવા જેવી છે અને તેમાં હળ્લરો જનનવરોનું પોષણુ થાય છે. પાટણમાં મુસલમાન લોકોની પણ બહોળી વસ્તી છે. પણ તેઓની સ્થિતિ ગરીબ હોવાથી કાંઈ આગળ પડતો લાભ લેતા નથી તેનું કારણુ કે તેઓને આ શહેરમાં જોવા જોઈએ તેવો ઉદ્યમ નહિ મળવાથી પરદેશમાં નોકરી કરી પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે. હાલમાં તેઓનું લક્ષ કેળવણી વધારવા તરફ થતાં ઘણું નવિન ઉદ્યોગ દુનર શોધવા લાગ્યા છે જે તેમને રાજ્ય તરફથી મદદ આપવામાં આવે તો ઘણી થોડી મુદતમાં આગળ પડતો લાભ લઈ શકે. એ સિવાય શહેરમાં વણકર લોકોની પણ સારી વસ્તી છે. તેઓ સુતરના વેપારમાં તથા ખાદીના કપડાં તૈયાર કરી પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે. મશરૂ અને પટોળાં પણ આ શહેરમાં સારાં તૈયાર થાય છે. ને તે બહાર દેશાવર ખાતે વિશેષ વખણાય છે. હાલ જોકે તેનો ધંધો પડી લાગ્યો છે. પણ તેઓનો કસબ બરાબર વખાણવા જેવો છે.

૧૧૭૯ માં અન્યપાળનો નાનો લાઘ બીજો ભીમદેવ પાટણની ગાદી ઉપર ચઢી ગયો હતો તેને ભોળો ભીમદેવ પણ કહે છે તે અણહીલપુર પાટણનો શણુગાર હતો અને અગાધ સમૃદ્ધ જેવો બળવાન હતો. તેની પાસે અજીત ચતુરંજી સેના હતી. તેના વખતમાં અમરસિંહ શેવડો કરીને એક જૈન સાધુ હતો તે ભીમદેવની સેવામાં હતો, તે પોતાના મંત્ર વડે કરીને સ્ત્રી પુરુષ ને દેવને વશ કરતો તેને કેટલાક

આહ્વાણોના ઘર આળી નાંખીને દેશપાર કર્યા હતા. એ ભોળા ભીમદેવે એક વખતે આપ્તના જેતસી પરમારની ઇચ્છાનકુમારીનું પરણવા માટે માગું કર્યું તે તેણે નહીં સ્વીકારવાથી પરમાર વંશમાં કુસંપના ખીજ રોપાયાં હતાં. એ જેતસી પરમારે તુરત પોતાની પુત્રીના લગ્ન સોમેશ્વરના પુત્ર પૃથુરાજ વેરે કરવાથી અગ્નિમાં ઘી હોમાયું. ભોળા ભીમદેવે સોમેશ્વર સાથે યુદ્ધ કરી તેને માર્યો એટલે પૃથુરાજે પોતાના બાપનું વેર વાળ્યા વિના પાઘડી નહીં બાંધવાનું પણ લીધું અને પોતાના એક સુમિત્રચંદ્ર આરોટને જાળ, નિસરણી, કોદાળી દીવો અંકુશ અને ત્રિશુળ લઈને ગુજરાતની રાજધાની પાટણમાં ભોળા ભીમદેવ પાસે મોકલ્યો. તે ચંદ્ર આરોટ અણુહીલપુર પાટણમાં દાખલ થયો તેને જોવાને માટે હળ્મરો માણસો રાત્રી દરબારમાં ભેગા થયા. ભીમ બોલ્યો, “ઓ આરોટ આ વસ્તુઓ તું શા માટે લાવ્યો છે તે ઝટપટ કહી દે” ચંદ્રે ઉત્તર આપ્યો કે પૃથુરાજ કહે છે કે “જે તમે પાણીમાં પેસશો તો આ જાળ વડે તમને ઝાલીશું, આકાશમાં જશો તો આ નીસરણીથી; પાતાળમાં જશો તો કોદાળીથી; અંધારામાં પેશી જશો તો આ દીવાથી શોધી ઝાલીશું; આ અંકુશ વડે તમને વશ કરી લઈશું, ને આ ત્રિશુળ વડે તમને પુરા કરીશું જે જે દેશમાં સૂર્ય ઉગતો હશે તે તે દેશમાં તમે જશો તો પૃથુરાજ તમારી પછવાડે પડશે. આવું સાંભળી ભીમ બોલ્યો કે, હું ભીમ જે બીવરાવે તેના ભુકા કાઢી નાખું અને યુદ્ધમાં જોનાથી સર્વ માણસ ડરી જાય એવો ભયંકર છું. માટે ચડ્યું ચડ્યું બોલ નહિ પણ નમ્રતા અને આગળ શું નીપજ્યું હતું તે દિવસ સંભારતાં ચંદ્ર બોલ્યો, “ઉંદર કદાપી કોઈ બિલાડી ઉપર જીત મેળવે, ગીધ કદાપી પવિત્ર હંસના માથા ઉપર થનથનાટ કરે, હરિણ કદાપિ લડાઈમાં સિંહની બરાબરી કરી શકે, સાપની સામે દેડકું કદાપિ લડતાં જાય પામે એ સર્વ વાત કદાપિ દેવની કૃપાથી અને, પણ એવું સદા નિપજે છે એમ તારે ધારવું નહિ. પર્વત ઉપર છુપાઈ ગયેલા અરણ્યને બાળીને ભસ્મ કરનાર અગ્નિ સાથે દીવાનો મુકાબલો થઈ શકે ! ભીમ બોલ્યો, “ભાટના છોકરા શબ્દો વડે, દૈત્ય

ગાળો વડે લડે, અથવા ભાઇઓ વારસાનો ભાગ લેતાં મુક્કીઓથી લડે પણ સોમેશ્વર તો મરણ સાથે લડવાનો છે. જ તારા રાજને કહે કે તારાં એવાં વચનોથી ભોળો ભીમદેવ ખી જાય તેવો નામંદ નથી. ચંદ બારોટે પૃથુરાજ પાસે સર્વે હકીકત નિવેદન કરી તે ઉપરથી ભારે સુદ્ધ થયું છેવટે આ ભોળા ભીમદેવને પૃથુરાજે માર્યો અને પોતાના પીતાનું વેર લીધું. આ લડાઇનું વર્ણન રાસમાળામાં અથ ઇતિ આપવામાં આવેલ છે. સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળ રાજાઓના વખતથી જ મુસલમાન રાજાઓની અવાર નવાર સ્વારીઓ અણહીલપુર પાટણપર ચડી આવતી પરંતુ તે રાજાના સામર્થ આગળ તેનું કાંઈ ફાવતું નહોતું. ત્યારે ભોળા ભીમદેવનો અમલ અણહીલપુર પાટણમાં થયો ત્યારે કેટલાક મુસલમાન પરદેશી રાજાઓ અણહીલપુર પાટણપર ચડી આવ્યા હતા તે ઇતિહાસ ઉપરથી જાણવામાં આવે છે. ઇ. સ. ૯૬૧ થી ૧૨૪૨ સુધી સોલંકી વંશનો અમલ રહ્યો. ત્યારબાદ વાઘેલા વંશના રાજાઓનો અમલ અણહીલપુર પાટણમાં જામ્યો. વિક્રમ સંવત ૧૩૧૨ પુરો થશે ત્યારે સર્વ દેશમાં ત્રણ વર્ષ સુધી કાળ પડશે માટે જુદા દેશોમાં હોંશીયાર વાણીતરોને મોકલીને બધી જગતનાં ધાન્યનો સંગ્રહ કરવો એવું જૈન જ્યોતિષિઓના પુસ્તક લંડારમાંથી નિકળી આવ્યું. જગદુશ નામના એક શ્રીમંત શેડીઆએ આ તકના પર વિશ્વાસ રાખી દેશપરદેશ માણસો મોકલી અનાજ ભેગાં કરાવી રાખ્યાં. બનવા કાળ પ્રબળ છે તેથી પૃથ્વીતલને વિષે વરસાદ વરસ્યો નહિ, અને મોંઘવારી થતાં અનાજ મળવા લાગ્યું નહિ. ત્યારે જુએ મરતા લોકોને જગદુશાહે મફત અનાજ આપવા માંડ્યું ને પરદેશમાં પણ અનાજ મફત મોકલવા માંડ્યું. દુકાળના બે વર્ષ વિત્યા પછી રાજાઓના અનાજના કોઠારો પણ ખાલી થઈ ગયા તે વખતે વિસલદેવનો પણ કોઠાર ખાલી થઈ ગયો હતો. ત્યારે તેણે પોતાના મંત્રી નાગડને જગદુની પાસે મોકલ્યો એટલે તે અણહીલપુરમાં ગયો અને પોતાની સાથે વેપારીઓને લઈ જઈને દિવ્ય રત્નોનો નજારો

કરીને રાજને નમન કરીને બેઠો તે વખતે એક ચારણ બોલ્યો કે:-

હે શાહ પુત્ર! તુજ વણ, પેખું પુણ્ય ન અવરનું કાંઈ અટક;

જનવામ કુક્ષ પેશી, આંતરડા કર્ચુર કુણ પેખી શકે.

આવું અર્થાન્તર ન્યાસવાળું ચારણનું વચન સાંભળીને પૃથ્વીપતિ

(વિસલદેવ) રાજ થયો અને વ્યવહાર વર જગડુને કહ્યું અહીંઆ તમારા સાતસો કણના કોઠાર છે એમ સાંભળ્યું છે માટે તે તમારી પાસેથી લેવા માટે મેં તમને અહીં બોલાવ્યા છે. રાજનું આવું વચન સાંભળીને જગડુશાહ હસતે વદને એમ બોલ્યા; કે મારે તો અહીંઆ એક કણ સરખો પણ નથી, જે મારા બોલવામાં આપને સંદેહ આવતો હોય તો કણ કોઠારો ઇંટોમાં જડાવી લીધેલા ત્રાંખાના પતરામાંનો લેખ જોશો એટલે ખાતરી થશે. રાજએ લેખ મંગાવી વાંચ્યો તો તેમાં 'કાતરેણું' હતું કે જગડુએ આ કણ રંકને અર્થે જ રખાવ્યો છે. પછી જગડુએ રાજસલા વચ્ચે વિવેચન કર્યું કે જગતમાં દુકાળથી પીડાઈને જીનો મરી જાય તો તેનું પાપ મને બેસે, એમ કહીને તે વીર પુરૂષે આઠ હજાર કણના મુઠા રાજને આપ્યા. આવું જોઈને સોમેશ્વર આદિ કવિઓ હાજર હતા તેમણે જગતમાં સ્તુતિ કરવાને યોગ્ય એવી જગડુની કેટલીક કવિતાઓ પ્રસંશાની કરી હતી.

લોકપાળ સૌ લોકના, ઇન્દ્ર આદિ લેખાય;

લોકપાળ તો એકલો, જગડુ જગ દેખાય.

અતિદાન આપવામાં તત્પર રહે એવો,

હવણાં તો એક નર જગડુ ગવાય છે.

એ સિવાય ઘણા કવિઓએ જુદી જુદી કવિતાઓ આ શ્રીમાન શાહ માટે કરી છે, વાઘેલા વંશનો છેલ્લો રાજા કરણધેસો થઈ ગયો તેના વખતમાં અણહીલપુર પાટણ ઉપરથી રજપુત રાજાઓનો અમલ સમાપ્ત થાય છે. કરણધેલાને માધવ અને કેશવ નામના બે નાગર બ્રાહ્મણ કારભારી હતા અને તે કાઠીઆવાડમાં આવેલા વદવાણના રહેવાસી હતા. હાલ પણ ત્યાં માધાવાવ નામથી તે પ્રસિદ્ધ છે. જેવી

રીતે રાવણની દુષ્ટ બુદ્ધિથી લંકાનો નાશ થયો તે જ પ્રમાણે અણુ-હીલપુર પાટણનો અસ્ત પણ પર સ્ત્રીના પ્રસંગથી થયેલો માનવામાં આવે છે. એ માધવની સ્ત્રી બહુજ સ્વરૂપવાન હતી અને તેના ઉપર રાજ કરણની દ્રષ્ટી બગડી, એક વખતે માધવની સ્ત્રી શિવજીના દર્શન કરવાને જતી હતી ત્યાં કરણરાજની સ્વારી જતી હતી. તેની દ્રષ્ટી તુરત તેના ઉપર પડી. એ ઉપરથી પાપના મુળ રોપાયાં અને ગુજરાતની પ્રાચીન રાજગાદીનો અસ્ત થવાનો સમય આવ્યો આ બાબતનો દોષ માધવ પર આવી પડેલો છે એમ ઇતિહાસકર્તાઓ કહે છે.

ગુજરાતનો છેલ્લો રાજ કરણ વાઘેલો એક વખત શરદ પૂર્ણિમાને દીવસે અણુહીલપુર પાટણમાં ફરવા નિકળ્યો ફરતાં ફરતાં દરવાજો ઉઘડાવી શહેરની બહાર નિકળ્યો ત્યાં તેઓના શ્રવણે કેટલીક સ્ત્રીઓના સુંદર રાસડા સંભળાયા, એટલે તુરત તે શમશાન ભણી ગયો ત્યાં એક ચિતા બળતી હતી. અને તેની આસપાસ કેટલીક સ્ત્રીઓ રાસડા ગાતી હતી. કરણના પાસવાનો રાજને બહુ સમજાવવા લાગ્યા કે હે રાજ ! ત્યાં આપણે જવાનું કામ નથી કારણ કે તેઓ ડાકણીઓ છે. એટલે નહીં આપણને ભય ઉપજાવશે. કરણરાજ પોતાના પાસવાનોનું કાંઈપણ નહિ માનતા તુરત જ્યાં સ્ત્રીઓ રાસડા ગાતી તે જગ્યાએ જઈને ઉભો. ત્યારે સઘળી બાઈડીઓ ક્રોધાયમાન થઈને સ્થિર ઉભી રહી ને રાજની સામે ડોળા કાઢીને બોલી અત્યા માનવી ! તું રંક હોય કે રાજ હોય, પણ અહીંયા તારે આવવાનું શું કામ હતું ? તેં અમારી રમતમાં કેમ ભંગ પાડ્યો ? અમે બધાં મળીને તને બાઈ જઈશું. અમે વાણિયા ને બ્રાહ્મણની બાઈડીઓ હતી, પણ અમે સઘળી મુવાવડમાં મરી ગઈ, અમારા ધણીઓ બીજી વાર પરણ્યા તેથી અમારી પાછળ યોગ્ય ક્રિયા કીધી નહિ માટે અમારી આ અસદ્ ગતિ થઈ છે, માટે હે રાજ ! જો તું તેઓને કહીને તેઓની પાસે અમારે સાથે નારાયણ બળી સરસ્વતી નદીને

કડિ સરાવશે તો જ અમારો ઉદ્ધાર થશે. રાજ્યએ તુરત તેઓનાં ઘણીનાં નામ લખી લીધાં ને તેઓને વચન આપ્યું કે “હું તમારો જલદીથી આ ગતીમાંથી છુટકો કરાવીશ. વંત્રીઓ રાજ્યના અભય વચનો સાંભળી બહુ જ પ્રસન્ન થઈ અને તેના બદલામાં રાજ્યને શીખામણ દેવા લાગી, હે રાજ્ય જગતમાં સ્ત્રીઓથી ઘણી ઉચ્ચપાયે થઈ છે. સીતાને રાવણ લઈ ગયો તેથી લંકાનો નાશ થયો ને રાવણનું મૃત્યુ થયું, દ્રૌપદીના ચીર પાપી દુશાસન પાસે અભિમાની દુર્યોધને ખેંચાવ્યા તેથી કુરુક્ષેત્રનું યુદ્ધ થઈ તેમાં કૌરવોના ને પાંડવોના અસંખ્ય મનુષ્યોનો સંહાર થયો. માટે હે રાજ્ય ! સ્ત્રીઓથી બહુ સંભાળીને ચાલવું, અને તેઓ સાથે જેમ અને તેમ થોડો સંબંધ રાખવો.”

કરણ રાજ્ય એટલું સાંભળી પાછો વળ્યો ત્યાં એક શીવાલયના મંદિરમાં રામલીલાનું નાટક થતું હતું તે જોવાને ગયો. ત્યાં દર્શન કરવાને ઘણા માણસો આવતાં હતાં તેમાં માધવની સ્ત્રી રૂપસુંદરીનું સ્વરૂપ જોઈને કરણ રાજ્ય બેભાન બની ગયો અને થાંભલાની પેડે આરઘ્યો કલાક જડ બની ગયો. થોડી વાર પછી રાજ્યને જ્યારે ભાન આવ્યું ત્યારે તે બોલી ઉઠ્યો; “ અરે ! હું જનગતો છું કે ઉંઘમાં ? મેં કાંઈ ઉંઘમાં સ્વપ્નું તો નથી જોયું ? શું ઇંદ્રપુરીથી કોઈ રંભા આવી ? શું સ્વર્ગમાંથી અપ્સરાઓ ઉતરી ? શું જગદંબા જાતે આવી ? આવા ને આવા વિચારમાં તે ગાંડો બની ગયો. રાજ્યમહેલમાં આવી શયનગૃહમાં સુતા ગયો પણ નીંદ્રાદેવી તેના પડખે ચડે નહિ. તેને તો રૂપસુંદરીનાં જ સ્વપ્ના આવ્યા કરે. અહો ! મહારા પ્રધાન માધવને ઘેર આવી સ્વરૂપવાન સ્ત્રી છે ! પ્રભાત થતાં રૂપસુંદરીને તાબે કરવાના પ્રયાસો રચવા માંડ્યાં. માધવને બોલાવી રાજ્યએ કહ્યું આપણાં રાજ્યમાં ઘોડાઓ સારા કચ્છી નથી માટે તરત કચ્છમાં જઈ સારા ઘોડા લઈ આવો કારણ આપણા રાજ્યની શોભા માટે સારા અશ્વની જરૂર છે. માધવ બિચારો રાજ્યના પાપી વિચારોને ક્યાંથી જાણી શકે ? તુરત ખજાનામાંથી હજારો રૂપિયા લઈ કચ્છ તરફ રવાના થયો વાંસેથી રાજ્યએ પોતાનો દુષ્ટ હેતુ પાર પાડવા માટે કેશવને મારી

નાખ્યો અને રૂપસુંદરીને કબજે કરી ત્યાંથી જ વાઘેલા વંશનો અને ગુજરાતની ગાદીના અંતનો આરંભ થયેલો છે એમ ઇતિહાસકર્તાઓ કહે છે તે સત્ય છે.

ત્યારે કેશવનું કરણ રાજ્યએ ખુન કર્યું ત્યારે તેની સ્ત્રી ગુણ-સુંદરી સતી થવાને ચાલી નીકળી. મરતી વખતે તેણે નીચે પ્રમાણે વચનો કહ્યાં છે:—

‘તેજ ક્ષણે ગુણસુંદરીએ પોતાના બે હાથ ચોળી બળતા અંગારાએ ખોખો ભર્યો અને તે શહેર ઉપર ફેંકી બોલ્યાં, જે રાજ્યએ વગર વાંકે પર સ્ત્રી, પોતાના મુખ્ય પ્રધાનની વહુ, બ્રાહ્મણી અને તે પણ વળી નાગર માતીની, એવીનું દરણુ કીધું, જે રાજ્યએ એવું કામ કરી તેના મુખ્ય પ્રધાનને, તેનું ભણું ઇચ્છનારને, તેના રાજ્યનું મુખ્ય વધારનારને તેના દરબારમાંથી હમેશાંને માટે કાઢી મુક્યો, જે રાજ્યએ બળાટકારે પર સ્ત્રી દરણુ કરવામાં તેનો કારભારી જે બ્રાહ્મણ હતો તેની હત્યા કરાવી; અને રાજ્યએ બ્રહ્મહત્યાને સ્ત્રીહત્યા પણ કરાવી અને અગર જે તે સ્ત્રીના મનને મરવું દુર્લભ છે અને કૈલાસના લોકમાં જવા જેવું છે તોપણ તેના અકાળ મૃત્યુથી તેના માઆપ, ભાઈ, બહેન, સગાંવહાણાં ઇત્યાદિને જે પરમ દુઃખ થશે તેનું કારણુ જે રાજ્ય છે તે રાજ્ય ગણ્યા દલાડામાં વનવન રઝળશે; તેની બૈરી પારકા લઈ જશે; તેની છોકરી દુઃખ પામી પામીને પર પુરૂષના હાથમાં જઈ પડશે; તેનું મોત તે પોતે માગી લેશે તે કયાં અને કયારે મુઓ તે કોઈ બાલુશે નહી; તેનું નામનીશાન રહેશે નહી, તેના મહેલમાં તેના શત્રુ આવી વસશે, રાજના પાપથી રૈયત દુઃખી થાય એવો નિયમ છે તે પ્રમાણે આ અણહીલપુર પાટણનો નાશ થશે તેનું દ્રવ્ય લુંટાઈ જશે તેના બ્યાપારીઓ જડમુળથી ઉખડી જશે; અને કેટલાએક કાળ પછી આ ઠેકાણે આવું મોટું શહેર હતું તેનું એક પણ ચિન્હ રહેશે નહિ રે જગદંબા ! મારો આ શ્રાપ ફળજો. જે મારું આ વચન સિદ્ધ ન થાય, તો મને પાપી, દુષ્ટ, ઢોંગી અને મિથ્યા સમજજો;

માટે તેતરીશ કરોડ દેવતાઓ ! મને સહાય થજો, અને માઈ વાક્ય ફળીભુત થજો. ”

આ સતીનો શ્રાપ સાંભળીને પાટણના નાગરિક લોકોનાં મન ઉદાશ થઈ ગયાં. શ્રીમંત લોકો પોતાનું ધન સંતાડવા લાગ્યા શહેરનો વ્યાપાર ને વૈભવ દિવસે દિવસ ઓછો થવા લાગ્યો ઘેર ઘેર અશુભ ચિન્હો જણાવા લાગ્યાં. માધવને આ વાતની ખબર પડતાં પારાવાર દુઃખી થયો અને હવે કોઈપણ રીતે મારે વેર લેવું જોઈએ એમ ધારી સિદ્ધપુર આવ્યો ત્યાં અણુહીલપુર પાટણનો એક સંઘ કેદારનાથ યાત્રા અર્થે જતો હતો તેમાં એક ડોસી હતી તેના પાસે સો સોનામહેરો હતી પણ રાત્રીએ જ્યારે સુવે ત્યારે પોતાની પોટલી પોતાની બગલમાં રાખીને સુતી તેના સાથે તેનો ભત્રિજો હતો તેની વૃત્તિ એવી હતી કે ડોસીને મારીને માયા બધી લઈ લેવી. આ સંઘમાં દીક્ષી જવા માટે માધવ પણ સિદ્ધપુરથી પર્યારે સામેલ થયો હતો. એક વખતે પેલા ભત્રિજાએ લાગ જોઈને ડોસીને રાત્રે મોંમાં કુચો દઈ મારી નાંખીને પેલી પોટલી માંહેનું ધન એક ખાડો ખોદી જમીનમાં દાટી દીધું પ્રભાત થતાં સંઘના બધા માણસોને ડોસીના મરણની ખબર થતાં ધન ગુમ થયાની વાત જણાવી પેલા ભત્રિજાએ આસપાસ તપાસ કરતાં માધવ ઉપર શક જણાવી તે ગામના રાજા પાસે ફરીઆદ કરી ભત્રિજો બહુ જ લુચ્ચાને ખટપટી હતો માટે રાજાના પ્રધાનને કાંઈ લાંચ રૂશવત આપી પોતાનો બચાવ કર્યો રાજાએ આવતી કાલે અગ્નિદિવ્ય કરાવ્યું ને આ બ્રાહ્મણ ગુનેગાર છે કે નહિ તે નક્કી કરવું. સવાર થતાં હજારો લોકો આ તમાસો જોવા ભેગા થયા. થોડે દુર દેવતા સજાગવી તેમાં પૈડાની લોહની વાટ એક લુહારે લાલચોળ તપાવી તૈયાર કરી. પ્રથમ ભત્રિજાને અડકવાનું કહેતાં સહેજ અડતાં લાંચીઆ કારભારીએ કહ્યું બશ હવે એ તો પાર પડ્યો હવે એ બ્રાહ્મણ વાટ ઉચકવી જોઈએ. માધવ વાટ જોઈને થરથર ધ્રુજવા લાગ્યો ને તેના શરીર ઉપરનું તમામ સોહી ઉડી ગયું તે જોઈ માંહી માંહી વાતો કરવા લાગ્યા કે આ અંડાળ

આહણે ખુન કીધું છે. માધવના મનમાં એ સાંભળી ધણું કષ્ટ થયું તેથી કાંઈ વખત મળે તો ધીરજ આવે એ મતલબથી તેને એક પાસેના કુવામાં નહાવા જવાની રજા માગી. રજા મળ્યા પછી પોતાના લુગડાં ઉતારીને કુવા પાસે ગયો; ને ત્યાં ઉભો રહી વિચાર કરવા લાગ્યો કે હવે શું કરવું. “સાચને કદી ન આવે આંચ” એ પ્રમાણે કહેવત છે ખરી તો પણ સાચાનો હાથ ન બળે અને જુદાનો બળે એવો લોકોનો વહેમ છે, એ હું સારી પેઠે જાણું છું. જગતમાં ઘણા સત્યવાદી માણસો ભુખે મરે છે અને જુદા લોકો પ્રપંચ કરીને ગાડીઓએ બેસી ફરે છે ત્યારે પરમેશ્વરની સહાયતા ક્યાં ગઈ? અમીનો સ્વભાવ છે કે જે તેને અડકે તેને તે બાળે ત્યારે સાચા જુદાનો મેળ ક્યાં રહ્યો. માટે ચંડાલને હાથે મરવા કરતાં આ કુવામાં પડી મરવું વિશેષ ઉત્તમ છે એમ કહી જેવો કુવામાં ભુસ્કો મારવા નય છે કે કુવામાંથી “સત્યમેવ જયતે” એવો ગેબી અવાજ નિકળ્યો એટલે તેને ધીરજ આવી તુરત લોઢાની વાટ ઉપાડવા ગયો તો ત્યાં કીડીઓ દેખાણી એટલે તેને ધીરજ આવી. પછી હીંમતથી વાટ ઉંચકી પોતાનું સત્ય બતાવ્યું લોકોમાં પણ તેના સત્યની પરીક્ષા થઈ અને તે સાચો ઠર્યો. પછી રસ્તામાં ચાલતા માધવને અનેક પ્રકારનાં દુઃખ પડ્યાં મહા મહેનતે તે દીક્ષી પહોંચ્યો તે વખતે અલાઉદ્દીન બાદશાહના શહાબદાની સાલગ્રેની સ્વારી ચડી હતી આખા શહેરના માણસો તે જોવાને માટે બજારમાં ભેગા થયા હતા ત્યાં માધવ પણ જોવા ગયો હતો. પણ માધવના મનમાં તો મને કંઈ રીતે પાટણનો વિનાશ કરવાની તક મળે એમ હતું. અલાઉદ્દીન બાદશાહે લાખો રૂપિયાનું દારૂખાનું મંગાવ્યું હતું. જ્યારે દારૂખાનું શરૂ થયું ત્યારે ઘણા માણસોના લુગડાં સળગવા લાગ્યાં ને હાથી ઉપર બેઠેલા શહાબદાના કપડાં પણ સળગવા લાગ્યાં. આ તકનો લાભ લઈ માધવે હિંમત કરી શહાબદાને એકદમ બચાવી લીધો અને પોતાના મનમાં હર્ષ પામવા લાગ્યો કે મારો દીક્ષીનો ફેરો સફળ થયો. શહાબદાએ જે માગે તે આપવાનું વચન આપ્યું આથી તે ધણો હર્ષવાન થયો. સવારે બાદશાહ અલાઉદ્દીને સલામ કરી માધવને

તેડાચો ને તેના પર ઘણો ખુશ થઈ તમામ હકીકત પુછવા લાગ્યો ત્યારે માધવે કહ્યું જહાંપના આખા હિંદુસ્તાનમાં ગુજરાત જેવો કળવાન તથા દ્રવ્યવાન દેશ બીજો કોઈ નથી તે હિંદુસ્તાનનું કાચું સોનું છે તથા સઘળી જાતની પેદાશ થાય છે તેની તમામ જમીન ખેડાય તેવી છે નહી નાળાંથી ભરપુર છે તેમાં ઘણા સુંદર વન છે તેમાં રળીઆમણા પહાડો છે સારાંશ કે તે આ લોકમાં દેવલોક જેવું છે. ત્યાંનો રાજા કરણુવેલો દુષ્ટ કૃતઘ્ની તથા હકીલા સ્વભાવનો છે. તેથી તેના ઉપર લોકોની જરા પણ પ્રીતી નથી રાજ્ય પહેલાં બળવાન હતું, પણ હાલ કેટલી એક મુદત થયા તે નિર્બળ થઈ ગયું છે ખંડીઆ રાજાઓ ખંડણી બરોબર આપતા નથી. સામંત લોકો અસંતોષી છે, સિપાઇઓના પગાર ચડેલા રહે છે તેથી તેઓ પણ નાખુશ રહે છે. દેશમાં બીજા લોકોમાં શુરાતન રહ્યું નથી. મારા પર લોકોની પ્રીતી છે. મારા ઉપર જે જીલમ ગુજર્યો છે તે ઉપર લોકો ત્રાસ ખાય છે, હજી રાજ્યમાં મહારા ઘણા મિત્રો છે. આપના ત્રાસથી બીજા રજપુત રાજાઓ થરથરી ગયા છે. જેથી આ સમયે તેઓ પણ તેને સહાય થશે નહિ, બલકે તેના લશ્કરનો કેટલોક ભાગ મારે લીધે આપણને આવી મલશે. માટે ગુજરાત જતાં કાંઈ મુશ્કેલ નથી. આપને મનતો છોકરાની રમત છે તેથી મહારી અરજ એટલી જ છે કે તે દેશ સર કરવો, અને તેનો સુખો ગમે તેને મુકરર કરવામાં આવે તો પણ તેના હાથ નીચે મુખ્ય કારભાર મને સોંપવો.”

અક્ષાઉદીને માધવનું જતાં સાંભળી ગુજરાત ઉપર ચડાઈ કરવાનો ઠરાવ કર્યો અને અક્ષાઉદીન બાદશાહનું મોકું લઈકર ગુજરાતની રાજધાની અણહીલપુર પાટણ ઉપર લાગ્યો તે વખતે માધવની ધારણા પ્રમાણે કોઈપણ પાટણના નાગરીકો માધવના પક્ષમાં મળ્યા નહિ અને પોતાના રાજનું રક્ષણ કરવાને ચાંપતા ઉપાયો લેવા લાગ્યા.

હડાઈ બહુજ ભારે થઈ તેમાં આખરે કરણુ રાજા ભાગી ગયો ત્યારે બધી રાણીઓ કંઈપાંત કરવા લાગી પણ માધવની સ્ત્રી રૂપસુંદરી

પોતાના મનમાં હર્ષ પામવા લાગી કે મારા ધણીએ મહાશ્રમ કરી ભારે વેર લીધું તે હીક કર્યું. કમળાદેવીને પકડી ગયા તેને મુસલમાન આદશાહે વટલાવી પોતાની બેગમ કરી દેવળદેવી કરણના બેગી આગલાનના કીલામાં જતી રહી તેને કમળા દેવીએ ઘણું કહેણ મોકલાવ્યાં પણ તે, મુસલમાન આદશાહને શરણે થઈ જ નહિ. જ્યારે અણુહીલપુર પાટણ છોડીને કરણ જતો રહ્યો તે કમળાદેવી આદશાહની બેગમ થઈ પણ પાટણના લોકોના મોટે જ્યારે કમળાદેવીએ પાટણની સ્થિતિ સાંભળી ત્યારે જનનાનખાનામાં પોકેપોકે રેવા લાગી અને પોતાની જન્મભુમી છોડી મુસલમાનને શરણ થવાનો વખત આવ્યો તેને માટે અત્યંત ખેદ કરવા લાગી.

“ કરણરાજરે તું ક્યાંહરે ગયો,
નગર છોડીને શીહરે રહ્યો,
કરમ ઝુટયું પ્રાણુ જનયરે,
સુખ સદા ગયું હાય હાયરે,
તુજ વિના હવે અન્ન ના ગમે,
મન તણી મહા વેદના દમે,
દરદ તાહરે ના ખમાયરે,
સુખ સદા ગયું હાય હાયરે. ”

કમળાદેવીએ વિલાપ તો પુષ્કળ કર્યો પણ ઉગરવાનો બીજો ઉપાય નહિ હોવાથી તે મુસલમાન આદશાહને સંપૂર્ણ રીતે તામે થઈ પણ છેવટે પોતાની વહાલી પુત્રી દેવળદેવીનો ખ્યાર તેને લેશમાત્ર ઓછો થયો નહિ એટલે આદશાહને દેવળદેવી લાવી આપવાની વિનંતી કરી તે ઉપરથી આદશાહે આગલાણુના કિલામાં મલેક કાઝુર દેવળદેવીને લઈ આવવા હુકમ કર્યો આથી કરણ રાજને દુઃખમાં વિશેષ દુઃખ શું થયું હશે તેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. જ્યારે આગલાણુના કિલામાં મલેક કાઝુર આવી કરણ રાજને દેવળદેવી દેવાનું સમજવતાં કરણ રાજની ઉર્મી તપી આવી એટલું જણી હમણાં કોધાવેશમાં તે બોલ્યો કે:-

“અમે રજપુત મોતથી બ્હીતા નથી. અમે મરવાને માટે જ આવેલા છીએ, તે જીવતા પાછા ઘેર જવાના નથી. અમે તમને તમારા પાદશાહને, તમારા લશ્કરને ધિક્કારીએ છીએ અમને સદાય કરનાર પરમેશ્વર છે, અમે એક તેને ભરોંસે તથા સત્યને આધારે લડીએ છીએ. પછી જે હારીશું તો અમારાથી જેટલું બન્યું તેટલું કીધું એટલો જ અમને સંતોષ થશે માટે જ્યાંસુધી અમે જીવતા છીએ ત્યાંસુધી દેવળદેવીને અમે તમારે સ્વાધીન કરવાના નથી કદી નહિ, કદી નહિ, કદી નહિ, જે લેરી હોય તો આવીને લઈ જાઓ. એટલોજ જવાબ છે તે જેણે તમને મોકલ્યા હોય તેને પહોંચાડજે.

કરણુ રાજા એક વખત આગલાણના કીલ્લામાં સુતો હતો ત્યાં અચાનક મુસલમાન લશ્કરનો હલ્લો થવાથી તેને એમ લાગ્યું હતું કે હવે આપણો ઉપાય નથી પણ આપઘાત કરવાથી તો નર્કમાં જવાય છે અને દુનિઆમાં બહુ જ અપકીર્તિ થાય માટે હવે કરવું શું ! એવા વિચારના વાદળમાં ઘેરાઈ છેવટે તેની ઉર્મી તપી આવતાં હાથમાં તલવાર લઈ કીલ્લાની બહાર દેવળદેવીને આશિર્વાદ દઈ મરવાને માટે નીકળી પડ્યો બહાર જંગલમાં એક શિવાલય હતું ત્યાં તેની પુર્ણ પ્રેમથી પુજા કરી જેવો પોતાની ઉઘાડી તલવાર પોતાના ગરદને મુકવા જાય છે ત્યાં અચાનક તેનો હાથ કોઈએ પકડી રાખ્યો હોય તેમ જણાયું એટલામાં દેવળના ધુમટમાંથી ગેબી આવજ થયો. હે કરણુ રાજા તારા દુઃખનો પાર જ નથી, પણ તું આપઘાત કરીશ માં ! જે થાય તે થવા દે, તને કાલે ખચવાનો રસ્તો જડશે માટે ધીરજ રાખ’ કરણુને આ ગેબી શબ્દોથી કાંઈ ધીરજ આવી અને આ વાણી ખરી પડશે તેના ઉપર સંપુર્ણ વિશ્વાસ રાખી તલવાર મ્યાનમાં ચાલી મહાદેવને સાષ્ટાંગ દંડવત કરી કીલ્લા તરફ ગયો.

કરણુ રાજાને મનમાં લાગ્યું કે “જીવતો નર ભદ્ર પામશે” માટે ધીરજ રાખી દુઃખ સહન કરવામાં જ મગ્ન છે. તેના મનમાં દેવળ દેવી વિશે અતિશે ચિન્તા હતી પણ તેનો કાંઈ પણ ઉપાય

નહિ ચાલતાં છેવટે તે મુસલમાન પાદશાહને કબજે થઇ તે ઉપરથી કરણુ રાજાને બેહદ દુઃખ થયું કેટલાક દિવસ સુધી તો તેને અનાજનો ત્યાગ કર્યો અને બેલવું બંધ કર્યું દેવગદના રાજા રામદેવને આ બાબતની ખબર પડતાં તેમને લાગ્યું કે નક્કી દુઃખના વિશેષ દબાણથી કરણુ રાજા બેલાન થઈ જશે માટે કેટલોક વખત તો પોતાની પાસે રાખ્યો પરન્તુ એક વખતે લાગ જોઈ અધારી રાતે દુઃખનો માર્યો પુનઃ પોતાના પાટનગર પાટણની પ્રદક્ષિણા કરવા નીકળી પડ્યો તે પાટણ પાસે મોઢેરા ગામમાં આવી એક ધર્મશાળામાં છુપી રીતે સંતાઇને રહ્યાં ત્યાં મોઢેરાની એક ટેકરી પર સંધ્યાકાળને સમયે માધવ અને તેની સ્ત્રી રૂપસુંદરી પોતાની ભુતકાળની વાતો કરી રહ્યો હતો તેમાં કરણુ રાજાની વાત નિકળી તે દુર્ભાગ્ય રાજા વિષે બંનેને બહુ જ પશ્ચાતાપ થયો ને મનમાં દુઃખ પામ્યાં. “ અરેરે ! કરણુ રાજા જો આ વખતે જીવતો હોત તો તેના સાંભળવામાં આવે કે દેવળદેવી તેની મા કમળાદેવી સાથે ઘણા જ આનંદથી રહે છે તથા પાદશાહના શહાનનદા ખિન્નરખાં સાથે લગ્ન કરી પડ્યું છે તો તેને કેટલું બધું દુઃખ ઉપજે ! પણ તે બિચારો આ પૃથ્વી ઉપર જ નહિ હોય, જ્યાં હોય ત્યાં સ્વર્ગવાસ થજો. આ પ્રમાણે માધવ મોઢેથી બોલ્યો તે કરણુ રાજા ધર્મશાળામાં બેઠો બેઠો એક ચિત્તે સાંભળતો હતો, સઘળી વાત એક ચિત્તે સાંભળી લીધા પછી તેને મુર્છા આવી ગઈ. અરે હે વિભુ ! ? હું યુગ્ગરાતનો રાજા તેને માથે આવી જતતનાં અણુઘટિત દુઃખ નાંખ્યા ! ! માધવ એક મનુષ્યને સામેની ધર્મશાળામાં મૂર્છાગત થતો જોઈ તેના તરફ દોડી આવ્યો. માધવની ખાત્રી થઈ કે આ કરણુ જ છે એમ થવાથી પોતાની સ્ત્રીને લઈ એકદમ ત્યાંથી નાશી છુટ્યો થોડીવાર કરણુને મુર્છા ઉતરી ત્યારે વિચાર કરવા લાગ્યો કે જે પુત્રી માટે વનવન રખડ્યો, પારાવાર દુઃખ ખમ્યો તે બાપના કીધેલા ઉપકાર સહેજ વારમાં ભૂલી જઈ મુસલમાન રાજા સાથે લગ્ન કરી આનંદમાં મહાલે ત્યારે આ સાંભળી કોના અંતઃકરણમાં અમિ પ્રમટયા વિના રહેશે. હર ! હર ! હવે તો મરતું જ બહેતર

છે એમ ધારી રાત્રીના બે વાગે મોઢેરાના કુંડમાં પડ્યો તેને એ ત્રણ બાળાએ કાઢ્યો ને ત્યાંથી ક્યાં ગયો તેનો પત્તો મળ્યો નથી, પણ ઇતિહાસકર્તા કહે છે કે તે રખડી રખડીને છેવટે મરણ પામ્યો હશે પણ તેના મૃત્યુની મિતી ચોક્કસપણે મળી નથી. અણુ-હીલપુરના સુખ વૈભવને વિલાસનો સમાપ્ત થવાનો વખત આવ્યો. મોટા નાગરીકો શહેર છોડી ચાલવા માંડ્યા. શહેરમાં મુસલમાન લોકોનો દિન પ્રતિદિન જુલમ વધવા માંડ્યો અણુહીલપુર પાટણ સ્મશાન જેવું થવા લાગ્યું, વ્યાપારઉદ્યોગ કમી થવા લાગ્યો, ધનવાન પુરુષોની લક્ષ્મી મુસલમાન સુબેદારો જોરજુલમથી હુટવા લાગ્યા. ‘ધણી વિનાના જેમ ઢોર સુનાં’ એ પ્રમાણે આ પાટણ શહેરની સ્થિતી થઇ પડી. પડતી સ્થિતિ જ્યારે મનુષ્ય ઉપર આવી પડે છે ત્યારે મોટાં શહેરોની પણ સ્થિતી કાળાંતરે આવી થઇ પડે છે એમાં નવાઈ નથી. હાલ એ પાટણ શહેર નામદાર ગાયકવાડ સરકારના તાબામાં છે તેમાં સાંપ્રત કાળના સુધારા વધારા આ પરિવર્તનના શરૂઆતના ભાગમાં કહેવામાં આવે છે એટલે વિશેષ કહેવા જરૂર રહેતી નથી. અહીંની પ્રજા રાજલક્ષ્મી નિતિમાનને ધર્મીષ્ઠ છે નામદાર મહારાજ સાહેબને પણ અહીંની રૈયત ઉપર સંપૂર્ણ પ્રેમ છે. કારણ કે અહીંના શ્રીમાન લોકોએ જે જે માગણીઓ કરેલી તેનો સ્વીકાર નામદાર શ્રીમંત સરકારે કરેલો છે. પરમાત્મા નામદાર મહારાજ સાહેબને દીર્ઘાયુષ આપો અને તેમનું અવિચળ રાજ્ય સુર્ય ચંદ્રમા રહે ત્યાંસુધી તથા એવી આ પરિવર્તન લખનારની નમ્ર માંગણી છે. •

ચાથો ભાગ સમાપ્ત.

આ પુસ્તક વિષે સાક્ષરોના અભિપ્રાયો.

રા. રા. ભાઈ મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલ

મુ. પાટણ.

વિ. વિ. આપના “સાદી શિખામણી” પુસ્તક ૪ થાના કેટલાક ફર્મા મળ્યા તે આનંદ સાથે વાંચી ગયો છું. ત્રીજા પુસ્તકની જેમ આ પુસ્તક પણ લેક્ષાપયોગી નીવડશે એમાં શંકા નથી. આ પુસ્તકની પુલ્કણાઓમાં સંગૃહીત કરેલાં પ્રાચીન તેમજ અર્વાચીન, આ દેશના તેમજ પરદેશનાં વિવિધ પુણ્યો પોતાની પરિમલ સદૌહિત પ્રસરાવશે એમ ખાતરી થાય છે. માત્ર આ ભેલસેલ કરેલાં પુણ્યોમાંથી જોઈએ તે વખતે અને જોઈએ તેવાં ચંપો, ગુલાબ, મોગરો, પારિજાત, જીર્ણ, જાઈ વગેરે શી રીતે શોધી કાઢવાં એ મોટી મુશ્કેલી છે. અર્થાત સાદી ભાષામાં કહીએ તો આ પુસ્તકોમાંની શિખામણો અમુક શીર્ષક તળે ગોઠવીને વ્યવસ્થિત રીતે મૂકી હોત તો વાંચનારને વિશેષ ઉપયોગી થઈ પડત. બાકી એમાં આખ્યાનો, કવિતાઓ, દુયકા, વગેરે જ્ઞાન સાથે ગમ્મત આપે એવું ઘણું ઉપયોગી સાહિત્ય જોડેલું છે.

આ કાર્યમાં રા. પટેલને ફતેહ મળે એમ અંતઃકરણથી ઇચ્છું છું.

બાળવાડા
વડોદરા
૭-૬-૨૭

}

લી. આપનો

નહાનાલાલ નાથાભાઈ શાહ. એમ. એ.

૬૫૦, અમૃતલાલની પોળ

ખાડીયા, અમદાવાદ

તા. ૧૧-૬-૨૭

રા. રા. મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલ

મુ. પાટણ (ઉત્તર-ગુજરાત)

મહેરબાન સાહેબ:—

આપના તરફથી “સાદી શિખામણી” પુસ્તક ૩ જી તથા પુસ્તક ૪ થાના ફરમા મળ્યા છે તેને માટે આભારી છું. પુસ્તક

ખીજ કરતાં ત્રીજામાં અનુક્રમણિકા આપી છે એ તેની વિશેષતા છે. વિષયોનું વર્ગીકરણ તથા મથાળાં આપવામાં આવ્યા છે તેથી વાંચનારને ઘણી સુગમતા થાય તેમ છે. દરેક પુસ્તકના વિચારો એક સરખા અગત્યના છે, તેમજ અંગ્રેજી, સંસ્કૃત અને ફારસી ભાષાઓમાંથી જે ઉત્તમ ઉદાહરણો આપેલાં છે તે સામાન્ય વાંચકે ભાગ્યેજ વાંચ્યા કે સાંભળ્યાં હોય ને તેથી તેને ઘણું જાણવાનું મળે છે. કેટલેક ઠોકાણે વચનો એટલાં ખીચોખીચ અને એટલાં ઉપયોગી છે કે તેમની કિંમત હજારો સાધારણ પુસ્તકો કરતાં વધી જાય છે. પુસ્તકોનું કદ તથા કિંમત એક સરખાં હોવાથી ગ્રાહકોને પણ ઘણી જ અનુકૂલતા રહે છે. આપનાં પુસ્તક ઘણાંજ ઉપયોગી અને લોકપ્રિય થાવ એવી ઈચ્છાથી વિરમતો.

આપનો કૃપાલિલાષી

ગૌરીશંકર ભાતીરામ ભટ્ટ બી. એ.

સાદી શિખામણ પુસ્તક ત્રીજાને મળેલા અભિપ્રાયો.

(૧)

મે. રા. રા. ન્હાનાલાલ નાથાભાઈ શાહ, એમ. એ. તરફથી

વડોદરા, તા. ૨૭-૮-૨૭.

રા. રા. ભાઈ મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલ.

વિ. વિ. આપના તરફથી “સાદી શિખામણ” પુસ્તક ૩ જી મળ્યું, તે માટે આભારી છું. એ પુસ્તક હું સાદાંત જોઈ ગયો છું, અને મને લાગ્યું કે આનો લોકોપયોગી ગ્રંથ રજૂ કરી આપે ગુજરાતી વાચક વર્ગ પર મહદ ઉપકાર કર્યો છે. તેમાં લોક હિતના એટલા ગંધા વિષયો, દાખલાઓ, દલીલો અને દોહરા, છાંપા તથા શ્લોકો સાથે, સચોટ રીતે ચર્ચેલા છે કે તેમાં શું નથી એ કહેવું મુશ્કેલ છે. એને Popular Cyclopedia કહીએ તોપણ ચાલે. મહુર્મ કવીશ્વર દલપતરામના શબ્દોમાં કહીએ તો તો આ પુસ્તક “પોતાની જાહેન, દીકરી ને મા પાસે બેઠક વાંચી શકાય તેવું છે”.

આમાંની છત્રીસ પુલ્લખાઓ, જેનાં પુલો અનેક સુંદર બાગોમાંથી કાળજીપૂર્વક વીણેલાં છે, તેમની પરિમલ એટલો બધો સાત્વિક આનંદ આપનારી છે કે ગમે તેવો પુરૂષ અથવા સ્ત્રી ગમે તેવી સ્થિતિમાં તેનાથી તૃપ્ત થયા વિના રહેશે નહિ. પુસ્તકમાં દર્શાવેલા અમૂલ્ય વિચારો “સાંજ વર્તમાન” માં ક્ષણિક જીવન જીવે તેના કરતાં પુસ્તકના આકારમાં શાશ્વત જીવન અનુભવે અને અનુભવાવે એ જ ઈષ્ટ હતું. તેથી રા. પટેલનો પ્રયાસ અસ્થાને નથી, બલકે સ્તુત્ય અને ઉત્તેજનને પાત્ર છે. પુસ્તકનો બાહ્યઆકાર, સોનેરી વધારો કરે છે. આ રીતે સોનું અને સુગંધ એ બેનો યોગ સિદ્ધ થયો લાગે છે. અંતમાં, રા. પટેલને મિત્રભાવે એક સૂચના કરીશું કે જોડણી અને વાક્ય રચનાપર વિશેષ ધ્યાન આપશે તો “સાદી શિખામણ” સામાન્ય લોકમાં જ નહિ પણ વિદ્વાનોમાં પણ આદરને પાત્ર થશે.

તા. ૨૭-૮-૨૭. } લી. આપનો
વડોદરા. } ન્હાનાલાલ નાથાલાલ શાહ,
એમ. એ.

(૨)

મે. રા. રા. ગોપાલદાસ બિહારીદાસ દેશાઈ, નડીઆદ.

૨૬-૭-૨૭

x

x

x

આપ કૃપા કરી બીજા લાગતી ૧ પ્રત અને ચોથા લાગતી એક પ્રત એમ બે પ્રત મોકલાવશે. અભિપ્રાય આપવા પાત્ર હું નથી એટલે તેવી કૃષ્ટતા કરતો નથી પણ આપે લાગ ૩ જામાં ૩૫ પુલ્લખા આપી છે. તેમાં વિવિધ તરેહનાં સુંદર સુગંધીદાર પુષ્પો ભર્યા છે એમ એ પુસ્તક વાંચતાં મને જણાયું છે.

(૩)

મે. રા. રા. રામજી ઉજમ પટેલ જુનાગઢ.

x

x

x

લાગ બીજામાંનું બીજું પુસ્તકની પ્રત વાંચીને ઘણો આનંદ

થયો છે તેવી જ રીતે આ પ્રત વાંચવાથી વળી તેથી પણ વિશેષ આનંદ આવ્યો છે. ધન્ય છે તમેને કે આવાં નીતિના પુસ્તકો પ્રગટ કરી જાતિ ભોગ આપીને પણ દેશ સેવા જન્યો છો.

(૪)

મુ. ગીરડી (જંગાળા) નિયર ડાક બંગલા તા. ૩-૯-૨૭

રા. રા. શ્રીયુત ભાઈ મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલ

જત આપનું સાદી શિખામણનું પુસ્તક ત્રીજું મોકલ્યું તે મળવામાં છે. તે વાંચી ઘણો જ ખુશ થયો છે. આપ આવાં નીતિ ધર્મના ઉત્તમ પુસ્તકો પ્રગટ કરી ભારતવર્ષમાં મહાન ઉપકાર કરો છો. મને આશા છે કે આવા પુસ્તકોને યોગ્ય આશ્રય આપી પોતાના જન્યોઓનું આરિત્ર ઉત્તમ પ્રકારનું કરવા પોતાના ઘરમાં વસાવશે.

મણીલાલ જેઠાલાલ શુક્લ.

ગીરડી (જંગાળા)

(૫)

મહાત્માશ્રી મુળદાસ સ્વામીજીની જગ્યાની ગાદીવાળા મહંતશ્રી ઓધવદાસજી ગુરૂશ્રી મોતીરામજી મહારાજ અમરેલી-કાઠિઆવાડ નવા વાઘણીઆ તા. ૪-૯-૨૭.

શ્રીમાન પટેલ મગનલાલભાઈ સાહેબ. આપના તરફથી સાદી શિખામણના ત્રીજા ભાગનું પુસ્તક મળ્યું છે. તેની અંદરના દરેક લખાણો આત્મ ઉન્નતિ કરાવનાર કલ્યાણરૂપ છે. તેવા કીમતી પુસ્તકોની સમાજમાં ખાસ જરૂર છે. આવા પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવો તે શણગાર રૂપ છે. સાદી શિખામણો છે તે કીમતી છે. વાંચનારને તેમાંથી સારો પ્રસાદ મળે છે આવાં પુસ્તકો દરેક ઘરમાં રાખવાથી ઉન્નતિ રૂપ છે. આવાં પુસ્તકો પ્રગટ કરવા બદલ આપને ધન્યવાદ છે. આ પ્રયાસ આપનો સ્તુત્ય છે. ઈશ્વર આવાં સારાં કામોમાં આપને જશનામી બનાવો. સુઓધ આપનારા વાંચન પુરા પાડવા માટે તમેજે જે તકલીફ

લીધી છે તે ખરેખર વંદનરૂપ છે. ઇશ્વર દરેક વાતે આપને યશ આપે એવો અમારો આશિર્વાદ છે.

મહંત શ્રી ઓધવદાસજી મહારાજ,
નવા વાઘણીઆ કુકાવાવ થઈને.

(૬)

પાટણ (ઉત્તર ગુજરાત) તા. ૮-૯-૨૭.

મે. રા. રા. વૈદ્ય અમૃતલાલ પ્રાણશંકર પટ્ટણી,

મુખ્ય અધ્યાપક શેઠ ઉ. પી. આયુર્વેદ મહાવિદ્યાલય.

આપના તરફથી “સાદી શિખામણી” લાગ ત્રીજો મને મળ્યો છે. ખરેખર એવાં ચુંટી કાઢેલાં વાક્ય રતોનો આવડો મોટો એકત્ર સંગ્રહ મળવો જ દુર્લભ છે. એ શિખામણોમાંના નાના વાક્યોમાંની એક પણ બાબત મનુષ્ય યાદ રાખે તોપણ કલ્યાણ થઈ જાય. ઉદાહરણ તરીકે જીંદગીમાં ચતી ૧૪ જુલો સમજે અને તેનાથી મુક્ત રહે તો જીવનમાં કેટલો બધો લાભ થાય. કેટલીક નાની નાની વાર્તાઓના રૂપમાં પણ શિખામણો લખાયેલી છે જેમાંના સત્ય સિદ્ધાંતો નાની ઉમરથી જ બચ્ચાંના મગજમાં ઠસાવી શકે “ઇશ્વર કરે તે સારાને માટે” કેવી સારી વાર્તા છે ? નાની નાની મહાત્માઓની કવિતાઓ, કહેણીઓ, અને દુયકાઓને મરતાંને બોલાવે એવા દુયકાઓની સાથે જ સમજવી શકાય ! દુકામાં આબાલ વૃદ્ધ સર્વને માટે આ પુસ્તક સરખું ઉપયોગી છે એમ માફ માનવું છે.

લિ. આપનો

અમૃતલાલ પ્રાણશંકર પટ્ટણી.

રા. મગનલાલભાઈ,

આ સાથે પુસ્તક માટેનો મારો અભિપ્રાય મોકલ્યો છે. આપે આ પુસ્તક આપીને જનસમાજનાં ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે. મને પુસ્તક મોકલાવવા માટે હું પણ આપનો ઋણી છું એ જ.

લિ. શુભેચ્છક

અમૃતલાલનાં પ્રણામ.

(૭)

“પ્રજ્ઞામંધુ” તા. ૧૧ સપ્ટેમ્બર સં. ૧૯૨૭ (અમદાવાદ)

સાદી શિખામણ-પુસ્તક ૩ જી (સંગ્રહકર્તા અને પ્રકાશક- મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલ, યુગદી દરવાજો, પાટણ) સાદી શિખામણના મથાળા હેઠળ “સાંજ વર્તમાન”માં પ્રસિદ્ધ થતા બોધ વચનો તથા દષ્ટાંતોના સંગ્રહનું આ ત્રીજું પુસ્તક છે. સંગ્રહમાં વિષયોના અનુક્રમનો કશો નિયમ જાળવવામાં આવ્યો નથી. જૂદાં જૂદાં પુસ્તકોમાંથી ઉતારા કરીને જ આ સંગ્રહ કરવામાં આવેલો છે, પરંતુ એમાંના બોધ સરલ અને રસ્યક હોવાથી ઓછું લાણેલા તથા સામાન્ય જનસમાજને તે ગમે તેવો છે. આ પુસ્તકના બીજા ભાગની લોક- પ્રિયતા પણ એને જ આભારી છે. આ ભાગનો ઉપોદ્ધાન પ્રો. જોડાલાલ સ્વામીનારાયણે લખ્યો છે. x x x

(૮)

ગદ્ય (ધારવાડ)

૧૪-૩-૨૫

મી. મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલ

પાટણ (ઉત્તર ગુજરાત)

બાદ લખવાનું કે તમારી સાદી શિખામણો ઘણી સારી ને ઉપયોગી છે. તમેએ સાંજ વર્તમાનમાં તા. ૧૪ મી જુલાઈ ૧૯૨૩ ના દીવસે જે સાદી શિખામણો છપાવી બહાર પ્રગટ કરી છે તે વાંચી અમો ઘણા ખુશી થયા છીએ. શિખામણો દરેક જણને ઉપયોગી છે. જે માણસે આ શિખામણો વાંચી હશે તે તો જરૂર થોડી ઘણી તો જરૂર ઉપયોગમાં લેશે તેનો લાભ તમને મળશે. પરમેશ્વર તમારી જીંદગીનો ઘણો વધારો અને દરેક કાર્યમાં તમને ઈશ્વર કૃતેહ કરે અને ઈશ્વર તમારા કુટુંબમાં સર્વેને સુખશાન્તીમાં રાખે અને તમારી આયુષ્યમાં ઈશ્વર ઘણો વધારો કરે અને ઈશ્વર

દરેક આખતમાં તમને સુખસંપત્તી આપે એવું અમે પરમેશ્વર પાસે
માગીએ છીએ હાલ એજ

લી. ભાઈ ગોવિંદજી વશનજી આખાના

ઘણા માનથી સ્નેહ કરીને નમસ્કાર વાંચશો.

(૬)

અમદાવાદ તા. ૬-૬-૨૭

સુન્ન શ્રી બંધુ

આપનું મોકલેલું પુસ્તક “સાદી શિખામણ” મળ્યું છે. તે
ઘણું સાદું છે. ટુંકી વાર્તા સાથે શુદ્ધ બોધ આપનારું આ પુસ્તક ઘણું
ઉત્તમ છે

દા. હરીગંગાના વંદન.

(૧૦)

નવસારી તા. ૧૩-૬-૨૭

વાંદરી મોહોદો

રા. રા. મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલ

પાટણ (ઉ. ગુજરાત)

સાહેબ,

આપના તરફથી પ્રગટ થયેલી “સાદી શિખામણ” પુસ્તક
ત્રીજું મને મળ્યું છે. વાંચી આનંદ પામ્યો છું. આપે જુદા જુદા
મહાત્માઓના અમૃતતુલ્ય વચનોનો સંગ્રહ કરવામાં ભારે શ્રમ
લીધેલ છે; સાધારણ જનસમુહ જે એ પુસ્તકનું વારંવાર અવલોકન
કરે તો તેમાંથી ઘણું જાણવાનું મળે એમ છે. સાદી શિખામણ
પુસ્તક ચોથું પ્રગટ થયેલી મહારે શિરનામે એક નકલ જરૂર
વી. પી. કરશો.

આપનો શુભેચ્છક

રામજી લીખાના સ્નેહવંદન

(૧૧)

મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલ

(મુ. પાટણ ઉ. ગુજરાત)

સાહેબ,

વિ. વિ. સાથે લખવાનું કે આપના તરફથી પ્રગટ થતાં “સાદી શિખામણીના” નામનાં પુસ્તકો આ આશ્રમને મોકલવામાં આવે છે તેને માટે આશ્રમવાસી આપના આભારી છે.

પ્રથમની માફક હાલનું પ્રગટ થયેલું પુસ્તક પણ ઘણું ઉપયોગી અને મનન કરવા જેવું જણાય છે. દરેક શિખામણી વહેવાર અને ધરગથ્ય ગમે તે માણસને સમજી શકાય તેવી ભાષામાં દાખલા દલીલો સાથે આપવામાં આવે જે મહેનત કરી છે તે ખરેખર પ્રશંસાને પાત્ર છે. આપના આવી જાતના ઉત્સાહને સમાજ તરફથી સારું ઉત્તેજન મળશે. તે અમને સંપૂર્ણ આશા છે.

હાલ એજ વીનંતી.

લી. સેવક

V. H. Patel

મંત્રી, હિંદુ અનાથ આશ્રમ—નડીયાદ.

(12)

Dear Mr. Maganlal S. Patel,

Many thanks for the book “સાદી શિખામણ” you so kindly sent me. I was very busy in moving from place to place and so could not acknowledge receipt of your book ere this. I will try to read your book after I get a little leisure. Thanking you once again

I am yours sincerely

R. S. Patel,

SUBA, KADI DIST.

❖ વિશ્વસિ. ❖

કડવા પાટીદાર જ્ઞાતિના નવજીવન માટે પ્રયાસ
કરતું, યુવાન તેમજ વૃદ્ધથી અતિ રસભેર
વાંચાતું, દર પુનમે બહાર પડતું

ચેતન

આપે વાંચ્યું છે ?

વાંચનારનાં મન પુનમે આવતાં કેવાં તકપાપક થાય છે તે
જાણો છો ? ઉત્તરિના અભિલાષી હો તો આજેજ બે રૂપિયા
ભરી આફક થાઓ. મોડા પડશો તો પસ્તાવો થશે. નવું વર્ષ
પોપ માસથી શરૂ થાય છે. લખો.

વ્યવસ્થાપક-ચેતન,
વસંતાવાસ કોચરખ રોડ,
એલીસપ્રીજ.

!!! મહાત્માઓની !!!

અનુભવ માળા

એ નામનું એક સુંદર પુસ્તક થોડા રોજમાં મહારાતરકથી
બહાર પડનાર છે. તેમાં મહાન પુરુષોના અનુભવનું વિવર્ણન
શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષામાં કરવામાં આવેલું છે. અગાઉથી આફક
થનાર પાસેથી રૂ. ૨-૦-૦ ને પાછળથી રૂ. ૩-૦-૦ થોડેજ ભુલું.

પ્રકાશક

મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલ,

પાટણ (ઉત્તર ગુજરાત).

જાહેર ખખર.

ચાંચો ! ખેતીવાડીનાં ઉપયોગી પુસ્તકો !! મંગાવો !!!

- (૧) અગીચાનું પુસ્તક... .. ૨-૦-૦
- (૨) ખેતીના ધંધાઓની પૈસા કમાવવાની કુચી (તમામ
જાતનાં ખાતરની હકીકત સાથે) ૧-૮-૦
- (૩) ગાય, બેંસ, બળદ, અકરાં વિગેરે ઉછેરવાની તથા ઘી,
દુધ વધારવાની રીત અને તેમના દરદોના ઉપાય... ૧-૮-૦
- (૪) નવાણુ અને તેનાં પાણીનો ઉપયોગ કરવાનાં સાધન ૧-૮-૦
- (૫) જમીન, ખેડ અને તેનાં હથીઆર ઓગર ... ૧-૪-૦
- (૬) રેવન્યુ અને ખેતીવાડી આબાદ કરવાની અમારી
અનુભવી સુચનાઓ... .. ૧-૦-૦
- (૭) ખેતીવાડીની પાઠમાળા પ્રથમ ભાગ ૦-૮-૦
- (૮) ખાંડ અનાવવાની રીત ૦-૮-૦
- (૯) રેશમના કીડા ઉછેરવાની તથા કેતકીનું વાવેતર કરી
રેશમ અનાવવાની રીત ૦-૬-૦
- (૧૦) “ સ્વેતીવાહી વિજ્ઞાન ” માસિક (નમુનાનો અંક ત્રણ
આનાની ટીકીટ મોકલવાથી મોકલીયું) વાર્ષિક લવાજમ ૧-૮-૦

નીચેનાં પુસ્તકો છપાય છે.

- (૧) ખેતીવાડીની પાઠમાળા ભાગ ૨ જો.
- (૨) હિંદુસ્તાનમાં નવાં વાવેતર કરવાની રીત.

દુલેરાય છોટાલાલ અંબરીયા,

લીંબડી-કાઠિયાવાડ.

દરેક કુટુંબમાં વાંચવા લાયક પુસ્તકો.

	શ. આ. પા.
રાસમાળા ભાગ ૧ ભા. ૨ (સચિત્ર) દરેકના	૫—૮—૦
બાદશાહ મારકસ ઓરેલીયસ એન્ટોનિનસના સુવિચારો	૨—૦—૦
ગુજરાતી કહેવતો	૪—૦—૦
નણુંદ કે બહેન અથવા વિદ્યાર્થી વાડી	૦—૧૨—૦
નિબંધકરમાળા ભા. ૧ શ. ૦૮ ભા. ૨, ૦૧૮ ભા. ૩	૧—૪—૦
સામુદ્રિક દીપ	૧—૪—૦
દેવાંગના (નાટક)	૧—૪—૦
મહાદેવ ગોવિંદ રાનાડેનું જીવન ચરિત્ર	૧—૧૨—૦
શિશુ સદ્બોધમાળા ભા. ૧-૨-૩ (દરેક)	૦—૬—૦
અનંગ ભસ્મ	૦—૮—૦
શ્રી કૃષ્ણ અને ભગવદ્ ગીતા	૧—૦—૦
ગુજરાતી-અંગ્રાણી શિક્ષક	૩—૦—૦
આર્ટ ઓફ વિવિંગ (વલુકર વિદ્યા)	૦—૧૨—૦
ત્રીજી સાહિત્ય પરિષદનો રીપોર્ટ	૨—૦—૦
પાંચમી	૩—૦—૦
ફિરસ્તા કૃત ઇતિહાસમાંથી ગુજરાતના સુસત્રાનો	૧—૦—૦
પ્લેટો કૃત શીક્ષ	૧—૪—૦
સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ	૦—૧૪—૦
સંદેશીકા	૧—૦—૦
રજની	૦—૧૨—૦
નવલરામ કૃત ઇચ્છાંકનો ઇતિહાસ	૧—૮—૦
અમુદ—વિણા	૧—૮—૦
મોગલ સંધ્યા	૨—૦—૦
અતિશાપાલન	૧—૮—૦
એક ગ્રેજ્યુએટની કથા અને એક વિચિત્ર સ્વપ્ન	૦—૧૨—૦
હિમાલયનો પ્રવાસ	૦—૧૨—૦

	૩. આ. પા.
દિવ્યવામ દર્શન	૧—૦—૦
કુટસ્થ પ્રદેશ ભા. ૧ ભા. ૨ (દરેક)	૨—૮—૦
કચ્છનું વનસ્પતિશાસ્ત્ર	૧૦—૦—૦
સ્વર્ગ જયંતી અથવા આદર્શની કથા	૧—૮—૦
ઉપદેશ વચન	૦—૩—૦
સુખોષ સાગર	૧—૮—૦
વિલાસ વિજય	૧—૦—૦
ગુમાયતું ગોદર	૨—૦—૦
અદ્ભૂત યોગીની	૩—૦—૦
સંગીત રત્નમાળા ભા. ૧ રા. ૧૫ ભા. ૨	૩—૦—૦
આર્યોની નીતિ	૧—૦—૦
ગુજરાતનો ઈળ આગ	૧—૮—૦
રાજ લક્ષ્મિ	૩—૦—૦
નેત્ર વૈદ્ય	૬—૦—૦
બગીચાનું પુસ્તક	૨—૦—૦
ખેતીવાડીમાંથી પૈસા કમાવવાની કુચી	૧—૮—૦
ભુસ્તર, ખેતર, અને ખેડનાં હથીયાર	૧—૪—૦
ખેતીવાડીની પાઠમાળા	૦—૮—૦
રાગ્ન ગણેશ (એક નવલકથા)	૩—૦—૦

એન. એમ. ત્રીપાઠી એન્ડ કંપની,

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

સારાથે ગુજરાતનું એક જ લોકપ્રિય અઠવાડીક
વડોદરા રાજ્યની લાયથેરી માટે ભલા-
મણથી મંજુર થએલું

શયદા

સાદીક

તમારા ઘરમાં જરૂર દર રવિવારે હોયું જ જોઈએ
કારણકે

તે અતિ ઉત્તમ રસિયું સાપ્તાહિક હોવાથી કોઈ પણ સાપ્તાહિક પત્ર કરતાં બહેળો ફેલાવો અને પ્રતિષ્ઠા ધરાવે છે.

ગુજરાતના તમામ વિદ્વાનો અને સાક્ષરો એ ઘડી મોજને આપનાવી રહ્યા છે, તેમજ પ્રતિષ્ઠિત યુનંદા લેખકો પોતાના લેખોથી એ ઘડી મોજને શોભાવે છે.

એ ઘડી મોજમાં હંમેશા પ્રાસંગિક, ઉપયોગી ને જરૂરી લેખો ફેટા ચિત્રો સાથે આપવામાં આવે છે. સમાજ સુધારા, રાજ્યકીય હક્કો ને પ્રજાકીય દરેક કાર્યો વગેરે પર ફેટાઓ સાથે લેખો પ્રકટ થાય છે.

ર અઠવાડીયે એક અથવા તેથી વધુ ટુંકી રસભરી નવલિકા, રમુજ દસ્કેચ, બોધપ્રદ, રસિક કાવ્યો, નિબંધો, વગેરે ફેટા ચિત્રો સાથે સુંદર ગોઠવણી સાથે અપાય છે.

સિનેમા તથા નાટક વિષે-દેશી હો કે પરદેશી તેમના જાણીતા નટ નટીઓના ચિત્ર અદ્ભુત રસિક પરિચય આપે છે. એટલું જ નહિ પણ અંગત ને આરોગ્યને લગતા રસભર્યા ફેટા ચિત્રો સાથેના લેખો પણ એ ઘડી મોજમાં અવારનવાર પીરસતું રહે છે.

ધુપી પોલીસના જાણીતા લેખકોના હાથે લખાએલી વાર્તાઓ તેમજ એક અને તેથી વધુ ચાલુ વાર્તાઓ પણ આપવામાં આવે છે.

મુંબાઈ ખહારના ગૃહસ્થોએ એક જ કાર્ડ લખવાથી નમુનાની એક મુનકલ મફત મોકલવામાં આવશે અને જો છ આના પોસ્ટ સ્ટાંપ બીડશે તો છેલ્લા મહીનાના અંકો નમુના દાખલ મોકલવામાં આવશે. આજે જ લખો.

છૂટક નકલ ૧૧ આનો-વાર્ષિક લવાજ ૩. ૫.

જે ઘડી મોજમાં જો એક જ વખત અજમાયશ માટે તમારી જાહેરાત આપશો તો હમેશ માટે તમે જાહેર ખર્ચ એજ પત્રમાં આપવામાં લલચાશો.

જે ઘડી મોજ—એમ. પી. બારીઆ બિલ્ડીંગ્સ

પાયધૂની, મુંબઈ નં. ૩.

વાર્તા, સીનેમા અને નાટકના લાખો

શોખીનોનું માનીતું

મોજ-મજાહ.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪-૦-૦

ગ્રાહકોને લેટના પુસ્તક ઉપરાંત સીનેમા અને દિવાળીના ખાસ અંકો લેટ મળે છે.

ગ્રાહક થવા આજેજ લખો.

મોજ-મજાહ કાર્યાલય,

ગીરગામ, મુંબઈ ૪.

દુઃખ દરદોની વેદના લોગવવા કરતાં તેનો
 ઇલાજ કરવા ઢીલ ન કરો. દુનીયાનો મહાન
 અજબ ઇલાજ ઓડમેન્સ

સાઈપ્રસ-સાલ્વ

(રજીસ્ટર્ડ)

તમારા દુઃખ દરદોનો જલ્દી અંત લાવશે. પછી ગમે
 તો તમને પીઠમાં અગર વાંસામાં દુઃખ થયું હોય કે
 અગર સાંધામાં કળતર થતી હોય અગર કમરમાં દરદ

થઈ આવ્યું હોય અથવા કમર રહી ગઈ હોય. આ સધળા દુઃખ દરદોમાંથી
 તમે જલ્દી સારા થઈ શકશો.

ઓડમેન્સ સાઈપ્રસ સાલ્વ

કુદરતી અમુલ્ય ઔષધીઓનો મલમ છે. દુઃખ ઉપર આ મલમ મસજવાની
 સાથે ઝણઝણાટી સાથે દરદના છીદ્રો વાટે દરદવાળી જગ્યા ઉપર આળાઈ
 પહોંચી જઈ દરદના પરમાણુઓને નિર્મૂળ કરવાની લડત ચલાવે છે. તેથી
 તાત્કાલિક થયેલા દરદમાંથી જલ્દી આરામ આપનારી અસર ઉપજાવે છે
 અને લાંબા વખતના હડીલા દરદનો થોડા દિવસમાં નિકાલ આણે છે.

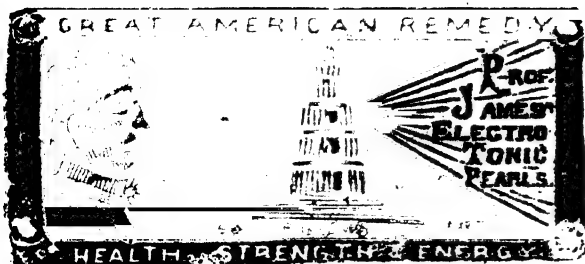
સાઈપ્રસ સાલ્વ

માથાનો દુઃખાવો, શરદી, સળેખમ, કમરનું ઝલાઈ જવું, હાથ પગનું રહી
 જવું, હવાના ફેરફારથી શરીરમાં થઈ આવતો સોજો, ચામડીનાં ચેપી દરદો
 વિગેરે ઉપર તાત્કાલિક અસર કરનાર મલમ છે. ખાત્રી માટે સેમ્પલ ડબ્બો
 એ આનામાં મંગાવી તેનો અનુભવ તમે કરી શકો છો. મોટા ચીનીના પોંડની
 કીમત ૧ નો રૂ. ૧. ૩ પોંડના રૂ. રાજ. વી. પી. ખર્ચ દરેકમાં જુદો.

સોલ એજન્ડ

ધી એન્ડો ઈંડીઅન-ડ્રૂગ એન્ડ કેમીકલ કું.

૨૮૫ જુમા મસીદ, મુંબઈ નં. ૨.

મહાન અમેરીકન
ધર્માજ.

પ્રોફેસર જેમ્સની
ઇલેક્ટ્રો-ટોનીક
પર્લ્સ.

આ ગોળીઓ—સઘળા જ્ઞાનતંતુઓના રોગો, ઉંધનું હડી જડું, ધાતુક્ષી-
ણતા, નબળી પડતી ચાદાસ્ત વગેરે ખાત્રીપૂર્વક ‘સાબ’ કરે છે અને અતિશય
કાંમના બોલ અથવા હૃદયહાર મનથી સુસ્ત થયેલાં લેબ, અભ્યાસ અને
ધંધા કરવા માટેની અશક્તિ, સામાન્ય નબળાઈ, ક્વખતનો બુદ્ધાપો, ખપી
ગયેલી ચૈતન્યને નવેસરથી પાછાં લાવી આપે છે.

પ્રોફેસરને અને સાહિત્યનું કામ કરનારાઓ, ધર્મગુરુઓ, શિક્ષકો, વિદ્યા-
ર્થીઓ, વકીલો, કલાકારો, કસરતખાલો, ધંધાદારીઓ તથા મગજમારીના ધંધામાં
રોકાયેલા સઘળાઓ માટે તે ટકાવી રાખવાનાં અને જીંદગી બક્ષનારાં કીંમતી
તત્ત્વો ધરાવે છે.

નબળા પડી ગયેલાં જ્ઞાનતંતુઓ અને બુદ્ધાપાની અશક્તિ ઉપર આ “પર્લ્સ”
ની અસર ખાસ કારગત જણાઈ આવે છે.

આ ગોળીઓ સઘળા અસાધારણ રીતે ધાતુનું જડું વીગેરે સાબ કરીને
નાબુક સ્નાયુઓનું બંધારણ કરે છે અને ખપડી ગયેલા, ઘસાઇ પીસાઈ ગયેલા
અથવા નબળા પડી ગયેલા શરીરના બાંધાને ફરીથી નવેસરથી રૂઢપુઢ બનાવે છે.

પહેલે દહાડે જ તે લીધા પછી તેઓની અદ્ભુત સાજ કરનારી અસરો
જ્ઞાનતંતુઓ તથા મગજની શક્તિમાં હિંમત, બળ અને આશાસની લાગ-
ણીઓ સાથેના અનંયબ જેવા વધારામાં જણાઈ આવે છે. પાચનક્રીયા તેજ
બને છે. વહેતો પ્રવાહી બહુની માફક બંધ પડે છે, અનંયબ પ્રકારે ભુખમાં
વધારો થાય છે, ઝાડો નિયમિત બને છે, ચહેરો સ્વચ્છ અને ગુલરૂખસાર બને
છે, આંખોમાં ઝમક આવે છે, જોવાની શક્તિમાં સુધારો થાય છે, ચાલણ ચપળ,
મરોડદાર અને ઠરાવસરી બને છે, સ્વભાવ ખુશ રહે છે, મગજ પાછું ચપળ
બને છે, ચાદાસ્ત ચીવટ થાય છે, શરીર વધારે આસુડું બને છે અને શરીરમાં
પાછો હત્સાહ પસરી રહે છે.

ચાર આનાના સ્ટેમ્પ બીડવાથી બે દીવસની અજમાયશ માટે નમુનાની
બાટલી સેમ્પલ પોસ્ટથી મોકલવામાં આવશે.

ભાવ: ૧ બાટલી ૪૦ પર્લ્સની... ... રૂ. ૨-૦-૦

૧ બાટલી ૨૫ પર્લ્સની... ... રૂ. ૧-૪-૦

વી. પી. ખરચ જોદો.

સોલ એન્ટ-એન્જો-ઈન્ડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કું.,
ફાવાળાઓ અને કેમીસ્ટો, જુમા મસ્જિદ, મુમઈ નં. ૨

ઇંદ્રલોકનું અમૃત સાંભળીને જ ખુશી થવાનું
છે. ઉપયોગમાં લઈ શકાતું પૃથ્વીપરનું અમૃત તો
વિશ્વ વિખ્યાત

આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ.

તમે સહેલાઈથી મેળવી શકો છો. તમે નબળા અને રોગી
રહ્યા કરો તો તમે પોતે દુઃખી થવાની સાથે પોતાના ઘરના
માણસોને પણ ચિંતામાં નાખો છો અને તમારી સંતતિને
પણ રોગ અને નબળાઈનો વારસો આપો છો, માટે બળવાન
અને તંદુરસ્ત બનવાનો ઉત્સાહ રાખી આતંક નિગ્રહ ગોળી-
ઓનું સેવન કરો. એ ગોળીઓની ફત્તેહ જગજહેર છે.

અંગેઅંગની નબળાઈને દુર કરવામાં એ ગોળીઓ અદ્વિ-
તીય સાબીત થઈ છે. જુદા જુદા દેશોની પ્રજાને પણ તે
માફક આવી છે. સ્ત્રી અને પુરૂષ બન્નેને ફાયદો કરે છે.

કિંમત:-ગોળી ૩૨ ની ડબ્બી ૧ નો રૂપિયો ૧ એક.
વધારે વિગત માટે પ્રાઇસલીસ્ટ વાંચો.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણીશંકર ગોવિંદજી,

જામનગર-કાઠિઆવાડ.

કેમ, મને ઓળખો છો ? ? —

અશક્તને કાયમની શક્તિ આપનાર, તથા
નિરાશ થયેલાઓને પણ સંસારમુખ
લોગવવા યોગ્ય બનાવનાર તે હું,
આખી દુનીઆમાં

અનંગપ્રભા યાત્રુતી.

ના નામથી ઓળખાઉં છું. વીર્યવિકારથી ઉત્પન્ન
થતા દરેક દરદો દૂર કરી વીર્ય ઘટ્ટ કરનાર, જ્ઞાનતાંત્રુ-
ઓને પોષણ આપી મગજશક્તિ વધારનાર તથા તવાઈ
ગયેલા ચહેરાને ગુલાબી બનાવી નવું જીવન આપનાર
પણ હું જ છું. એક વખત વાપરી ખાત્રી કરવા
ખાસ લક્ષમણ છે.

કી. ગોળી ૩૦ ની શીશી ૧ ના રૂ. ૧૦.

દરેક દવાની સંપૂર્ણ હકીકત માટે વૈદ્યવિદ્યા નામનું
પુસ્તક મફત મંગાવી વાંચો.

રાજવૈદ્ય નારાયણજી કેશવજી

હોડ ઓફીસ-જામનગર, (કાઠીયાવાડ).

મુંબઈ ઓફીસ-૩૬૩, કાલખાદેવી રોડ.

દરેક ગામ માટે એજન્ટની જરૂર છે. પાટણ માટે તરત
નોંધ આપો છીએ.

— સાદી શિખામણુમાંની પહેલી જ !

“પહેલું” સુખ તે જતે નર્યા. ”

આત્માને પ્રકુલ અને મનને આનંદમાં રાખો.

શીખેલા માટે.

સાંભળનારા માટે.

વારા કદ્યૂટ

વારાશ્રેન

હારમોનીયમ.

આમોશ્રેન ને રેકર્ડો.

અને થોડી મુડીમાં કમાવાનું અત્યુત્તમ સાધન

હોમ સીનેમા.

બધાં કેટલોગ મફત.

પૂછો:—આણુંદળ કદ્યાણુણ વારા,

કાલબાદેવી રોડ, પો. ૨૦૧૦, મુંબઈ ૨.

ગોધરામાંથી પાંચ પાંચ વર્ષથી પ્રગટ થતું

માસીક **બાળક.** માસીક

આદર્શ, સુંદર ને સસ્તામાં સસ્તું નવિન શૈલીમાં હરેક અંકે નવાં ચિત્રો, નવિન વાનગીઓ, નવા પુંકામાં બાળકો મટિજ લખાયલાં લખાણોથી બાળકેળવણીની દૃષ્ટિથી તૈયાર થઈ બહાર પડશે.

માસિકનો પહેલો અંક ખાસ દિવાળી અંક દગ્ગદાર, ઘણાં ચિત્રો સાથે અમૂલ્ય દિવાળી ઉપર બહાર પડશે.

લવાજમ ફક્ત રૂ. અઢી (પો. સાથે).

પરદેશ માટે ચાર શિર્ડીંગ કે ત્રણ રૂપીઆ.

નમુના માટે બે આનાની ટીકીટ ખીડો.

બાળકની જુની પાકી બધિલી ફાઈલો—બાળક પુસ્તક બીજું, ત્રીજું, ચોથું, પાંચમું ફરેકનાં રૂપીઆ બે. (પો. સાથે.)

એન' ટો.

લખો.

પુરતકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, વડોદરા. }

“બાળક” કાર્યાલય,

સી. જમનાદાસ બુકસેલર, મુંબઈ ૨. }

ગોધરા (પંચમહાલ).

સાત વર્ષથી પ્રસિદ્ધ થતું અને લોકપ્રિયતા
પામેલું માસિક

વિશ્વજ્યોતિ

શારીરિક, માનસિક, અર્ત આધ્યાત્મિક ઉન્નતિના સરળ વિષયો, યોગમાર્ગના લેખો, ટુંકી વાર્તાઓ, ચેતન્યપ્રેરક નિબંધો વિગેરેથી વિભુષિત થઈ દર માસે પ્રકટ થાય છે. પૂર્વે પ્રસિદ્ધ થતા મહાકાલની શૈલીને તે અનુસરે છે. તમે તેના એક જ વર્ષના ગ્રાહક થાઓ અને જરૂર સંતોષ પામશો. તમારામાં નવું બળ, નવી પ્રગતિ અને નવ-ચેતનતા આવશે. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૪-૦.

વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયોમાં લેવા પણ આ માસિક મંજૂર થયું છે.

વ્યવસ્થાપક:—“ વિશ્વજ્યોતિ ” કાર્યાલય,

અડાજણ-સુરત.

સ્ત્રી, પુરૂષ અને બાળકોને નિર્દોષ વાંચન પુરું પાડનાર માસિક

મહિલા ભૂષણ.

સ્ત્રીઓને નિર્દોષ વાંચન પુરું પાડનાર સાહિત્ય ધણું શોધે છે તેમને આ મહિલા ભૂષણ માસિક એક અગત્યની ખોટ પુરી પાડશે. હવે આ માસિક એકદેશીય રહ્યું નથી પણ સર્વદેશીય થયું છે. માનવ જીવન સુધારવાના, ગૃહસ્થાશ્રમને દૈવી બનાવવાના ગૃહ કેળવણીના બાળકો સંબંધીના વિચારવા યોગ્ય વિષયો તેમાં નિબંધો અને વાર્તાઓ દ્વારા પ્રગટ થાય છે. તેની ચાલુ વર્ષની ભેટનું પુસ્તક મહિલાધર્મ શિક્ષક તો દરેક ગૃહની લાયબ્રેરીમાં રાખવા અને સમાજમાં ધનામી મેળાવડાઓમાં વહેંચવા યોગ્ય થયું છે. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૦-૦.

મહિલા ભૂષણ ઓફીસ,

ભાગાતળાવ, સુરત.

દરેક રોગની એકજ સાચી દવા.

કેટલોગ મફત.

લખો

અમૃત બિંદુ ઓશીસ

મુ. નડીઆદ.

એક નવિન

!!! સાપ્તાહિક પત્ર !!!

શક્તિ.

પ્રોફેસર જેઠાલાલ ચીમનલાલ સ્વામિનારાયણ એમ. એ,
એમ. એલ. સી. ના તંત્રીપણા નીચે નીકળતું સુંદર વાંચવા-
લાયક અઠવાડીક પત્ર તુરત મંગાવો.

લવાજમ: વર્ષ એકના રૂ. ૩-૦-૦. ટપાલ ખર્ચ સાથે.

અમદાવાદ.

“શક્તિ” પત્રની ઓશીસમાં.

}

ત્રેનેજર
“શક્તિ”
અમદાવાદ.

“ સાદી શિખામણ ” ના પુસ્તકો

મળવાનાં સ્થાનો.

મુંબઈ—મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ.

શિવલાલ મગનલાલ પટેલ,

રાવબહાદુર શેઠ કીલાચંદ દેવચંદ જે. પી.

ના બંગલો, ચિનાબાગ ગિરગામ બેકરોડ.

અમદાવાદ—બુક્સેલર મહાદેવ રામચંદ્ર બાગુષ્ટે, ત્રણ હરવાળે.

ગુજરાત સાહિત્ય મંદિર, પુવારા પાસે—રીચીરોડ.

પાટણ—વલ્લભવિજય પ્રેસ—ભાટીયાવાડ.

ચમનલાલ મગનલાલ પટેલ, ગંજ બજાર.

લોંબડી—કૃષી વિજ્ઞાન ઓફીસ.

ચેનબંદર—ગુલાબચંદ નાથાલાલ દેસાઈ.

ભાવનગર—ગોપાળજી ખીમજી પટેલ, કણુખીશિરી.

જુનાગઢ—રા. રા. મહીદાસ પ્રેમજી પટેલ, કડીયાવાડમાં.

કડી—પટેલ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ.

આ પુસ્તકના

કર્તાના બીજાં બહાર પાડેલાં પુસ્તકો.

સુખીસદન	૦-૬-૦
જ્ઞાનદીપક	૦-૪-૦
મોહોનમાળા	૦-૪-૦
મોહોન મહીમા....	૦-૪-૦
એકાદશીનો મહીમા	૦-૧-૦
કપોળવતી (એક સતીનો અદ્ભુત ચિતાર)....					૦-૫-૦
બોધ વચન	૦-૨-૦
સાદી શિખામણુ પુસ્તક ૧ હું	૧-૦-૦
સાદી શિખામણુ પુસ્તક બીજું	૩-૦-૦
સાદી શિખામણુ પુસ્તક ત્રીજું	૩-૦-૦
સાદી શિખામણુ પુસ્તક ચોથું	૩-૦-૦
અનુલવમાળા (છપાય છે)	૩-૦-૦

પ્રકાશક

મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલ,

પાટણ, (ઉત્તર ગુજરાત).

આ પુસ્તકને અગાઉથી આશ્રય આપનાર સદ્ગૃહસ્થોના મુખારક નામો.

૧૦	અખંડ પ્રૌઢ પ્રતાપ નેકનામદાર ખુદાવંદ સંસ્થાન વળાના ઠાકોર સાહેબ બહાદુર	વળા.
૧૦	અખંડ પ્રૌઢ પ્રતાપ નેકનામદાર ખુદાવંદ સંસ્થાન લીંબડીના ઠાકોર સાહેબ બહાદુર.	લીંબડી.
૧૦	શ્રીમાન શેઠ સાહેબ રાવબહાદુર કીલાચંદ દેવચંદ જે. પી.	મુંબઈ.
૧૦	શ્રીમાન શેઠ સાહેબ ચંદુલાલ મણીલાલ દેશાઈ.	વીરમગામ.
૫	શ્રીમાન શેઠ સાહેબ અમૃતલાલ દામોદરદાસ ભટ્ટ.	વડવા.
૧	રા. રા. રાવબહાદુર ગોપ્રાણદાસ બિહારીદાસ દેશાઈ.	નડીયાદ.
૧	રા. રા. રાવબહાદુર નાથાભાઈ અવિચળદાસ.	"
૫	અખંડ પ્રૌઢ પ્રતાપ નેકનામદાર સંસ્થાન માળીઆના ઠાકોર સાહેબ બહાદુર.	માળીયા.
૧	રા. રા. જેઠાલાલ જીવરામ પંડ્યા.	મુંબઈ.
૧	રા. રા. જોગ્જ કાસમઅલી નાનજીભાઈ.	ભાવનગર.
૧	રા. રા. છીતાભાઈ ખુશાલભાઈ.	કલકત્તા.
૧	રા. રા. મહંત ઓધવદાસજી ગુરૂશ્રી મોતીરામજી નવાવાઘણીઆ.	
૧	રા. રા. મણીલાલ જેઠારામ શુક્લ.	ગીરડી (બંગાળા)
૧	રા. રા. રામજી ભીખા.	નવસારી.
૧	રા. રા. કાન્તીલાલ નાથાલાલ.	અમદાવાદ.
૧	રા. રા. નવરોજી કાવસજી તવડીયા.	મુંબઈ.
૧	રા. રા. અમૃતલાલ જીવરામ	મુંબઈ.
૧	રા. રા. શેઠ નરસીંહ મુલજી	"
૧	રા. રા. શેઠ પ્રેમજી વાલજી	"
૧	રા. રા. ખેમરાજ નપુ	"
૧	રા. રા. શેઠ હરખચંદ અમુલખ દેશાઈ	"

૧	રા. રા. શેઠ રૂગનાથ મોરારજી	”
૧	રા. રા. ઓધવજી મોરારજી	”
૧	રા. રા. શેઠસાહેબ છોટાલાલ કીલાચંદ જે. પી.	”
૧	રા. રા. હા. યુ. હા. ઇસ્માઈલ સોભાણી	”
૧	રા. રા. શેઠ નાથાલાલ અમુલજી દેસાઈ	પેનઅંદર
૧	રા. રા. શેઠ રાવજી રઘુનાથ ફડકે	”
૧	રા. રા. શેઠ કરમાલીભાઈ ગાંગજીભાઈ	”
૧	રા. રા. શેઠ મણીલાલ કેશવજી	સાંગલી.
૧	રા. રા. ગોકળદાસ દેવચંદ પટેલ	ઈડર
૧	રા. રા. લક્ષ્મિચંદ દેવચંદ પટેલ	લિંમતનગર
૧	રા. રા. જવેરી ગુલુવંતલાલ વિદ્યાશંકર આચાર્ય	ત્રિચિનાપદ્મી
૧	રા. રા. કલ્યાણજી કર્મશી જે. પી.	મુંબઈ
૧	રા. રા. માધવલાલ ગોવરધનદાસ	પૂના
૧	રા. રા. અમૃતલાલ હરગોવિંદદાસ બાબુ	વાંકી
૧	રા. રા. બાપુલાલ વિકૃલદાસ	પાટણુ
૧	રા. રા. વકીલ હિરાલાલ શંકરભાઈ	”
૧	રા. રા. વકીલ જીભાઈ કલ્હનજી	”
૧	રા. રા. જમનાદાસ માધવજી એમ. એ. બેરીસ્ટર એટ લો.	મુંબઈ.
૩	રા. રા. પુંગ્લભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ	પાદરા
૧	રા. રા. રામજી ઉજ્જમ પટેલ	જુનાગઢ
૧	રા. રા. દીવાનજી શિવલાલભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલ	રાધનપુર.
૧	રા. રા. શિવલાલ જેઠારામ ચાવડા	ઉમરીઆ
૧	રા. રા. સુંદરલાલ લાલજી	મુંબઈ
૧	રા. રા. શેઠ શાન્તિલાલ કેશવલાલ ભણુશાળી	પાટણુ
૧	રા. રા. ગવરીશંકર ગીરધર	મુંબઈ
૧	રા. રા. કેશવરાવ વામન ચિપલુનકર	પુના
૧	રા. રા. પરી. રમણલાલ કેશવલાલ રંગવાળા	પેટલાદ

૧	રા. રા. ચંદુલાલ કેશવલાલ	”
૧	રા. રા. રતનલાલ છોટાલાલ	”
૧૬	રા. રા. શ્રીમાન શેઠ સાહેબ. ત્રિભોવન નરોત્તમ અઢીઆ	દલાણુ
૧	રા. રા. ટપુભાઈ મીઠાભાઈ	મુંબઈ
૧	રા. રા. રૂઘનાથ આણંદજી	તણસા
૧	રા. રા. શેઠ સાહેબ અલીભાઈ બોધાભાઈ	ચોટીલા
૧	મે. રા. રા. યારિયા રોટના પ્રાધવેટ સેક્રેટરી સાહેબ	ચારીયા.
૧	રા. રા. વકીલ જમનાદાસ માણેકચંદ	રાજકોટ
૨	રા. રા. શ્રીમાન શેઠ અળદેવભાઈ વલ્લભભાઈ ફાઇનનિર્ટીંગ કંપનીના એજન્ટસ.	અમદાવાદ
૨	રા. રા. રાવ બહાદુર કેશવલાલ ગિરધરલાલ	અમદાવાદ
૧	રા. રા. ભોળાનાથભાઈ નર્મદાશંકરભાઈ	અમદાવાદ
૧	રા. રા. શેઠ નંદુભાઈ મંજારાભાઈ	અમદાવાદ
૧	રા. રા. નથુભાઈ કાનજીભાઈ	ઉદવાડા
૧	રા. રા. શેઠ ત્રિભોવનદાસ હરકીશનદાસ	કાસુ
૧	રા. રા. શેઠ રણછોડદાસ ગોવરધનદાસ	”
૧	રા. રા. ગણુપત ભાઈચંદ	કલ્યાણુ
૧	રા. રા. શેઠ કચરાભાઈ પ્રેમજી	મુંબઈ
૧	રા. રા. શેઠ માનચંદ ન્હાનુભાઈ	પાટણુ
૧	રા. રા. શેઠ અમરચંદ અમીચંદ	”
૧	રા. રા. લક્ષ્મીચંદ રણછોડદાસ	રાજકોટ
૧	રા. રા. શેઠ એન. મનસુખરામની કંપની	અમદાવાદ
૧	રા. રા. લક્ષ્મીદાસ હીરજી	મુંબઈ
૧	રા. રા. મગનલાલ વાઘજીભાઈ પુજારા	મુંબઈ
૧	અખંડ પ્રૌઢ પ્રતાપ નેકનામદાર ગાંધી ઠાકોર સાહેબ બહાદુર	ગાંધી
૧	રા. રા. શેઠ ત્રિભોવન નેમચંદ	માંગરોલ
૧	રા. રા. છોટાલાલ અંદરજી	”
૧	રા. રા. આણંદજી પ્રાગજી	મુંબઈ

૧	રા. રા. હરીવલ્લભદાસ મુળચંદ	અમદાવાદ
૧	રા. રા. કોદારી મણીલાલ ધારશી	ગાંડલ
૧	રા. રા. વાંસદા રોટના પ્રાધવેટ સેકેટરી સાહેબ	વાંસદા
૧	રા. કેશવજી પ્રાણજીવન	મુંબઈ
૧૦	એક શ્રીમાન સદ્ગૃહસ્થ	પૂના
૧૦	મે. માનવંતા સ્વસ્થાન જીનાગઢના એ. ઇ. સા.	જીનાગઢ
૧	મે. જાકરઅલી રહીમ ઇમ્મીડીમ	મુંબઈ
૧	રા. રા. પરસોત્તમદાસ નથુભાઈ દેશાઈ	કલોલ
૫	રા. રા. સેવંતીલાલ નગિનદાસ	પાટણ
૧	રા. રા. જગમોહન મણીલાલ દફતરી	વાડાસીનોર
૧	રા. રા. અંબાલાલ મનોરભાઈ	મીયાસરભણ
૧	રા. રા. હોરમસજી માણેકજી	અમદાવાદ
૧	રા. રા. ચંદુલાલ કલ્હનજી	મુંબઈ
૧	રા. રા. હિમતલાલ વસ્તાચંદ શેઠ	"
૧	રા. રા. મિસિસ રામબાઈ તે શ્રીયુત રતીલાલ ભગવાનદાસ સુમેદારની પત્નિ	માકુંગા
૧	રા. રા. હરીદાસ મોરારજી ગોકુળદાસ	મુંબઈ
૧	રા. રા. ડાહ્યાભાઈ નરોત્તમદાસ પટેલ	અમદાવાદ
૧	રા. રા. અચરતલાલ ગોવિંદલાલ	"
૧	રા. રા. નટવરલાલ વિદ્યાશંકર આચાર્ય	પાટણ
૧	રા. રા. મથુરાંદાસ લક્ષ્મિદાસ	કરાંચી
૧	રા. રા. વિઠ્ઠલદાસ પરસોત્તમ	કલકત્તા
૧	રા. રા. જનનલાલ મેદાજી	ઇડર
૧	રા. રા. અંબાલાલ ગાંડાભાઈ પટેલ બી. એ. એલ. એલ. બી.	ભાવનગર
૧	રા. રા. માણેકશા પેસ્તનજી ખેરખામવાળા	વડોદરા
૧	રા. રા. ગંગાદાસ જનનલાલ	ભાવનગર

